

ZGODOVINSKI ČASOPIS

ИСТОРИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ
HISTORICAL REVIEW

LETNIK XXIX
LETO 1975
ZVEZEK 3-4

IZDAJA
ZGODOVINSKO DRUŠTVO ZA SLOVENIJO
LJUBLJANA

Zgodovinski časopis

Ljubljana

XXIX/1975

Zv. 3-4

Str. 213—390

Zgodovinski časopis je glasilo
Zgodovinskega društva za Slovenijo

Uredniški odbor:

dr. Ferdo Gestrin, dr. Bogo Grafenauer, dr. Vasilij Melik, dr. Peter Petru,
dr. Miro Stiplovšek, Bogo Stupan, dr. France Škerl, dr. Jože Sorn,
dr. Fran Zwitter

Redakcija tega zvezka je bila zaključena 18. 12. 1975

Odgovorni urednik:
dr. Vasilij Melik

Tehnično uredil:
Janez Stergar

Uredništvo in uprava:

Pedagoško-znanstvena enota za zgodovino Filozofske fakultete v Ljubljani
Yu, 61000 Ljubljana, Aškerčeva 12, tel.: (061) 22-121 int. 209

Tekoči račun:

Zgodovinsko društvo za Slovenijo, 50101-678-49040.

Letna naročnina znaša za društvene člane 120 din,
za nečlane in ustanove 200 din

Naklada 1100 izvodov

Za znanstveno vsebino prispevkov so odgovorni avtorji

Ponatis člankov in slik je mogoč samo z dovoljenjem uredništva
in navedbo vira

Sofinancirata Raziskovalna skupnost Slovenije in Izobraževalna skupnost Slovenije

Tisk AERO — TOZD grafika Celje 1976

UDK 949.712 (05)
UDC

ZGODOVINSKI ČASOPIS

ИСТОРИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ
HISTORICAL REVIEW

XXIX
1975

IZDAJA
ZGODOVINSKO DRUŠTVO ZA SLOVENIJO
LJUBLJANA

KAZALO — СОДЕРЖАНИЕ — CONTENTS

RAZPRAVE — СТАТЬИ — STUDIES

- Metod Mikuš, Vprašanje Julijske krajine in Trsta 1947—1954 3—44
 Вопрос Юлийской крайны и Триеста 1947—1954
 The Question Concerning Venezia Julia and Trieste Between 1947—1954
- Ferdo Gestrin, Gospodarstvo in družba zahodnojugoslovanskih dežel od 15. do srede 17. stoletja 45—76
 Экономика и общество западноюгославских провинций с 15-го по середину 17 века
 The Economy and the Society of the Western Yugoslav Countries Between the 15th and the Middle of the 17th Century
- Miroslav Pahor, Statut občine Piran iz leta 1274 77—88
 Устав общины Пиран из 1274 года
 The Rules of the Piran Commune from 1274
- Ferdo Gestrin, Trgovina slovenskih dežel z italijanskimi ob koncu srednjega veka in v XVI. stoletju 89—108
 Торговля между словенскими и итальянскими землями в конце средних веков и в XVI веке
 The Trade Between Slovenian Regions and the Italian Regions at the End of the Middle Ages and in the 16th Century
- Vasilij Melik, Slovenska politika v Taaffejevi dobi 109—118
 Словенская политика во времена Таафе
 The Slovene Politics in Taaffe's Period
- Franc Rozman, Delavsko gibanje na Slovenskem v Taaffejevi dobi . . . 119—125
 Рабочее движение в Словении во времена Таафе
 The Workers' Movement in Slovenia in Taaffe's Period
- Branko Marušič, Goriški Slovenci v Taaffejevi dobi 127—138
 Горишки словенцы во времена Таафе
 The Slovenes from Gorica (Gorizia) in Taaffe's Period
- Avguštin Malle, Koroški Slovenci v Taaffejevi dobi 139—147
 Каринтийские словенцы во времена Таафе
 The Slovenes from Carinthia in Taaffe's Period
- Tone Ferenc, Spomenice o nemških ozemeljskih zahtevah v Sloveniji leta 1940 219—246
 Меморанда о немецких территориальных претензиях в Словении в 1940 году
 Memoranda Concerning the German Territorial Demands in Slovenia in 1940
- Tone Zorn, Narodnostna podoba dela kočevskega območja po podatkih italijanskega ljudskega štetja z dne 31. julija 1941 247—253
 Национальный состав части территории Кочевье по данным итальянской переписи населения 31 июля 1941 года
 The Image of Nationalities in a Part of the Kočevje Area According to the Italian Census Taken on 31st July 1941

- Jože Pierazzi, Problem slovenske univerze v Trstu v avstrijski dobi 255—261
 Проблемы словенского университета в Триесте во времена Австро-Венгрии
 The Problem of the Slovene University in Trieste During the Austrian Period
- Janko Pleterški, Jugoslovanska misel pri Slovenceh v dobi Taaffejeve vlade (1879—1893) 263—275
 Югославская идея у словенцев во времена Таафе
 The Yugoslav Idea Existing Among the Slovenes in the Period of Taaffe's Rule (1879—1893)
- Anton Svetina, Prispevki k zgodovini Šmihela pri Pliberku 277—297
 Заметки к истории Шмихела под Плиберком
 Contributions to the History of Šmihel near Pliberk

IN MEMORIAM

- Dušan Kermažner (Bogo Grafenauer) 149—154
 Памяти Душана Кермажнера
 Dušan Kermažner

KONGRESI IN SIMPOZIJI — СЪЕЗДИ И СИМПОЗИУМЫ — CONGRESSES AND MEETINGS

- Mednarodni kulturnozgodovinski simpozij Modinci/Mogersdorf (Antoša Leskovec) 155—156
 Международный культурно-исторический симпозиум в Модинцы Могерсдорф
 The International Cultural-Historical Symposium at Modinci/Mogersdorf
- Prvo zasedanje komisije zgodovinarjev SFRJ in SSSR v Moskvi od 16. do 17. decembra 1974 (Marjan Britovšek) 299—309
 Первая сессия комиссии СФРЮ и СССР в Москве с 16. по 17. декабря 1974
 The First Meeting of the Commission of Historians of SFR Yugoslavia and USSR in Moscow, on 16—17 December 1974
6. mednarodni kulturnozgodovinski simpozij Modinci (Mogersdorf) 1975 (Gvido Stres) 310—311
 6. международный культурно-исторический симпозиум в Модинцы (Могерсдорф) 1975
 The 6th International Cultural-Historical Symposium at Modinci (Mogersdorf), 1975
- Fašizem in neofašizem (Dušan Nečak) 312—313
 Фашизм и неофашизм
 Fascism and Neofascism

OCENE IN POROCILA — РЕЦЕНЗИИ И ИЗВЕЩЕНИЯ — BOOK REVIEWS AND REPORTS

- Vilfan-Zontar, Arhivistika (Janez Kos) 157
- Köllmann-Marschalk, Bevölkerungsgeschichte (Jože Šorn) 157—158
- Kellenbenz, Schwerpunkte der Eisengewinnung und Eisenverarbeitung in Europa 1500—1650 (Jože Šorn) 158—159
- Die Slawen in Deutschland (Ferdo Gestrin) 159—160
- Lubos, Deutsche und Slawen (Tone Zorn) 161
- Jacobsen, Hans Steinacher (Tone Zorn) 162—164
- Die Habsburgermonarchie 1848—1919, Band I. (Jože Šorn) 165—167

Acta historico-oeconomica Iugoslaviae, Vol. I. (Jože Šorn)	167—168
Dinić-Knežević, Položaj žena u Dubrovniku u XIII. i XIV. veku (Antonija Glas)	168—170
Faksimilirane izdaje nekaterih starejših historiografskih del o Furlaniji, Trstu in Goriški, II. (Branko Marušič)	170—172
Čimžić, Jugoslovanski iseljenički pokret u SAD i stvaranje jugoslovenske države 1918 (Tone Zorn)	315—317
Mitrović, Vreme netrpeljivih (Janko Prunk)	317—319
Colić, Takozvana Nezavisna Država Hrvatska 1941 (Boris Mlakar)	319—321
Kreft, Teh petdeset let, Spomini (Peter Vodopivec)	321—322
Partizanska saniteta (Metka Gombač)	322—324
Radonjić, Sukob sa kominformom (Marko Čelebić)	324—326
Stourzh, Kleine Geschichte des Österreichischen Staatsvertrages (Tone Zorn)	326—327
Skubiszewski, Zahodnia granica Polski w świetle traktatów (Tone Zorn)	327—328

BIBLIOGRAFIJA — БИБЛИОГРАФИЯ — BIBLIOGRAPHY

Miloš Rybář — Olga Janša-Zorn — Nataša Stergar — Mara Mervič — Nataša Kandus, Nove knjige v Narodni in univerzitetni knjižnici, knjižnici oddelka za zgodovino filozofske fakultete, biblioteki Slovenske akademije znanosti in umetnosti, knjižnici Inštituta za narodnostna vprašanja in knjižnici Inštituta za zgodovino delavskega gibanja v Ljubljani	173—205
Olga Janša-Zorn — Vasilij Melik, Bibliografija slovenske zgodovine (publikacije iz let 1969—1972)	329—374
Miloš Rybář, Zgodovinske publikacije v letu 1974	375—384

Tone Ferenc

SPOMENICE O NEMSKIH OZEMELJSKIH ZAHTEVAH
V SLOVENIJI LETA 1940

V monografiji o nacistični raznarodovalni politiki v Sloveniji v letih 1941—1945¹ sem v poglavju o nemških imperialističnih pretenzijah v Sloveniji in nacistični okupaciji slovenske Štajerske in Gorenjske prikazal tudi štiri spomenice z zahtevami po spremembi državne meje med Jugoslavijo in Nemčijo oziroma z zahtevami po delu slovenskega narodnega ozemlja.² Dve spomenici sem bil našel v arhivskem fondu Südostdeutsches Instituta v Gradcu (tj. Inštituta za nemštvo na Jugovzhodu),³ dve pa na mikrofilmu gradiva nemškega zunanjega ministrstva.⁴ Drugih spomenic takrat nisem poznal, ker mi še ni bilo dostopno gradivo v Političnem arhivu nemškega zunanjega ministrstva v Bonnu in Zveznem arhivu v Koblenzu. V letih 1974 in 1975 sem v teh arhivih pregledal večino gradiva, ki se nanaša na Slovenijo, in sem našel tudi nove, do sedaj neznane spomenice, in tudi gradivo, ki pojasnjuje nastanek in obravnavo že znanih spomenic. Značilno je, da so vse spomenice nastale v Gradcu in Celovcu, in sicer v ustanovah, ki sem jih navedel v omenjeni monografiji — Südostdeutsches Institutu v Gradcu in Gaugrenzlandamtu NSDAP (tj. pokrajinskem obmejnem uradu NSDAP) v Celovcu. Značilno je tudi to, da so vse spomenice sestavili poleti 1940, tj. kmalu po nemški osvojitvi Francije in nekaterih drugih zahodnoevropskih držav in takoj po delitvi vplivnih območij v Evropi med fašističnima državama Nemčijo in Italijo. Kot bomo videli, je tudi nekaj drugega tovrstnega gradiva iz tistega časa. Zaradi tega in zaradi okolnosti, da je sedaj znana večina ohranjenih spomenic in drugih podobnih virov o nemških imperialističnih pretenzijah do slovenskega narodnega ozemlja v tistem času in da vsaj do takrat, ko bodo za znanstveno delo dostopni nekateri arhivski fondi v avstrijskih arhivih, ni pričakovati nekih pomembnejših najdb, sem sklenil, da to vprašanje obdelam v posebni razpravi. Za to sem se odločil tudi zaradi tega, ker so do sedaj nemški kritiki moje knjige o nacistični raznarodovalni politiki v Sloveniji napadali tudi razpravljanje o spomenicah iz Gradca in Celovca, skušali zmanjševati njihov pomen ali pa jih postaviti v drugi čas.⁵ In postavlja se tudi vprašanje, ali ne bi bil južno od Karavank upravičen neki »prastrah« (Ürangst), seveda nasproten tistemu, ki ga nemški šovinisti razglašajo na Koroškem.

¹ T. Ferenc, *Nacistična raznarodovalna politika v Sloveniji v letih 1941—1945*. Maribor 1968 (navajam: Ferenc, *Nacistična raznarodovalna politika*).

² Ferenc, *Nacistična raznarodovalna politika*, str. 109—114.

³ Del tega fonda hrani Pokrajinski arhiv Maribor (navajam: PAM).

⁴ Arhiv Vojaškega zgodovinskega inštituta v Beogradu (navajam: arhiv VII), mikrofilm iz Londona št. 3/50, posnetki H 298904—H 298920.

⁵ Tako je nek nepodpisani poročevalec o moji knjigi v A. W. R.-Bulletinu, letniku 1969, št. 2 zapisal tudi tole: »Nato govori o sistematično izdelanih načrtih za zavzetje Slovenije med dvema vojnama, načrtih, ki so se morda tu in tam pobilskovali v glavah nemško-nacionalnih Avstrijcev, jih pa gotovo niso resno presojali in v t. i. starem rajhu niso imeli nobenih pripadnikov.« O neutemeljeni in s to razpravo ponovno ovrženi trditvi dr. M. Strake glej op. 23 te razprave.

1. Nastanek prvih spomenic v Gradcu in Celovcu

Kot že rečeno, so spomenice izdelali v Südostdeutsches Institutu v Gradcu in Gaugrenzlandamtu NSDAP v Celovcu. Prvega so ustanovili sredi maja 1939 v Hofgasse 5 v Gradcu, ves čas ga je vodil dr. Helmut Carstanjen, član nacistične stranke od leta 1934, in je imel za nalogo preučevati pomembnejša vprašanja nemštva v jugovzhodni Evropi, zlasti pa njegova nacionalna vprašanja.⁶ Gaugrenzlandamt v Celovcu pa so ustanovili po navodilu Hitlerjevega namestnika v NSDAP Rudolfa Hessa z dne 3. februarja 1939, namestili so ga v Gasometergasse 6 in mu za vodjo določili Aloisa Maierja Kaibitscha, člana nacistične stranke od leta 1934.⁷

V navedenih ustanovah so prve spomenice izdelali med 8. in 11. julijem 1940. Že to da slutiti, da jih niso začeli sestavljati samodejno, temveč na neko pobudo ali poziv. Kot bomo videli, je vsaj za spomenico, ki so jo sestavili v Südostdeutsches Institutu v Gradcu, znano, da sta jo želela urad ministra dr. Arthurja Seyssa-Inquarta na Dunaju oziroma v Haagu na Nizozemskem in nemško zunanje ministrstvo v Berlinu. Dr. Seyss-Inquart je bil namreč državni namestnik »in vodja deželne vlade« za bivšo Avstrijo na Dunaju, od maja 1940 dalje pa državni komisar za zasedeno Nizozemsko v Haagu. Morda lahko domnevamo, da sta tudi spomenici, ki so ju tiste dni sestavili v Celovcu, želela ta dva urada.

Najprej je vodja pokrajinskega obmejnega urada NSDAP v Celovcu, esesovski podpolkovnik Alois Maier Kaibitsch 8. julija 1940 sestavil spomenico o Mežiški dolini, čez nekaj dni pa še spomenico o jeseniškem trikotniku. V prvi spomenici, ki obsega tri in pol strani besedila, je najprej poudaril, da je Mežiška dolina (okrog 360 km² in okrog 20.000 ljudi) vedno spadala h Koroški, dokler je ni od nje odtrgal nasilni mir v St. Germainu in jo priključil k Jugoslaviji. Železnica Celovec—Maribor, ki pelje skozi Mežiško dolino, je del prometnega trikotnika Gradec—Bruck—Št. Vid ob Glini—Beljak—Celovec—Gradec, vendar se mora potnik, ki želi iz pokrajinskega glavnega mesta Celovec naravnost priti v okrožno mesto Wolfsberg, peljati čez jugoslovansko ozemlje. Vsa Mežiška dolina se zaradi svoje naravne omejenosti že po naravi nagiba h Koroški in je bila dolgo časa tudi njen sestavni del. Ko je opisoval gospodarski pomen območja, je Maier Kaibitsch poudaril, da glavno bogastvo pomenita rudnika svinca v Mežici in Črni ter da se mora industrija Mežiške doline za svoj nastanek in razcvet zahvaliti »izključno nemški ustvarjalnosti in podjetniški volji«. Pri opisu jezikovnih in narodnostnih razmer je prikazal lažno sliko, ko je trdil: »Čeprav del prebivalstva uporablja vindišarski občevalni jezik, je v Mežiški dolini pretežni del tega prebivalstva nemški.« Neutemeljeno je sklepal, da bi se pri plebiscitu, če bi ta leta 1920 zajel tudi Mežiško dolino, več kot polovica prebivalstva izrekla za Avstrijo. Spomenico je Maier Kaibitsch sklenil z lažno trditvijo: »Še danes so razmere v Mežiški dolini takšne, da hoče večina prebivalstva nazaj h Koroški in Nemčiji. To upanje in ta goreča želja sta iz dneva v dan večji in kljub ostrim osamitvenim ukrepom, ki jih izvaja jugoslovanska vojska, prihajajo prav vsak dan odposlanci nemških Mežičanov na Koroško z željo in namero, da Mežiška dolina ne bi bila pozabljena nemška dežela.«

⁶ PAM, fond Südostdeutsches Institutu (navajam: SODI), fasc. 1, sestavek o nalogah tega instituta.

⁷ O A. Maierju Kaibitschu in njegovem delu za nacistično stranko glej T. Ferenc: Organizacija in njen vodja v službi nacizma. Prispevki za zgodovino delavskega gibanja, XIV/1974, št. 1-2, str. 260—270.

Spomenici je Maier Kaibitsch priložil zemljevid Koroške, na katerem je posebej začrtal méje območij, ki so po letu 1918 prišle pod Jugoslavijo in Italijo (Mežiška dolina I, Jezersko II in Kanalska dolina III). Na zemljevidu pa je še zarisana ena meja, in sicer med radovljiškim in kranjskim okrajem; kar pa je bilo že vprašanje nove spomenice.⁸

Spomenico je Maier Kaibitsch takoj poslal naprej; en izvod je dobil tudi salzburški gauleiter dr. Friedrich Rainer, koroški rojak, ki jo je prek svojega adjutanta Lea Kreinerja 16. julija 1940 posredoval referentu v oddelku »Nemčija« nemškega zunanjega ministrstva in članu Ribbentropovega pribočništva⁹ SS-Oberführerju Rudolfu Likusu v grad Fuschl pri Innsbrucku.

Verjetno je tam tisti čas prebival nemški zunanji minister Joachim von Ribbentrop, ki je tako tudi na ta način dobil Maier Kaibitschevo spomenico. Po tem, da je Maier Kaibitsch poslal najprej samo eno poslanico, bi lahko sklepali, da se je s tem zelo mudilo in niso utegnili počakati še na drugo. Maier Kaibitsch je namreč že sestavljal spomenico o »jeseniškem trikotniku«. To spomenico, ki ima 4 strani, je Maier Kaibitsch datiral samo z mesecem julijem 1940. V njej je najprej povedal, da je imel t. i. jeseniški trikotnik »na pariških mirovnih pogajanjih glede na svoj obseg popolnoma neprimerljiv pomen«. Pod pojmom jeseniški trikotnik so razumeli tudi dolini obeh Sav, tj. Save Bohinjke in Save Dolinke, ki sta se zabili kot klin med nekdanjo Avstrijo in Kraljevino Italijo. Potem ko je zemljepisno in gospodarsko opisal to območje ter poudaril pomen železarstva in prometnih zvez, je Maier Kaibitsch navedel, da si je Italija na mirovnih pogajanjih prizadevala, da bi imela v tem predelu neposredni stik z Avstrijo in da bi naj jeseniški trikotnik spadal k Avstriji, vendar je temu zelo nasprotovala Velika Britanija. Vprašanje pa je ostalo odprto prav do sklenitve rapalske mirovne pogodbe, ki je jeseniški trikotnik prisodila Jugoslaviji. Nato je navedel statistiko upadanja prometa na železnicah Celovec—Področca, Beljak—Področca, Področca—Jesenice in Jesenice—Trst v letih 1914, 1922 in 1935, poudarjal škodljive posledice razkosa najkrajše železniške zveze med Berlinom in Trstom ter na koncu sklenil:

»Treba je torej poskrbeti za to, da bi lahko bile popolnoma in v celoti izrabljene vse dane prometne značilnosti in da bi padle vse prometne ovire. Nevzdržno je tudi to, da več kot 1000 km dolge železniške zveze od Berlina do Trsta seka le 40 km dolg kos, ki teče po tujem carinskem območju in ovira neposredni železniški promet med rajhom in Trstom:

Ovire, ki hromijo promet v jeseniškem trikotniku je torej treba na nek način odstraniti, in sicer ali s priključitvijo k velikemu nemškemu rajhu ali najmanj z ustvaritvijo koridorja. Prva rešitev bi bila pravilna tudi z vojaškega gledišča.«

Tej spomenici je Maier Kaibitsch dodal dve prilogi, in sicer dve skici. Na prvi je prikazal obseg jeseniškega trikotnika, ki zajema severozahodni del Gorenjske z Radovljico vred, kljub temu da to mesto ne leži tik železniške proge Področca—Jesenice—Bohinjska Bistrica—Podbrdo. V »jeseniški trikotnik« je vključil kar ves radovljiški okraj. Na drugi pa je prikazal glavne

⁸ Politisches Archiv Auswärtigen Amtes in Bonn (navajam: PAAA Bonn), Pol. XII, Bd. 7, Italien, Die Grenzen des Deutschen Reiches in Krain und Südsteiermark insbes. Asslinger Dreieck u. Miesstal 1940, Maier Kaibitscheva spomenica »Das Miesstal« 8. julija 1940.

⁹ PAAA Bonn, Pol. XII, Bd. 7, Italien, Kreinerjev dopis 16. 7. 1940.

železniške zveze med Trstom in Berlinom ter razdaljo med njima, če tečejo čez jeseniški trikotnik ali mimo njega (čez Maribor, Ljubljano in Rakek).¹⁰

Obe spomenici je Maier Kaibitsch najprej izročil vladnemu predsedniku za Koroško dr. Wladimirju Pawlovskemu in okrožnemu vodji NSDAP dr. Karlu Pachnecku, ki je nadomeščal odsotnega namestnika gauleiterja NSDAP za Koroško Franza Kutschero (ta je bil tisti čas v vojski v Franciji), torej najvišjima upravnima in strankinima funkcionarjema v Koroški. Nato pa ju je 24. julija 1940 poslal tudi »uradu pooblaščenca NSDAP za zunanjepolitična vprašanja (Ribbentropov zunanji urad)«, a sta že 26. julija prispeli v Ribbentropovo zunanje ministrstvo, in sicer v strankin referat v oddelku »Nemčija«, kjer so ju registrirali pod št. 470 g. V spremnem dopisu je zapisal:

»V primeru Mežiške doline in Dravograda gre za staro koroško območje, ki ga je mirovna pogodba v St. Germainu protipravno in v nasprotju z željo prebivalstva brez plebiscita odtrgala od Koroške.

Kot je razvidno iz spomenice, so tako imenovani »jeseniški trikotnik« žele po zlomu avstrijske monarhije predvidevali kot nekakšno nadomestilo za deželo Koroško. Dodelitev tega jeseniškega trikotnika Koroški oziroma Nemčiji bi bila ne samo iz gospodarskih, temveč ne nazadnje tudi iz vojaških razlogov ne samo razumljiva, ampak potrebna. Pri tem opozarjam, da npr. tudi meje na Karavankah nikakor ne gre označevati kot neke zadovoljive vojaške meje, ker poteka po samem grebenu in s teh obvladujočih vrhov sosednja država gleda daleč v nemško deželo. Karavanke same so tudi z naše strani strme in težko pristopne, medtem ko so na drugi strani prav do vrhov porasle z gozdovi in košenicami. Verjamem, da ravno pomena vprašanja jeseniškega trikotnika ne gre podcenjevati in si zato dovoljujem, da v sporazumu in po pooblastilu z vodstvom pokrajine pooblaščenega okrožnega vodje tudi vašemu uradu izročim spomenico o Jesenicah in Mežiški dolini.«¹¹

Po vsebini tega spremnega dopisa lahko sklepamo, da Maier Kaibitsch in tisti, katerih težnje je izražal v navedenih spomenicah, niso bili zadovoljni z državno mejo niti med Korenom in Ljubeljem niti med Ljubeljem in Peco. Pričakovati je bilo, da se bo to nezadovoljstvo jasneje izrazilo v neki novi spomenici.

Tisti čas so tudi v Südostdeutsches Institutu v Gradcu hiteli s sestavljanjem spomenice. Njegov vodja dr. Helmut Carstanjen je do takrat napisal in objavil nekaj lažnih znanstvenih razprav o nemštvu v slovenski Štajerski in Prekmurju in je tudi večji del slovenskega prebivalstva v teh pokrajinah razglasil za Vende ali Vindišarje, ki naj bi sicer govorili slovenskemu jeziku sorodno narečje, čutili pa bi nemško.¹²

Carstanjenova spomenica, ki ima naslov »Južna meja Štajerske« (Die Südgrenze der Steiermark) in podnaslov »Krivica pariških predmestnih pogodb nasproti nemškemu ljudstvu« (Ein Unrecht der Pariser Vorortsverträge am deutschen Volk), ima pet zemljevidov z obsežnejšimi pojasnili. Zemljevidov nisem mogel najti, pojasnila pa so ohranjena v več izvodih celo v štirih arhivskih fondih. Pojasnila so sestavljena tako, da povezana v celoto že sama zase sestavljajo spomenico, ki se glasi:

¹⁰ PAAA, Bonn, Pol. XII, Bd. 7, Italien, Maier Kaibitscheva spomenica »Das Dreieck von Assling« iz julija 1940. Pr. Ferenc, Nacistična raznarodovalna politika, str. 109–110.

¹¹ PAAA Bonn, Pol. XII, Bd. 7, Italien, Maier Kaibitschev dopis 24. julija 1940.

¹² Več o tem glej Ferenc, Nacistična raznarodovalna politika v Sloveniji, str. 85–89.

»List 1

Saintgermainski diktat je skoraj tretjino Štajerske prisodil Jugoslaviji. S tem je brez plebiscita in proti volji njenega nemškega in vindišarskega prebivalstva odtrgal od strnjenelega nemškega ozemlja stoletja staro območje rajha.

List 2

Nova prisilna meja je razrezala notranjeavstrijski prometni trikotnik Bruck—Maribor—Beljak in tako odvzela obema pokrajinama Štajerski in Koroški edino dolinsko zvezo Gradec—Maribor—Celovec.

Koroška Labotska dolina je bila odrezana od vsega železniškega prometa z drugimi predeli pokrajine. Prebivalci Labotske doline morajo uporabljati prehodni vlak čez jugoslovansko ozemlje, če hočejo priti v Celovec. Radgono, sedaj najjužnejše mesto rajha, je prisilna meja oropala skoraj vsega njenega zaledja.

List 3

Nacionalni Slovenci, ki so v Spodnji Štajerski prišli k moči samo po volji Francije, so tam z zatiralnimi ukrepi popolnoma uničili cvetoče nemško kulturno življenje.

List 4

Z vseh strani zaprti celovski kotlini odgovarja v Štajerski na vzhod odprt polkrog. Njegovo severno in zahodno mejo tvori notranjeavstrijsko obrobno gorovje, njegov južni konec vitanjska črta.¹³

Južno od te črte leži savinjska krajina. Ona tvori prostorsko lastno, vase zaprto pokrajino, ki pa je lahko povezana tako s severnim kot z južnim sosednjim območjem. Zgodovina, kultura in prebivalstvo jo vendar najtesneje povezujejo z ostalo Štajersko.

Današnja državna meja teče skozi štajerski jedrni prostor. Ona pomeni za Štajersko tisto, kar je za Koroško pomenilo razbitje koroške kotline, ki so ga načrtovali Slovenci ob razbitju monarhije.

List 5

Sedanja meja je strateško kar najbolj neugodna. Za našega južnega mejaša bo vedno pomenila mik za nadaljnje aspiracije do štajerskega in koroškega ozemlja. Slovenci so kljub uradnemu državnemu prijateljstvu in enakemu razmerju moči prav do sedaj pred vso javnostjo izražali ustrezne zahteve.

Če bi Maribor kdaj spadal v vplivno območje neke druge velesile, ta ne bi imela na poti od tukaj do črte Visoke Ture—Semmering nobenih naravnih ovir pri nadaljnem prodiranju čez Gradec in Celovec.

Ne glede na nadaljnji razvoj delov ostale Jugoslavije je za pokrajini Štajersko in Koroško poprava današnje štajerske južne meje življenjska potreba.

Smiselni prostorski zaključek bi lahko tudi v Štajerski našli samo v nadaljevanju brennerske in karavanške meje Tirolske in Koroške.

Za novi potek južne meje Štajerske so tri možnosti:

a) Stara štajerska deželna meja na Savi in Sotli.

Ta potek meje bi ustrezal zgodovinski in kulturni enotnosti Štajerske.

¹³ Pod »Weitensteinerzug« so takrat razumeli črto, ki gre od Karavank čez Smrekovec, Basališče pri Vitanju, južno od Konjic, Boč in Donačko goro do slovensko-hrvaške narodne meje. Za državno mejo med Jugoslavijo in Avstrijo na tej črti sta se po prvi svetovni vojni zelo zavzemala graška univerzitetna profesorja dr. Hans Pirchegger in dr. Robert Sieger. Glej Ferenc, Nacistična raznarodovalna politika, str. 78—81.

b) Nadaljevanje Karavank čez Kamniške Alpe in grebene gora severno od Save (laška črta).

To je črta: Ojstrica v Kamniških Alpah—stara štajerska deželna meja—Velika planina—Huda jama—južno od Laškega—Sv. Lenart—Voluš—Rudnica in v zahodnovzhodni smeri na staro štajersko deželno mejo. Ta meja bi pustila slovensko-hrvaškemu področju južno od nje ležeči prostor z železniško zvezo Ljubljana—Zagreb, železniškim križiščem Zidani most in tudi premo-govniško območje Trbovlje in Hrastnik.

c) Nadaljevanje Karavank in vitanjske črte.

To je črta: bivša koroška deželna meja—južno od Uršlje gore in Hude luknje—čez Kozjak in Stenico—Boč—Donačko goro in v zahodnovzhodni smeri na staro štajersko deželno mejo. S to mejo bi ponovno priključili k rajhu vse Podravje z glavnima mestoma Mariborom in Ptujem, medtem ko bi Savinjska krajina skupaj s predkrajem Celjem ostala zunaj meje. Vitanjska črta je najsevernejša črta, ki jo lahko imamo za nadaljevanje Karavank.¹⁴

Državni namestnik in gauleiter NSDAP za Štajersko dr. Sigfried Uiberreither je to spomenico ali kot je napisal »zahtevano kartografsko gradivo s kratkim spremnim besedilom« 11. julija 1940 poslal naravnost zunanjemu ministru Ribbentropu. Iz spremnega dopisa je razvidno, da je to storil na njegovo željo. Uiberreither je hkrati s hvaležnostjo vzel na znanje, da ga je Ribbentrop v prihodnjih dneh pripravljen sprejeti v Berlinu.¹⁵

Drugi dan, tj. 12. julija 1940, je dr. Carstanjen poslal spomenico profesorju dr. Franzu Wehofsichu pri državnem komisarju za zasedena območja Nizozemske dr. Arthurju Seyss-Inquartu v Haagu.^{15a} V spremnem dopisu je navedel, da jo pošilja na poziv urada ministra dr. Seyssa-Inquarta. O spomenici je povedal še tole:

»Spomenico sestavlja besedilo k 6 skicam. Te pa od včerajšnjega poziva do tega časa še rišejo. Žal pa jih ni bilo mogoče končati do odhoda današnjega letala. Končali jih bomo danes v popoldanskih urah in jih takoj poslali s sledečo pošto. Spomenica in skice tvorijo enotno celoto. Spomenico in spodaj navedeno gradivo pošiljam v naprej, ker je urad ministrstva včeraj to izrecno želel.«¹⁶

Poleg spomenice je dr. Carstanjen poslal dr. Wehofsichu tudi »kratko poročilo o vedenju Slovencev od začetka akcije v Norveški do zloma Francije« in »nekatera posebno značilna poročila Südostdeutsches Instituta o ukrepih Slovencev od začetka vojne jeseni 1939« ter o tem dejal:

»Pod 2. in 3. navedeno gradivo jasno dokazuje, da Slovenci izrabljajo nemške izjave o državnih mejah kot neomejeno pooblastilo, da bi lahko nadaljevali rovarjenje proti rajhu in zlorabljali volksdeutscherje. Oni imajo samo po sebi umeven pogoj za ohranitev ozemeljskega statutsa quo, ki v nobenem primeru ne izpolnjuje varstva prijateljske nevtralnosti do rajha. Bel-

¹⁴ PAAA Bonn, Pol. XII, Bd. 7, Italien, Carstanjenova spomenica »Die Südgrenze der Steiermark« iz julija 1940.

¹⁵ PAAA Bonn, Pol. XII, Bd. 7, Italien, Uiberreitherjev dopis 11. 7. 1940 in priložena spomenica »Die Südgrenze der Steiermark«.

^{15a} Franz Wehofsich, doma iz Gradca, je bil Siegerjev in Haushoferjev študent, od leta 1933 vpisan v NSDAP, leta 1934 so mu odvzeli avstrijsko državljanstvo v zveznem vodstvu Volksbunda für das Deutschtum im Ausland je bil referent za avstrijska vprašanja, sodelavec v Büro v. Kursell in nato v vodstvu Volksdeutsche Mittelstelle referent za jugovzhodno Evropo. Glej v: H. A. Jacobsen: Nationalsozialistische Aussenpolitik 1933—1938. Frankfurt am Main — Berlin 1968, str. 228, 232 in sl., 238, 245, 702.

¹⁶ Bundesarchiv in Koblenz (navajam: BA Koblenz), Seyss-Inquart/23, Carstanjenov dopis 12. julija 1940 in spomenica »Die Südgrenze der Steiermark«.

grad ali ni mógel — zaradi nenehnega vpliva slovenskih klerikalcev — ali ni hotel nastopiti proti protinemškemu hujskanju v Sloveniji.¹⁷ ...

Dr. Carstanjen je spomenici priložil tudi sestavek H. Volkmarja (kar je psevdonom za dr. Huga Suetteja), »Untersteier die deutsche Südostmark«, svojo knjigo »Volkstum und Sprache in der Untersteiermark« in rokopis dr. Hermannna Iberlja »Des Reiches Südgrenze in der Steiermark«, za katerega je navedel, da je bil »izgotovljen za zaupno uporabo v uradih rajha«. Hkrati je opozoril, katerá poglavja posebej obravnavajo najpomembnejša vprašanja slovenske Štajerske.¹⁸

Nekoliko pozneje se kot dodatek Carstanjenovi spomenici »Die Südgrenze der Steiermark« verjetno tudi v Südostdeutsches Institutu v Gradcu sestavili »dopolnitvene pripombe k možnostim za smiselno razmejitev na jugu Štajerske, zarisanim na zemljevidu 1 : 200.000«. Te pripombe tudi dopolnjujejo tisti del spomenice, ki razpravlja o treh možnostih za novo državno mejo na Štajerskem, saj celo ponavljajo nekatere stavke spomenice.

Glede prve možnosti, tj. nove razmejitve na Savi in Sotli, pravi, da bi jo lahko upoštevali kot zaključek Štajerske, če bi jo

a) bi spet postala del rajha. Kranjska preko Save ali vsaj deli nekdanje vojvodine (Kranjske — op. T. F.), ali če bi jo imeli vsaj kot ožjo interesno območje Nemčije, ali

b) bi bila Sava tudi dalje jugovzhodno v Hrvaški interesno območje rajha, ali

c) ne bi bilo pomislekov, da bi prišla pod Nemčijo z mejo na Savi tudi spojka črte Ljubljana—Zagreb.«

Glede druge možnosti, tj. nadaljevanje meje od Karavank čez Kamniške planine in gorske grebene severno od Save (t. i. laška črta), pravi:

»Takšna razmejitev bi bila popolnoma v okviru mejnega popravka. Upošteva ozir, da ne moti organskih zvez slovensko-hrvaškega področja. Zato mu prepušča nekdanji štajerski kos Save z železniško zvezo Ljubljana—Zagreb in bi se s tem odpovedali tudi železniškemu vozlu Zidani most, staremu nemškemu mestu Brežice in premogovnemu območju Trbovlje in Hrastnik.

Od treh gorskih vrst med Celjem in Savo smo izbrali srednjo, čeprav je razmeroma najnižja. Gore, ki jo nadkriljujejo na severu, bi nudile strateško zaščito mestu Celju, tiste pa, ki so južno od nje, pa bi jo nudile savski črti.«

Glede tretje možnosti so »dodatne pripombe« v spremenjenem vrstnem redu ponovile stavke spomenice, dodale pa so samo to:

»S tem bi podeželska glavna obrambna cona na vitanjski črti izgubila svoj dragoceni predprostor.«¹⁹

Kot sem že povedal v razpravi o nacistični raznarodovalni politiki v Sloveniji, je bila tretja možnost ali varianta nekdanja avstrijska minimalna zahteva po meji, ki naj bi tekla po vitanjski črti in smo to zahtevo lahko od leta 1919 dalje pogosto srečavali v nemški publicistiki in lažni znanstveni literaturi. Zanimivejši sta zagadatelj drugi dve možnosti ali varianti. Zanimivost prve, ki zahteva kar vso slovensko Štajersko, je med drugim v tem, da se več ne zadovolji enostavno z mejo na Savi in Sotli, temveč hoče še vsaj dele Kranjske, kar so si nacisti čez nekaj mesecev ob razkosanju Slovenije tudi

¹⁷ Prav tam.

¹⁸ Prav tam.

¹⁹ PAM, fond SODI, fasc. 1, »Ergänzende Bemerkungen zu den auf der Karte 1 : 200.000 eingezeichneten Möglichkeiten einer sinnvollen Grenzziehung im Süden der Steiermark.« (navajam: Ergänzende Bemerkungen).

vzeli. Druga varianta pa je zanimiva tudi po tem, ker je dotlej še ni nihče javno postavil in je tudi potlej ne bomo več srečavali. Kaže, da so drugo in tretjo varianto predvidevali le za primer, če bi prišlo samo do mejnih popravkov, ne pa tudi do razkosanja Slovenije.²⁰

V »dodatnih pripombah« so nacisti tudi, kolikor mi je znano, prvič postavili zahtevo po priključitvi velikega dela Prekmurja k nemškemu rajhu, pri čemer jim je bil prav gotovo za osnovo Carstanjenov članek »Das Deutschtum des Übermurgebietes (Prekmurje)« iz 1933. leta.²¹ To zahtevo so pojasnjevali takole:

»Posebnega pojasnila potrebuje predlagana razmejitev v Prekmurju. Prekmurje je pred vojno spadalo pod Madžarsko. Kakor je razvidno s priloženimi skice, so vzhodni predeli madžarski, zahodni pa nemški. Vmes so Prekmurci, odlomek slovenskega naroda, ki je zaradi svojega posebnega zgodovinskega razvoja dosegel popolnoma lastno obliko. Odgovarjajoč večjim sosednjim narodom, težijo Prekmurci na zahodu Prekmurja k rajhu (sic!), na vzhodu pa k Madžarski. Upoštevajoč to in glede na dejstvo, da bi Prekmurci po korekturi južne štajerske meje popolnoma obviseli v zraku, se zdi popolnoma smiselno, da bi jih razdelili med Madžarsko in rajh. Zato predlagamo, da nova meja od točke vzhodno od Mote ne bi šla po Muri navzgor, kakor je šla nekdanja meja med Spodnjo Štajersko in Madžarsko, temveč bi naj v smeri jug—sever razpolavljala Prekmurje. Meja, ki jo predlagamo, naj bi pri Sv. Katarini zapustila današnjo Jugoslavijo. Toda tudi dalje naj ne bi tekla po današnji meji rajha, temveč naj bi vključila tiste kraje, za katere bi morebiti pri korekturi meje z Madžarsko predlagali, da bi jih priključili k rajhu.«²²

Verjetno je imel spomenico o »južni meji Štajerske« in te »dodatne pripombe« pred očmi nekdanji sodelavec Südostdeutsches Instituta v Gradcu, dr. Manfred Straka, ko je v svoji knjigi »Untersteiermark unvergessene Heimat« na strani 110 zapisal: »Izdelani so bili trije predlogi, od katerih je prvi predvideval vrnitev jezikovno mešanega ozemlja z Mariborom in Ptujem do črte greben Pohorje—Drava, drugi, ki je postavljajl južno mejo na vitanjsko črto—Haloze, medtem ko je tretji vključeval v rajh tudi Savinjsko dolino s Celjem in postavljajl mejo na savsko in bohorsko črto na razvodnici med Savinjo in Savo. Same doline Save, stare štajerske južne meje, si nismo upali zahtevati.«

Od predlogov, ki jih omenja dr. Straka, sta dva enaka možnostim ali variantam, ki jih vsebujejo spomenica in dodatne pripombe. Dr. Straka se pa nalašč ali pa slučajno ne spominja več predloga za mejo na reki Savi ali celo nekje na Kranjskem, oziroma namesto tega predloga omenja enega od Pircheggerjevih iz leta 1919, to je mejo na grebenu Pohorja. Toda takšnega predloga, najminimalnejšega, kot ga je omenih Pirchegger, potlej ni nihče več postavil, najmanj pa Südostdeutsches Institut in Gaugrenzlandamt. Straka prikazuje, kot da bi bili te predloge dali šele potem, ko je nemška vojska že zasedla slovensko Štajersko ali ko se je na zasedbo že pripravljala, tj. konec marca in v začetku aprila 1941. Toda do sedaj navedeni podatki trdno dokazujejo, da je spomenica o južni meji Štajerske nastala že v prvi polovici

²⁰ Ferenc, Nacistična raznarodovalna politika, str. 110—111.

²¹ G. Werner, Graz: »Das Deutschtum des Übermurgebietes (Prekmurje)«, v: Geographischer Jahresbericht aus Österreich, XVII. Bd., 1935, str. 76—90.

²² PAM, fond SODI, fasc. 4, »Ergänzende Bemerkungen«. Ferenc, Nacistična raznarodovalna politika, str. 111.

julija 1940, dodatne pripombe, ki jo dopolnjujejo, pa tudi niso mogle nastati mnogo pozneje.²³

Tisti čas sta Maier Kaibitsch in dr. Carstanjen dobila tudi nalogo, naj nemškemu zunanjemu ministrstvu poročata o vsem zanimivem, kar se dogaja onkraj državne meje. Maier Kaibitsch je 1. avgusta pisal zunanjemu ministrstvu, da mu bo odslej sproti pošiljal vsa poročila o Jugoslaviji in je neko tozadevno pismo zunanjega ministrstva popravil v toliko, da ga niso opozorili, naj zanimiva poročila, ki jih dobiva in ki jih je posredoval že vladnemu predsedniku, gestapu in varnostni službi, pošilja tudi zunanjemu ministrstvu. Na koncu pisma je pripisal vprašanje, ali so že sprejeli njegovi spomenici o Mežiški dolini in jeseniškem trikotniku. V gradivu je res nekaj Maier Kaibitschevih obveščevalnih poročil o razmerah južno od državne meje.²⁴

Pobuda za izdelavo spomenic z zahtevo po priključitvi slovenskih predelov k Nemčiji je torej prišla v Celovec in Gradec v začetku julija 1940. Upravičeno je vprašanje, zakaj ravno v tem času. Nemška stran je že precej časa, vsaj nekaj mesecev, zagotavljala italijanski, da je Jugoslavija italijansko vplivno območje; če bi šlo samo za natančnejšo razmejitev njunih vplivnih območij, bi to lahko storili že prej, zlasti pa tedaj, ko je bil napad Italije na Jugoslavijo (maj 1940) samo še vprašanje nekaj dni. Zakaj se je pa sedaj, ko je Hitler odvrčal Mussolinija od njegovega namena »rešiti jugoslovansko vprašanje«, tako zelo mudilo, da so morali spomenice odposlati kar brez prilog in so morali v Gradcu zemljevide risati celo ponoči, da bi jih poslali za besedili? Zato vprašujem, ali ni morda spodbuda za izdelavo spomenic povezana s širšo Hitlerjevo strategijo v tistem času. Po Hillgruberjevih raziskavah razvoja Hitlerjeve strategije v letih 1940 in 1941,²⁵ je Hitler, ki je nenehno zasledoval cilj uničiti Sovjetsko zvezo, še več kot mesec dni po zavzetju Francije, Belgije, Nizozemske in Luxemburga naivno pričakoval, da bo Velika Britanija v bližnji prihodnosti pripravljena skleniti mir z Nemčijo, in sicer tako, da bo priznala Nemčiji pravico do gospodstva v celinskem delu Evrope, medtem ko bi ji Nemčija priznala pravico do imperija, ki bi si ga lahko celo povečala s francoskimi kolonijami. Naslonjena na hrbet Velike Britanije, ki bi imela pogled uprt čez ocean, naj bi Nemčija čimprej začela svoj pohod proti Sovjetski zvezi, čeprav jo je že skoraj leto dni z njo vezal pakt o prijateljstvu in nenapadanju. Ravno konec junija in začetek julija 1940 naj bi Hitler pričakoval, da bo Velika Britanija pritrdilno odgovorila na njegova pričakovanja za sklenitev miru in v teh pričakovanjih je celo odložil svoj govor v reichstagu za več kot deset dni (z 8. na 19. julij 1940). V tem smislu je tudi razumeti tisti del Hitlerjevega pogovora s Cianom 7. julija 1940, v katerem je odgovarjal na Cianovo razlago italijanske osvajalne politike v jugovzhodni Evropi, ko je dejal, da ne vidi nobenega problema, če bi bila Anglija zlomljena ali če bi bil z njo sklenjen mir, dokler pa to ni doseženo,

²³ Dr. Manfred Straka je polemiziral s temi mojimi trditvami in ponovno zagotavljal, da so spomenice sestavljali tik pred napadom Nemčije na Jugoslavijo. Pravi takole: »Ferenc piše (str. 112), da naj bi bilo zame značilno, da delam tako, kot bi bili ti predlogi napravljeni šele potem, ko se je nemška vojska pripravljala na zasedbo Spodnje Štajerske, torej konec marca ali začetek aprila 1941. Temu nasproti lahko samo ponovno in s poudarkom ugotovim, da je bilo res tako in da je bila pred tem časom glede na odnose z Jugoslavijo najstrožje prepovedana vsaka razprava v tej smeri.« (Manfred Straka: Die Untersteiermark in Geschichte und Gegenwart. Volkstum zwischen Moldau, Etsch und Donau. Festschrift für Franz Hieronymus Riedl. Wien—Stuttgart 1971, str. 72.)

²⁴ PAAA Bonn, Pol. XII, Bd. 7, Italien, Maier Kaibitschevi pismi 1. 8. 1940.

²⁵ Andreas Hillgruber: Hitlers Strategie. Politik und Kriegführung 1940—1941. Frankfurt am Main 1965, str. 144—277.

lahko zaradi sporâ na Balkanu pride do velikih problemov, ko bi Anglija in Rusija lahko odkrili njune skupne interese. Na drugi strani pa si je Hitler ravno takrat začel prizadevati, da bi zavrl dejavnost Sovjetske zveze in širjenje njenega vpliva v jugovzhodni Evropi; kar dokazujejo njegovi pogovori z državniki jugovzhodne Evrope (10. 7. Madžarska, 26. 7. Romunija, 27. 7. Bolgarija), ki so, kot smo videli iz pisma urada šefa varnostne policije in varnostne službe, vzbudili pri Nemcih v Sloveniji upanje na priključitev k rajhu), prizadevanja, da bi izgladil njihova nasprotja zaradi ozemeljskih zahtev itd. Ravno tisti čas je začel uresničevati namen, da vključi v nemško vplivno območje vso jugovzhodno Evropo, kolikor njen zahodni del ni bil že v italijanski vplivni coni in da postavi Sovjetsko zvezo pod izvršeno dejstvo, kljub zvezi o posvetu, ki ga je predvidevala določba pakta o nenapadanju in prijateljstvu med Nemčijo in Sovjetsko zvezo.

Tukaj ne moremo razpravljati o nadaljnjem razvoju Hitlerjevih strateških zamisli, ki so glede vojne s Sovjetsko zvezo do 10. avgusta 1940 prešle še kar dve fazi, pač pa naj opozorimo še na nek dokument, ki lahko tudi priča, da so spomenice v Celovcu in Gradcu nastale v okviru nekih širših zamisli. Dne 27. junija 1940 je vodja Volksmittelstelle, ustanove, ki je imela nalogo skrbeti za nemštvo v inozemstvu, esesovski general Werner Lorenz izdelal pet strani dolg »zapisek o nemški narodni skupini v Jugoslaviji« in ga poslal nemškemu zunanjemu ministrstvu. Potem ko je predstavil to narodno skupino, je v poglavju »morebitne možnosti za rešitev« napisal:

»Če bi Jugoslavija kljub nasprotnemu pričakovanju stopila v vojno na strani naših nasprotnikov, za kar pa do sedaj ni bilo nobenih znamenj, bi lahko z nacionalnega stališča postavili tele cilje:

1. Območje ob meji Koroške in Štajerske, ki ga, kot to prikazujeta priložena zemljevida, pretežno ali občutno naseljujejo Nemci (primerjaj priložena zemljevida), naj bi bilo spet vključeno v rajh zlasti pa območje Maribora in Karavank.

2. Nemške jezikovne otoke, ki ležijo južno od tu, bi le težko priključili k rajhu, ker bi te predele v primeru vojne najbrž zahtevala Italija za svoje vplivno območje. V nacionalnem pogledu bi lahko iskali rešitev v preselitvi.

3. Nemško narodno ozemlje Vojvodine (Baranja, Bačka in Banat) s priključujočimi se naselbinami v Sremu in Slavoniji se v zemljepisnem pogledu nadaljuje za nemškim narodnim ozemljem v južni Madžarski in romunskem Banatu. To nepretrgano ozemlje so po koncu svetovne vojne razdelili med tri države, Madžarsko, Romunijo in Jugoslavijo. V primeru politične preureditve bi pričakovali, da bo za vso tam naseljeno narodno skupino sprejeta enotna rešitev.«²⁶

Morda smemo v zvezi s tem Lorenzovim zapiskom domnevati, da so v drugi polovici junija 1940 nekatere nemške vrhovne ustanove dobile naročilo, naj povedo svoje mnenje glede »preureditve v jugovzhodni Evropi«. Vendar do sedaj v njihovih razen redkih izjem slabo ohranjenih arhivskih fondih, ki jih hranijo in še urejajo v Bonnu, Koblenzu in Potsdamu, nisem našel takšnih dokumentov.

²⁶ PAAA Bonn, Inland II g, Bd. 236, Kult. 2121 g, Lorenzov zapisek 27. 6. 1940; pr. Ferenc, Nacistična raznarodovalna politika, str. 109. Zemljevida, ki ju omenja Lorenz v prvi točki svojega sklepa, sta zemljevida »Südkärnten« in »Untersteiermark« iz skupine zemljevidov »Deutsches Volkstum jenseits der Grenze«, ki jo je izdelal A. H. Ziegfeld. K svojemu zapisku je Lorenz priložil tudi članke o Kranjski, Kočevski, Bački in Banatu iz »Handwörterbuch des Grenz- und Auslandsdeutschtums«. National Archives Washington, mikrofilm T-120, navitek 1306, posn. 488977-982.

2. Obravnava prvih spomenic v Berlinu

Spomenic, ki so jih v prvi polovici julija 1940 izdelali v Gaugrenzlandamtu v Celovcu in Südostdeutsches Institutu v Gradcu, niso poslali samo zunanjemu ministrstvu in Seyss-Inquartovemu uradu v Haag, temveč tudi drugim političnim in upravnim ustanovam v Berlinu ter še kakšnemu drugemu uradu. Kot smo videli, je en izvod Maier Kaibitscheve spomenice o Mežiški dolini dobilo nemško zunanje ministrstvo tudi prek salzburškega pokrajinskega vodstva NSDAP že sredi julija 1940. Za spomenico o jeseniškem trikotniku pa lahko ugotovimo, da jo je že julija 1940 dobil tudi Hitlerjev namestnik v NSDAP Rudolf Hess, kajti njegov štabni vodja in vodja pisarne Martin Bormann jo je 29. julija 1940 poslal iz Obersalzberga zunanjemu ministru Ribbentropu v Bad Fuschl pri Innsbrucku. V spremnem dopisu je povedal, da je spomenico poslalo Hessu pokrajinsko vodstvo NSDAP za Koroško.²⁷ Ni pa podatkov, ali je tudi en izvod spomenic o Mežiški dolini prišel po enaki poti do nemškega zunanjega ministrstva. To je dobilo en izvod te spomenice tudi prek nacionalsocialistične zveze borcev rajha (Nationalsozialistischer Reichskriegerbund), vendar šele 17. avgusta 1940.²⁸ Maier Kaibitsch je bil namreč tudi pokrajinski vodja te zveze za Koroško in je pomembnejše spise pošiljal tudi vodstvu te zveze, oziroma njenemu vodji generalu Reinhardu. Nacionalsocialistična zveza borcev je en izvod spomenice poslala vrhovnemu poveljstvu nemške vojske. Verjetno je spomenice iz Celovca in Gradca dobilo tudi nemško notranje ministrstvo v Berlinu. To ministrstvo je namreč dobilo elaborat graškega docenta dr. Hermannja Iblerja »Des Reiches Südgrenze in der Steiermark« in ga 12. avgusta 1940 poslalo zunanjemu ministrstvu. V spremnem dopisu je prepisalo tudi opozorilo Südostdeutsches Instituta v Gradcu, katera povlaja so še posebej zanimiva za vprašanje »razmejitev Štajerske v letih 1918 in 1919« in dejavnikov, ki so pripeljali do razbitja te dežele po prvi svetovni vojni. Zanimiv je ta stavek: »Ravno iz tega spoznanja (da sta le Clemenceau in Tardieu kriva, da je del Štajerske prišel pod Jugoslavijo — op. T. F.) je jasno, da pri odtrganju Spodnje Štajerske od strnjene nemškega življenjskega prostora ni šlo za krajevno vprašanje, temveč za del načrtnega posiljenja nemškega ljudstva s strani zahodnih sil v pariških predmestjih.«²⁹

Kot vidimo, so spomenice o novi meji med Jugoslavijo in Nemčijo oziroma z zahtevami po delu slovenskega narodnega ozemlja, ki so jih napisali v Celovcu in Gradcu, naravnost in tudi prek raznih uradov prispele v nemško zunanje ministrstvo v Berlinu. Tam so jih kmalu začeli obravnavati, kar priča o tem, da so jih imeli za perečo zadevo. Najprej je poslanik dr. Martin Luther, vodja oddelka »Nemčija« (Abteilung Deutschland) tega ministrstva 20. julija 1940 izročil referentu v ministrovni pisarni (Ministerbüro) dr. Franzu von Sonnleithnerju Carstanjenovo spomenico o južni meji Štajerske skupaj s prilogami, da jo predloži Ribbentropu. Povedal je, da ga je Ribbentrop po-

²⁷ PAAA Bonn, Pol. XII, Bd. 7, Italien, Bormannovo pismo 29. julija 1940 s priloženo spomenico »Das Dreieck von Assling«. Tako je mogel urad šefa varnostne policije in varnostne službe za nemški rajh v Berlinu 8. avgusta 1940 v svojem poročilu o Jugoslaviji, ki ga je posredoval vodji oddelka »Nemčija« v nemškem zunanjem ministrstvu, poslaniku dr. Martinu Luthru, zapisati tudi tole: »Od salzburških pogovorov dalje (ti so bili julija 1940 — op. T. F.) upajo volksdeutscherji v Sloveniji (Južna Koroška, Južna Štajerska in Kočevje), da stojijo neposredno pred ponovno priključitvijo k rajhu. Strankini in državni uradi Koroške in Štajerske so v tej zadevi že izročili Führerjevemu namestniku več spomenic, v katerih poudarjajo voljo volksdeutscherjev za vrnitev v rajh in vojaški, gospodarski in prometnopolitični pomen teh predelov.« (PAAA Bonn, Inland II g, Bd. 406, poročilo šefa varnostne policije in varnostne službe 7. 8. 1940.)

²⁸ PAAA Bonn, Pol. XII, Bd. 7, Italien, pismo v. d. štabnega vodje nacionalsocialistične zveze borcev rajha Frh. v. d. Goltza 14. 8. 1940.

²⁹ PAAA Bonn, Pol. IV 123, Bd. 58-3 Jug., Wagnerjevo pismo 12. 8. 1940.

oblastil, naj prosi dr. Uiberreitherja za natančno kartografsko gradivo in »spomenico, iz katere bo razvidno, katero mejno črto predlaga gauleiter Uiberreither«. Ribbentrop je tudi pooblastil dr. Luthra, naj sporoči dr. Uiberreitherju, da upa, da mu bo v ustreznem času uspelo uveljaviti njegove želje pri jugoslovanski vladi. Dr. Luther je dr. Sonnleithnerju tudi sporočil, da je že uresničil Ribbentropovo naročilo in da se dr. Uiberreitherju zdi zelo koristno, da bi Ribbentropu ponovno osebno predložil zadevo. Dr. Luther je prosil, naj bi dr. Sonnleithner še naprej obravnaval zadevo in da bi ga povabil s seboj, ko bo o zadevi poročal Ribbentropu.³⁰

Po vsebini Luthrovega pisma lahko sklepamo, da je dr. Uiberreither med 11. in 20. julijem 1940 že osebno govoril z Ribbentropom o Carstanjenovi spomenici (to ni bilo tako težko, ker je bil Ribbentrop julija 1940 v svoji poletni rezidenci v Bad Fuschlu pri Innsbrucku) in da je želel o njej ponovno govoriti z njim. Morda smemo domnevati, da mu je pri ponovnem oseb- nem pogovoru hotel izročiti že omenjene »dodatne pripombe«. Kaže tudi, da Ribbentrop ni bil povsem zadovoljen, da so v spomenici o južni meji Štajerske navedli tri možnosti oziroma variante za novo mejo, in je želel, naj se dr. Uiberreither odloči za eno od njih. Zanimiv pa je Luthrov podatek, da Ribbentrop upa, da bo jugoslovanska vlada ustregla zahtevam štajerskih nacistov.

Čez tri tedne, tj. 9. avgusta 1940, je Luthrov personalni referent dr. Büttner Maier Kaibitschevi spomenici o Mežiški dolini in jeseniškem trikotniku posredoval Ribbentropovi pisarni. V Luthrovem imenu jo je prosil, naj ti spomenici priključijo k drugemu gradivu o vprašanju mejne korekture in v primeru potrebe predložijo Ribbentropu. Sporočil ji je tudi, da je »profesor Haushofer sedaj zaposlen s tem, da izdela nadaljnje zemljevide za korekturo meje in jih da na voljo zemljevidni pisarni zunanjega ministrstva.«³¹

Isti dan je Büttner pisal tudi Maierju Kaibitschu v Celovec. Zahvalil se mu je za obe spomenici, ki ju je bil poslal zunanjemu ministrstvu 24. julija, in mu sporočil, da so ju skupaj s skicami predložili pristojnim oddelkom zunanjega ministrva. Prosil ga je tudi, naj bi mu po možnosti preskrbel še natančnejše kartografsko gradivo o korekturi meje.«³²

Čeprav nimamo neposrednega vira, pa lahko vendarle sklepamo, da so pri Ribbentropu razpravljali o spomenicah iz Celovca in Gradca dne 9. avgusta 1940. V arhivu nemškega zunanjega ministrstva se je ohranil zemljevid južnega dela Koroške in severozahodnega dela Gorenjske z natančno vrisano črto, ki loči t. i. »jeseniški trikotnik« od drugega dela Gorenjske.³³ Zemljevidu je priložena »beležka« ministerialnega direktanta v političnem oddelku tega ministrstva, poslanika Emila Rintelena, ki pravi: »Kakor je gospod zunanji minister omenil pri poročilu 9. 8. 40, se je dogovoril z grofom Cianom, da naj območje okrog Maribora itd. pride pod Nemčijo, če Jugoslavija ne bi več držala teh predelov. (Pogovori z grofom Cianom v Berlinu in Münchnu julija 1940)«. ³⁴ Na neko »beležko z dne 9. 8. 40 za pisarno državnega zunanjega ministra« se sklicuje tudi nek drug vir.³⁵

³⁰ PAAA Bonn, Pol. XII, Bd. 7, Italien, Luthrovo pismo 20. julija 1940.

³¹ PAAA Bonn, Pol. XII, Bd. 7, Italien, Büttnerjeva beležka 9. avgusta 1940.

³² PAAA Bonn, Pol. XII, Bd. 7, Italien, kopija Büttnerjevega pisma 9. 8. 1940.

³³ Ta črta teče od Begunjščice na Karavankah v južni smeri čez Dobrčo mimo Sv. Neže, Brezja, Kovorja, Zvirč, Zaloš in Ovsiš na Savo in nato v zahodni smeri mimo Rovt in čez Mali vrh, mimo Dražgoš, čez Kosmati vrh in Ratitovec na Črni vrh. To je bila takrat tudi meja med kranjskim in radovljiškim okrajem, kar pomeni, da so celovški nacisti pod imenom »jeseniški trikotnik« pojmovali ves radovljiški okraj.

³⁴ PAAA Bonn, Pol. XII, Bd. 7, Italien. Zemljevid in Rintelenaova beležka. Na hrbtni strani zemljevida je napisano Pol. XI, g. Rs. 40. Na ovitku pa piše, da je mapo 9. 12. 1940 zaprl uradnik Erhard.

³⁵ PAAA Bonn, Pol. XII, Bd. 7, beležka 29. 8. 1940.

Po podatkih v navedeni beležki torej lahko sodimo, da sta se zunanja ministra Ribbentrop in Ciano julija 1940 dogovarjala o usodi nekaterih slovenskih predelov, če bi prišlo do okrnitve ali razbitja Jugoslavije. Žal ne vemo o teh pogovorih nič natančnejšega, ker zapisnik ali beležka Ribbentropovega pogovora s Ciano nista objavljeni ali pa morda sploh ne ohranjeni. Kot je razvidno iz Cianovega dnevnika, je imel Ciano julija 1940 nekaj razgovorov s Hitlerjem in verjetno tudi z Ribbentropom. Dne 7. julija 1940 se je pogovarjal s Hitlerjem v Berlinu in je bil navzoč tudi Ribbentrop. V tem pogovoru je Ciano povedal, da Mussolini meni, »da bi morali jugoslovansko vprašanje likvidirati v enem mesecu« in da Italija meni »da je prišel trenutek za okrnitev obsega jugoslovanske države, značilne versajske tvorbe s protitalijansko težnjo«. Hitler pa je menil, da bi lahko spopad na Balkanu pripeljal do velikih zapetljajev, zlasti če bi Anglija in Rusija zaradi tega začeli usklajati svoje interese. Ciano je sprejel Hitlerjeve pomisleke glede takojšnje likvidacije »jugoslovanskega vprašanja« do zmagovitega konca vojne z Anglijo. Ko sta se nato pogovarjala o razmejitvi vplivnih območij med Nemčijo in Italijo, je Hitler izjavil, da sta Sredozemsko in Jadransko morje italijanski vplivni območji, da »mora biti jugoslovansko vprašanje rešeno v italijanskem smislu, ko bo za to napočil čas« in da naj Mussolini takoj poseže vmes, če bi se na Balkanu sama od sebe vnela vojna, kajti to bi bilo tudi v nemškem interesu.³⁶

Morda smemo domnevati, da je ravno pogovor Ribbentropa s Ciano³⁷ povzročil tako naglo sestavljanje spomenic o nemških ozemeljskih zahtevah v Sloveniji v Celovcu in Gradcu. Verjetno je Ribbentrop julija 1940 Ciano prikazoval te zahteve še samo v splošnih obrisih brez natančnejšega navajanja predelov in utemeljevanja zahtev. Za nadaljnje pogovore o tej zadevi pa je nemško zunanje ministrstvo že potrebovalo ustrezno gradivo, ki ga je naročilo v Celovcu in Gradcu. Na ta sklep nas navaja tudi že navedeni odlomek iz poročila urada šefa varnostne policije in varnostne službe za nemški rajh 8. avgusta 1940 vodji oddelka »Nemčija« v nemškem zunanjem ministrstvu.³⁸

3. Nadaljnje spomenice iz Celovca in Gradca

Zanimivo in tudi značilno je, da je pri nacistih v Celovcu in Gradcu narščal pohlep po slovenskih predelih, kar dokazujejo tudi spomenice, ki so jih izdelali po juliju 1940. V Celovcu so izdelali še najmanj dve spomenici in je vsaj ena od njiju prispela tudi v nemško zunanje ministrstvo, medtem ko so v Gradcu sestavili najmanj eno, ki je pa nisem mogel najti v arhivskih

³⁶ Zapisnik pogovora Hitlerja s Ciano 7. 7. 1940 je objavljen v Akten zur deutschen auswärtigen Politik 1918—1945, Serie D, Bd. X, str. 123—129 (navajam: ADAP) in v Andreas Hillgruber: Staatsmänner und Diplomaten bei Hitler. Vertrauliche Aufzeichnungen über Unterredungen mit Vertretern des Auslandes 1939—1941. Frankfurt am Main 1967, dok. 21, str. 150—162 (navajam: Hillgruber: Staatsmänner u. Diplomaten b. Hitler). Cianoovo poročilo Mussoliniju o tem pogovoru je objavljeno v G. Ciano: L'Europa verso la catastrofa, 1948, str. 566—572 (navajam: Ciano, L'Europa verso la catastrofa) in v I Documenti Diplomatici Italiani, nona serie: 1939—1945, volume V, dok. 200, str. 186—190. Glej tudi G. Ciano: Diario. Vol. I, 1939—1940. Rizzoli ed. 1946, 7. 7. 1940. Leonardo Simoni: Berlino. Ambasciata d'Italia 1939—1943. Roma 1946, str. 141—147. Kaže, da pri drugem pogovoru, ki je bil v Münchnu 10. julija 1940 in sta bila navzoča tudi madžarski predsednik vlade grof Pal Teleki in zunanji minister grof Istvan Csaky, niso govorili o tako konkretnih zadevah kot so nemški ozemeljski interesi v Sloveniji. (Zapisnik pogovora je objavljen v ADAP, D X, str. 148—151; Hillgruber: Staatsmänner u. Diplomaten b. Hitler, dok. 22 in 23, str. 162—168; Ciano: Diario 10. 7. 1940; Simoni, n. d., str. 150—151.) Tretji pogovor med Hitlerjem in Cianoom je bil 20. julija 1940 v Berlinu. Kaj so se pogovarjali, ni znano, ker ni objavljen zapisnik tega pogovora.

³⁷ Kot izjavlja Simoni, je prispel Ciano v Berlin s celim seznamom ozemeljskih zahtev Italije. (Simoni, n. d., str. 142).

³⁸ Glej op. 25!

fondih nemških osrednjih političnih in upravnih ustanov, temveč le v arhivskem fondu Südostdeutsches Instituta.

Avgusta 1940 je Maier Kaibitsch kot vodja pokrajinskega obmejnega urada NSDAP za Koroško v Celovcu izdelal novo spomenico, in sicer o »nekdanjih avstrijskih političnih okrajih Radovljica, Kranj in Kamnik«. Ko jo je 21. avgusta 1940 poslal referatu za stranko v oddelku »Nemčija« nemškega zunanjega ministrstva (ta referat je vodil nam že znani dr. Luther), je v spremnem dopisu zapisal: »Kot dopolnilo k spomenici o tako imenovanem jeseniškem trikotniku pošiljam kratek sestavek o nekdanjih avstrijskih političnih okrajih Radovljica, Kranj in Kamnik, ki danes sestavljajo območje tako imenovanega jeseniškega trikotnika.«³⁹ Nerazumljivo je, da je Maier Kaibitsch v tem pismu pojmoval vse tri okraje na Gorenjskem kot tako imenovani jeseniški trikotnik, medtem ko je v nam že znani spomenici o jeseniškem trikotniku iz julija 1940 predstavil ta trikotnik v mejah radovljiškega okraja.⁴⁰

V spomenici o navedenih treh gorenjskih političnih okrajih je Maier Kaibitsch najprej orisal njihov položaj, velikost in poljedelstvo. Povedal je, da obsegajo okrog 2.700 km², da je leta 1931 živelo v njih 135.000 ljudi itd. Nato je opisal zaposlitev prebivalstva in navedel najpomembnejše industrijske obrate. Pri opisu prometno-geografskih razmer je poudaril pomembnost tega prehodnega ozemlja in še posebej pomen treh gorskih prelazov (Koren, Ljubelj, Jezersko). V kratkem pregledu zgodovine in kolonizacije je Maier Kaibitsch navedel politično pripadnost Gorenjske skozi stoletja, nemško poreklo zemljiških gospodov in nemško kolonizacijo ter poudaril: »Ti nemški zemljiški gospodje so pripeljali številne nemške koloniste iz Bavarske, Koroške in Tirolske, kar se je jezikovno izražalo tja do 19. stoletja in je bilo tudi kulturno največjega pomena, tako da lahko Gorenjsko označimo kot stara nemška kulturna tla.« (Podčrtal T. F.). V poglavju o jeziku in narodnosti je Maier Kaibitsch opisal naraščanje slovenske narodne zavesti od srede preteklega stoletja in posebno od šestdesetih let dalje ter nenehno izpodrivanje nemštva ter je navedel kraje, v katerih so se nemške postojanke obdržale do leta 1918 (Jesenice, Tržič, Domžale). Na koncu spomenice je opisal še prehod občine Jezersko od Koroške h Gorenjski konec leta 1918 in v začetku leta 1919.⁴¹

Drugi dan, tj. 22. avgusta 1940, je Maier Kaibitsch poslal istemu referatu v nemškem zunanjem ministrstvu »nadaljnje zemljevide o jeseniškem trikotniku in predvsem o obsegu nekdanjih avstrijskih okrajnih glavarstev Radovljica, Kranj in Kamnik, o katerih smo vam danes poslali tudi posebno poročilo.«⁴² Ne vemo, kaj je vsebovalo »posebno poročilo«, ki ga je omenil Maier Kaibitsch v tem pismu. Čeprav v pismu navaja kar 6 prilog, sta se v arhivskem fondu nemškega zunanjega ministrstva v Bonnu ohranili le dve, in sicer zemljevid teh okrajev z včrtanimi mejami političnih in sodnih okrajev in nam že znana skica z vrisanimi razdaljami poti od Berlina do Trsta.⁴³

³⁹ In Ergänzung zur Denkschrift über das sogenannte Asslinger Dreieck lege ich eine kurze Zusammenstellung über die ehemals österreichischen politischen Bezirke Radmannsdorf, Krainburg und Stein, die heute das Gebiet des sogenannten Asslinger Dreieckes bilden, vor.« (Podčrtal T. F.) PAAA Bonn, Pol. XII, Bd. 7, Italien, Maier Kaibitschevo pismo 21. 8. 1940.

⁴⁰ Glej. op. 10 in 31!

⁴¹ PAAA Bonn, Pol. XII, Bd. 7, Italien, Maier Kaibitscheva spomenica »Die ehemals österreichischen politischen Bezirke Radmannsdorf, Krainburg und Steine iz avgusta 1940.

⁴² PAAA Bonn, Pol. XII, Bd. 7, Italien, Maier Kaibitschevo pismo 22. 8. 1940.

⁴³ Glej op. 10!

Podobno kot prejšnji dve spomenici tudi te spomenice nacisti iz Celovca niso poslali samo nemškemu zunanjemu ministrstvu, temveč tudi nekaterim drugim ustanovam. En izvod je namreč 3. 9. 1940 poslal Bormann naravnost Ribbentropu.⁴⁴

V spomenici o navedenih treh okrajih Gorenjske Maier Kaibitsch sicer ni posebej navajal razlogov, zaradi katerih naj bi ti predeli prišli k Nemčiji. Poudaril je le, da so to »nemška kulturna tla« in kot vemo, so imeli takrat nacisti razglasitev nekega ozemlja za »nemška kulturna tla« za zadosten razlog za svoje imperialistične ozemeljske zahteve. Kmalu pa se koroški nacisti niso zadovoljili več niti z Gorenjsko, temveč so zahtevali še več slovenskega ozemlja. To lahko lepo razberemo iz najobsežnejše spomenice, ki pa je verjetno ostala le v osnutku.⁴⁵

Osnutek »Spomenice gauleiterja v Koroški o ponovni vzpostavitvi stare državne pokrajine Koroške z novo razmejitvijo južno od Karavank«⁴⁶ obsega kar 19 tipkanih strani ali morda še več besedila, vendar kljub temu še ni popoln. Ima namreč le kratek uvod in razmeroma zelo dolgo — za takšno spomenico celo predlogo — zemljepisno utemeljitev z naslovom »zemljepisni razlogi za priključitev Kranjske h Koroški« ter morda tudi poročilo o gospodarstvu v Kranjski in delu slovenske Štajerske. Ker je z našega gledišča pomembnejši uvod, ga bom navedel v celoti, medtem ko bom iz zemljepisne utemeljitve in poročila o gospodarstvu skušal izluščiti le podatke o obsegu ozemlja južno od Karavank, predvidenega za priključitev h Koroški. Uvod, ki obsega 2 strani, se glasi:

»Preureditev v jugovzhodni Evropi tako dolgo ne bo popolna in dokončna, dokler ne bo zajela tudi jugoslovanske države. V tistem trenutku pa, ko bo Jugoslavija pritegnjena k tej preureditvi, morajo biti ponovno priključeni k rajhu nekdanji avstrijski, sedaj nemški (hic! — op. T. F.) predeli, ki jih je versajski diktat odstopil Jugoslaviji. Pri tem gre za predele Meziške doline in Jezerskega (oboje je do 1918 spadalo h Koroški) in Spodnje Štajerske. Težko pa je pričakovati, da se bo firer zadovoljil samo s povrnitvijo teh predelov, v interesu zavarovane meje na jugu rajha pač ne bo pustil sedanje meje, ki je že samo iz strateškega pogleda nemogoča za rajh, na grebenu Karavank, temveč jo bo preložil naprej proti jugu. Nova južna meja rajha mora biti zgodovinsko, narodnopolitično, zemljepisno, prometnotehnično in narodnogospodarsko utemeljena. Takšna utemeljitev pa je podana v vsakem pogledu, če si nova razmejitev vzame za osnovo mejo stare državne pokrajine Koroške, ki so jo leta 976 pod Otonom II. odtrgali od Bavarske in povzdignili v lastno vojvodino.⁴⁷ S takšno razmejitvijo bi sedanja pokrajina Koroška dobila svojo staro obliko in bi lahko bolje kot do sedaj izpolnjevala svoje naloge kot branik rajha na jugu. (Ti trije stavki so v osnutku spomenice prečrtani. — op. T. F.).

⁴⁴ PAAA Bonn, Pol. XII, Bd. 7, Italien, Bormannovo pismo 3. 9. 1940 s spomenico »Die ehemals österreichischen politischen Bezirke Radmannsdorf, Krainburg und Stein« iz avgusta 1940.

⁴⁵ Hrani jo arhiv VII, fondi nemškega okupatorja, škatla 33, št. 18/1. Verjetno je bil ta osnutek spomenice v arhivskem fondu blejske podružnice državnega propagandnega urada NSDAP za Koroško in ga je komisija za ugotavljanje zločinov okupatorja in njegovih pomagačev za Slovenijo skupaj z drugim gradivom poslala državni komisiji za ugotavljanje zločinov v Beograd, ta pa ga je izročila navedenemu arhivu. Ker spomenice nisem našel v ohranjenih arhivskih fondih osrednjih nemških ustanov, sodim, da je ostala le v osnutku. Možno pa bi bilo tudi, da so jo res dokončali in poslali takšni ustanovi, npr. Rudolfu Hessu kot Hitlerjevemu namestniku v NSDAP, ki nima v celoti ohranjenega arhivskega fonda.

⁴⁶ Denkschrift des Gauleiters in Kärnten über die Wiederherstellung des alten Reichsgaues Kärnten durch eine neue Grenzziehung in Süden der Karawanken.

⁴⁷ O razdelitvi slovenskega ozemlja konec 10. stoletja glej B. Grafenauer: Zgodovina slovenskega naroda, II, Ljubljana 1965, str. 144—157.

Da bi sedanja pokrajina Koroška v svoji novi obliki mogla asimilirati in voditi stare, od nje že skoraj tisočletje odtrgane in sedaj že večinoma drugojezične predele, je utemeljeno z velikansko nacionalno močjo njenih prebivalcev. Nacionalnosocialistično središče moči sedanje Koroške je zagotovilo za trdnost in zanesljivost nove državne pokrajine Koroške kot branika na jugu, ki bo nastala s predlagano novo razmejitvijo. Da ima sedanja Koroška to narodno moč, se ni izkazalo samo v preteklih stoletjih, npr. ob vpadih Turkov ali Francozov, temveč predvsem v poslednjih 25 letih, kajti:

1. Koroška je med vsemi nemškimi plemeni v prvi svetovni vojni žrtvovala največ krvi.

2. Prebivalci Koroške so se sredi zloma leta 1918 dvignili in si z orožjem izbojevali neokrnjenost svoje dežele.

3. Nacionalnosocialistično gibanje se je v Koroški trdno zasedlo že leta 1921. Koroška je v sistemskem času veljala za najbolj nacionalnosocialistično deželo, kar je razvidno že iz izjave separatističnega kanclerja Schuschnigga: »Bodečo žico okrog Koroške in koncentracijsko taborišče za nacionalne socialiste je gotovo.« Koroška je imela pri nacionalnosocialističnem uporu julija 1934 med vsemi avstrijskimi pokrajinami največ žrtev. Koroška je 11. marca 1938 kot prva avstrijska pokrajina poročala o prevzemu oblasti po nacionalnosocialističnem gibanju.

4. Dve tretjini narviških junakov so Korošci.

Ta opozorila zadostujejo za dokaz nacionalne moči Koroške.

Priključitev starih predelov vojvodine Koroške k sedanji državni pokrajini Koroški bi lahko izvršili s tole razmejitvijo: (Tu je puščeno prazno mesto. — Op. T. F.).

Tako bi s pritegnitvijo nekdanje kronovine Kranjske in kotline Slovenjega Gradca, Marenberga in Gornjega grada (prej Spodnja Štajerska) nastala nova državna pokrajina Koroška. (Ta dva stavka sta v osnutku prečrtana. — Op. T. F.).

Čeprav je v tem pregledu puščeno prazno mesto za vpis krajev, koder naj bi potekala nova južna meja Koroške, pa lahko vendarle ugotovimo, kakšen naj bi bil približen obseg slovenskih predelov, ki naj bi jih ob preureditvi jugovzhodne Evrope priključili h Koroški; to naj bi bila vsa Kranjska, razen tistih predelov, ki so bili pod Italijo (postojnski in idrijski okraj ter belopeška občina), in severozahodni predeli slovenske Štajerske. Več zvezo iz obsežne zemljepisne utemeljitve za novo razmejitev oziroma priključitev slovenskega ozemlja h Koroški. Nova meja naj bi tekla po Kolpi in Gorjancih, vendar tako, da Krškega polja ne bi zajela k povečani Koroški. Pač pa bi namesto njega h Koroški priključili slovenjegraško območje, zgornjo Savinjsko dolino in po možnosti tudi območje Velenja in Šoštanja.

Pri pripravi te spomenice si je nekdo, ki pa prav gotovo ni bil Kutschera, temveč nek celovski geograf, krčevito prizadeval, da bi kar na 17 straneh dokazal podobnost in tesno povezanost Koroške in Kranjske ter nekaterih predelov Štajerske. Če so si nekdanj, ko je Jugoslavija uveljavljala pravice do strnjene slovenskega ozemlja v južnem delu Koroške, prizadevali dokazati, kakšno veliko pregrajo pomenijo Karavanke, so si v tej spomenici na vse kriplje prizadevali dokazati ravno nasprotno. Ko je opisoval sosednjo lego in obliko teh območij, je sestavljalec spomenice trdil, da se enake zemljepisne lastnosti pojavljajo v južnem delu Koroške severno od Karavank in v Kranjski in da Karavanke v številnih pogledih niso ostra ločnica med njima.

»Z načrtovano vključitvijo kranjskih ravnin in južneje od njih organsko priključujoče se kraške pokrajine do ostro vrezane doline Kolpe ne bi prekoračili narave koroškega mejnega prostora, niti ne na skrajnem jugu, s katerim bi Koroška tako kot danes ostala južna dežela rajha,« je zapisal. Ker ima Koroška zelo iztegnjeno obliko in leži njeno središče nekako ekscentrično, zelo blizu njene južne meje, bi s priključitvijo skoraj vse Kranjske in delov Štajerske dosegli takšno razširitev Koroške, da bi to središče glede na povečano ozemlje bilo zares središčno. Pridobili bi tudi večjo zaprtost ali strnjeno ozemlja, kar je sestavljalac spomenice celo izrazil s skico. S priključitvijo navedenih območij bi Koroška imela bolj zaprto obliko, kakor pa npr. Štajerska, če bi si ona priključila slovensko Štajersko in Kranjsko. Nato je sestavljalac spomenice dokazoval povezanost območij, ki naj bi bila v povečani Koroški, tudi s tektonskimi in morfološkimi prvini. Razmeroma precej prostora je porabil, da je opisal nastanek gorovij na tem ozemlju in sklenil, da Koroška in večji del Kranjske ležita v alpskem svetu (ta sega nekako do črte Postojna—južni rob Ljubljanske kotline—Višnja gora—Novo mesto—spodnji tok Krke), ki pa že prehaja v dinarskega. Osnovnica trikotno oblikovane Ljubljanske kotline je obrnjena bolj h koroškemu Podravju in manj k južnoštajerski zgornji Savinjski dolini. Toda izpolnitev nalog v povečani Koroški bi tudi v vzhodnem delu zahtevala neposredno povezavo s Koroško. Iz morfoloških razlogov bi bila upravičena tudi priključitev ozemlja med iztekom Karavank na vzhodu in Kamniškimi planinami na eni ter Pohorjem in Celjskim hribovjem na drugi strani. Zgornja Savinjska dolina moli 30 km iz Celjskega hribovja na zahod med koroško in štajersko območje ter pomeni redko naseljen predel med gosto naseljeno Labotsko in Mežiško dolino na severu in kamniškim poljem in Ljubljansko kotlino na jugu; poleg tega jo soteska pri Mozirju zapira pred Celjsko kotlino in je morfološko samostojno območje. Podobno sta pred Celjsko kotlino zaprti s soteskama (pri Hudi luknji in južno od Šoštanja) in osamljeni tudi slovenjegraška in velenjska kotlina. Ker nista bolj oddaljeni od koroške kot od celjske kotline, bi ju iz hidrografskih, prometnogeografskih in tudi iz geoloških razlogov priključili k povečani Koroški, tako da bi nova meja tekla po črti ločnici med starejšim naborom Karavank in Kamniškimi planinami na eni ter čisto mladimi, komaj do srednjega gorovja zraslimi verigami ob Savinji in Savi.

Ko je opisoval zemljepisno sestavo koroške in Ljubljanske kotline, je sestavljalac spomenice poudaril, da je njun okvir z antropogeografskega vidika v glavnem neugodno območje, medtem ko se v kotlinah »gnetejo življenja polne črte, ležijo obdelovalna zemlja, večje naselbine, strnjajo se prebivalstvo, gospodarstvo in promet«. Trdil je, da si kotlini po svoji zemljepisni sestavi nista tako tuji, da z znanstvenega geopolitičnega stališča ne bi mogli opravičiti priključitve Ljubljanske kotline h Koroški. Celovška in Labotska kotlina ter kotlina Slovenjega Gradca severno od Karavank so približno enako velike kot južno od njih Ljubljanska kotlina in kotlini Rečice pri Savinji in Velenja. Nato je sestavljalac spomenice povzel trditve neke razprave iz revije *Deutsche Hefte für Volks- und Kulturbodenforschung* (letnik II/1931—1932, zvezek 4), ki je s primerjavo reliefa, vremena, pokritosti tal in naselitve območja navedenih kotlin severno od Karavank na eni in območja južno od njih na drugi strani dokazala njuno podobnost. Sicer ni mogoče govoriti o neki reliefni simetriji obeh območij, pač pa gotovo o njuni podobnosti, ker značilne črte južnega območja na diagramu označujejo nižine, severnega pa

gričevje. Karavanke so podnebna ločnica samo za nekatere vremenske pojave, so pa Karavanke same že na prehodnem pasu med srednjeevropskim in sredozemskim območjem, v Celjski kotlini in na Krškem polju pa že prevladujejo panonski vplivi. Glede pokritosti tal sta si območji severno in južno od Karavank presenetljivo skladni, iz česar sklepajo na dalekosežno podobnost gospodarskih osnov in možnosti; na južnem območju obdelanost tal sicer ni tako razširjena kot na severnem; to kaže na manjšo izrabo tal, a na večje naravne dobrine, ker živi od njih večje število ljudi kot na severnem območju. Sestavljalec spomenice je nato sklenil, da sestavne razlike med obema območjema niso velike in gre bolj za razliko v stopnjah, ki priča o podobnosti obeh območij, čeprav ju ločijo Karavanke. Poseben pomen pripisuje okolnosti, da je na diagramu vrh antropogeografskih krivulj, namreč tistih predelov z manj kot 500 m nadmorske višine s povprečno julijsko toploto več kot 18,5° C, z obdelanostjo tal in zgoščenostjo prebivalstva, na obeh območjih potisnjen na jug in da je »na koroški strani naravni mejni pritisk«.

Ko je sestavljalec spomenice opisoval prometne zveze na območjih severno in južno od Karavank, je ugotavljal, da se na teh območjih stekajo številne poti iz sosednjih območij ter posebej poudaril, da ima velik notranjeavstrijski prometni trikotnik Bruck a. d. Mur—Maribor—Beljak svoj vrh na Koroškem in da se nato še razdeli na majhnega (Št. Vid na Glini—Celovec) in srednjega (Zeltweg—Dravograd). Na Koroško so usmerjene tudi konice kranjske železniške mreže s svojima središčema v Ljubljani in na Jesenicah. Jugovzhodna prometna smer, ki teče čez Ljubljansko kotlino, se na Koroškem veže na veliko diagonalno prečno smer Dunaj—Beljak—Padska nižina in na severno smer proti Nemčiji. Trdil je, da je pomen jugovzhodne prometne smeri po prvi svetovni vojni narastel toliko, kolikor je osebni in tovorni promet obšel Madžarsko, Sušak postal pomembno jadransko пристanišče in nemške gospodarske zveze so se usmerile na Balkan. Posebno se je na železnici Beljak—Ljubljana povečal tovorni promet, saj so npr. leta 1924 vozili po njej dnevno povprečno trije vlaki, leta 1939 pa kar dvanajst. Medtem ko se je število potniških vlakov na železnici Zidani most—Ljubljana—Postojna v poslednjem desetletju zmanjšalo od devet na sedem, se je na železnici Beljak—Ljubljana povečalo od šest na devet. Potem ko je opisal naravne ovire za boljše prometne zveze med Ljubljano in Mariborom, je poudaril, da ima Ljubljana krajšo železniško zvezo s Celovcem kakor pa z Mariborom in da pomeni pot od Ljubljane do Celovca čez ljubeljski prehod le tretjino poti od Ljubljane do Gradca. To da je posebno pomembno iz upravnopolitičnega vidika, s čemer je hotel sestavljalec opozoriti na to, da je tudi zategadelj bolj smiselna priključitev Kranjske h Koroški kakor pa k Štajerski. Pomembno je tudi to, da so tako na območju severno od Karavank kot na območju južno od njih prometna vozlišča blizu Karavank, da ima Beljak takšen mednarodni pomen kot nobeno drugo prometno križišče v Vzhodnih Alpah in da njegovi prometni in obrambnogeografski vplivi segajo preko karavanske železnice in korenskega sedla v zgornjo Savsko dolino in s tem tudi v notranjost Ljubljanske kotline.

Glede pokrajinske razčlenbe je sestavljalec spomenice opozoril na to, da je Koroška bolj strnjena dežela kot Štajerska, saj je npr. graški univerzitetni profesor dr. Robert Sieger po enotnih načelih razčlenil Štajersko v 15 in Koroško v 9 regij ter poudaril, da pomeni prva bolj pisan mozaik regij kot druga. Sestavljalec spomenice je iz tega sklepal, da priključitev skoraj vse Kranjske in nekaterih predelov slovenske Štajerske h Koroški, slednja še

vedno ne bi imela tako velikega števila maloprostorskih območij z antropogeografskimi posebnostmi kot Štajerska že samo s priključitvijo njenih južnih predelov.

Za nas je še posebej zanimivo sestavljalčevo razpravljanje o obsegu in prebivalstvu nove povečane Koroške in primerjava s povečano Štajersko. Ko bi že itak razkosano slovensko ozemlje, ki je po prvi svetovni vojni bilo v Jugoslaviji, ponovno razkosali in priključili k nemškemu rajhu, tj. k Štajerski in Koroški, bi prva pridobila okrog 5.300 km² (od tega 770 km² od Kranjske) in bi merila skupaj 24.000 km², Koroška pa bi pridobila 9.450 km² (od tega 430 km² od t. i. stare Koroške in 1.370 km² od Štajerske) in bi merila skupaj 20.500 km². Ker sestavljalec spomenice ni imel na voljo podatkov o številu prebivalstva po manjših upravnih območjih dravske banovine in ker je menil, da izidi poslednjega ljudskega štetja niso popolnoma primerljivi, je glede števila prebivalstva v predvideni povečani Štajerski in Koroški navedel le približne ocene. Štajerska bi k 1.100.000 prebivalcev pridobila okrog 400.000 ljudi Spodnje Štajerske in okrog 50.000 ljudi Krškega polja ter bi imela skupno okrog 1.550.000 prebivalcev; pridobila bi torej 40 % ljudi, delež slovenskega prebivalstva bi znašal 30 %. Koroška bi k 450.000 prebivalcev pridobila okrog 430.000 ljudi in bi jih imela skupno okrog 880.000; pridobila bi jih 95 % in skoraj polovica prebivalstva bi bila slovenske narodnosti. Na vprašanje, ali bi bilo takšno razmerje med nemškim in slovenskim prebivalstvom v povečani Koroški še znosno, je sestavljalec spomenice odgovoril pritrdilno. »Kaže, da bi bilo tudi to razmerje znosno, in sicer glede na politično moč rajha, naloge nove državne meje in most, ki bi ga preko jedra slovenstva zgradili od Nemcem prijaznih koroških »Vindišarjev« na severu in od velikega nemškega jezikovnega otoka Kočevske na jugu. Vključitev Slovencev v dve pokrajini bi lahko upoštevali kot pomemben narodnopolitični ukrep.« V teh stavkih sicer ni niti besedice o kakšnem raznarodovanju ali asimilaciji, toda kdor pozna tovrstno nacistično izrazoslovje in zlasti še narodnopolitični odnos nacistov (in ne samo v NSDAP vpisanih ljudi na Koroškem) do koroških Slovencev v tistem času in v letih 1941—1945 do Slovencev nasploh, bo prej navedene stavke v osnutku spomenice razumel kot grobi oris načrta raznaroditve Slovencev v predvideni povečani Štajerski in Koroški. Dobesedno bomo navedli še povzetek zemljepisnega utemeljevanja v osnutku spomenice:

»Povzeto lahko sklenemo: Karavanke pomenijo geološki, morfološki, podnebni in rastlinski most med Alpami in Krasom; zemljepisna sestava kotlin severno in južno od mejnega grebena kaže podobne poteze. Velika enotnost Koroške dovoljuje priključitev sorodnega zemljepisnega prostora. V Koroški je povezava z jugovzhodom, ki jo je označila narava in jo plodno zgradil človek. Ključna geopolitična postojanka v južni fronti rajha je Beljak, stičišče pomembnih zvez čez gorske prehode, katerega akcijski radij neposredno zajema Gorenjsko in posredno tudi Ljubljansko polje z njegovo okolico vred. Ozemeljski in človeški prirastek je v mejah, ki jih je potegnila Koroška glede na svoj geopolitični in obrambnogeografski položaj.

Zemljepisni razlogi podpirajo načrtovano razkosanje in razmejitev na jugu.«⁴⁸

⁴⁸ Arhiv VII, fondi nemškega okupatorja, škatla 33, št. 18/1. Denkschrift des Gauleiters in Kärnten über die Wiederherstellung des alten Reichsgaues Kärnten durch eine neue Grenzziehung im Südosten der Karawanken.

Sestavni del gradiva za pripravo osnutka navedene spomenice sta verjetno tudi dva sestanka o gospodarstvu in industriji »v jugoslovanskih predelih, ki mejijo na Koroško«. ⁴⁹ Sestavek, ki ima 7 strani in ga je podpisal vodja urada tajne državne policije v Celovcu, esesovski major dr. Ernst Weimann, se je začel s tem besedilom: »Sledi zaželeno poročilo glede Jugoslavije oziroma jugoslovanskih predelov, ki so sosednji Koroški.« V njem je dr. Weimann najprej navedel nekaj podatkov o gospodarstvu Jugoslavije in nato posebej o gospodarstvu dravske banovine. Natančneje je navedel, in sicer urejeno po abecednem redu krajev, industrijske in druge obrate »od severozahodne meje do črte Celje na vzhodu in Kočevje na jugu«, kar kaže na to, da je bil tisti, ki je želel imeti to poročilo, posebej zainteresiran za podatke iz Mežiške doline, večjega dela Kranjske in severozahodnega dela slovenske Štajerske. Kot smo videli, je prvi del osnutka spomenice utemeljeval priključitev tega območja k povečani Koroški iz zemljepisnega vidika. Vendar je dr. Weimann zajel kraje Celje, Zidani most in Trbovlje, ne pa krajev Novo mesto, Črnomelj, Metlika in Krško. Za pomembnejša gospodarska podjetja je dr. Weimann navedel tudi vrste proizvodov, višino kapitala, lastnike delnic in število zaposlenih delavcev. Svoje poročilo je sklenil z besedami:

»Iz obeh seznamov 1 in 2 se vidi, da je na tem območju vrsta industrije, ki je Koroška nima ali pa je ima le malo, bi pa pomenila dopolnitev za naše gospodarstvo, npr. tekstil, laki, cement, laneno olje, guma, kaolin. Poljedelska proizvodnja bi z žitom in perutnino prispevala k izenačitvi govedoreje in z njo povezanega mlekarstva, ki prevladujeta na Koroškem. Posebej je vredno upoštevati višek delovne sile, ki v teh predelih izvira iz močnega poljedelstva.

Z nemškim posojilom in denarjem ter nemškim duhom bi lahko ozemlje poljedelsko in industrijsko močnejše razvili.

Gorski dolini Kranjske gore in Dovjega v julijskih Alpah ter Blejsko jezero so čudovite privlačne točke za turizem. Prej je bila ožja povezava s Koroško, ko je obmejno prebivalstvo nakupovalo v naši pokrajini. To se je po vzpostavitvi carinske meje še v potniškem prometu dolgo in široko poskušalo. ⁵⁰

Weimannov sestavek ali poročilo o gospodarstvu v severozahodnem delu dravske banovine bi lahko v primerjavi z zemljepisnim delom v osnutku spomenice označili kot medel in laičen poskus gospodarskega utemeljevanja priključitve severozahodnega dela dravske banovine h Koroški. Ne vemo pa, kaj sta vsebovala t. i. seznama 1 in 2; morda je eden od njiju seznam industrijskih podjetij v dravski banovini, urejen po abecednem redu krajev, ki izvira iz istega arhivskega fonda kot osnutek spomenice in to Weimannovo poročilo. ⁵¹

Podobno kot smo osnutek nove spomenice iz Celovca našli samo v enem arhivskem fondu in ne tudi v fondu neke osrednje nemške ustanove, tako nam je na voljo tudi nova spomenica iz Gradcu, in sicer v arhivskem fondu Südostdeutsches Instituta v Gradcu. ⁵² Spomenica, ki ima 5 strani in je bila sad obravnav že prej postavljenih predlog in vsebuje »ozemeljsko razdelitev« in »nacionalnopolitično ureditev« slovenske Štajerske, ima tale uvod: »Prihaja-

⁴⁹ Za to, da sta sestavka res del gradiva za pripravo osnutka navedene spomenice, pričča to, da izhajata iz istega arhivskega fonda kot že navedeni del osnutka spomenice, eden je napisan v istem duhu kot uvod in zemljepisna utemeljitev in ga je redigirala ista roka kot uvod.

⁵⁰ Arhiv VII, fondi nemškega okupatorja, škatla 33, št. 18/1-IV, Weimannovo poročilo.

⁵¹ Arhiv VII, fondi nemškega okupatorja, pregled: »Industrie in den an Kärnten angrenzenden Bezirken Krains, Misstal, Seeland und Untersteiermark«, škatla 33, št. 18/1-V.

⁵² Del fonda tega instituta, v katerem je ta spomenica, je v Pokrajinskem arhivu Maribor, fond SODI, fasc. 1.

joča preureditev stvari tudi v jugovzhodnem prostoru že zdaj zahteva pismeno določitev najrazličnejših zadev, da bi lahko takrat, ko bi šlo zares, vse pristojne ustanove ukrepale enotno.«

Prvi del spomenice obravnava razdelitev območja. Pravi, da bi morali doseči obnovo starih meja vojvodine Štajerske in že predvideva, kako bi nato slovensko Štajersko razdelili v okrožja. Okrožje Radgono bi povečali z okrajem Ljutomer—Gornja Radgona in z »zahodno polovico Prekmurja (deli političnih okrajev Murska Sobota in Dolnja Lendava)«; iz mesta Maribor in njegove bližnje okolice naj bi ustanovili mestno okrožje Maribor, poleg njega pa iz podeželskih delov političnih okrajev Maribor—levi breg in Maribor—desni breg, Slovenske Konjice, Slovenj Gradec in iz sodnega okraja Marenberg podeželsko okrožje Maribor; iz političnih okrajev Ptuj in sodnih okrajev Sv. Lenart in Slovenska Bistrica naj bi ustanovili podeželsko okrožje Ptuj; iz političnih okrajev Celje, Celje okolica, Šmarje pri Jelšah, Laško in iz sodnega okraja Šoštanj naj bi ustanovili podeželsko okrožje Celje; vse ostalo območje slovenske Štajerske, tj. Kozjansko in Spodnje Posavje ali južni predeli političnih okrajev Laško, Šmarje pri Jelšah ter ves politični okraj Brežice naj bi sestavljalo posavsko okrožje s središčem v Sevnici. Ker so se glede razmejitve med okrožjema Maribor—podeželje in Ptuj na eni ter okrožjema Maribor—podeželje in Celje ter morebitnim okrožjem Slovenj Gradec pojavili drugačni predlogi, je sestavljalec spomenice o tem pojasnil svoje gledišče. Iz njega lahko ugotovimo, da je tudi pri vprašanju razdelitve slovenske Štajerske na okrožja upošteval predvsem nacionalnopolitične razloge. Tako je pri utemeljevanju predloga za ustanovitev okrožja Maribor—podeželje trdil, da »Pohorci sestavljajo poseben del spodnještajerskih Vindišarjev in jih je treba dati pod čimbolj enotno vodstvo«, kar pomeni, da jih ne bi razbili med dve ali več okrožij. Glede savinjske krajine s središčem v Celju pa je sestavljalec spomenice poudaril tole: »Nacionalnopolitično nalogo tega območja je treba videti predvsem v tem, da bi s posebno gosto naselitvijo nemških kmetov položili ljudski branik med Vindišarje Podravja in Slovence v Kranjski.« To pomeni, da bi v primeru vzpostavitve nove meje Štajerske na Savi in Sotli savinjska krajina doživela kruto usodo množičnega izгона kot sta jo leta 1941 doživela obsavski in obsoteljski mejni pas. Glede razmejitve med okrožjema Maribor—podeželje in Celje je bila iz nacionalnopolitičnih razlogov odločilna t. i. vitanjska črta. Kaže, da so precej razpravljali o ureditvi najjužnejšega dela Štajerske, t. i. jugovzhodnega kota nemškega rajha. Menili so, da ne bi kazalo iz političnega okraja Brežice in sodnih okrajev Kozje in Sevnica sestavljati okrožja Brežice, ker bi le-to imelo šibek stik z drugimi območji rajha in pomenilo »izpostavljeno konico, ki bi bila vabljev cilj za sosednje države«.

Drugi del spomenice govori o »narodnopolitični sestavi«. V njem so menili, da bi morali pristojnosti med NSDAP in državno upravo v zasedeni slovenski Štajerski razmejiti tako, da bi državni aparat skrbel za redno poslovanje trgovine, prehrano in gospodarstvo, medtem ko bi naj »vso narodnopolitično dinamiko preureditve in obnove prevzela stranka«. Trdili so, da bo takoj »prve dni po spremembi oblasti« potrebnih »na tisoče izgonov in deportacij«, prav tako »vrnitev tisočev volksdeutscherjev, ki so v poslednjih 20 letih zbežali iz Spodnje Štajerske in jih popisuje Landsmannschaft der Untersteirer ter jih preverja pokrajinski personalni urad. Še večji obseg pa bo zahtevala nastajajoča potreba preseljevanja v nekaterih delih Jugoslavije,

npr. na Kočevskem«. Predvidevali so tudi, da tako kot v Gornji Šleziji tudi na slovenskem Štajerskem ne bo mogoče spodnještajerskega prebivalstva takoj sprejeti v nacistično stranko, temveč bo treba, podobno kot nekoč na Koroškem, ustanoviti štajersko Domovinsko zvezo (steirischer Heimatbund), ki bo pomenila začetno izbirno organizacijo za vse volksdeutscherje in vindisarje na Spodnjem Štajerskem. V stranko, njene formacije in priključene oddelke naj bi sprejeli samo tistega, ki bo že nekaj časa v štajerski Domovinski zvezi in se bo v njej izkazal ter bodo pristojni strankini in državni uradi za ta čas preverili njegovo narodno pripadnost. »Štajerska Domovinska zveza bo vsem spodnještajerskim volksdeutscherjem dala možnost, da se bodo takoj angažirali in izkazali v praktičnem delu doma in se jih bo tako v prihodnosti lahko čimbolj upoštevalo pri graditvi stranke, države in samoupravnih ustanov«. Poudarili so, da se je treba izogibati tistih napak, ki so jih zagrešili drugje, npr. v Klajpedi (Memmelland) in nekdanjem poljskem koridorju, ko so vse, tudi najnižje položaje, zasedli prišleki iz Vzhodne Prusije in Gdanska ter odrinili domače volksdeutscherje; v Sudetih pa so npr. iz Sudetsko-nemške stranke prehitro ustvarili NSDAP, v kateri so na vse položaje prišli domačini. Zato so menili, da bi bilo prav, da bi prišli na odgovorne strankine in upravne položaje (npr. za okrožne vodje, deželne svetnike, okrožne organizacijske vodje NSDAP itd.) najizkušenejši ljudje iz Štajerske, ki kažejo razumevanje in odločnost za nacionalnopolitična vprašanja, medtem ko bi naj na vse druge položaje tako v stranki kot tudi v državni upravi postopoma prišli ljudje iz svojih okrožij.⁵³

Po vsebini lahko sodimo, da so to spomenico sestavili nekje sredi leta 1940, saj ne omenja Alzacije, Lotaringije in Luxemburga, kjer so nacisti po zasedbi izvajali tudi raznarodovalne ukrepe in bi verjetno omenjali prve izkušnje, če bi spomenica nastala kdaj pozneje. Njen sestavljalec gleda na vse izključno iz nacionalnopolitičnega gledišča, nacionalnopolitične momente upošteva celo pri predlogu za prihodnjo razdelitev slovenske Štajerske v okrožja, zagadelj sodim, da je to bil ravnatelj inštituta in poznejši nacionalnopolitični referent pri šefu civilne uprave v Spodnji Štajerski in v zveznem vodstvu Štajerske domovinske zveze dr. Helmut Carstanjen.⁵⁴

Ta spomenica je med vsemi šla najdlje, saj se ni omejila na razmejitveno vprašanje ali opis zanimivih območij, temveč je že razpravljala o nekaterih pomembnih zasedbenih vprašanjih. Imamo jo lahko torej za nov korak v razvoju nemških pretenzij do slovenskega ozemlja.

Po vsebini do sedaj znanih spomenic nacističnih ustanov iz Celovca in Gradca, o katerih tukaj razpravljamo, lahko sklepamo, da je bil maksimalni cilj celovških in graških nacistov pridobiti ozemlje vse dravske banovine, razen majhnega jugovzhodnega dela Prekmurja, ki naj bi ga dobila Madžarska. Pri tem niso upoštevali interesov Italije; morda so menili, da se bo zadovoljila z vsem drugim ozemljem Jugoslavije. Po poslednjih nam znanih spomenicah bi lahko tudi sklepali, da so celovški in graški nacisti pričakovali, da bodo ozemlje dravske banovine dobili po razkosanju Jugoslavije, saj verjetno niso mogli pričakovati, da bi se Jugoslavija kljub pritisku odrekla tako razsežnim predelom. Kaže pa, da svojih želja ali zahtev niso usklajevali, saj so npr. celovški nacisti želeli povečati Koroško tudi s predeli slovenske Šta-

⁵³ PAM, fond SODI, fasc. 1, spomenica o prihodnji ureditvi slovenske Štajerske. Pr.: Ferenc, Nacistična raznarodovalna politika, str. 112–114.

⁵⁴ Ferenc, Nacistična raznarodovalna politika, str. 114.

jerske, graški nacisti pa v svojih spomenicah tega niso predvidevali. Zanimivo pa je, da je glede Krškega polja, enakost gledišč — oboji so bili za to, naj bi prišlo k Štajerski, kar se je leta 1941 tudi zgodilo.

4. Nadaljnja obravnava spomenic v Berlinu

Vrhovna ustanova nemškega rajha, kamor so pošiljali spomenice iz Celovca in Gradca, je bilo nemško zunanje ministrstvo in tam so jih 9. avgusta 1940 obravnavali v navzočnosti zunanjega ministra Ribbentropa. Maier Kaibitschevo spomenico o radovljiškem, kranjskem in kamniškem okraju pa je nemško zunanje ministrstvo dobilo neposredno šele 27. avgusta in posredno prek Bormanna 3. septembra 1940 ter je zato 9. avgusta seveda še niso mogli obravnavati pri Ribbentropu. Obravnavali je niso niti do 29. avgusta, ko jo je verjetno Büttner poslal Ribbentropovi pisarni skupaj z drugim že obravnavanim gradivom in z novimi skicami. Povedal je tudi, da bo napovedane »skice o razširitvi nekdanjih avstrijskih okrajev Radovljica, Kranj in Kamnik« poslal pozneje; Büttner jih je sicer dobil že 27. avgusta, a jih je verjetno dal prerisati. Kaže, da so navedeno spomenico obravnavali okrog 8. septembra 1940, kajti ta dan jo je član Ribbentropove pisarne v zunanjem ministrstvu Erich Kordt vrnil von Rintelenu, češ da ga Ribbentrop prosi, naj se z njo seznaní in jo spravi v mirovno mapo. Rintelen se je s spomenico seznanil 14. septembra in jo poslal dalje — referatu za mirovna vprašanja, ki je hranil t. i. mirovno mapo.

Kaže, da je bil eden od sklepov, ki so jih 9. avgusta sprejeli pri Ribbentropu, naj vse spomenice obravnava dalje referat za mirovna vprašanja v političnem oddelku nemškega zunanjega ministrstva (Pol. XII-Friedensfragen). Ta referat je vodil svetnik poslaništva grof von Hohenthal, ki si je 10. septembra na osnovi vsake spomenice, ki je do takrat prispela k njemu — in to so bile tri, izdelal poseben zapisek. V vsakem je na kratko povzel bistvo predloga oziroma zahteve po novi razmejitvi in njeno utemeljitev.

Pri povzetku spomenice iz Gradca o južni meji Štajerske, ki ga je Hohenthal imenoval Uiberreitherjev predlog, je zapisal, da se od treh možnosti za novo južno mejo Štajerske zdi najustreznejša tista, po kateri naj bi meja od Karavank dalje tekla po vitanjski črti v smeri zahod—vzhod na staro štajersko deželno mejo. Hohenthal je omenil tudi karto Štajerske z včrtanimi območji A, B in C ter dodal, da so na podlagi jugoslovanskih ljudskih štetij leta 1921 in 1931 ugotovili statistične podatke za vsako območje. Območje A (vsa slovenska Štajerska) na bi merilo 3.900 km², na njem naj bi po štetju prebivalstva 1921 živel skupno 313.000 ljudi, od tega 266.000 oseb (84,9 %) s slovenskim, 19.000 z nemškim (6 %) in 4.300 (1,4 %) s hrvaškim občevalnim jezikom. Območje B (slovenska Štajerska do t. i. laške črte) naj bi merilo 1.821 km² in na njem naj bi živel 114.000 ljudi, od tega 110.000 oseb (96,6 %) s slovenskim, 990 oseb (0,9 %) s hrvaškim in 2.300 oseb (2 %) z nemškim občevalnim jezikom. Območje C (slovenska Štajerska do vitanjske črte) naj bi merilo 786 km² in na njem naj bi živel 69.000 ljudi, od tega 68.000 oseb (98,3 %) s slovenskim, 360 oseb (0,5 %) s hrvaškim in 600 (0,9 %) z nemškim občevalnim jezikom.⁵⁵

⁵⁵ PAAA Bonn, Pol. XII, Bd. 7, Italien, Hohenthalov zapisek 10. 9. 1940.

Pri povzetku Maier Kaibitscheve spomenice o Mežiški dolini je Hohenthal navedel, da območje meri okrog 360 km², ima okrog 20.000 prebivalcev, ki govorijo nemško in vindišarsko.⁵⁶ Pri povzetku spomenice o jeseniškem trikotniku pa je navedel, da meri okrog 1.000 km² in da ima okrog 33.000 prebivalcev, ki govorijo slovensko.⁵⁷ Ker Hohenthal do 10. septembra še ni dobil Maier Kaibitscheve spomenice o radovljiškem, kranjskem in kamniškem okraju, zato ni izdelal njenega povzetka; izdelal ga ni niti kdaj pozneje.

Hohenthal je nato vse spomenice s priloženim gradivom spravil v t. i. mirovno mapo in si 25. septembra sestavil še pregled »spomenic o vprašanju mejnih popravkov na nemško-jugoslovanski meji«. Ker so iz Celovca bile tri spomenice in ker je spomenica iz Gradca imela navedene tri možnosti za razmejitve na jugu Štajerske, je imel Hohenthal vse to skupaj za 6 zadev.⁵⁸

Verjetno je bilo nemško zunanje ministrstvo tisto, ki je v obravnavo vprašanj nove razmejitve z Jugoslavijo vključilo tudi državni urad za prostorsko ureditev (Reichsstelle für Raumordnung) v Berlinu. Vodja tega urada višji vladni svetnik Urlacher je namreč najprej 19. in nato 26. oktobra 1940 poslal svoj prispevek o »prostorsko načrtovalnih ozirih nemške jugovzhodne meje«. Verjetno je prispevek z dne 19. oktobra 1940, ki se ni ohranil ali pa ga še nisem našel, imel stališče tega urada do posameznih predlogov ali zahtev za novo nemško-jugoslovansko mejo, ker je prispevek z dne 26. oktobra bolj statističnega značaja. Iz njega lahko izvemo, da je ta urad »glede na prostorsko ureditev«⁵⁹ pretresal vprašanje priključitve k nemškemu rajhu tehle jugoslovanskih predelov: a) južne Štajerske vključno z Mežiško dolino in Dravogradom do vitanjske črte (okrog 330.000 oseb), b) južne Štajerske vključno s savinjsko krajino do laške črte (okrog 450.000 oseb), c) območje v zgodovinskih mejah Štajerske (okrog 530.000 oseb) in skupaj z Zagorjem ob Savi (okrog 540.000 oseb), d) območje do predlagane meje Bohinj-Sava (okrog 600.000 oseb), e) Prekmurje (okrog 46.000 oseb).⁵⁹

To stališče državnega urada za prostorsko ureditev bi bil verjetno poslednji dokument v t. i. »mirovni mapi«⁶⁰ za Jugoslavijo pri XII. referatu političnega oddelka nemškega zunanjega ministrstva v Berlinu, če se v začetku leta 1941 slučajno ne bi povrnili k zadevi. Oktobra 1940 je Italija namesto Jugoslavije napadla Grčijo in si je Nemčija prizadevala, da Jugoslavijo pritegne k osi Rim—Berlin—Tokio in si zavaruje desno krilo za svoj takrat že predvideni napad na Sovjetsko zvezo. Seveda pa to zamrznjenje zadeve v »mirovni mapi«⁶¹ na Wilhelmstrasse v Berlinu ni povsem ustrezalo celovškim in graškim nacistom. Tako je okrožni vodja in Kutscherin namestnik dr. Karl Pachneck v začetku leta 1941 v razgovoru s šefom protokola nemškega zunanjega ministrstva, poslanikom Alexandrom Freiherrom von Dörnbergom načel tudi vprašanje priključitve Mežiške doline in Jezerskega h Koroški. Kmalu zatem pa je Kutschera, ki se je medtem vrnil iz vojske, poslal Dörnbergu nam že znani spomenici o Mežiški dolini in jeseniškem trikotniku ter jima priložil še zemljevid Koroške. Ne vemo, zakaj mu ni poslal tudi spomenice o radovljiškem, kranjskem in kamniškem okraju. Ker Dörnberg za te zadeve ni bil pristojen, je spomenici in zemljevid Koroške, na katerem so bila posebej označena območja Mežiške doline (I), Jezerskega (II), in Kanal-

⁵⁶ PAAA Bonn, Pol. XII, Bd. 7, Italien, Hohenthalov zapisek 10. 9. 1940.

⁵⁷ PAAA Bonn, Pol. XII, Bd. 7, Italien, Hohenthalov zapisek 10. 9. 1940.

⁵⁸ PAAA Bonn, Pol. XII, Bd. 7, Italien, Hohenthalov pregled spomenic 25. 9. 1940.

⁵⁹ PAAA Bonn, Pol. XII, Bd. 7, Italien, pismo vodje Reichsstelle für Raumordnung 26. 10. 1940 s priloženo dopolnitvijo stališča z dne 19. 10. 1940.

ske doline (III) skupaj s spremnim pismom poslal vodji oddelka Nemčija v zunanjem ministrstvu, torej oddelku, ki je že prej prvi dobil in obravnaval spomenice z ozemeljskimi zahtevami do Jugoslavije. Na koncu pisma je Dörnberg prosil, naj spomenici posredujejo Ribbentropu, da bo ta »seznanjen z vprašanji, ki zelo burijo Korošce.«⁶⁰ Toda zadeve niso ponovno obravnavali tako kot prvič poleti 1940, temveč le v oddelku »Nemčija« samem in je vodja oddelka Luther sklenil, naj Kutschero na ustrezen način poučijo, da se takšne zadeve, vse spomenice in vsi dopisi v zvezi z njimi so bili namreč ves čas označeni kot **zaupni**, pošiljajo naravnost na referat stranke v oddelku »Nemčija« in ne prek protokola.⁶¹ Ker so pri referatu stranke v nemškem zunanjem ministrstvu videli, da je spomenici sestavil Maier Kaibitsch, je Luthrov osebni referent Büttner opozorilo poslal njemu in ne Kutscheri ali Pachnecku.⁶²

Nimamo podatkov, da bi spomenice iz Celovca tisti čas obravnavala še neka druga vrhovna nemška ustanova. Pač pa so spomenico o južni meji Štajerske iz Gradca obravnavali v državni pisarni v Berlinu. Videli smo že, da je štajerski gauleiter in državni namestnik dr. S. Uiberreither o spomenici vsaj enkrat govoril z zunanjim ministrom Ribbentropom. Iz nekega vira izvemo, da je vsaj enkrat govoril o njej tudi s Hitlerjem. Referent v državni pisarni Friedrich Wilhelm Kritzinger je namreč 11. septembra sestavil beležko, v kateri je povedal, da mu je priloženo spomenico o južni meji Štajerske skupaj s prilogami ob neki priložnosti izročil dr. von Dohnanyi. »Gladivo izvira od državnega namestnika dr. Uiberreitherja in ga je ta, kot mi je povedal gospod von Dohnanyi, ob priložnosti izročil tudi firerju.«⁶³ Iz obrobnih pripomb lahko ugotovimo, da so imeli dve kopiji, 6 skic in še neko drugo prilogo, ki so jih spravili posebej. Ne vemo zanesljivo, kdaj je bil Uiberreither pri Hitlerju, da mu je izročil spomenico. Morda smemo domnevati, da je bilo to 31. julija 1940 in da je takrat o spomenici govoril tudi z Ribbentropom.⁶⁴ Vodja državne pisarne minister dr. Heinrich Lammers, ki mu je Kritzinger izročil spomenico, je nato sproti določeval dneve, ko mu jo naj dajo na mizo, da jo bo predložil Hitlerju. Iz žigov: »ponovno predloženo« lahko ugotovimo, da se je to zgodilo 20. septembra in 5. oktobra 1940 ter 1. marca 1941.⁶⁵ Ne vemo, kaj je Hitler odgovarjal Lammersu, ko mu je ta predložil spomenico. Vemo le to, da si je v prvih mesecih zelo prizadeval, da bi Jugoslavijo vključil v tabor osnih sil. To mu je 25. marca 1941 uspelo, vendar le za kratek čas. Jugoslovanski narodi so z demonstracijami obsodili sramotni podpis o pristopu Jugoslavije k trojni zvezi in Hitler je ves ogorčen sklenil napasti Jugoslavijo in jo razbiti kot vojaško silo in državo. Ko je aprila 1941 to storil, so koroški in štajerski nacisti dobili novo priložnost za

⁶⁰ PAAA Bon, Pol. XII, Bd. 7, Italien, Dörnbergovo pismo Luthru 4. 2. 1941 s priloženima spomenicama »Das Miesstak in »Das Dreieck von Assling« ter zemljevidom Koroške. Ferenc, Nacistična raznarodovalna politika, str. 109–110. National Archives Washington, mikrofilm T-120, navitek 1536, posn. D 653117-127.

⁶¹ PAAA Bonn, Pol. XII, Bd. 7, Kieserjevo sporočilo Büttnerju 13. 2. 1941.

⁶² PAAA Bonn, Pol. XII, Bd. 7, Büttnerjevo pismo Maier Kaibitschu 15. 3. 1941.

⁶³ BA Koblenz, fond Reichskanzlei, R II/13839B, Kritzingerjeva beležka s priloženo spomenico »Die Südgrenze der Steiermark. Dr. Hans von Dohnanyi, državni sodni svetnik je bil »Sonderführer B« v vrhovnem poveljstvu nemške vojske.

⁶⁴ Andreas Hillgruber je v svoji zelo dobri knjigi o Hitlerjevi strategiji (Hitlers Strategie. Politik und Kriegführung 1940–1941. Frankfurt am Main 1963) v prilogi navedel vse ugotovljene Hitlerjeve razgovore, sestanke, obiske itd. v letih 1940–1941 in ima za tisti čas naveden samo ta Uiberreitherjev obisk pri Hitlerju.

⁶⁵ Prav tam. To spomenico je prvi omenil dr. Karl Stuhlpfarrer v svojem članku Germanisierung in Kärnten, objavljenem v dunajski reviji Neues Forum, dec. 1972, str. 40.

uresničevanje svojih dolgoletnih pohlepni teženj po slovenskem ozemlju. Vendar so pri razkosanju in delitvi slovenskega ozemlja morali bolj kot poleti 1940 upoštevati imperialistične pretenzije sosednjih držav, tj. Italije in Madžarske.

5. Sklep

Po prvi svetovni vojni so Nemci z novo jugoslovansko-avstrijsko mejo izgubili manj svojega strnjenege narodnega ozemlja kakor pa Slovenci, vendar so bili oni tisti, ki so ves čas zelo ostro zahtevali spremembo te meje in svoje zahteve utemeljevali z najrazličnejšimi, največkrat lažnimi znanstvenimi »dokazi«. Kjer niso mogli z različnimi tendenčnimi statističnimi podatki dokazati, da gre za večje število Nemcev ali za t. i. »nemško narodno ozemlje«, so trdili, da gre za »nemški kulturni prostor«, kjer pa niso mogli trditi niti tega, so govorili o »nemškem življenjskem prostoru«, s čimer so pravzaprav označevali vse, kar so si želeli. Seveda so vse slovenske predele razglašali za nemški narodni ali vsaj kulturni prostor. Da bi zabrisali vtis številčne neznatnosti nemške manjšine v primerjavi s slovensko večino na strnjemem slovenskem ozemlju, so nemški publicisti in lažni znanstveniki pri dokazovanju nemških imperialističnih zahtev do delov slovenskega ozemlja uporabljali t. i. »vindišarsko teorijo«, tj. trditev, da na Koroškem in na slovenskem Štajerskem tvorijo večino prebivalstva »Wendi« ali »Vindišerji«, ki sicer govorijo slovenskemu jeziku podobno narečje, so pa po načinu življenja in kulturi ter po svojem čustvovanju bolj povezani z Nemci kakor pa z zavednimi Slovenci. Zanikali so vsako samoniklost slovenskega narodnega gibanja na Koroškem in na Slovenskem Štajerskem ter trdili, da je bilo le-to uvoženo iz Kranjske.

Na osnovi takšnih znanstveno nevzdržnih trditev so zahtevali priključitev večjih predelov ali pa kar vse slovenske Štajerske, Mežiške doline, bohinjskega kota, zahodnih predelov Prekmurja ali pa tudi vse Kranjske k Avstriji oziroma k Nemčiji. Svoje trditve in zahteve so razglašali v člankih in razpravah v strokovnih revijah ter celo v samostojnih publikacijah. Med najbolj prizadevnimi je bil avstrijski nacist dr. Helmut Carstanjen, od leta 1939 vodja Südostdeutsches Instituta v Gradcu.

Po razdelitvi vplivnih območij med Nemčijo in Italijo je Jugoslavija prišla v območje Italije, ki se je pripravljala, da jo napade in si prisvoji njeno ozemlje ali vsaj del ozemlja. Hitler je bil v začetku naklonjen temu namenu, pozneje pa, ko se je zapletel v vojno z Veliko Britanijo, je Mussoliniju odsvetoval napad na Jugoslavijo, razen če bi kako drugače prišlo do vojne na Balkanu. Še posebno si je Hitler prizadeval, da prepreči napad Italije na Jugoslavijo, ko je videl, da se bo vojna z Veliko Britanijo zavlekla in ko se je Nemčija začela pripravljati na napad na Sovjetsko zvezo. Hotel je namreč, da bi imel zavarovano zaledje desnega krila vzhodne fronte in da bi z Balkana dobil čimveč strateško pomembnih surovin (nafte, rud itd.) in hrane.

Ravno tisti čas, ko je Hitler najbolj pričakoval, da bo Velika Britanija po nemški zmagi v zahodni Evropi pripravljena skleniti mir z Nemčijo in se je Nemčija začela pripravljati na napad na Sovjetsko zvezo, so pokrajinski obmejni urad NSDAP v Celovcu in Südostdeutsches Institut v Gradcu in verjetno tudi nekatere osrednje nemške ustanove v Berlinu sestavili nekaj spo-

menic z zahtevami po spremembi jugoslovansko-nemške državne meje oziroma po vključitvi slovenskih predelov v nemški rajh. V Celovcu so julija 1940 sestavili spomenico o Mežiški dolini in t. i. jeseniškem trikotniku, s katerim so mislili na ves radovljiški okraj, avgusta pa še spomenico o radovljiškem, kranjskem in kamniškem okraju, ki so mejili na Koroško. V Gradcu pa so julija 1940 sestavili spomenico o južni meji Štajerske in v njej predvideli tri možnosti za novo mejo: t. i. vitanjsko črto kot nadaljevanje meje na Karavankah, t. i. laško črto med Savinjo in Savo južno od Celja in nekdanjo štajersko deželno mejo na Savi in Sotli. K tej spomenici so v Gradcu sestavili še t. i. dopolnilne pripombe, v katerih so se zavzeli tudi za priključitev zahodne polovice Prekmurja k nemškemu rajhu, računali pa so celo na možnost, da bi priključili k rajhu tudi predele južno od Save na Kranjskem in vzhodno od Sotle na Hrvaškem. V navedenih spomenicah so v glavnem enako kot prej v tovrstni literaturi utemeljevali upravičenost priključitve slovenskih predelov k Nemčiji. Ni še natančneje ugotovljeno, kdaj so v Celovcu in Gradcu napisali novi spomenici, ki sta verjetno ostali v osnutku, ker njunih primerkov nismo našli v arhivskih fondih osrednjih ustanov nemškega rajha. V zelo obsežni spomenici iz Celovca so si prizadevali politično, zemljepisno in tudi gospodarsko utemeljiti upravičenost priključitve skoraj vse Kranjske in dela slovenske Štajerske h Koroški in tako tudi k nemškemu rajhu. V spomenici iz Gradca pa so predvideli upravnopolitično razdelitev in nacionalnopolitično ureditev slovenske Štajerske po njeni priključitvi k nemškemu rajhu.

Spomenice, ki so jih julija in avgusta 1940 izdelali v Celovcu in Gradcu, so poslali raznim osrednjim ustanovam nemškega rajha, zlasti pa zunanjemu ministrstvu. Tam so jih obravnavali v nekaterih oddelkih in jih dvakrat, tj. 9. avgusta in okrog 8. septembra 1940, predložili tudi zunanjemu ministru Joachimimu von Ribbentropu in jih nato v referatu za mirovna vprašanja spravili v t. i. »mirovno mapo«. Spomenico o južni meji Štajerske iz Gradca pa je državni namestnik za Štajersko dr. Sigfried Uiberreither najprej osebno predložil Hitlerju in nato jo je Hitlerju še trikrat predložila državna pisarna.

Nemški rajh nekaj časa še ni imel priložnosti, da bi začel uresničevati zahteve po priključitvi slovenskih predelov. Ko pa se mu je aprila 1941 po zmagi nad Jugoslavijo ta priložnost ponudila, je moral pri razkosanju in delitvi slovenskega ozemlja bolj kot poleti 1940 upoštevati imperialistične pretenzije sosednjih držav, tj. Italije in Madžarske.

Zusammenfassung

DEUTSCHE DENKSCHRIFTEN ÜBER GEBIETSANSPRÜCHE IN SLOWENIEN
AUS DEM JAHR 1940

In der vorliegenden Abhandlung ist von den von deutschen nationalsozialistischen Institutionen in Klagenfurt und Graz im Jahr 1940 ausgearbeiteten Denkschriften die Rede, die der Verfasser in jugoslawischen und deutschen Archiven gefunden hat. Der Leiter des Gaugrenzlandamtes in Klagenfurt Alois Maier Kaibitsch hat im Juli 1940 zwei Denkschriften verfasst — eine über das Mežica-Tal und die andere über das sogenannte Dreieck von Jesenice, im August 1940 dann noch eine dritte Denkschrift über die ehemaligen politischen Bezirke Radovljica, Kranj und Kamnik, die an Kärnten angrenzen. In diesen Denkschriften suchte er die Notwendigkeit des Anschlusses dieser Gebiete an Kärnten, d. h. zum deutschen Reich, zu begründen. In Graz hat der Leiter des dortigen Südostinstituts Dr. Helmut Carstanjen eine Denkschrift über die Südgrenze der Steiermark verfasst, in der drei mögliche neue Grenzziehungen erwähnt werden: der sogenannte Weitersteimerzug, der sogenannte Tüffererzug und die Grenze an den Flüssen Sava und Sotla. Als Beilage zu dieser Denkschrift ist nachträglich noch eine Karte ausgearbeitet worden; in der Erläuterung zu dieser Karte ist auch die Eingliederung nordöstlichen Hälfte von Prekmurje in die Steiermark, d. h. ins deutsche Reich, gefordert worden. Diese Denkschriften wurden verschiedenen deutschen Zentralstellen in Berlin vorgelegt, vor allem dem deutschen Aussenministerium, einige auch Hitler.

In Klagenfurt und Graz sind später mindestens noch zwei Denkschriften ausgearbeitet worden, von denen aber der Verfasser nur die Entwürfe vorfand. In der ersten wurden politische, wirtschaftliche und besonders umfangreich geographische Gründe für die Zusammenlegung von Kärnten, eines grossen Teils von Krain (ohne das Krško polje, das der Steiermark angeschlossen werden sollte) und einiger Teile der slowenischen Steiermark (das Gebiet von Slovenj Gradec, Velenje, Soštanj und das obere Savinjatal) vorgebracht. In der zweiten Denkschrift werden bereits die verwaltungspolitische Gliederung und die nationalpolitische Ordnung der slowenischen Steiermark nach der Besetzung und dem Anschluss an das deutsche Reich vorweggenommen.

Der Verfasser versucht auch zu ergründen, warum die meisten Denkschriften gerade im Juli und Anfang August 1940 verfasst worden sind. Sie wurden in einer Zeit vorbereitet, als Deutschland und Italien sich die Einflusszonen in Europa geteilt haben und als Hitler überzeugt war, dass England bereit sein wird über seine Vorherrschaft auf den Weltmeeren mit Deutschland zu verhandeln und dafür Deutschland die Vorherrschaft auf dem Kontinent zu überlassen.

Nach der Ausarbeitung dieser Denkschrift ist jedoch das deutsche Reich längere Zeit nicht im Stande gewesen diese Gebietsansprüche durchzusetzen. Als nach dem deutschen Sieg im April 1941 diese Möglichkeit gegeben war, mussten jedoch bei der Zerstückelung und Teilung des slowenischen Gebiets in grösserem Ausmass als im Sommer 1940 die imperialistischen Ansprüche der beiden Nachbarstaaten — Italien und Ungarn — berücksichtigt werden.

Tone Zorn

NARODNOSTNA PODOBA DELA KOČEVSKEGA OBMOČJA
PO PODATKIH ITALIJANSKEGA LJUDSKEGA ŠTETJA
Z DNE 31. JULIJA 1941

Znano je, da so izvedle 31. julija 1941 italijanske oblasti štetje prebivalstva v tako imenovani »Ljubljanski pokrajini«. Na tem mestu povzemamo izbor gradiva, ki se nanaša na vprašanja nemške manjšine na širšem kočevskem območju.* Žal je dostopno gradivo nepopolno in zajema območja občin mesta Kočevje, Kočevja-okolice, Kočevske Reke, Koprivnika in Fare.

Zbirni podatki štetja kažejo, da je živel v tem času v Ljubljani med 91.612 prebivalci 1456 Nemcev (1,59 % vseh prebivalcev). Za ostale okraje pa dobimo naslednje število prebivalcev: Ljubljana-okolica med 66.948 prebivalci 125 Nemcev (0,19 %), Logatec 24.710 prebivalcev, od tega 35 Nemcev (0,14 %), Novo mesto med 83.148 prebivalci 1832 Nemcev (2,2 %), medtem ko je bilo med 40.074 prebivalci kočevskega okraja 9.145 Nemcev (22,82 %). Podatki za celotno »Ljubljansko pokrajino« pa kažejo, da je živel v celi pokrajini med 336.275 prebivalci 13.220 Nemcev.

Vprašani, ki ju bomo skušali izluščiti iz dostopnega gradiva, sta dve: etnični (narodnostni) značaj prebivalstva posameznih naselij kočevskega območja ter poklicna sestava tamkajšnjega prebivalstva. Kolikor lahko presodimo, so dajali pri popisu na območju kočevskega okraja pri narodnosti otrok narodnostno mešanih zakonov prednost očetu, medtem ko so na črnomalskem območju vsekakor upoštevali tudi izjavo mladoletnega popisanca, ali pa se ravnali po materini narodnosti. Ne glede na to pa podatki kažejo, da se je večina narodnostno mešanih družin prištevala h kočevarskemu nemštvu, medtem ko so bili nasprotni primeri redkejši.

V popisnem gradivu iz leta 1941 najdemo podatke za vsega nekaj več kot 1900 prebivalcev mesta Kočevje, ki tako po narodnosti kot po poklicni sestavi prebivalstva izstopa iz ostalega kočevskega območja. Medtem ko drugod nastopajo predvsem agrarne dejavnosti, izstopa Kočevje kot upravni in rudarski center z dokajšnjim deležem priseljenega kočevarskega ter slovenskega prebivalstva. Značilno je, da 1941. leta nastopajo v tem kraju kot industrijski delavci v tamkajšnjem premogovniku skoro izključno Slovenci, ki so bili doma predvsem iz območja Suhe krajine, ribniške doline ter širšega slovenskega obrobja tja do Prezida in Čabra, deloma pa tudi od drugod. Le za posameznike najdemo podatek, da so bili rojeni na ožjem kočevskem območju (na primer v Mozlju). V celoti naj bi znašalo njihovo število (upoštevajoč tudi posamezne družinske člane) 598 oseb. Poleg njih so bili med industrijskimi delavci tudi nekateri Kočevarji, priseljeni iz sosednjih občin (iz Kočev-

* Pregled štetja leta 1941 sloni na gradivu, ki ga hrani Arhiv Slovenije; pripravljen je bil v okviru programa republiškega centra Medakademijskega odbora za zgodovino kolonizacije.

ske Reke, Starega loga). Za eno nemško-slovensko družino podatki kažejo, da se je prištevala k Slovincem.

Naslednjo kategorijo prebivalstva so sestavljali obrtniki in trgovci. V nasprotju z industrijskimi delavci sta bili ti dve poklicni kategoriji večinsko nemški; za njiju velja ugotovitev, da so obrtniki in trgovci po kriteriju rojstnega kraja izhajali tako iz Kočevja kot iz širšega kočevskega območja. Podatki kažejo, da je od samostojne obrti živelo 128 Nemcev, 48 Slovencev ter 12 narodno mešanih družin (oziroma gospodinjestev) s skupaj 55 družinskimi člani. Enako so bile večinsko nemške trgovske družine. V tej dejavnosti je živelo 18 nemških gospodinjestev, 5 pa jih je bilo mešanih. Če izpustimo ostale poklicne kategorije (na primer industrijalca grofa Auersperga ter svobodne poklice), so kočevarski Nemci nastopali le kot posamezniki v javnih uradniških službah, nekoliko bolj pa so bili zastopani med industrijskimi nameščenci. Značilno je, da je bilo v Kočevju več Nemcev po kriteriju rojstva priseljenih od drugod, celo izven meja predvojne Jugoslavije. V celoti je med 1.900 zajetimi prebivalci Kočevja bilo 416 Nemcev, njim pa se je pridruževalo še 36 mešanih gospodinjestev s 162 družinskimi člani (med Slovence štejemo v gornjem pregledu tudi Hrvate, medtem ko so med mešana gospodinjestva všteti tudi sostanovalci in drugi posamezniki). V glavnem moremo osebe, vnešene v narodnostno »mešane« družine, razdeliti na Nemce po rojstvu (82 oseb; med njimi odpade na ožje družinske člane 64 oseb) in na Slovence (80 oseb, med njimi je bilo 50 ožjih družinskih članov).

Občina Kočevje-okolica. Medtem ko smo radi specifičnosti podali narodne podatke za Kočevje strnjeno, lahko za ostalo kočevarsko območje podamo dostopne podatke po posameznih naseljih. Za kraj **O n e k** podatki kažejo čisto nemško kočevarsko podobo. Med 106 prebivalci najdemo le enega Slovence, priseljenega industrijskega delavca iz Mirne peči. Z nekaterimi izjemami so bili prebivalci tega kraja v glavnem kmetje. Med njimi je bil tudi priseljeni Nемеc iz Celovca, po poklicu industrijski delavec. — Tudi v Slovenski vasi so bili kočevarski Nemci v večini. Med 259 prebivalci je bilo 55 Slovencev (med njimi tudi priseljena hrvaška družina iz Prezida), ob njih pa še 5 mešanih zakonov (17 oseb). Značilno je, da so pripadali Slovenci neagrarnim poklicem (predvsem delavcem), medtem ko je večji del Kočevarjev odpadel na kmečki živelj. Podatki za Slovence kažejo, da so bili predvsem priseljeni iz širšega kočevskega obrobja, tako iz Loškega potoka, ribniške doline, Prezida in od drugod. Za **S p o d n j e L a z n e** podatki kažejo, da je leta 1941 živelo tukaj 49 oseb, od katerih je bilo vsega 8 Slovencev, 5 oseb pa je odpadlo na mešane zakone. Slovenci so bili priseljenci, zlasti z Blok. — Med 167 prebivalci Stare cerkve je bilo 20 priseljenih Slovencev, poleg tega pa so v kraju živele še tri narodnostno mešane družine. Poleg kmečkih poklicev so pri štetju našli še nekaj obrtnikov in trgovcev. Slovenci v mešanih zakonih so bili rojeni v bližnji okolici, tako v ribniški dolini, pa tudi drugod (celo na Štajerskem). — Od 287 prebivalcev **L i v o l d a** je odpadlo 74 na Slovence, poleg tega pa so bile v kraju še tri narodnostno mešane družine. Za del Slovencev lahko ugotovimo, da so bili rojeni na kočevarskem območju (na primer v Dragi, Dolenji vasi), deloma na širšem obrobju tega prostora (Loški potok). Vse kaže, da so leta 1941 nastopali med zavestno nemškimi krajani tudi pripadniki mešanih zakonov. Po poklicni strukturi so med livoldčani prevladovali kmetje, več prebivalcev pa se je ukvarjalo tudi z obrtnimi dejavnostmi (tudi s trgovino). Med Slovenci najdemo tako kmete kot obrtnike

in nameščence. Morda prav Livold opozarja na relativnost popisnih podatkov narodnostnega katastra, ki ga je v letih 1936—1937 pripravila Družba sv. Cirila in Metoda (gl. Zgodovinski časopis 1972, str. 367 sl.), saj se je leta 1941 slovenski in jezikovno mešani element večinsko prištel k nemškemu življu, tako je vsaj v tem primeru primerjava podatkov obeh popisov v marsičem otežkočena. Vsekakor pa je sedaj hitlerjanska propaganda storila svoje, tako da pomenijo s tega stališča podatki leta 1941 poučen vpogled v vplivnost te propagande na prebivalstvo širše Kočevske. — Tudi vas **M a č k o v e c** nastopa pri popisu kot skoro čisto nemško agrarno naselje s 83 prebivalci. Slovenski sta bili v kraju dve družini. — Za **M a l o G o r o** podatki kažejo, da je odpadal med večinsko nemškim prebivalstvom (184 oseb) vsega 41 oseb na Slovence, poleg tega pa še 6 oseb na mešane zakone. Značilno je, da je večina Slovencev odpadla na industrijske delavce, priseljene v glavnem iz kočevskega obrobja, tako iz Loškega potoka, Suhe krajine, Drage in Prezida. Podobno kot še drugod, so se priseljenci iz Prezida deloma priznavali za Slovence. — Nasprotno pa so bile **M l a k e** s 142 prebivalci predvsem delavsko naselje. Po narodnostnem značaju je bilo to pretežno nemški kraj (Slovencev je bilo skupaj 60). Zanj je lahko ugotovimo, da so izhajali predvsem iz Prezida, Loškega potoka in Blok. Za asimilacijsko moč kočevskega elementa je bilo značilno dejstvo, da se je več slovenskih žena, priseljenih v mešane zakone — bile so iz Loškega potoka, Sodražice in Blok — prištevalo k Nemcem. Otroci iz mešanih zakonov so bili podobno kot še drugod prišteti med Nemce.

Za **Š a l k o** v a s popis leta 1941 kaže, da je znašal delež nemško govorečega prebivalstva nekaj manj kot 40 % (med 448 prebivalci 38,6 %). Vidi se, da so bili tudi tu Slovenci priseljeni predvsem iz bližje in širše kočevske okolice. Izstopa dejstvo, da se je trgovec, rojen v Čabru, prištel za Slovence. Med nemškim življem so bili v večini kmetje, vmes pa je bilo tudi nekaj industrijskih delavcev. Podobno kot v Mali gori so bili Slovenci ter priseljeni Hrvati zaposleni v neagrarnih panogah (predvsem industrijski delavci). Poleg tega so bile štiri družine narodnostno mešane. Vidi se, da so podobno kot drugod pri popisu narodnosti otrok iz mešanih družin ravnali po narodnosti očeta (tako sta bili dve družini nemško-slovenski ter dve slovensko-nemški). — Nasprotno pa so bile **Ž e l j n e** večinsko kočevarska vas. Med 264 prebivalci naj bi bilo leta 1941 200 Kočevarjev. Tudi tu daje primerjava podatkov tega popisa s popisom leta 1936 v glavnem neskladno sliko, pri čemer izstopa očitno izjemno dejstvo, da se je nekaj posameznikov, ki so jih popisovalci narodnostnega katastra prišteli k mešanim družinam, prištelo k Slovincem. Kočevarji so bili v tem kraju pretežno kmetje, več jih je bilo tudi brez poklica, medtem ko so bili Slovenci ter posamezni Hrvatje predvsem industrijski in javni delavci. Med njimi je bilo več Primorcev (podobno kot drugod, so tudi tukajšnji Slovenci izvirali iz drugih krajev). Predvsem je omeniti, da se je več priseljencev iz območja Prezida, Čabra in Gerova izreklo za Slovence. Kot v Šalki vasi se je tudi tu narodnost otrok ravnala po narodnosti očeta. — Za vas **B r e g** navajajo popisni podatki 122 prebivalcev, od tega 65 Nemcev. Tako kot v vrsti drugih krajev, so bili tudi tamkajšnji Slovenci in Hrvatje priseljeni; po poklicu so bili predvsem industrijski delavci. Podatki kažejo, da so se Slovenci priseljevali iz območja Velikih Lašč in Ribnice, posamezniki pa tudi od drugod (iz Štajerske). — V **C v i š l a r j i h** je bilo med 143 prebivalci 98 Kočevarjev. Kot drugod so bili Kočevarji predvsem kmetje, medtem

ko so bili Slovenci in Hrvati industrijski delavci. Podobno kot drugod je bilo tudi tu vidno narodnostno prelivanje slovensko-hrvaške meje: tako se je priseljenka iz Plešcev na primer izrekla za Slovenko, podobno tudi priseljenc iz Prezida. — **D o l g a v a s** nastopa leta 1941 kot pretežno kočevarski kraj; od 363 prebivalcev je bilo 212 Kočevarjev. Narodnostno mešane so bile štiri družine. Kočevarji so bili kot drugod predvsem kmetje. Med njimi je bil le eden industrijski delavec, dalje dva ali trije obrtniki in trgovec; več jih je bilo brez poklica. Slovenci so bili predvsem industrijski delavci; vmes sta bila tudi dva kmeta doma iz Loškega potoka. Med Slovenci so bili tudi javni nameščenci in obrtniki.

Občina Kočevska Reka. Za kraj **K o č e v s k a R e k a** podatki popisa leta 1941 kažejo, da je bilo med 366 naštetimi prebivalci kakih 225 Kočevarjev. Za Slovence in Hrvate, ki so živeli v tem kraju, velja ugotovitev, da so bili priseljeni od drugod. Še posebej pa izstopa dejstvo, da je bilo več Slovencev zaposleno po posameznih kočevarskih družinah kot vajenci, hlapci in pastirji. Poklicna struktura prebivalcev Kočevske Reke kaže, da so bili kmetje, industrijski delavci ter nameščenci tako Nemci in Slovenci, med nemškim življem pa so bili še obrtniki in trgovci. — Tudi **v a s B o r o v e c** je bila večinsko kočevarska vas. Nenemcev je bilo v tem kraju devet. Med Slovenci so bili po poklicu predvsem žagarji, medtem ko so bili Kočevarji pretežno kmetje. Med njimi sta bila tudi trgovec in javni nameščenc. — Z izjemo 9 oseb (dve družini) se je vseh 53 prebivalcev **I n l a u f a** prištevalo h Kočevarjem. Primerjava podatkov štetja leta 1941 s podatki narodnostnega katastra iz leta 1936 kaže, da sta bili dve narodno mešani družini leta 1936 všteti v nemško manjšino, sedaj pa sta bili očitno vpisani med Slovence. Družinski poglavar ene teh dveh družin je bil priseljenc iz Čabra. — Tudi **H a n d l e r j i** so bili večinsko kočevarska vas. Med 113 prebivalci je bilo leta 1941 89 Nemcev; narodno mešana družina je bila ena. Podobno kot drugod so bili Slovenci industrijski delavci (nekaj jih najdemo tudi med Kočevarji), očitno priseljeni od drugod. — Med 19 prebivalci **I s k r b e** je bilo po poklicu 8 Slovencev (ena družina); tako kot ostali prebivalci se je tudi ta družina ukvarjala s kmetijstvom. — Od 88 prebivalcev vasi **K o č e** je bila ob italijanskem popisu četrtnina Slovencev (3 družine in nekaj posameznikov). Z izjemo ene družine so bili vsi enako kot prebivalci nemškega jezika kmetje. — Enako narodnostno razmerje dajejo tudi podatki za **M l a k o p r i K o č e v s k i R e k i**. Kot drugod so bili z izjemo enega obrtnika Kočevarji kmetje. Med tremi slovenskimi družinami sta bili dve kmečki, ena pa je poklicno spadala med industrijske delavce. Med Slovenci sta bila v tem kraju priseljenca iz **D r a g e** in Čabra (!).

Za **v a s P l e š e** dajejo podatki popisa naslednjo sliko: med 45 prebivalci je bilo 23 Kočevarjev. Z izjemo enega industrijalca so bili vsi kmetje. Naspotno pa so bili tam živeči Slovenci in Hrvatje izključno industrijski delavci, priseljeni iz širše okolice, tudi iz Plešcev in Prezida. — V **P r e ž i** je živelo leta 1941 41 prebivalcev, med njimi tudi petčlanska slovenska družina, ki je deloma izvirala iz **D r a g e**. Vsi prebivalci so se ukvarjali s kmetijstvom; izjema je bila le ena kočevarska družina (industrijski delavec). — V **P r e ž u l j i** sta živeli le dve družini: kočevarska z 2 družinskima članoma in slovenska s 6 družinskimi člani. — Med 81 prebivalci vasi **R a v n e** je bilo 27 Slovencev; narodno mešana je bila ena družina. Značilno je, da so bili Slovenci predvsem industrijski delavci, ki so po kraju rojstva večinsko izha-

jali iz širšega kočevskega območja. — Nekaj več kot tretjina prebivalcev *Morave* je bila Slovencev (med 136 42). Kolikor lahko presodimo, je večina Slovencev izhajala iz domačega obrobja (predvsem iz občine Fara). Tako kot Kočevarji so se tudi ti v glavnem ukvarjali s kmetijstvom, med njimi pa najdemo tudi javnega (državnega) industrijskega delavca. V kraju sta živela še en slovenski in nemški trgovec.

Popisno gradivo za *Dolenjo Brigo* kaže, da je med 121 prebivalci živelo 86 Nemcev. Videti je, da v tem kraju ni bilo mešanih zakonov. Prebivalci nemškega jezika so se ukvarjali predvsem s kmetovanjem in obrtjo, značilno pa je, da je bilo med Slovenci šest kmečkih družin. Med njimi se da vsaj za eno družino ugotoviti, da je prišla iz širše kočevske okolice (iz Starega trga). — Med 43 prebivalci *Gorenje Brige* je štetje leta 1941 naštel tri slovenske družine (11 družinskih članov). Tako kot prebivalci nemškega jezika so bili tudi Slovenci kmetje (en Kočevar je bil kmetijski delavec). Značilno je, da je družina enega slovenskih kmetov izhajala iz Čabra. — Podatki za *Drago* kažejo, da je v kraju živelo deset slovenskih družin.

Med 224 prebivalci *Gotenic* je bilo po popisu l. 1941 198 Kočevarjev. Podatki o slovenskih ali deloma slovenskih družinah se za ta kraj skladajo s tistimi iz katastra leta 1936. Nemški prebivalci so živeli predvsem od kmetijskih dejavnosti, medtem ko so bili Slovenci javni in industrijski delavci. Podobno kot že v naštetih krajih, so bili Slovenci priseljeni od drugod, tudi iz Štajerske in Slovenskega Primorja. — Med 50 prebivalci večinsko kočevskega *Spodnjega Vencebaha* sta bili dve družini narodnostno mešani. Poleg tega je v kraju živela še priseljena slovenska družina. — Za *Zgornji Vencebah* pa podatki kažejo, da je bilo med 49 prebivalci 17 Slovencev, v glavnem priseljenih iz Drage ter Starega trga pri Ložu. — V nasprotju z narodnostnim katastrofom leta 1936 za *Štalcerje*, po katerem naj bi v kraju živelo 12 slovenskih družin (od tega tri popolnoma nemško usmerjene), dajejo podatki štetja leta 1941 bistveno drugačno sliko: med 101 prebivalcem (24 družin) naj bi živelo vsega 6 slovenskih in ena narodnostno mešana družina. Po poklicni dejavnosti so se vsi prebivalci ukvarjali s kmetijstvom; v kraju je bila tudi trgovka kočevskega rodu. Kolikor lahko presodimo, so bili vsi Slovenci (oziroma Hrvatje) domačini. — V *Rogatem hribu* je bila med 99 prebivalci vsega štiričlanska slovenska družina industrijskega delavca, priseljenega iz Čabra (!); ostali prebivalci so bili kmetje.

Podatki štetja leta 1941 za *Novelaze* kažejo, da je bilo med 205 prebivalci 51 Slovencev (oz. Hrvatov). V kraju je živelo pet slovenskih in dve hrvaški družini; ena družina je bila narodno mešana. Z izjemo hrvaške družine industrijskega delavca so se vsi prebivalci ukvarjali s kmetijstvom. Slovenci so tu izvirali iz Loškega potoča, Dragatuša in Drage, zanimivo pa je, da se je ena hrvaška družina, priseljena iz Čabra, prištevala k Hrvatom in druga k Slovincem.

Razkorak med podatki katastra leta 1936 in popisom čez pet let se še zlasti kaže pri vasi *Ograja*. Za leto 1936 imamo na voljo podatek, da živi v vasi 5 slovenskih, ena mešana in ena kočevarska družina. In kakšno sliko nam daje štetje leta 1941? Med sedmimi družinami sta bili po teh podatkih vsega dve slovenski. Med vsega 39 prebivalci je živelo po teh podatkih komaj devet Slovencev. Vsi prebivalci tega kraja so se ukvarjali s kmetijstvom in le trije posamezniki so bili industrijski delavci.

Občina Fara. Podatki popisa leta 1941 kažejo, da je bila občina pretežno slovenska. Poleg Slovencev je živelo v njej še nekaj Hrvatov in v mešanih zakonih več Kočevarjev.

Občina Koprivnik. V vasi Golobinjek je živelo leta 1941 vsega 10 družin (45 prebivalcev). V vasi so z izjemo ene mešane hrvaško-slovensko-nemške družine živeli izključno Slovenci. Gor. Nemška Lokca je bila čisto kočevarski kraj; vsi tamkajšnji prebivalci (6 družin z 32 družinskimi člani) so bili kmetje. — Enako tudi prebivalci Gornjega Mačkovca (7 oseb) in Grodca (5 družin s 34 družinskimi člani). Značilno za Grodec je dejstvo, da je bila žena enega domačinov, rojena v Dragatušu, prišteta k Nemcem. — Med 159 prebivalci Hriba sta bili le dve priseljeni slovenski družini (tudi iz Slovenskega Primorja), ena družina pa je bila narodnostno mešana. Med domačini so prevladovali kmetje, medtem ko so bili Slovenci delavci in obrtniki. — Med več kot 250 prebivalci Koprivnika je bilo nekaj več kot 70 Slovencev, tri družine pa so bile narodnostno mešane. Slovenci so bili po kraju rojstva priseljenci. Značilno za takratno vzdušje je dejstvo, da se je več Slovencev, in to ne le v mešanih zakonih, prištelo leta 1941 h Kočevarjem; med njimi na primer poljedelski delavec, priseljenec iz Ribnice, ali pa v mešano družino primožena kmetica iz Št. Jerneja. — Med 110 prebivalci Nemške Loke je živelo le 12 Slovencev. Po poklicu so bili: dva javna nameščenca, kmet in dve služkinji, zaposleni pri nemških družinah. Vsi Slovenci so bili priseljeni od drugod. Videti je, da se je ena Slovenka, rojena v Idriji (v seštevku je nismo upoštevali) izrekla za pripadnost nemštvu. — Po podatkih štetja l. 1941 je bila vas Ovčjak popolnoma kočevarska. V njej je živelo 7 družin s 34 družinskimi člani. Vsi domačini so bili kmetje. — Enako sliko dobimo za zaselek Perigel (12 družin z 52 družinskimi člani). — V zaselku Podstenje sta živeli dve družini s po pet družinskimi člani. Po narodnosti je bila ena družina slovenska (priseljenec iz Ormoža) in druga kočevarska. — Med 152 prebivalci Rajhenaua je živelo 14 priseljenih Slovencev in Hrvatov, rojenih v Dagi, Sodražici, Sv. Jakobu v Slovenskih goricah ter v Bilah in Kastvu. Kočevarji so bili izključno kmetje, medtem ko so bili Slovenci in Hrvatje trgovski delavci in javni nameščenci. Tako kot v še nekaterih krajih so bili posamezni Kočevarji rojeni v ZDA. — Med 22 prebivalci Slabe gorice je živela le ena Slovenka in še ta je bila priseljena iz Črnomlja. — Za Spodnjo Bukovo reber je značilno, da je bilo med 18 družinami (97 družinskih članov) pet narodno mešanih zakonov. Slovenci, živeči v tem kraju, so izvirali iz Cerknice, Slovenjega gradca, Starega trga pri Ložu in le eden je bil rojen na Kočevskem (v Mozlju). — Staro brezje je bilo izključno kočevarska vas (52 prebivalcev). Med Kočevarje se je v tem kraju prištevala tudi družina industrijskega delavca, rojenega v Mirni peči. Z izjemo te družine so bili vsi domačini kmetje. — V zaselku Studeno je očitno živela le šestčlanska slovenska družina; izhajala je iz osrednje Dolenjske. — Vas Svetli potok je bila izključno kočevarska. Prebivalci so bili kmetje. Enako kot v Starem brezju se je tudi tu prištela med Kočevarje družina v Mirni peči rojenega industrijskega delavca. — Od dveh družin na Tančjem vrhu (9 oseb) je bila ena narodnostno mešana. — Pač pa je bil Topli vrh izključno kočevarski (7 družin z 31 družinskimi člani). Tako v Svetlem potoku kot v Toplem vrhu so bili domačini izključno kmetje.

Zusammenfassung

DIE NATIONALE STRUKTUR DES GEBIETS VON KOČEVJE (GOTSCHEE)
IN DEN DATEN DER ITALIENISCHEN VOLKSZÄHLUNG VOM 1. JULI 1941

Aus dem erhaltenen Material der italienischen (Besatzungs-) Volkszählung, die auf dem Gebiet der sogenannten Provinz von Ljubljana durchgeführt worden ist, versucht der Verfasser sprachliche und nationale Daten für das weitere Gebiet von Kočevje zu gewinnen. Es handelt sich um jenen Teil Sloweniens, wo es längere Zeit hindurch eine deutsche Sprachinsel gegeben hat, deren Angehörige jedoch in den folgenden Monaten in das Gebiet des damaligen deutschen Reichs »heimgeführt« worden sind. Vor allem zwei Fragen sollten beantwortet werden: über die ethnische (nationale) Angehörigkeit der Bevölkerung eines Teils des Gebietes von Kočevje und die berufliche Gliederung dieser Bevölkerung. Es hat sich herausgestellt, dass sich die meisten national gemischten Familien als der deutschen Sprachinsel angehörend empfanden, umgekehrte Fälle waren viel seltner. Es kam aber auch die grosse Immobilität der Bevölkerung des Gebietes von Kočevje zum Ausdruck.

Jože Pierazzi

PROBLEM SLOVENSKE UNIVERZE V TRSTU V AVSTRIJSKI DOBI

Referat na zborovanju slovenskih
zgodovinarjev oktobra 1974

V začetku 19. stoletja si je zamislil Jernej Kopitar v svojih *Patriotičnih fantazijah* slovanski kulturni center na Dunaju. Proti koncu veka je resničnost že prekosila njegove želje. Čehi, Hrvati, Poljaki so si že priborili lastne univerze. Slovenci so se sicer morali še potegovati za gimnazije, odločno pa so že postavili zahtevo po svoji visoki šoli v Ljubljani.

Avstrijske oblasti so gledale na poizkuse kulturne osamosvojitve svojih narodov z veliko zadržanostjo: vsako popuščanje v tej smeri se jim je zdelo korak naprej v rahljanju vezi med ljudstvi, ki naj bi jih nemška *Kultur* čim tesneje vezala v celoto. To trditev je postavil že leta 1867 tržaški namestnik Kellersperg v zvezi z zahtevo avstrijskih Italijanov po lastni univerzi v Trstu, ker je monarhija izgubila 1859 in 1866 vseučilišči v Paviji in Padovi. Kellersperg je podčrtal v svojem poročilu tudi nevarnost, da bi italijanska univerza zaostрила nacionalna nasprotja v Trstu in obenem pripomogla k raznarodovanju Slovencev višjih slojev. Z njegovo oceno se je strinjala tudi dunajska vlada, ki se je zavedala potrebe, da v Primorju — mejni pokrajini po izgubi Lombardsko-beneškega kraljestva — okrepi nemški in južnoslovanski element.¹

Ustanovitev univerze v Trstu se je pokazala tako na samem začetku kot vsedržaven in političen problem, ki je bil v tesni zvezi z vprašanjem sožitja med narodi habsburške monarhije in celo z vprašanjem njene teritorialne celovitosti.

V zadnjem desetletju pred prvo svetovno vojno se je razprava o šolstvu med avstrijskimi narodi zaostрила do take mere, da je postala ena izmed najvidnejših značilnosti tistega boja vseh proti vsem, ki je dajal pečat avstrijskemu političnemu življenju.

Polemika je iz parlamenta in časopisov prekipela na ulico oktobra 1901, ko je prišlo do hudih spopadov med Nemci in Italijani v Innsbrucku, kjer so italijanski študentje na pravni fakulteti lahko poslušali nekaj predmetov v lastnem jeziku.² Nemško dijaštvo, ki je v dobri meri sledilo skrajno nacionalističnim naukom Schönenererja, je imelo obstoj in celo krepitev takih predavanj za skrunitev nemških tal. Agitacija se je razširila tudi na Dunaj in Gradec ter se razmahnila v akcijo proti slovenski gimnaziji v Celju, univerzi v Ljubljani, češki univerzi v Brnu ter priznavanju diplom zagrebške univerze v Cislitvaniji.³

¹ Angelo Ara, *La questione dell'Università italiana in Austria*, v knjigi *Ricerche sugli Austro-Italiani e l'ultima Austria*, Rim, 1974, str. 12.

² Carlo Schiffrer, *Le lotte per l'Università italiana in Austria*, separat iz revije *Trieste*, št. 64, 1. XII, 1964, str. 15; Ferdinando Pasini, *L'Università italiana a Trieste*, Firenze, 1910, str. 19; Paul Molisch, *Politische Geschichte der deutschen Hochschulen in Osterreich, 1848—1918*, Dunaj, 1939, str. 56.

³ Janko Polec in Bogomil Senekovič, *Vseučiliški zbornik*, Ljubljana, 1902, 1. poglavje, passim.

Körberjeva vlada ni imela ne dovolj močne parlamentarne zaslombe ne prave politične volje, da bi zasnovala, kot so zahtevali socialdemokrati, organski plan za rešitev visokošolskih problemov. Zadovoljevala se je z obljubami, s polovičnimi ukrepi, ki so vso stvar še bolj zamotali in zaostri. Načelno je priznavala Italijanom, (ki so jih Nemci poleg sebe imeli za edino *Kultur nation* v monarhiji), pravico do lastne univerze in je leta 1901 italijanske zahteve celo predložila v razpravo državnemu svetu.⁴

Ta poteza je takoj odjeknila med južnoslovanskimi dijaki pa tudi med njihovimi političnimi predstavniki. Slovenci, Hrvati in Srbi, ki so študirali na Dunaju, niso nasprotovali italijanskim zahtevam po lastni univerzi. V isti sapi pa so ugotavljali, da je njihova zahteva po vseučilišču še bolj utemeljena, saj jih je v Cislitvaniji kar dva milijona, Italijanov pa komaj 600.000. Odločno pa so se uprli italijanskim pretenzijam po univerzi v Trstu ter podčrtali, da je mesto središče pokrajine, v kateri žive večinoma Slovenci in Hrvati.⁵

Zadeva je tako razgibala slovenske dijake na Dunaju, da jim je uspelo premostiti ideološka nasprotja, ki so jih cepila v liberalni in klerikalni tabor. Proti italijanskim zahtevam so skupno organizirali protestno zborovanje, kateremu se je pridružilo več tisoč njihovih slovanskih kolegov. Sledil je pretep z nemškimi *Burschenschaft*en, ki so jim prepovedali manifestacijo na univerzi, nato pa še splošen zbor vseh slovanskih slušateljev dunajskih visokih šol in njihovih političnih predstavnikov. Slovanski študentje ob tej priliki niso protestirali samo proti pisanju liberalne *Neue Freie Presse*, ki je podvomila v nujo ustanavljanja slovenskih, hrvaških in čeških univerz, temveč so zavzeli tudi ostro stališče do Avstrije, ki da mora, če noče propasti, ugoditi zahtevam svojih slovanskih narodov.⁶

Po dolgih letih mrtvila je odločni nastop slovenskega dijaštva pomenil pravo senzacijo v slovenskem političnem življenju. Anton Aškerc je v *Ljubljanski zvonu* zmagoslavno zapisal: »Agitacija za vseučilišče v Ljubljani je najveselejši dogodek naše zgodovine v prvem letu novega stoletja.« Po njegovem se vez med slovanskimi narodi vse od leta 1848 še nikdar ni tako jasno pokazala. Bodoča univerza v Ljubljani ne bo krepila slovenskega separatizma in ne bo širila vrzeli med Slovenci in Srbohrvati, temveč bo nov most med temi najbližjimi slovanskimi plemeni. Nemci in Italijani dobivajo pomoč od zunaj. Slovenci pa nimajo onstran meje nobenega zaščitnika, nobenega zaveznika; njihovi edini zavezniki so avstrijski Slovani. S svojo solidarnostjo so dokazali, da se je nanje moč zanesti.⁷

V Aškercvih besedah je zaslediti poglobitve vidike slovenskega boja za lastno vseučilišče: sodelovanje vseh strank in ideoloških skupin ter pomoč Srbov in Hrvatov pa tudi drugih Slovanov, posebno Čehov. Začutiti je tudi tezo, da so pravzaprav samo Slovani tisti, na katere se Avstrija lahko zanese, in očitek, da vlada ne zna ceniti njihove lojalnosti, temveč z njimi ravna po mačehovsko in jim odreka najosnovnejše pravice.

Zaradi italijanskih zahtev po lastnem vseučilišču je avstrijske univerze leta 1904 spet preplaval val nasilja. Ob tej priliki je slovensko nacionalno-radikalno dijaštvo, ki se je pravkar organiziralo, izpovedalo v glasilu *Omledina* osrednji razlog svojega nasprotovanja italijanski univerzi v Trstu:

⁴ Ibidem, str. 234.

⁵ Ibidem, str. 234, 262.

⁶ *Edinost*, 18. novembra 1901.

⁷ Anton Aškerc, Našim srednješolskim abiturientom, *Ljubljanski zvon*, 1. XX, 1901, str. 842, 843.

italijanska zahteva ne more biti niti predmet razprave, kajti, če bi jo Slovenci sprejeli, bi se odpovedali vsem svojim pretenzijam po jadranskem pristanišču, odpovedali bi se svoji nacionalni eksistenci, ki ji je potrebna pot do morja.⁸

V imenu tega programa je radikalna Omladina hudo zamerila tistim slovenskim poslancem, ki so bili pripravljeni skleniti z Italijani kompromis in odjenjati s parlamentarno opozicijo proti univerzi v zameno za slovenske osnovne in srednje šole v Trstu.⁹ Pa tudi v političnih vrstah je bilo slišati kritike na račun takšnega barantanja. Henrik Tuma je na primer še v prveni letniku Omladine objavil članek, v katerem je skušal pokazati senčne plati nemških univerz, ki so imele svoj sedež v manjših mestih, kot sta Göttingen ali Jena. Na podlagi te trditve je zaključil, da je treba ustanoviti bodočo slovensko univerzo v Trstu in ne v Ljubljani.¹⁰

Tumove besede so slovenski politični krogi sprejeli z nejevoljo; Omladina pa je sklenila prirediti kot v odgovor nanje svoj prvi kongres v Trstu s posebnim namenom, da svoje člane поблиže spozna s tamkajšnjimi prilikami in jih opomni na pomen tržaške luke za obstoj slovenskega naroda.¹¹

Kongresa, ki je zasedal od 5. do 8. septembra 1905, se je udeležilo 120 slovenskih študentov, prisotni pa so bili tudi češki, srbski in hrvaški delegati. Študentje, ki so ob tej priliki podčrtali svojo neodvisnost od političnih strank, sicer niso sprejeli Tumovega predloga o slovenski univerzi v Trstu, odločno pa so se izrazili proti ustanovitvi italijanske univerze v tem mestu, čeprav so priznavali Italijanom pravico do visoke šole, a tam, kjer je njihovo središče: na Tridentinskem. »Trst ni popolnoma italijansko mesto« — so dejali — »V tem primeru ne poznamo nobenega kompromisa, tudi če nam v zameno ponudijo univerzo v Ljubljani.«¹²

V zaključnem poročilu je zanimiv podatek o incidentih med študentskimi delegati in tržaškimi socialisti, incidentih ki so se vneli prav zaradi univerzitetnega vprašanja. Svoje stališče do tega perečega problema je socialna demokracija jasno izrazila prav v Trstu, ko je v maju 1905 prišlo do sestanka z italijansko socialistično stranko. Pogovorov so se udeležili najvidnejši predstavniki obeh gibanj: Bissolati, Ferri, Marangoni z italijanske strani, Adler, Ellenbogen, Nemeč, Kristan, Pittoni z avstrijske. Delegaciji sta se strinjali, da je univerzitetno vprašanje velikega pomena, saj razpihuje nacionalno mržnjo in nudi militarističnim krogom v eni in drugi državi izgovor za nenehno oboroževanje. Zato so se zavzeli za ustanovitev italijanske univerze v Trstu, na kateri pa bi bilo treba uvesti, kakor je podčrtal Kristan, tudi predavanja v slovenščini.¹³

Tako kompromisno stališče seveda ni šlo v račun narodnim radikalcem, od katerih so mnogi, kakor piše Omladina, prav zaradi incidentov v Trstu začeli izgubljati svoje prevelike simpatije do socialdemokratske stranke.¹⁴

Jeseni 1908 so na Dunaju spet izbruhnili krvavi spopadi zaradi univerze v Trstu: italijanski študentje so v avli celo streljali na svoje nemške kolege,

⁸ Dunajski nemiri, Omladina, št. 1, 1. I. 1904/5, str. 3.

⁹ Ibidem, str. 5.

¹⁰ Henrik Tuma, Vseučiliško vprašanje, Omladina, št. 9, 1. I. 1904/5, str. 149.

¹¹ Gregor Zerjav, Shod narodno-radikalnega dijaštva v Trstu, Omladina, št. 1, 1. II. 1905/6, str. 18; Iz naroda za narod, Ljubljana, 1905, str. 9, 10.

¹² Iz naroda za narod, cit., str. 10—12.

¹³ Shod narodno-radikalnega dijaštva v Trstu, Omladina, št. 0, 1. II. 1905/6, str. 109.

¹⁴ Arbeiter-Zeitung, 18. maja 1905; 24. maja 1905.

kar je povzročilo celo vrsto nemirov, v katere je bila zapletena tudi slovenska mladina.¹⁵

Nova avstrijska vlada, ki ji je načeloval v. Bienert, se je v tem kritičnem trenutku odločila — tudi zaradi zunanje-političnih razlogov — da reši enkrat za vselej italijansko univerzitetno vprašanje. Za svet je prosila nekatere tržaške osebnosti, med katerimi je bil tudi škof Franz Nagl. Večina povprašanih se načelno ni izrazila proti ustanovitvi univerze v Trstu. Po njihovem mnenju bi nekaj stotin študentov iredentizmu ne moglo dati odločilnega zagona. Nasprotno, popustljiva politika do italijanskih kulturnih zadev bi vladi dovoljevala, da nastopi z večjo energijo proti političnemu rovarjenju nekaterih italijanskih krogov. Večina pa je tudi poudarila, da bi bilo treba obenem igrati tudi na slovensko karto in opogumljati dvojezične Slovence, da se vpišejo na univerzo, ter jo na ta način iztrgati izključno italijanskemu vplivu. Toliko bolj, ker je Slovencem naklonjena politika, kakor trdi eden izmed povprašanih, »die einzige mögliche österreichische Politik in Triest«.¹⁶

Istočasno pa je ostro nasprotoval tržaški rešitvi univerzitetnega vprašanja namestnik Hohenlohe najbrž tudi pod vplivom nadvojvode Franca Ferdinanda, ki Italijanom ni bil naklonjen. V svojem poročilu vladi je Hohenlohe zapisal, da Trst ni izključno italijansko mesto, kar so zgovorno dokazale volitve leta 1907, ko je bila italijanska liberalno-nacionalna stranka hudo poražena. V mestu živi močna skupina Slovencev, ki zaradi nenehnega pritoka iz zaledja stalno raste. V takšnih okoliščinah bi se vpisalo na univerzo veliko Slovencev, kar bi poostrilo že tako hudo nacionalno napetost v Primorju.¹⁷ Istega mnenja so bili tudi italijanski nacionalno-liberalni krogi. Tako sta na primer svetnika Richetti in Salata izrazila namestnikovemu predstavniku pri občini prepričanje, da bi se na tržaško univerzo vpisali predvsem slovenski študentje, kar bi zadalo veliko rano italijanskemu značaju mesta. Ob drugi priliki je Felice Venezian šel še dalje in ugotovil, da bi bila ustanovitev univerze v Trstu prava katastrofa za njegovo stranko, saj bi izgubila enega izmed glavnih argumentov za iredentistično propagando.¹⁸

Slovenski študentje na Dunaju so v tem času, proti koncu leta 1908, budno sledili razvoju dogodkov. Odločno so reagirali na pisanje nekaterih nemških listov, ki so zagovarjali ustanovitev univerze v Trstu tudi iz zunanje-političnih razlogov, češ da si je treba zagotoviti naklonjenost Italije v trenutku, ko je Avstrija zaradi aneksije Bosne in Hercegovine na diplomatskem polju skoraj popolnoma osamljena. Ugotovitev ni bila iz trte zvita: v poročilih zunanjemu ministru Aerenthalu je poslanik v Rimu von Lützov vztrajno naglašal, da bi bilo mogoče sovražno razpoloženje italijanske javnosti korenito spremeniti, če bi cesarska vlada rešila univerzitetno vprašanje. Rimski zunanji minister Tittoni je Lützovu v zvezi s tem brez ovinkov priznal: »Vse je od tega odvisno; narod se konec koncev požvižga na Bosno.«¹⁹

Slovenski študentje pa niso bili dovzetni za mednarodne preglavice avstrijske vlade. Vznemirjeni zaradi novic o italijanskem pritisku so sklicali na Dunaju skupaj s Srbi in Hrvati veliko protestno zborovanje v prid univerze v Ljubljani. Pot do italijanske univerze v Trstu — tako zagotavljajo

¹⁵ Haus-Hof- und Staatsarchiv (HHSa), Dunaj, Politische Akten (PA), 225, Italienische Universitätsfrage, št. 5677/MP.

¹⁶ Ara, cit., str. 105.

¹⁷ Ibidem, str. 104.

¹⁸ Schiffrer, La rivendicazione dell'Università italiana a Trieste, v knjigi, La Venezia Giulia nell'età del Risorgimento, Momenti e problemi, Videm, 1965, str. 150, 151; Ara, cit., 106.

¹⁹ HHSa, PA, 225, Italienische Universitätsfrage, št. 256.

v posebni poslanici vladi — pelje samo čez slovenski narod. A ta pot ne bo lahka. V podporo njihovi akciji je poslanec Rybař 5. decembra 1908 naslovil na vlado interpelacijo, v kateri protestira proti vmešavanju Italije v avstrijske notranje zadeve.²⁰

Pod pritiskom notranjih in zunanjepolitičnih činiteljev so se oblasti končno odločile za tipični avstrijski kompromis: oznanile so ustanovitev italijanske pravne fakultete na Dunaju. Toda slovenski študentje in njihovi politični predstavniki so se tudi taki rešitvi postavili po robu. Janez Evangelist Krek je v članku za katoliški dijaški časopis *Zora* zapisal, da je z aneksijo Bosne in Hercegovine zraslo število Jugoslovancev v monarhiji za dva milijona. V interesu države je, da poskrbi v prvi vrsti za njihove kulturne potrebe.²¹ 27. januarja 1909 so vse tri slovenske dijaške organizacije na Dunaju: *Zora*, *Slovenija* in *Omladina* sklicale skupni sestanek, na katerem so študentje ugotovili, da je vlada »v svojo sramoto« klonila pred streljanjem v avli in pred pritiskom Italije, namesto da bi izpolnila želje Slovencev, ki so se vedno izkazali za zveste državljane.²²

Vlada se je šele marca 1910 odločila predložiti v razpravo parlamentu osnutek zakona o italijanski pravni fakulteti na Dunaju tudi zaradi odpora z južnoslovske strani in kljub glasnim protestom Italijanov, ki so slej kot prej zahtevali Trst. Minister za prosveto, Stürgkh, je ob tej priliki v uvodnem govoru podčrtal, da je problem italijanske univerze nekaj izrednega. Pri tem se je skliceval na visoko kulturno raven italijanskega prebivalstva v Avstriji ter na tradicijo univerz v Paviji in Padovi. Ta poizkus razlikovanja in ločevanja italijanskih visokošolskih zahtev od zahtev drugih narodov je seveda povzročil pravi vihar v slovanskih vrstah. Češki, ukrajinski, hrvaški in slovenski poslanci so z vso odločnostjo zavrgli takšno posamično reševanje skupnih problemov, našli so svoje potrebe in poudarili, da morajo vsi avstrijski narodi, ki je še nimajo, dobiti svojo univerzo istočasno.²³

Z južnoslovske strani, a tudi s češke pa je bilo v teku omenjene parlamentarne debate slišati krepke očitke tudi na račun Italijanov. Znova in znova se pojavlja trditev, da Trst ni izključno italijansko mesto, temveč središče slovensko-hrvaške pokrajine. Slovanski poslanci predvsem zamerijo primorskim Italijanom njihovo Slovence in Hrvatom sovražno šolsko politiko. »Če hočejo gospodje imeti pečenko«, tako je pribil Rybař, »nam morajo dati najprej naš vsakdanji kruh.«²⁴

Rybař je izrabil svoj poseg za široko analizo nacionalnega vprašanja v Avstriji. Očital je vladi, da s svojim predlogom nagrajuje iredentiste, ki prete samemu obstoju monarhije, obenem pa pozablja na Južne Slovence, ki bi ji edini mogli pomagati v boju proti centrifugalnim silam. Takšna politika pa bo mogoča samo, če bo vlada opustila svojo nemškutarsko stališče in vzpostavila prijateljske odnose do Slovanov. Po Rybařevem mnenju je v Avstriji na oblasti »nemška« ne pa »avstrijska« vlada. »Mi hočemo živeti v Avstriji in ostati Avstrijci, nočemo pa v Avstriji postati Nemci«, je zatrdil Rybař ne brez prikrite grožnje. Svoje besede je podkrepil s citatom iz Schillerjeve

²⁰ Illustriertes Wiener Extrablatt, 4. decembra 1908.

²¹ Janez Evangelist Krek, Naše vseučilišče, *Zora*, št. 5, 1, XIV., 1908/9, str. 93.

²² Uvod za vseučilišče na Dunaju, *Ibidem*, str. 110.

²³ *Ara*, cit., str. 108.

²⁴ *Ibidem*.

Messinske neveste: »Die fremden Eroberer kommen und gehen, wir gehorchen aber wir bleiben stehen.«²⁵

Polemiko v parlamentu so oblasti spretno izrabile v svoje namene. Na konferenci z italijanskimi poslanci konec maja 1910 sta ministrski predsednik in prosvetni minister ugotovila, da bi bilo mogoče premostiti obstrukcijo, s katero so grozili Slovani, samo s primernimi kompenzacijami: z razcepitvijo tržaške univerze na dve sekciji, italijansko in slovensko, ali pa z ustanovitvijo slovenske univerze kje drugje, čemur pa bi gotovo nasprotovali Nemci. Še najbolje je, sta trdila, da se Italijani zadovoljijo s pravno fakulteto na Dunaju, saj bi se jim na takem zavodu ne bilo treba bati slovanske konkurence. Italijanski poslanci so bili vsekakor dovzetni za te argumente ter izjavili, da so pripravljeni sprejeti fakulteto na Dunaju, če ne gre drugače.²⁶

Po tem načelnem pristanku italijanskih poslancev so se začeli zakulisni manevri, ki naj bi omogočili zakonskemu osnutku varno plovbo mimo Scile in Karibde parlamentarnih debat. Treba si je bilo pridobiti nemške poslance, ki so sklenili, kljub ostremu nasprotju svojih volivcev, da bodo glasovali v prid italijanske fakultete. Bali so se namreč, da bi v nasprotnem primeru Italijani ne prešli v opozicijo. To bi po vsej verjetnosti povzročilo krizo vlade; v novem kabinetu pa bi bila — tako se je govorilo — vsaj polovica Slovanov.²⁷

Treba je bilo prepričati poveljnika generalnega štaba Conrada von Hötzendorfa, ki je ob vsaki priliki ponavljal svoj ceterum censeo, da je Italija prvi sovražnik Avstrije.²⁸ Treba je bilo najprej skleniti kompromis s Slovenci. Zanimiv predlog je v tem času prišel iz Gorice, kjer je deželni svet izglasoval resolucijo, v kateri zahteva istočasno ustanovitev italijanske univerze v Trstu in slovenske v Ljubljani.²⁹ Prišlo je tudi do srečanja med italijanskimi in slovenskimi parlamentarci, ki so trdili, da so pripravljeni dovoliti celo ustanovitev univerze v Trstu, a pod pogojem, da dobe svoje šole v mestu samem in Istri. Cena je bila previsoka: italijanski politični predstavniki so menili, da tega ne morejo obljubiti, saj je vprašanje odvisno od lokalnih občinskih oblasti.³⁰

V odgovor so Jugoslovani ubrali pot parlamentarne obstrukcije in izjavili, da ne bodo nikdar dovolili italijanske univerze, če ne bo istočasno rešeno slovensko visokošolsko vprašanje. Ta odločitev je zadala smrtni udarec vladnemu načrtu: parlamentarno delo je postalo nemogoče in zato so bila zasedanja začasno ukinjena.³¹

Po dveletnem relativnem zatišju se je polemika spet zaostрила leta 1914, ko so se znova pojavile govorice o skorajšnji ustanovitvi italijanske univerze v Trstu. Slovenski in hrvaški študentje so se v precejšnjem številu vpisali na tržaški trgovski zavod *Revoltella* — ki je bil privatna ustanova — z namenom, da dokažejo svojo številčno moč in podprejo svoje poslance, ki so trdili, da mora biti univerza v Trstu dvojezična. Z Italijani je prišlo do hudih spopadov, ki so glasno odjeknili na Dunaju med jugoslovansko mladino: vneli so se novi nemiri in žolčne časopisne polemike, ki so se zavlekle tja do izbruha vojne. Na eni izmed svojih zadnjih manifestacij so jugoslovan-

²⁵ Ibidem, str. 110.

²⁶ HHStA, PA, 225, Italienische Universitätsfrage, št. 1401—1402.

²⁷ Molisch, cit., str. 221; Pasini, La storia della lotta per l'Università di Trieste, Trst, 1938, str. 54.

²⁸ Kurt Knoll, Die Geschichte der wehrhaften Vereine deutscher Studenten in der Ostmark, Dunaj, 1922, str. 394, 395.

²⁹ Ara, cit., 118.

³⁰ Andrej Veble, Slovensko vseučiliško vprašanje, Zora, št. 3, 1. XV., 1909/10, str. 185.

³¹ Ibidem, str. 186.

ski študentje, med katerimi so se utrdile skrajno radikalne in revolucionarne skupine, še enkrat protestirali proti italijanski univerzi v Trstu in polemično ugotovili, da je treba v tem mestu ustanoviti slovensko vseučilišče.³²

Razprava o univerzi v Trstu se je tako zavlekla vse do predvečera sarajevskega atentata, ne da bi se premaknila niti za ped z izhodiščne točke. V bistvu je služila tako Italijanom kot Slovencem predvsem v propagandne namene. Prvim je bila dobrodošla za njihovo iredentistično agitacijo, drugim pa je nudila priliko, da dajo večji odjek zahtevam po univerzi v Ljubljani, da obvestijo široko javnost o svojih težkih šolskih razmerah v Primorju in da poudarijo svoje težnje — ki pogosto niso bile brez nacionalističnih primesi — po dostopu do morja.

Riassunto

LA QUESTIONE DELL'UNIVERSITÀ SLOVENA DI TRIESTE SOTTO L'AUSTRIA

L'autore descrive le lotte per l'istituzione dell'università di Trieste ai primi del XX sec. Gli Italiani dell'Austria rivendicavano una propria università a Trieste e non nel loro centro nel Trentino. Questa richiesta incontrò peraltro l'opposizione degli Slavi austriaci in quanto Trieste era il centro di una regione abitata in maggioranza da Sloveni e Croati ed essa stessa città non del tutto italiana. Anche se gli Sloveni avrebbero avuto in cambio l'università a Ljubljana o le scuole elementari e medie a Trieste, la gioventù nazional-radical slovena respinse le richieste rivendicando invece per Trieste l'università slovena grazie a cui si sarebbe potuto conservare agli Sloveni l'accesso al mare.

³² Il Piccolo, 13. marca 1914; 14. marca 1914; 20. marca 1914.

Janko Pleterski

JUGOSLOVANSKA MISEL PRI SLOVENCIH V DOBI
TAAFFEJEVE VLADE
(1879—1893)

Referat na zborovanju slovenskih
zgodovinarjev oktobra 1974

Med značilnostmi slovenske politike v Taaffejevi dobi ugotavlja I. Prijatelj, da se je tedaj pri Slovencih vedno manj javno razpravljalo »o državno-pravnih stavbah v okviru ruskega panslavizma ali južnega slovanstva ali federalizacije Avstrije.«¹ Pisec opomb k Prijateljevi zgodovini D. Kermavner je vendarle posvetil veliko prostora pojavom vseslovanstva in rusofilstva pri Slovencih in tudi sam ugotovil, da so nekateri teh pojavov imeli določeno vlogo v slovenski »notranji« politiki. Poseben nagib, ki ga je pri tem vodil, je bila želja pokazati, da takšnim pojavom ne gre prisojati pomena prizadevanj za večjo radikalnost slovenskih liberalcev. V splošnem pa ga obsežno razpravljanje pripelje do sklepa, ki že prej ni bil sporen: Neizzivalno vseslovanstvo z umirjenim rusofilstvom ni bilo v tej dobi pri Slovencih prav nič diskreditirano in je ostalo splošna slovenska značilnost, še posebno liberalna. Klerikalna stran se je v letih 1886—1887 zanj sicer nekoliko ohladila, a to ohladitev je poudarjal le Mahničev »Rimski katolik«.² Pojavov jugoslovanske misli pri Slovencih v Taaffejevi dobi se je D. Kermavner, podobno kot I. Prijatelj, le bežno dotaknil, ne da bi poskusil sam dati kak celosten pogled. Gre pa za pojave, zlasti v zadnjih letih Taaffejeve dobe, ki so nedvomno potrebni posebne pozornosti.

Jugoslovanska misel je pri Slovencih v Taaffejevem času nekako dvojnega obsega. Po eni plati je to zanimanje za probleme vseh južnih Slovanov, za njihov gospodarski, politični in kulturni napredek, torej tudi zanimanje za Bolgarijo, Srbijo in Črno goro. Po drugi plati pa se stvarna misel o sodelovanju in vzajemnosti in prizadevanje za njuno uresničitev omejujeta na južne Slovane v mejah monarhije, predvsem seveda na Hrvate. Popolnoma očitno je, da so pričakovanja razdeljena neenakomerno. Največ se pričakuje od Bolgarije. Zlasti liberalna frakcija in v njej najbolj »Slovanov« krog vidi v Bolgariji zgled osvobodilnega delovanja Rusije na Balkanu. Prepričan je, da vlada glede tega delovanja sporazum med Avstrijo in Rusijo, omogoča nezaskrbljeno navdušenje nad plovdivskim prevratom, ki pri »Slovanu« ni popolno le zaradi okoliščine, da z Bolgarijo ni zedinjena tudi Makedonija. Nekritično gledanje na sanstefansko pogodbo glede na Makedonijo in sploh na Makedonce dobi prve razpoke v tem krogu šele v začetku 90. let, ko je že jasno, da Bolgarija nikakor ni zanesljivo privržena Rusiji. Tedaj npr.

¹ Ivan Prijatelj, Slovenska kulturnopolitična in slovstvena zgodovina, 5. knj., 1966 (odslej: Prijatelj), 139.

² Dušan Kermavner, Slovenska politika v letih 1879 do 1895. Političnozgodovinske opombe k peti knjigi Ivana Prijatelja, 1966 (odslej: Kermavner, Opombe), 458—459.

poroča »Slovanski svet«, da so Makedonci, ki žive v Beogradu, sklenili izdajati list v makedonskem narečju, ker se nočejo nasloniti ne na Srbe ne na Bolgare. »Slovanski svet« to odobrava, češ to bo usluga slovanskim učenjakom in pravi politiki, »kajti razsodi se polagoma na osnovi pozitivnih materialov, kateri narodnosti pripada ta ali oni del macedonskega prebivalstva.«³

Srbija, ki je docela pod vplivom Avstro-Ogrske in kjer vlada samovolja kralja in njegove vladne stranke, je v slovenskem tisku deležna predvsem obžalovanja. V vplivu Avstro-Ogrske vidi in poudarja ta tisk v prvi vrsti vpliv Madžarov in na ta rovaš pripisuje tudi neslovansko obnašanje srbske politike v banski Hrvatski. Misel o Srbiji kot dejavniku jugoslovanstva zavračata v teh razmerah obe frakciji. Tako npr. zavrača »Slovenec« pisanje glasila napredne t. j. vladne stranke v Srbiji »Videlo«, ki je priporočalo kralja Milana kot bodočega vladarja združenih balkanskih držav in napadalo črnogorskega kneza. »Slovenec« zagovarja proti »Videlu« Črnogorce in slavi junaka Nikito.⁴ — Tisočletnico Metodove smrti l. 1885, katere proslavljanje je bilo pri vseh slovanskih narodih nekaka revija slovanskega čustvovanja, so v Srbiji, kot je ugotovil »Slovan«, najmanj slavili. »Nas že samo to zadosti poučuje,« je pripomnil, »v kakih razmerah je sedaj kraljevina Srbija, v kakih razmerah imajo tam Madžari prvo besedo.«⁵ — Razumljivo je ogorčenje »Slovana« ob vojni Srbije proti združeni Bolgariji. »Srbija se je dala zapeljati svoji pustolovni vladi...«, »...tolsti srbski kralj Milan je zanetil ogenj bratomornega boja...«, ta kraljič je za vse večne čase osramotil narod srbski ter sebe...«⁶ — Jeseni 1886 objavlja »Slovan« kot protiutež razočaranju nad Srbijo — a tudi že nad Bolgarijo — podobi kneza Nikole in kneginje Milene z ugotovitvijo, da je Črna gora edina svetla točka za slovanskega rodoljuba na Balkanu, saj postaja vse bolj slovanski Piemont. Ona je namreč zaupnica Rusije in od nje pooblaščenca dati balkanskim narodom znamenje za končno osvoboditev!⁷ — Upanje na ugodnejši razvoj v Srbiji pa ni opuščeno. Uredništvo »Slovana« priredi zbiranje darov za ranjence v srbsko-bolgarski vojni in to ne le za Bolgare, tudi za Srbe. Človek, ki nanj v Srbiji zida svoje upe, je Jovan Ristić in tega obišče v Beogradu »Slovanov« sodelavec (Hribar?). Poročilo o tem za tisti čas izjemnem neposrednem stiku s Srbijo, pomenljivo poudarja, da je spisano »omissis omittendis« in govori o namerah Ristića za primer, da pride na vlado. Zanimivo je, da slovenski obiskovalec Ristiću kritično omeni »postopanje hrvaških Srbov, ki so se na škodo Hrvaški zvezali... z Madžari«. Ristić je seveda odklonil odgovornost, a vendarle izrazil prepričanje, da »nenaravna njihova zveza s sovražniki hrvaške domovine, srbskemu narodu ne bode rodila dobrih sadov«. Vztrajal pa je pri graji obnašanja Hrvatov ob vojni.⁸ — Načrt nove srbske ustave je l. 1888 dozdevno potrdil optimizem glede Srbije.⁹ A tudi do leta 1893 so se slovenski liberalci morali tolažiti le z upanjem. »Slovenski narod« tedaj spet upa, da se s polnoletnostjo Aleksandra in z vrnitvijo »modre« t. j. rusofilske kraljice Natalije začne za Srbijo doba preporeda, ko »bo morda tudi ra-

³ Slovanski svet, 25. januar 1891, 32.

⁴ Slovenec, 7. januar 1884.

⁵ Slovan 1885, 161.

⁶ Slovan 1885, 349, 366.

⁷ Slovan 1886, 287.

⁸ Slovan 1886, 109.

⁹ Slovanski svet 1889, 15.

čunati s Srbijo kot s slovansko državo in kot z važnim faktorjem za evropsko politiko«. ¹⁰

Tudi na slovenski klerikalni strani je zanimanje za Srbijo trajno, njena podrejenost Avstro-Ogrski pa ne razlog za kaj večji optimizem. To stran odbijajo od Srbije predvsem njene notranje razmere, ki v njih vidi škodljivi vpliv zahodnoevropskega liberalizma, zaradi katerega se Srbija podreja kristoloslovju drugih večjih liberalnih držav. To in pa velikosrbski »separatizem« preprečuje, po mnenju dr. Janeza E. Kreka, Srbiji »jugoslovansko vzajemnost«. Tudi Krek gleda s simpatijo na vrnitev kraljice Natalije v Srbijo, rešitev pa vidi edino v »krščanski podlagi«. ¹¹

Zadrego slovenskih liberalnih rusofilov, ki nastane l. 1887 ob mednarodni krizi zaradi dogodkov v Bolgariji, je kaj obsežno obdelal D. Kermavner in omenil tudi, kako so se slovenski klerikalci distancirali od takega rusofilstva in kako so zagovarjali neodvisnost Bolgarije od Rusije. Če pa primerjamo pisanje »Slovana« iz marca 1886, ko pravi, da je ruska politika slovanska, ker je ruska in da si je Rusija upravičena »bolgarske razmere... tako prirediti, da je ne bodo ovirale na potu v Carigrad«, ¹² z uvodnikom, ki si je z njim »Slovenski narod« oktobra 1890 prisluzil zaplembo, ker je namreč Bolgarom priporočal podreditev Rusiji, vidimo, da se rusofilska stališča liberalcev medtem vzlic zadregam v l. 1887 niso kaj spremenila. ¹³

Eno izmed oprašanj, ki se jih je treba dotakniti, so nazori Frana Podgornika v času Taaffejeve vladavine. Ne gre toliko za njegovo slovanstvo in rusofilstvo, za njegovo vnetost za slovansko bogoslužje kot točke slovenskega narodnega programa. O tem je že marsikaj bilo napisanega od Lončarja naprej. Sistematični prikaz tega dela Podgornikovega publicističnega opusa bi verjetno dosedajni podobi še dodal marsikatero potezo. Potrebna bi bila npr. analiza njegovega tkim. »katoliškega liberalizma«, obsežnih polemik »Slovanskega sveta« z dr. Antonom Mahničem od l. 1889 naprej, pa celo tudi še analiza fiziognomije njegovega rusofilstva, ki npr. ni brez takšnih glasov, kakršni se oglašajo v zapisu ob vrnitvi iz pregnanstva in ob smrti Nikolaja G. Černiševskega: »Bil je eden največjih duhov sedanje dobe v obče, in šele poznejši čas, ko se že nekoliko predrugači sedanje revno socialno življenje, bodo vedeli bolje ceniti veliki um pokojnika...« ¹⁴ Tukaj le nekaj opozoril glede Podgornikovih nazorov o narodni avtonomiji, predvsem z vidika jugoslovanske misli.

O Podgornikovi zamisli narodne avtonomije najdemo marsikatero informacijo v pisanju D. Kermavnerja. Predvsem, da jo je sprejel od ogrsko-ukrajinskega politika Adolfa I. Dobrjanskega, ki jo je razvil l. 1885, da je Podgornik z vidika Slovencev najprej o njej razpravljal v »Parlamentärju« konec 1885 — začetek 1886, da je v slovenščini zamisel najprej obrazložil v »Slovenu« 18. marca 1886 in da je jedro zamisli v tem, da bi se v Avstriji oziroma v Avstro-Ogrski uvedla narodna avtonomija kot združenje vsakega posameznega naroda v eno administrativno skupino, ki sama upravlja svoje narodnostne, šolske in verske zadeve brez vmešavanja drugih narodnosti. To naj bi se doseglo, seveda le glede Avstrije, z izvršilnim zakonom k čl. 19 temeljnega zakona o pravicah državljanov, za kar bi bila potrebna le navadna

¹⁰ Slovenski narod, 1. april 1895, št. 75.

¹¹ Dr. Janez Ev. Krek, Izbrani spisi (odslej: Krek, IS), II/2, 208—210.

¹² Slovan 1886, 94.

¹³ Slovenski narod, zaplenjena številka, 8. oz. 9. oktober 1890.

¹⁴ Slovanski svet, 1899, 303, 351.

večina glasov v dunajskem državnem zboru. V kontekstu svojega specifičnega zanimanja za problem radikalizma slovenskih liberalcev opozori D. Kermavner, da ta zamisel vključuje avstroslovanskih koncept, a da je Podgorniku vendarle dala načelno podlago za trganje od drobtinčarske politike — po mladočeških zmagah leta 1889 in 1891 — in za nasvet slovenskim poslancem, naj bi v zvezi s poslanci drugih slovanskih narodov z opozicijsko taktiko prisilili »notranji sistem« k rešitvi narodnostnega vprašanja. To svoje priznanje pa omejuje z mnenjem, da se je Podgornik s svojo zamisljivo narodne avtonomije, ki ga je kar obsedla, oslepil za stvarnost, v kateri da ni bilo nobenih poslancev drugih slovanskih narodov, ki bi tudi bili za narodno avtonomijo in da je zato pri Podgornikovem nasvetu »praktično šlo samo za prehod od drobtinčarskega oportunitizma dotedanje slovenske politike k tudi — drobtinčarskemu opozicionalstvu...«¹⁵ To umovanje se zdi logično in stvarno utemeljeno, posebno, če še pritegnemo trditev, da gre Podgorniku za ne-teritorialno t. j. na personalnem načelu zamišljeno avtonomijo.¹⁶ Za takšno so se meščani slovanskih narodov z zgodovinskim državnim pravom kajpada mogli še dosti manj ogrevati. Kratek pogled v Podgornikove članke iz Taaffejeve dobe pokaže vendarle nekoliko drugačno podobo.

Predvsem prepriča tak pogled o trojem: 1. zamisel narodne avtonomije ne pri Dobrjanskem in ne pri Podgorniku ni personalna, temveč teritorialna; 2. ta zamisel pomeni za Slovence tako pri Dobrjanskem kot pri Podgorniku varianto jugoslovanskega programa in 3. Podgornik ne vztraja slepo obsedeno pri narodni avtonomiji, marveč se v letu 1889 premisli in sprejme tudi zgodovinsko pravne državne programe Čehov, Ukrajincev in Hrvatov, ker meni, da vodijo v bistvu in praktično do zelo podobnih rešitev kot načelo narodne avtonomije, četudi se načelu samemu ne odreče.

Prva ugotovitev izhaja iz večkrat ponovljenih Podgornikovih lastnih razlag načela narodne avtonomije. Npr.: »Samoupravo je prirediti tako, da se napravi vsaki narodnosti posebe po jedna samoupravna pokrajina« ... »po odstranjenju dozdanjih deželnih zborov in prej ali slej tudi dualizma.«¹⁷ — Ob dejstvu, da se slovansko-nemška desnica v državnem zboru nikakor ni bila voljna zavzeti za narodno avtonomijo, je Podgornik predlagal zasilne rešitve. Tako npr. l. 1888 ob Lichtensteinovem šolskem načrtu, ki je hotel povečati pristojnost dežel ravno v eminentno narodnostni zadevi, t. j. v vprašanju učnega jezika. Podgornik je videl v tem namero preprečiti izvršitev čl. 19 in je svetoval: »Ako nočejo ali ne morejo slovanski desničarji povzpeti se do tega, da bi predlagali, (naj se) za izvršitev čl. 19 (ustanovi) posebne narodne organe, narodna zastopstva, ki bi odstranili dosedanje deželne zборе... jim služita še vedno dve poti. Zahtevati utegnejo narodne organe, narodna zastopstva, ki bi nastali poleg sedanjih deželnih zborov in ki bi imeli v svojem področju samo skrb za narodnost in jezik vsakega naroda posebej. In če bi se zdelo, da tudi takih organov ne dosežejo, je slovanskim državnim poslancem zahtevati to, da se narodne zadeve iz področij deželnih zborov odstranijo popolnoma: namesto tega pa naj bi bilo zakonito dovoljeno, da se poslanci, ki v raznih deželnih zborih zastopajo odlomke ene in iste narodnosti, od časa do časa zbirajo kot pooblaščeni narodni organi, da sklepajo v vseh narodnih... zadevah enega in istega naroda.«¹⁸ — To so kom-

¹⁵ Kermavner, Opombe, 185—190.

¹⁶ D. Kermavner, Fran Podgornik, geslo v Enciklopediji Jugoslavije VI, 521.

¹⁷ Slovan, 1886, 91—93.

¹⁸ Slovanski svet, 1888, 108.

promisne variante, ki pa so še vedno teritorialno zasnovane. Popolnoma nedvoumno razloži Podgornik teritorialni značaj svoje narodne avtonomije ob vprašanju narodnostno mešanih mest na slovenskem narodnostnem ozemlju, pri čemer izrecno omenja tudi Trst. V polemiki proti Šukljetu, ki je avgusta 1889 priporočal nacionalne kurije v okviru dežel, je Podgornik pojasnjeval: »Narodna avtonomija se ne ozira na vsako naselbico ali vsak majhen odlomek kake narodnosti... Kar se pa tiče posameznih naselbin, imajo po teoriji narodne avtonomije pravo, da si pomagajo po svoje, ako se nočejo potopiti v življu drugih narodnosti. Za vsako peščico ni možno skrbeti... Kar jedna narodnost izgubi na kakem kraju, pridobi pa na drugem, ko se zaokrožijo skupine na podstavi narodne avtonomije. Iz tega je razvidno, da Trst in druga mesta z mešanim prebivalstvom spadajo v okrožja večjih kompaktnih mas; taka mesta se morajo... sama vzdrževati v svojih raznorodnih življih. Saj se morajo npr. Slovenci tudi sedaj sami varovati v potujčenih mestih, ako nočejo poginiti, potem pa bi še kako mesto pridobili.«¹⁹ Le Dunaj bi bil kot skupno glavno mesto posebna upravna enota. Podgornik sploh govori o Zedinjeni Sloveniji kot o uresničitvi načela narodne avtonomije.

Dobrjanski in z njim Podgornik sta si zamišljala uvedbo narodne avtonomije v habsburški monarhiji v dveh etapah: najprej v avstrijski državni polovici ob ohranitvi dualizma, nato pa likvidacijo dualizma in razširitev sistema avtonomij še na narode Ogrske. Najprej bi bile ustanovljene narodno avtonomne pokrajine: nemška, češka, poljska, gališkoruska t. j. ukrajinska, jugoslovanska in pa Dunaj. Po odstranitvi dualizma bi se razširile s priključitvijo sorodnih narodnosti Ogrske naslednje pokrajine: nemška, češka, ukrajinska in jugoslovanska; kot novi pokrajini pa bi se ustanovili romunska in madžarska. Gre torej dejansko za načrt narodnostne federalizacije habsburške monarhije, pri čemer bi ena pokrajina obsegla Čehe in Slovake, druga pa Slovence, Hrvate in Srbe. Do odstranitve dualizma, pravi Podgornik v prikazu načrta Dobrjanskega in pozneje še sam večkrat, bi se v jugoslovansko pokrajino vključile Dalmacija, Istra, Kranjsko, Tržaško, Goriško-Gradiščansko, slovenski deli Koroškega in Štajerskega; po odstranitvi dualizma bi ta pokrajina »pridobila« še Hrvaško-Slavonijo, Reko, slovenske dele zalske in železne županije, srbsko Vojvodino ter Bosno in Hercegovino. »Kakor se vidi,« piše Podgornik, »bila bi ta pokrajina jako obsežna ter bi bili v njej jako primerno okrožni zbori za Slovence, Hrvate in Srbe.«²⁰ — Gre torej za program zedinjenja vseh Južnih Slovanov monarhije, vključno tistih v okupirani Bosni in Hercegovini, ki temelji zgolj na narodnostnem načelu. Takšen jugoslovanski program je sicer docela ustrezal tradiciji Zedinjene Slovenije, bil pa je v opreki z državno-pravnimi zahtevami Hrvatov in Srbov, kar se je hitro pokazalo, zlasti v primeru Dalmacije, katere prva zahteva je bila seveda združitev s Hrvatsko-Slavonijo.

Prav to je bil eden pglavitnih razlogov za Podgornika, da je l. 1889 praktično odstopil od zamisli neposrednega uveljavljanja čistega narodnostnega načela in da je sprejel državno-pravne programe. Drugi razlog je bil zmogoviti nastop Mladočehov l. 1889 in 1891 ter z njim zvezani neuspeh češko-nemške sprave na podlagi upoštevanja etničnih razmer. V nepodpisanem

¹⁹ Slovanski svet, 1889, 259. Zmotno je torej mnenje, da so zamisli A. Dobrjanskega, prevzete po F. Podgorniku, vir, ob katerem se je oblikovala zamisel socialdemokrata E. Kristana o narodni avtonomiji, zasnovani na neteritorialnem, personalnem načelu, kakor jo je E. Kristan objavil v letu 1898, skušal uveljaviti v Brnu l. 1899 in uveljavil v tivolski resoluciji l. 1909.

²⁰ Slovan, 1886, 92.

uvodniku svojega lista opušča tedaj upanje na uresničenje narodne avtonomije na temelju čl. 19, ugotavlja, da se »pristaši državno-pravnih strank množe vedno bolj«, ponavlja »senčne strani« zgodovinskega državnega prava, zlasti češkega, a tolaži se s tem, da je »na srečo zgodovinsko državno pravo avstrijskih Rusov in Hrvatov veliko ugodnejše« in sploh, »da se zgodovinsko državno pravo z večine še povoljno zлага z deželami, katere bi združevale (po narodnostnem načelu) pojedine narode, vsakega posebe, v eno narodno upravno skupino.« Posebej opozarja, da hrvaško državno pravo zahteva tudi Slovence. Zaradi teh in še drugih razlogov torej »nacionalni avtonomisti... nočejo več zavirati s svoje strani teženja po izvršitvi državnega prava za Čehoslovane, avstrijske Ruse in Hrvate.« Opozarja, da je pglavilni pogoj uspešnosti, da Čehi, Ukrajinci in Hrvatje nastopijo skupno in ob istem času. Glede Hrvatov še posebno poudari, kako potrebno je, »da se pogodbe najprej s Srbi, ki bivajo v deželah hrvaškega prava«. Predvideva možnost, da se hrvaško državno pravo najprej uresniči z zedinjenjem Dalmacije s Hrvatsko-Slavonijo in potem bo še bolj nujno, da Slovenci zahtevajo pridružitve Hrvatski na podlagi hrvatske pragmatične sankcije, »ako nočejo ostati osamljeni ter se potopiti v neslovanskih narodih, ki so njih sosedje...« Slovenci seveda nimajo interesa opuščati načelo avtonomije, saj bi morali, kot je razložil pozneje, doseči najprej Zedinjeno Slovenijo (t. j. uresničiti narodnostno načelo) in potem šele njeno pridružitve Hrvatski na podlagi zgodovinskega prava.²¹ Tudi v vabilu na naročbo »Slovanskega sveta« konec l. 1891 postavlja Podgornik načelni program narodne avtonomije vzporedno s »stremljenjem za izvršitvijo raznih historičskih državnih prav«, kar pomeni, da »za ta del prištevamo tudi Slovence k historičskim narodom, ker spadajo pod pravo hrvaško«. Na podoben način prilagaja Podgornik program narodne avtonomije zgodovinskemu državnemu pravu tudi spomladi 1893, v jubilejni številki »Slovenskega naroda«.

Očitno je, da je Podgornik program nacionalne avtonomije glede Slovencev zagovarjal že od začetka v jugoslovanskem smislu in da je to specifično obliko jugoslovanskega programa že leta 1889 in pozneje prilagajal stvarnim političnim razmeram t. j. ne le programu nove vodilne stranke pri Čehih, temveč tudi naraščajočemu nagnjenju slovenske meščanske, zlasti liberalne politike, da si s pridružitvijo zgodovinskemu hrvaškemu državnemu pravu pridobi (ob koncu Taaffejeve dobe, ko je sodelovanje v vladni večini postajalo vedno bolj dvomljivo) novo in širšo podlago.

Pogled na stališča slovenske meščanske politike v letih 1879—1893 do Hrvatov in njihovih razmer kot na merilo praktične jugoslovanske misli pri Slovencih, pokaže kot prvo značilnost, da so za to politiko v banski Hrvatski zanimive in pomembne samo opozicijske stranke. Unionizem Narodne stranke je do obnove Neodvisne narodne stranke in ponovnega dviga Stranke prava zanimanje za Hrvaško močno zavrl. Vrnitev opozicije na hrvaško politično prizorišče pa sta obe slovenski frakciji sprejemali z zanimanjem in simpatijami. Druga značilnost, ki bi jo kazalo poudariti, je to, da je tudi klerikalna, ne le liberalna frakcija oziroma stranka imela ves čas pozitiven odnos do Strossmajerja samega in do političnega jugoslovanstva. Odnos do Stranke prava je bil bolj raznoličen, tako od časa do časa kot glede na liberalne ali klerikalne vidike. Vendar pa je v celem tudi tukaj mogoče reči, da sta si oba

²¹ Slovanski svet, 25. december 1889.

slovenska meščanska tabora želela enotnosti hrvaške opozicije in da sta to enotnost v svojem pisanju pospeševala. In končno, obema je skupno, da ju državnopravni programi, ki jih izražata obe hrvaški opozicijski stranki praktično še ne zanimajo v prvi polovici 80 let, da ne razglabljata o njihovem pomenu za Slovence, da pa se ob koncu tega desetletja takšno zanimanje pri obeh poveča, čeprav ne na enak način in ne v enaki meri. V obravnavani dobi tudi močno potihne za Slovence sicer značilno razglabljanje o jezikovnem združenju s Hrvati in se oglašča le obrobno.

Vse to je vidno že ob nekaj karakterističnih primerih. V letu 1884, ko se obe opozicijski stranki močno uveljavita na saborskih volitvah in ko tudi objavita svoje programe, bi iz slovenskega tiska težko rekonstruirali njihovo vsebino. Znano je, da je program neodvisnih (»Vojnovičeva adresa«) skušal povezati interese dinastije in Hrvatske in da je bil previden v izražanju trialističnih zahtev, a da je v svojih načelih bil predhodnik skupnega programa opozicije iz l. 1894.²² Znano je nadalje, da je adresa Stranke prava močno poudarila suverenost Hrvatov, obsodila dualizem in zahtevala državno zedinjenje hrvatskih dežel, vključno slovenske dežele.²³ »Slovenski narod« je Vojnovičevo adreso le omenil, ne da bi označil vsebino, glede adrese Stranke prava je sicer dejal, da se ne strinja z njeno obliko in raznimi izrazi v njej, o vsebini pa tudi ni povedal ničesar.²⁴ »Slovenec« je Vojnovičevo adreso pohvalil, da je lepo pisana, da sicer ni proti dualizmu, da pa zahteva za Hrvate pravico, da bi si »svoje zadeve sami določili in bi ne bili v tem smislu od Madžarov odvisni«. Obžaloval je le, da ima neodvisna stranka »tako malo pripomočkov, s kateri bi bila v stanju svojim zahtevam primeren poudarek dati«. Glede adrese Stranke prava meni, da je pisana »neki silno robato in popolnoma sposobna, da pripravi Hrvaško v nesrečo«, kajti »jezik in vsebina sta veleizdajalska in za kralja naravnost razžaljiva«, globlje v vsebino pa se ne podaja.²⁵ Sprva odobrava izključitev Stranke prava iz sabora, češ gre za stranko, »ki se ne sramuje presvitlemu vladarju samemu nasproti surovost in neotesanost prodajati«; z očitnim odporom pove, da imata »starčevičanska surovost'in neotesanost... tudi v Ljubljani posebno med neizobraženim priprostim narodom mnogo pristašev«. Končno pa vendarle brez pripombe poroča o stališču neodvisnih, da je sabor proti Stranki prava postopal nezakonito.²⁶

Več so o vsebini programov opozicije Slovenci izvedeli šele naslednje leto, ko je »Slovan« objavil vrsto člankov »K odnošajem na Hrvaškem«. Pisal jih je dobro poučen, a neprikrito pravaško usmerjen hrvaški sodelavec. »Slovan« je tedaj opozoril, da se njegovi nazori glede Stranke prava v mnogočem popolnoma razlikujejo od piščevih. Šlo je predvsem za pravaški odnos do Srbov in do Strossmajerja. Sploh je opaziti, da je odklonilni odnos Stranke prava do Srbov imel veliko vlogo pri opredeljevanju slovenske politike obeh smeri do pravaštva. V javnosti vsekakor večji kot pa radikalnost pravaškega državnega programa. Z ostrostjo in izključnostjo pravašev so Slovenci že tedaj imeli nekaj neposrednih izkušenj. Med njimi bi bilo omeniti ponovne težave v odnosih slovenskih in hrvaških študentov na Dunaju in v Gradcu,

²² Mirjana Gross, Osnovni problemi pravaške politike 1878–87, *Historijski zbornik* XV, 1962, 74–75.

²³ Mirjana Gross, *Povijest pravaške ideologije*, Zagreb 1973, 227.

²⁴ Slovenski narod, januar 1884.

²⁵ Slovenec, 24. oktober 1884, št. 246.

²⁶ Slovenec, 27. oktober 1884, št. 248, 28. oktober 1884, št. 249 in 30. oktober 1884, št. 251.

o čemer piše Vencajzova spomenica²⁷ in o čemer priča M. Murkova brošura o Miklošiču in Hrvatih iz l. 1883. Zelo resnična je sklepna pripomba M. Murka, ki v marsičem pojasnjuje zadrege in tudi omahovanja, ki jih je v slovenski javnosti opaziti spričo strankarskih bojov na Hrvaškem in ob tančicah pravaških interpretacij še pozneje. Opozoril je namreč svoje hrvaške kolege, da »se drugi Slovani ne brigamo toliko za (hrvaške) politične stranke, katerih stališča se vedno spreminjajo, ampak le za Hrvat«. ²⁸

Odnos Stranke prava do Srbov je trajen problem tudi za slovensko klerikalno javnost in stranko. Dovolj je navesti, kako je »Slovenec« leta 1882 grajal Biankinija in druge hrvaške poslance, ki so v dalmatinskem deželnem zboru nasprotovali priznanju srbskega jezika s trditvijo o izključno hrvatskemu narodu: »Odkritosrčno rečemo, da ne moremo pojmiti, zakaj bi ravno na Hrvatskem ne imel pravice do obstanka noben drugi narod, nego hrvatski... Mislimo, da jih je pač malo med Slovenci, ki bi Starčevićovo postopanje odobraval. Ta politika rodi prežalosten sad. Omenimo naj le, da da je baš Stranka prava že večkrat z blatom ometavala največjega Jugoslavana, vladiko Strossmajerja, ker je prijatelj tudi Srbom...« ²⁹

S tem problemom so se srečali tudi slovenski državnozborni poslanci, ki so neposredno po padcu Taaffejeve vlade skupaj z nekaterimi hrvaškimi izstopili iz Hohenwartovega kluba. A. Gabršček trdi, da so tedaj predlagali ustanovitev kluba z imenom »jugoslovanski«, a da so od hrvatske strani dobili odgovor »A Jugoslavena nema!«, s čimer da je bila preprečena pridružitve dalmatinskih Srbov. ³⁰

Protipravaški nastop tržaškega poslanca I. Nabergoja v začetku leta 1893 in odpor, ki ga je doživel v »Edinosti«, pričata tako o slovenskih pridržkih do pravaštva kot o utrjevanju zavesti slovensko-hrvatske vzajemnosti. ³¹

V razvoju slovenskega programa in zблиževanja s Hrvati ima svoje mesto tudi shod slovenskih in istrsko-hrvatskih poslancev 2. oktobra 1890 v Ljubljani. Nekoliko je o njem besede tako pri I. Prijatelju kot pri D. Kermavnerju. ³² Zaslužil pa bi posebne obdelave. Dovolj je pomisliti, da je to od dualizma naprej sploh prvič, da se sestanejo vsi slovenski državni in deželni poslanci in poskusijo oblikovati enotno politično platformo in tako v političnem nastopu uresničiti načelo Zedinjene Slovenije. Udeležba ne le istrskih hrvaških poslancev, marveč tudi predstavnika Stranke prava iz banske Hrvatske Folnegovića, predhodni predlogi v tisku, vse to pove, da gre tudi za prizadevanja za povezavo Slovenije s Hrvaško. Prijateljeva sodba, da so na shodu zmagali praktični oportunisti in da so resolucije vsebovale zgolj praktične zahteve, ne odkriva, kakšna so bila nasprotujoča stališča.

²⁷ Janko Vencajz, Spomenica o petindvajsetletnici akad. društva »Slovenija« na Dunaju. Ljubljana, 1894.

²⁸ Matija Murko, Miklošič in Hrvati. Poslanica hrvatskemu akademickemu društvu »Zvonimir« v Beču. Ljubljana 1886, 33.

²⁹ Slovenec, 30. april 1892, št. 98.

³⁰ Andrej Gabršček, Goriški Slovenci, I. knj., Ljubljana 1932, 350. — Istrski Hrvatje so imeli posebno vlogo pri širjenju simpatij za pravaše in hrvatsko državno pravo pri Slovencih. Sodelovali so s Slovenci v istrskem deželnem zboru, v državnem zboru na Dunaju pa tudi pri političnem delu v Trstu (M. Laginja, M. Mandić, V. Spinčić). Ta generacija istrskih hrvaških politikov je bila sicer pravaška, a s specifičnimi potezami. Ni sprejemala ekskluzivno hrvatskega stališča pravašev iz banovine, bila je za sodelovanje vseh Slovanov habsburške monarhije, posebno še Jugoslovanov, priznavala je Slovence kot narod, ni jim vsiljevala »planinskega hrvatstva«. Državno pravo je dopolnjevala z načeli narodnega prava in ljudske volje, v čemer je videla temelj za zedinjenje Istre in slovenskih dežel s Hrvatsko. Podobno kot Slovence je to hrvaško istrsko generacijo vodil občutek ogroženosti pred Italijo k temu, da je cenila pomen habsburškega državnega okvira kot branika hrvaških dežel pred iredentizmom.

³¹ Kermavner, Opombe, 218—221.

³² Prijatelj, 112—113; Kermavner, Opombe, 202, 489.

Resolucije shoda so bile sprejete šele po nekakšni polemичni diskusiji. Uvedel jo je Folnegovič že poprejšnji večer z zdravničarsko mislijo, da ni dovolj v slogi sklepati resolucije, ker svet pripada pogumnim. Zborovalci naj se ne ustrašijo očitkov o nelojalnosti do države in dinastije. Pritrdil mu je Tavčar z besedo, da so Slovenci bili preponični in da mora to postati drugače.³³ Shod je razpravljajal tajno, a nasprotni nemški listi so vendarle objavili izvajanja posameznih govornikov. »Slovenski narod« se je temu le čudil, vsebine pa ni zanikal. Te objave še niso raziskane. Pri povzemanju sprejete resolucije je Prijatelj izpadel poudarek, da zbrani poslanci delujejo »nemahljivo stoječ na temelju svojih narodnih in državnih pravic.«³⁴ Iz poznejših polemичnih sklicevanj na sklepe shoda se da razbrati, da poudarek pomeni, da so se na shodu dogovorili za delovanje za Zedinjeno Slovenijo.³⁵ Tudi o hrvaškem državnem pravu je debata morala biti vroča, saj je »Slovenski narod« po shodu zahteval hladnokrvnost pri govorenju o združenju s Hrvaško in navajal pisanje »Srbobrana«, ki je tedaj zavračal »Obzor« in sploh Hrvate, češ pomoč Slovincem naj bo bratovska, ne pa »osvajalka.«³⁶

V začetku 90. let se je izvršil prehod pravaštva od izvirne, t. j. na popolni neodvisnosti Hrvatske temelječe zamisli, k tim. modernemu pravaštvu, ki se je sprijaznilo z okvirom habsburške monarhije.³⁷ Nedvomno je ta prehod slovenski meščanski politiki olajšal približanje k hrvaškemu programu. V tedanjem slovenskem tisku sicer ni bil nezapažen, a deležen je bil dosti manj pozornosti kot bi utegnili pričakovati. Šlo je za bežne omembe v pritrdilnem smislu.³⁸

Predlog o sodelovanju s Hrvati, ki je o njem govoril I. slovenski katoliški shod konec avgusta 1892 t. j. ustanovni shod klerikalne stranke, je vsekakor tudi odsev sprememb v usmeritvi Stranke prava. Vodja konservativcev K. Klun je na tem shodu še nastopal proti svojim nasprotnikom tako, da jih je javno imenoval »starčevičance«. D. Kermavner, ki je ta podatek izsledil v »Slovanskem svetu«, je Klunove izjave upravičeno povezal z debato, omenjeno v uradnem poročilu s shoda, ki se je razvila »o slovensko-hrvatskih odnosih, ko je dekan Kompare iz Ospa predlagal, naj bi v resolucijo vnesli slovensko-hrvaško vzajemnost in sta njegov predlog podprla Komljanec in dr. Janez E. Krek.«³⁹

Očitno gre za predzgodovino koraka slovenske klerikalne stranke, ko je leta 1898 prevzela državni program Stranke prava. Ni nepomembno, da se je že na tej začetni stopnji zagovornikom zveze s Hrvati pridružil dr. J. Krek. Ni tudi odveč pazljiveje pogledati »Poročilo« in to, kar sta pisala oba slovenska dnevnikarja. Predlogom Kompareta—Komljanca—Kreka se je odločno uprla trojica: škofijski tajnik Šiška, dr. Anton Mahnič in dr. Ivan Šušteršič.

Krekova opredelitev v tem vprašanju ni bila naključna. Že l. 1890 je v pismu Janezu Mikšu navdušeno pritrjeval misli, »naj se spojimo s Sloveni na jugu« in poudarjal: »V tem je naš spas in samo v tem...«⁴⁰ Na shodu

³³ Slovenski narod, 4. oktober 1890, št. 228.

³⁴ Slovenski narod, 3. oktober 1890, št. 227.

³⁵ Slovenec, 2. junij 1892, št. 125. — Gre za polemiko proti Spinčiču, ko je ta podprl češke poslance v odporu proti delitvi češke dežele.

³⁶ Slovenski narod, 7. oktober 1890, št. 230.

³⁷ Mirjana Gross, Povijest pravaške ideologije, str. 253—281.

³⁸ Slovenec, 2. september 1891, št. 199; Slovenec, 25. maj 1892, št. 119; Slovenski narod, 25. junij 1894, št. 143.

³⁹ Poročilo pripravljalnega odbora o prvem slovenskem katoliškem shodu. Str. 141—142. — Kermavner, Opombe, 217—218.

⁴⁰ Krek, IS, I, 76.

pa je proti Šiškovemu apelu »Ne ukvarjajmo se z utopijami!« polemичno-bodrilno vzkliknil: »Misel vseslovanska je pač potrebna, dobra, a vse dobro zmaga, če tudi čez 300 let!« — Beseda je tekla v odseku za katoliško narodno organizacijo t. j. za organizacijo klerikalne stranke. Uradno predložena resolucija je govorila, da je potrebna »tesna zveza katoličanov raznih avstrijskih narodov«, torej vseh, tudi nemških. Predlogi omenjenih razpravljalcev so hoteli to določilo natančneje opredeliti ali omejiti z omembo zveze s Hrvati in sploh s Slovani Avstrije. Predlagali so celo, da bi predstavnike Hrvatov sprejeli v stalni odbor stranke. Argumentacija nasprotnikov osvetljuje značaj spreminjevalnih predlogov.

Temelj ugovorov je bil poudarek, da gre za shod, ki rešuje naloge klerikalizma na Slovenskem. Zlasti Mahnič je bil docela jasen: Omêjimo se na domačo hišo, pomêdimo in preženimo liberalce najprej iz nje. Opozoril je, da zveza s Hrvati klerikalizmu na Slovenskem ne more kaj pomagati, rekoč: Na Hrvaškem spi vsa katoliška zavest; ko bode se začela gibati, takrat bodo Slovenci zadovoljni priskočili. — Šiškovovo svarilo, da bi utegnili biti pogubno, če bi segli čez meje in sprejeli Hrvate v stalni odbor, je še bolj utemeljil Šušteršič. Po njegovem bo slovenski katoliški odbor moral biti predvsem previden in jako pametno bo moral delati, če bo hotel obstati. Kajti mnogo oči gleda nanj in zavarovati se mora pred posegom vlade. Tu je Šušteršič vsekakor mislil na možnost represivnega ukrepa kake nove, nemške liberalnacionalne vlade. Zato je dejal: Organizujemo se tako, da nam ne more nihče blizu! Pomislimo (kako nevarno bi bilo) državnopravno stališče! Odbor mora delovati tako, da bi bil potreben že pravi »Staatsstreich« (državni udar), če bi vlada hotela poseči vanj!

Po vseh teh političnih ugovorih, ki so imeli pred očmi izključno le zagotovljeni uspeh klerikalne akcije na Slovenskem, je odsek sprejel prvotni načrt resolucije, brez dodatkov. Vprašanje pa je dejansko ostalo na dnevnem redu stranke vse do svetovne vojne. Gotovo je tudi, da ne Krek ne Šušteršič tega svojega prvega javnega trčenja nista pozabila.

Pobuda za zблиževanje s Hrvati je tisti čas ostala skoraj docela v rokah liberalcev in to okoliščino so hoteli izkoristiti za krepitev svojih ogroženih političnih postojank. Ivan Hribar opisuje v »Spominih« pobudo za sklicanje konference hrvaških in slovenskih politikov konec l. 1893.⁴¹ Raziskave prof. M. Grossove so potrdile resničnost Hribarjevega pisanja. Potrdile so tudi to, da je Hribarjev predlog zares pospešil sklep obeh hrvaških opozicijskih strank, da se poskusita dogovoriti o fuziji. Hribar je v pismu, ki se hrani v Zagrebu, opozarjal, »da mnogi slovenski poslanci nasprotujejo zedinjenju s Hrvatsko in da jih je treba na lep način pridobiti za to veliko idejo bližnje prihodnosti.« To se bo gotovo posrečilo, je menil Hribar, ker bo nanje vplival obstoj zedinjene opozicije, katere pomen jim je treba prikazati v »celem njenem veličju«. Hribar je celo upal, da bi vse to, zlasti pa konferenca, na katero je hotel vabiti tudi slovenske konservativce, moglo pripeljati kar do zopetnega zedinjenja slovenskih strank.⁴²

Videti je, da gre za ponovitev liberalne zamisli iz let 1886—1887, da bi z iniciativo na narodno-političnem področju obnovili slogo in spet zagotovili staro mesto liberalni strani. Le da ta zamisel zdaj namesto politično kočljivega rusofilstva uporabi življenjsko bližjo idejo zблиžanja s Hrvati. Tako je pač

⁴¹ Ivan Hribar, *Moji spomini*, I. del, Ljubljana 1928, 214—226.

⁴² M. Gross, *Historijski zbornik*, XVII, 1962, 62.

treba razumeti besede, ki je z njimi liberalno glasilo pozdravilo dozdevno zedinjenje opozicije na Hrvaškem. Otožno se je spomnilo razdora na Slovenskem, podčrtalo, da pri hrvaškem združenju ni bila »vera na dnevnem redu«, pohvalilo »hrvaško svečeništvo«, da »ne bega za fantomi«, predvsem pa izrazilo up, da »mogočni vihar narodnega navdušenja« doseže podobno na Slovenskem. Že se je veselilo: »Tedaj ležali bodo v prahu oni, ki so nas razcepili narodu v kvar, cerkvi katoliški v nečast.«⁴³

Pričakovanje, da bo s hrvaškim vzgledom mogoče zvabiti nazaj v skupni narodni rej tudi konservativce-klerikalce, je bilo navidez upravičeno. Kajti tudi »Slovenec« je veselo odobral zблиževanje obeh hrvaških opozicijskih strank. Toda: »Slovenec« je ob tem tudi ponavljal svoj ceterum censeo: škoda, da združeni stranki ne poudarjata krščanskega stališča.⁴⁴

Tako na Hrvaškem kot na Slovenskem so se stvari razvijale proti upom slovenskih liberalcev. »Slovenski narod« je spet moral zavračati nevero v možnost slovensko-hrvaškega državnopravnega zedinjenja. Zanimive so njegove besede: »Politično združenje obeh teh narodov v okviru habsburške monarhije... ni fantom, kakor to še dandanes proglašajo pri nas nekateri kratkovidni politiki, ki nimajo vere v velike dogodke.«⁴⁵ Te besede dobro označujejo ne le položaj, temveč tudi, na kaj je ta politika svoje upe zidala.

Z vidika zastavljene teme se je treba ozreti tudi na slovenske socialiste. Razume se, da se oni, ki so hoteli meščansko družbo in njeno državo zanikati, niso pečali z državnopravnimi načrti. Na ustanovnem kongresu avstrijske socialno demokratske stranke v Hainfeldu so s prepričanjem sprejeli načelo enakopravnosti narodov. Prvo njihovo že z začetno številko zatrto glasilo v slovenskem jeziku »Novi čas«, novembra 1889, je dokument o njihovi narodni zavednosti in o dejstvu, da jim internacionalizem s slovenstvom ni bil v navzkrižju. Z besedami o svoji »jugoslovanski neustrašenosti« so pokazali odločnost in obenem, da slovenstvo pojmujejo kot del jugoslovanstva.⁴⁵ V tem smislu se je gibala tudi njihova praktična dejavnost. Mislili so na razširitev podlage slovenskega socialističnega gibanja s tem, da bi se združile moči vsega južnoslovenskega delavstva v monarhiji. Praktično so to misel uresničevali zlasti z izdajanjem gradiva v lastnem jeziku. Ni bilo naključje, da se je v letu 1894 zateklo slovensko socialistično glasilo »Delavec« pred bojkotom ljubljanskih tiskarn v Zagreb.⁴⁶ Beg v Zagreb in izgon »Delavca« iz Narodne tiskarne sta naznanjala čas, ko se jugoslovanska misel pri Slovencih poveže s socialistično, naznanjala sta tudi, da se to ne more izvršiti brez družbenega spopada.

⁴³ Slovenski narod, 14. marec 1893, št. 60.

⁴⁴ Slovenec, 4. januar 1893, št. 3.

⁴⁵ D. Kermavner, Prvi slovenski socialdemokratski list »Novi čas«, Kronika, IV, 1956, 60–67, 121–131.

⁴⁶ D. Kermavner, Začetki slovenske socialne demokracije v desetletju 1884–1894, Ljubljana 1963,

Zusammenfassung

Mit dem Regierungsantritt von Taaffe treten in der slowenischen Politik die nationalen Forderungen im weiteren, prinzipiellen Sinn (das vereinte Slowenien, die Föderalisierung von Österreich auf nationaler Grundlage, möglicherweise verbunden mit einem Zusammenschluß von Slowenien mit anderen Südslawischen Ländern der Monarchie) in den Hintergrund. Die gesamtlawischen Sympathien, die Russophilie bleiben auch weiterhin — ohne jedoch auf irgendeine Weise staatsrechtlich zum Ausdruck zu kommen — als Stärkungsmittel für das slowenische Nationalbewußtsein ein allgemein slowenisches Merkmal, ein Merkmal auch der klerikalen Seite. Ähnlich gegenwärtig bleibt diese ganze Zeit hindurch ein besonderes Solidaritätsgefühl für die übrigen Südslawen. In den letzten Jahren der Regierung Taaffe kommt es zu Versuchen dieses Solidaritätsgefühl in staatsrechtlicher programmatischer Form zu aktualisieren. Der jugoslawische Gedanke kommt in dieser Zeit bei den Slowenen in zweifachen Umfang zum Ausdruck. Erstens als Interesse für die Problematik aller Südslawen, für ihre wirtschaftliche, politische und kulturelle Entwicklung, also auch ein Interesse für Bulgarien, Serbien und Montenegro. Zweitens als Idee der tatsächlichen Zusammenarbeit und Gegenseitigkeit, doch bleiben die Bemühungen, diese Idee zu verwirklichen, auf die in den Grenzen der Habsburgermonarchie lebenden Südslawen begrenzt und zielen vor allem auf die Kroaten als die unmittelbaren Nachbarn der Slowenen ab. Beide Seiten, die liberale in noch höherem Maße als die klerikale, sehen Bulgarien zunächst als Beispiel eines volksbefreienden Einsatzes von Rußland auf der Balkanhalbinsel. Beide Seiten, die liberale wie auch die klerikale, bedauern, daß das ganz unter dem Einfluß von Österreich-Ungarn stehende Serbien immer weniger imstande ist die Rolle eines jugoslawischen Staates zu übernehmen. Die Sympathien wenden sich deshalb dem montenegrinischen Staat als dem »slawischen Piemont« und der »Vertrauten Rußlands« zu. Die Redaktion des national radikalere liberalen Blattes »Slovan« sammelt 1885 anläßlich des serbisch-bulgarischen Krieges Geldspenden für die Verwundeten beider Kriegsparteien, für Bulgaren und für Serben. Ein Mitarbeiter von »Slovan« besucht den serbischen Oppositionspolitiker Jovan Ristić, was in jener Zeit als direkter politischer Kontakt zu Serbien einzig dasteht. Bei einer Analyse der politischen Anschauungen des Redakteurs des »Slovan« und der späteren Zeitschrift »Slovanski svet« (Slawische Welt) Fran Podgornik erweist sich die bisherige Einschätzung seiner programmatischen Gedanken über die nationale Autonomie als lückenhaft und zum Teil sogar verfehlt. Dieses Programm, das Podgornik 1885 vom ungarisch-ukrainischen Politiker Adolf I. Dobrjanski übernommen hatte, war territorial und nicht personal begründet. Für die Slowenen bedeutet dieses Programm eine Variante des jugoslawischen Programms. Nach 1889 paßt Podgornik sein Prinzip der nationalen Autonomie den geschichtlichen staatsrechtlichen Programmen der Tschechen, Ukrainer und Kroaten an, wobei er die Tatsache berücksichtigt, daß kroatische Staatsrecht auch die Slowenen miteinbezieht, daß aber zuerst das vereinte Slowenien verwirklicht werden mußte. Auch die offizielle Politik beider Richtungen der slowenischen Nationalpartei, deren Spaltung in zwei selbständige Lager eben in dieser Zeit einsetzt, interessiert sich für die staatsrechtlichen Programme der Kroaten, von denen sie sich auch die Lösung der slowenischen Frage erhofft. Es ist bezeichnend, daß für diese slowenische Politik nur die Oppositionsparteien in Banalkroatien relevant sind, wobei beide Richtungen ihren Sympatien für die Konzeption von Strossmajer und zugleich für die der kroatischen Rechtspartei treu bleiben. In den erwähnten Konzeptionen sehen sie nur zwei Seiten desselben Strebens nach der Selbständigkeit der Südslawen der Monarchie. Eben deshalb rügen beide Seiten, die liberale wie auch die klerikale, die abweisende Haltung der kroatischen Rechtspartei den Serben in Kroatien gegenüber. Nach der Versammlung slovenischer und kroatisch-istrischer Abgeordneter am 2. Oktober 1890 in Ljubljana, an der auch ein Vertreter der Rechtspartei aus Banalkroatien teilnahm, nehmen die Versuche zu, den Gedanken der slowenisch-kroatischen Gemeinsamkeit in die praktische politische Aktion einzuschalten. Anläßlich eines solchen Versuchs kommt es Ende August 1892 auf dem ersten slowenischen Katolikentag bei der Gründung der slowenischen klerikalen Partei zu einer Auseinandersetzung. Eine Teilnehmergruppe, darunter auch Dr. Janez E. Krek, vertritt die Ansicht, in der Deklaration der neugegründeten Organisation sollte nicht nur allgemein von einem Bündnis der Katoliken verschiedener österreichischer Nationalitäten die Rede sein, sondern es sollten mit

besonderem Nachdruck die Kroaten erwähnt werden, die auch im ständigen Parteiausschuß vertreten sein müßten. Die bis dahin führenden Aktivisten der modernen klerikalen Bewegung in Slowenien — Dr. Anton Mahnič und Dr. Ivan Šušteršič — verwarfen diesen Vorschlag mit der Begründung, die staatsrechtlich problematische Bindung mit den Kroaten könnte sich auf den Erfolg der klerikalen Aktion in Slowenien abträglich auswirken. Die Initiative der Annäherung zur kroatischen Politik bleibt deshalb in liberalen Händen. Ivan Hribar bemüht sich Ende 1893 um eine Tagung kroatischer und slowenischer Politiker. Das einzige Ergebnis dieser Initiative war die Beschleunigung des Beschlusses beide kroatische Oppositionsparteien zu fusionieren (was nie durchgeführt worden ist). Von ihrer Initiative auf nationalpolitischem Gebiet erhofften sich die Liberalen die Beseitigung der Folgen der Spaltung der slowenischen Nationalpartei und die Wiedereinnahme der einstigen begünstigten Stellung der liberalen Seite. Doch erwiesen sich ihre Hoffnungen sowohl in Slowenien als auch in Kroatien als trügerisch. Im Sinne der slowenisch-kroatischen Gemeinsamkeit, aber auf einer völlig andersartigen Grundlage, waren auch die slowenischen Sozialisten tätig. Das Slowenentum faßten sie als ein Teil des Jugoslawentums auf, sie dachten dabei an die Vereinigung der Kräfte der gesamten süd-slawischen Arbeiterschaft innerhalb der Habsburgermonarchie. Im Sinne dieses Bestrebens wick im Jahre 1894 das slowenische sozialistische Parteiorgan »Delavec« vor dem Boykott der bürgerlichen Druckereien in Ljubljana nach Zagreb aus.

Anton Svetina

PRISPEVKI K ZGODOVINI ŠMIHELA PRI PLIBERKU

I. Šmihel pri Pliberku

Župnija sv. Mihaela v Podjuni (Parochia S: Michallis in Valle Junensi, tudi Parochia S: Michalis prope Pleiburgi) je bila po teritorialni razdelbi, ki jo je leta 1070 izvršil oglejski patriarh, poleg župnije Dobrla-vas pražupnija v tem delu Spodnje Koroške.¹ K šmihelski nadžupniji so spadali vikariati Pliberk, Črna, Globasnica in sv. Štefan v Podjuni ter župnija Vogrče. Ko je bila leta 1461 ustanovljena ljubljanska škofija, sta iz jurisdikcije šmihelske župnije izpadla vikariata Globasnica in sv. Štefan v Podjuni ter bila priključena dobrlovaški nadžupniji. G. Moro trdi,² da je vodstvo pliberskega cerkvenega okoliša prišlo že leta 1241 v roke pliberskega župnika, kar pa ne more odgovarjati resnici, ker je iz cesarske ustanovne listine ljubljanske škofije iz leta 1461 in iz papeške bule iz leta 1462 župnija Šmihel pri Pliberku izrecno navedena kot pražupnija. Res pa je prišlo kmalu po priključitvi pražupnije Šmihel pri Pliberku k ljubljanski škofiji do spremembe vodstva pliberskega cerkvenega okoliša v roke pliberskega vikarja, ker ohranjene listine že proti koncu 15. stoletja označujejo pliberskega vikarja kot škofijskega komisarja za plibersko cerkveno okrožje.

Župnija Šmihel pri Pliberku je imela v času, ki ga opisujemo, stalno okoli 1800 faranov in je bila teritorialno zelo razsežna, saj je spadalo takrat k šmihelski župniji osem podružničnih ali filialnih cerkev in sicer:

1. Cerkev sv. Nikolaja v Dvoru (Ecclesia S: Nicolai in Hoff).
2. Cerkev sv. Martina in Ulriha (Ecclesia curata Ss: Martini et Udalrici) v Večni vasi.
3. Cerkev sv. Tomaža v Metlovi (Ecclesia S: Tomae in Mittlern).
4. Cerkev sv. Vida v Kazazah (Ecclesia S: Viti in Edling).
5. Cerkev sv. Urbana v Brezjem (Ecclesia S: Urbani in Byrkhen sive V Brezii).
6. Cerkev sv. Ulrika v Guncлах (Ecclesia S: Udalrici in Gunzlach).
7. Cerkev sv. Ožbolta v Rinkolah (Ecclesia S: Oswaldi in Rinkolach).
8. Cerkev sv. Katarine na gori (Ecclesia S: Catharinae in Monte).

Zaradi obsežnosti župnije je bil pri šmihelski župniji stalno nameščen tudi kaplan. Ko so bile leta 1787 koroške župnije izločene iz področja ljubljanske škofije, je bila pri podružnični cerkvi sv. Vida v Kazazah ustanovljena samostojna župnija pod imenom St. Vid v Podjuni in sta bili tej novo ustanovljeni župniji priključeni podružnični cerkvi v Metlovi in v Brezjem, medtem ko je bila podružnična cerkev v Večni vasi priključena župniji v Globasnici.

Vse te podružnične cerkve bojo pozneje natančneje opisane, tu bom podrobneje opisal le beneficij, ki je bil ustanovljen pri podružnični cerkvi sv. Katarine nad Šmihelom. G. Moro trdi,³ da je bila dne 16. novembra 1404 pri podružnični cerkvi sv. Katarine ustanovljena po takratnem župniku Janezu iz Marenberka kaplanijska ustanova (Kaplanei-Stiftung) in da je beneficij pri tej podružnični cerkvi ustanovil Jakob Rormeister. Ta trditev pa ne drži. Iz nadpisa ustanovne listine tega beneficija, ki je ohranjena v kapitelskem arhivu v Ljubljani,⁴ je razvidno, da je bil leta 1404 ustanovljen pri cerkvi sv. Katarine beneficij in ne samo kaplanija, Rormeister pa je dobil ta beneficij v posest in upravo šele ob koncu 17. stoletja. Nadpis omenjene listine se namreč glasi takole: »Copia litterarum

¹ Gotbert Moro, Erläuterungen zum historischen Atlas der österreichischen Alpenländer, VIII. Buch, Kärnten, str. 135.

² Gotbert Moro, l. c., str. 136.

³ Gotbert Moro, l. c., str. 137.

⁴ Kapitelski arhiv Ljubljana (v nadaljevanju KALj.), fasc. 162/9.

fundationis beneficii S: Catharinae in Monte Junensi (podčrtal A. S.) supra parochiam S: Michaelis prope Pleiburgi«. Zanimiva v tem nadpisu je ugotovitev, da so v tisti dobi imenovali grič blizu Šmihela, na katerem stoji cerkev sv. Katarine, Mons Junensis. S tem je dokazano, da so po tem hribu imenovali vso dolino od Pliberka do Velikovca Podjuno ali podjunsko dolino in ne po hribu sv. Eme, kakor to trdijo koroški zgodovinarji. O tem je bila napisana posebna razprava.⁵

Po neki listini iz leta 1241, ki jo omenja G. Moro,⁶ je kot župnik v Pliberku označen eden od grofov Ortenburških, iz vsebine te listine pa je razvidno, da je mišljen župnik v Šmihelu. Zaradi tega Moro sklepa, da se je težišče cerkvenega okoliša že takrat preneslo iz Šmihela v Pliberk. Bolj verjetno pa je, da je imel dotični Ortenburžan obe župniji, Šmihel in Pliberk v svoji roki, kar v tistih časih ni bil redek primer. Isto velja za župnika Janeza iz Marenberka, ki je leta 1404 kot župnik v Šmihelu ustanovil beneficij sv. Katarine. Ustanovno listino je podpisal takratni kaplan v Šmihelu Martin iz Celovca. Listina se namreč začinja takole: »Ich Merth von Klagenfurth auss Salzburger Bistumb, Caplan zu St. Cathrein ob St. Michaelis Berg in dem Jaunthall...« Kaplan Martin obljublja v listini še tole: »Wir sollen auch den ehegenadten Herrn Hanssen, vnd allen Pfarreern zu St. Michael in geistlichen vnd weltlichen sachen gehorsam sein. Zu gleicher weiss als der Pfarrer zu St. Stephan, der in der Globasnitz und der Pfarrer in dem Schwärzenpach, der Caplan zu Pleyburg auf dem Hauss, der Caplan zu St. Johannis auch zu Pleiburg...«, to se pravi, da morajo biti beneficiati pri sv. Katarini vsakokratnemu župniku pri sv. Mihaelu v duhovnih in posvetnih zadevah pokorni, kakor so mu pokorni župniki pri sv. Štefanu, v Globasnici in Črni ter oba pliberška kaplana, to je kaplan na hiši ter kaplan beneficija sv. Janeza. Iz vsebine te ustanovne listine torej sledi, da je bil takratni župnik v Šmihelu Janez iz Marenberka tudi v posesti župnije Pliberk, ker sta mu bila podložna oba pliberška kaplana.

G. Moro navaja v opisu zgodovine šmihelske župnije še tole: »Leta 1553 je postal vikar šmihelske župnije Gregor Latomus, brat poznejšega pliberškega vikarja Matije Latomusa. Ko je Gregor Latomus postal prošt v Tinjah — pozneje je bil prošt v Velikovcu — je dal šmihelsko župnijo v zakup za letnih 12 goldinarjev. Leta 1573 je ljubljanski škof dal šmihelsko župnijo za eno leto v zakup župniku v Globasnici, leta 1574 jo je prejel nek drug duhovnik zopet za eno leto v zakup. Leta 1574 piše pliberški vikar Janez Fabri ljubljanskemu škofu Konradu, da pliberški vikar zaradi velikih izdatkov ne more več izhajati, če mu ne bo dodeljena župnija Šmihel ali pa kak drug beneficij. Farani so se potegovali za stalnega župnika in so v to svrho pošiljali prošnje deželnemu knezu in ljubljanskemu škofu. Končno jim je to uspelo leta 1586, ko je ljubljanski škof imenoval duhovnika Avguština Schiesser za vikarja v Šmihelu z napotilom, da naj tam stanuje in vzdržuje sposobne duhovnike. Pliberškemu vikarju pa mora letno plačevati 36 goldinarjev.«

Te navedbe Gotberta Mora pa se popolnoma ne ujemajo z listinskim gradivom iz ljubljanskega kapitelskega arhiva. Iz dokaznega gradiva v tožbi šmihelskega vikarja Peera zoper beneficiata pri sv. Katarini Rormeistra iz leta 1669 je namreč razvidno, da je bil leta 1567 vikar župnije Šmihel pri Pliberku Anton Kopitar (Coppiter), leta 1572 pa Krištof Poppat (Popat), ki je izkazan še za leto 1575 kot beneficiat sv. Katarine. Leta 1575 je izkazan kot kaplan v Šmihelu Gregor Vrebnik. Od leta 1576 do 1581 je bil vikar v Šmihelu Urban Preprost, že leta 1582 in ne šele leta 1586, kakor to navaja G. Moro, pa Avguštin Schiesser (tudi Schichser, morda se je pisal Strelec?).

Leta 1562 je Gregor Latomus še vikar v Šmihelu. 20. avgusta 1562 mu namreč ljubljanski škof Peter pl. Seebach naroča, naj inštalira Matijo Latomusa, pripadnika ljubljanske škofije, za stalnega vikarja in komisarja v Pliberku in naj ga zapriseže ter vpelje v službo. Za kritje stroškov naj porabi 16 goldinarjev, to je del kongruje, ki jo mora plačevati vsako leto škofiji na dan sv. Doroteje.⁷ Matija Latomus je kmalu dobil v posest in upravo beneficiat sv. Katarine nad Šmihelom. To izhaja iz dveh listin, ohranjenih v škofijskem arhivu v Ljubljani. Obe listini sta datirani z dnem 30. novembrom 1570 in vsebujeta oddaje fevdnih zemljišč

⁵ Anton Svetina, »Katera gora na Koroškem je Mons Junensis?«, Kronika 1973, zvezek 3 in Koroški zbornik 1974, str. 113.

⁶ Gotbert Moro, 1. c., str. 136.

⁷ Gotbert Moro, 1. c., str. 137.

⁸ KALj., fasc. 134/1.

⁹ Škofijski arhiv Ljubljana (v nadaljevanju ŠALj.), listine.

beneficija sv. Katarine v zakup.⁹ S prvo listino je bil oddan Valentinu Štefanu in njegovi ženi Julijani ter vsem njihovim dedičem v zakup travnik v Gonovecah proti letnem plačilu šest šilingov treh novčičev zakupnine in proti plačilu davka, kolikor ga bodo odmerili koroški deželni stanovi. Z drugo listino da beneficiat Matija Latomus istima dvema, Valentinu Štefanu in njegovi ženi Julijani, podložnikoma pliberške župnije, v zakup kmetijo na Libiču, od katere morata dajati beneficiatu vsako leto kot zakupnino en četrтинjak ovsa in 10 novčičev. Razen tega morata plačevati šest selitvenih novčičev (Sidlpfenig) ter davke, kakor jih bojo vsako leto odmerili koroški deželni stanovi.

Brata Gregor in Matija Latomus sta se pravilno pisala Latomič, kakor to izhaja iz uvoda omenjenih dveh listin, ki se glasi: »Ich Mathias Latomich, fürstlicher Durchleichtigkeit Caplann, Pfarrer zu Grätz, perpetuierter Vicarius et Commissarius zu Pleiburg, auch beneficiat auf Sanct Catarina Perg ob Pleiberg, Bekhenne...«. Pliberški vikar Matija Latomič je torej imel v Gradcu, kjer je leta 1571 umrl, visoke funkcije, saj je bil tam dvorni kaplan deželnega kneza in mestni župnik.

Po smrti Matije Latomiča je dobil beneficij sv. Katarine njegov sin Adam Latomus, ki je leta 1571 še študiral na graški univerzi. Da je bil Adam Latomič rodni sin Matije Latomiča, izhaja iz listinskega dokaznega gradiva v tožbi iz leta 1565 med takratnim šmihelskim vikarjem in med Matijem Latomič. Ker je imel deželni knez prezentacijsko pravico za ta beneficij, je Matija Latomič kot dvorni kaplan še za časa svojega življenja dosegel, da je za njim dobil ta beneficij njegov sin Adam, ki je bil prezentiran na ta beneficij od avstrijskega nadvojvode Karla in potrjen od ljubljanskega škofa Janeza. Adam Latomus pa je 8. julija 1605 pristojevoljno odpovedal beneficiat pri sv. Katarini v korist Andreja Rudmaš, takrat župnika v Kapli, ki je pozneje postal vikar v Šmihelu.¹⁰ Adam Latomus pa je postal »praepositus Gurnicensis et parochus in Ratsperg«, to se pravi, da je predsedal v Krško škofijo in postal župnik v Ratspergu.

Spomladi leta 1574 se je vršila vizitacija vseh župnij pliberškega cerkvenega okrožja po ljubljanskem škofu. V Šmihel je prišel v ponedeljek po peti povelikonočni nedelji »ad visitandam ecclesiam S: Michaelis, quae ab oppido uno germanico miliori distat«, to se pravi, da je prišel vizitirat cerkev sv. Mihaela, ki je od mesta oddaljena eno nemško miljo. Tu je ugotovil, da spada šmihelska župnija pod pliberški cerkveni komisariat. Začasno je tu za vikarja pater Sigismund, ki pa živi v konkubinatu in mu je škof zagrozil, da ga bo kaznoval, če ne opusti tega življenja. V Pliberku je bil takrat škof suspendiral zaradi konkubinata vse tri duhovnike, vikarja ter oba kaplana, kakor je bilo to opisano pri zgodovini mesta Pliberk. Bil je čas reformacije in so katoliški duhovniki posnemali protestantske, ki so bili legalno poročeni. Škof se je v Šmihelu zanimal, ali živi v župniji kaj protestantov; ugotovil je, da so vsi farani katoličani razen nekega plemiča.¹¹

Izza časa župnikovanja vikarja Avguština Schiesserja v Šmihelu je ohranjena odločba škofa Janeza Tavčarja z dne 14. julija 1594, s katero je škof potrdil oddajo žitne desetine v kraju Blato, imenovane Černetova desetina, v zakup podložniku Klemenu Štefanu v dosmrtno uživanje. Klemen Štefan je namreč v zvezi s tem zakupom prosil škofa, naj se mu da desetina v zakup po kupnem pravu. Škof je prošnji ugodil pod pogojem, da mora Štefan plačevati vikarju 25 goldinarjev letne zakupnine in napraviti 1 dan robote.¹²

Naslednik vikarja Avguština Schiesserja je bil v šmihelski župniji Andrej Rudmaš, ki je imel pri pobiranju desetine razne nevšečnosti in spore z vikarjem in z grajskim upraviteljem iz Pliberka. V zvezi s temi spori je vikar Rudmaš leta 1629 sestavil izvleček iz urbarjev župne cerkve, župne nadarbine in nekaterih podružničnih cerkva, ki ga imenuje memorial. Iz tega memoriala izvemo, da je bil Rudmaš že dvanajsto leto vikar v Šmihelu, prišel je torej v Šmihel leta 1617. V memorialu prosi škofa, naj bi se mu znižala penzija v znesku 36 goldinarjev, ki jo mora plačevati za škofijsko menzo pliberškemu vikarju, ker župna nadarbina v Šmihelu ni obdarovana z nobenimi zemljišči in tudi z nobenimi podložniki, kar je edinstven primer v vsej Koroški, medtem ko ima župnija Pliberk 40 podložnikov in 22 dajalcev desetine in plačuje le 76 goldinarjev škofijske penzije. Šmihelska župnija tudi nima nobenih gozdov in travnikov in mora vikar drva in seno sam

¹⁰ SALj., listine.

¹¹ KALj., fasc. 21/2.

¹² KALj., fasc. 154/2.

kupovati. Vikar Rudmaš se pritožuje v tem memorialu tudi zoper cerkvene ključarje podružničnih cerkev, da prodajajo žito, ki ga prejemajo od cerkvenih podložnikov, po svoji mili volji in da plačujejo vse stroške za potrebe teh cerkev brez vednosti župnika. Cerkevni ključarji v Večni vasi pa delajo cerkvene obračune kar v svojih hišah in upravljajo vse po lastni volji.

12. junija 1629 pošlje vikar Rudmaš ta memorial škofu v Ljubljano z obširnimi spremnimi pismom,¹³ v katerem toži, da sam ne more priti v Gornji grad, ker ima rano na nogi, ki jo je dobil na zadnjem potovanju. Glede desetine podložnika Čurčej v Blatu, ki si jo lasti vikar pliberške župnije, je našel v starem urbarju vpis, da spada ta desetina pod šmihelsko cerkev. Upravitelj gospostva Pliberk Andrej Stergol si lasti na zemljiščih v Večni vasi vse pravice, ki pripadajo župni cerkvi kljub temu, da je izšla v tej zadevi cesarjeva sodba v prid cerkvi. Nadalje prosi škofa, naj izda ukaz, da sosesčina v Večni vasi in tamkajšnji cerkveni ključarji ne smejo ubogati grofa in njegovih uslužbencev in naj se cerkveni obračuni podružnične cerkve sv. Martina vršijo v župnišču v Šmihelu in nikjer drugje. Ob koncu pisma prosi še škofa, naj izda ukaz, da morajo pliberški podložniki delati roboto v šmihelski župniji, ker šmihelska cerkev nima svojih lastnih podložnikov.

Ko je ljubljanski škof Oton Friderik Buchheim leta 1641 vizitiral koroške župnije, je 21. julija dopoldne opravil birmo v Pliberku in prišel tega dne popoldne v Šmihel, kjer so ga processialiter (s procesijo) sprejeli. Ko je pregledal inventar cerkve in zakristije in ko je ugotovil, da urbarje cerkve in podružnic v redu vodijo, je škof zaslisal cerkvene ključarje. Ti so izjavili, da vikar svoje duhovniške dolžnosti v redu opravlja in da živi dostojno. Cerkevni ključarji pa so se pritožili zoper ljubljanskega kanonika Jakoba Stoparja, ki je imel v posesti beneficij sv. Katarine, in zoper pliberškega vikarja Janeza Perdiča, ki je imel ta beneficij v zupku, da se dela podložnikom tega beneficija krivica pri pobiranju dajatev, ker je koroška deželna vlada v Celovcu po krivdi obeh imenovanih zarubila premoženje teh podložnikov. Nato je škof zaslisal takratnega vikarja v Šmihelu Gabriela Miheliča, ki je izjavil, da je sedmo leto na tem službenem mestu, prišel je torej v Šmihel leta 1634. Duhovnik je 11 let in je, predno je prišel v Šmihel, služboval v akvilejski patriarhiji. Ordiniran je bil na naslov beneficija sv. Stefana v Podjuni, ki je pod upravo patrov Jezuitov v Dobrli vasi. Dohodkov ima letno 100 goldinarjev, od tega mora plačevati 36 goldinarjev za škofijsko menzo v Gornjem gradu.¹⁴

Za leto 1639 je izkazan v listinah kot kaplan v Šmihelu Gregor Zwanziker. Vikarja Gabrijele Miheliča je nasledil leta 1645 Matija Križaj (tudi Križej), ki je imel kakor njegovi predniki stalne spore in tožbe zaradi pobiranja desetine in zaradi izvajanja pravice odvetništva nad cerkvenim premoženjem. Leta 1648 je vikar Križaj prosil škofa za nasvet, kaj naj stori, ker je upravitelj pliberškega gospostva oddal nekaj cerkvenih zemljišč v Večni vasi v zakup pod izgovorom, da je grof kupil grad in gosposčino Pliberk s pravico do odvetništva nad temi zemljišči. Leta 1648 je tekla tudi pravda med pliberškim in med šmihelskim vikarjem zaradi pobiranja desetine pri treh podložnikih. Tožil je pliberški vikar. Škof je pooblastil nadžupnika in škofijskega komisarja v Starem trgu pri Slovenj Gradcu Janeza pl. Leuteroda, da to pravdo razsodi. Ko je škofijski komisar razpisal v tej pravdi javno razpravo, mu je šmihelski vikar odgovoril, da zaradi bolezni na razpravo ne more priti, pripravljen pa je tiste tri podložnike prepustiti pliberškemu vikarju in plačati poleg že plačanih 36 goldinarjev še 14 goldinarjev. Starotrški nadžupnik pa je izdal tole sodbo: Če tožnik dokaže, da so na Koroškem desetine vnešene v prikladek in vpisane v imenjsko knjigo, je toženec dolžan od desetini plačati deželna bremena po razmerju, kakor jih uživa, in mora ta bremena tudi v bodoče odvajati, trije podložniki pa morajo pomagati poravnati deželne doklade po razmerju velikosti njihovih kmetij.¹⁵

Dne 20. maja 1651 je izstavil Nikolaj Vutej iz Metlove kupno pogodbo, s katero je prodal Primožu Vicu iz Kazaz, podložniku cerkve sv. Vida v Kazazah in cerkvenemu ključarju, za znesek 30 goldinarjev travnik, spadajoč pod podružnično cerkev sv. Vida v Kazazah, ki ga je posedoval po kupnem pravu. To pogodbo je vikar Matija Križaj potrdil kot odvetnik in jo poslal škofu v Ljubljano v potrditev.

¹³ KALj., fasc. 134/3.

¹⁴ KALj., fasc. 51/9.

¹⁵ KALj., fasc. 134/3.

Škof je lastnoročno napisal na pogodbo pripombo, da vikarji nimajo pravice sami potrjevati sprememb cerkvenih zemljiških posestev. Za vse župnije pliberškega cerkvenega okrožja je imel odvetništvo nad vsem cerkvenim premoženjem škof sam kot župnik tega okrožja.

Leta 1652 je izvršil nadžupnik in škofijski komisar v Braslovčah Filip Terpin vizitacijo župnije Šmihel pri Pliberku.¹⁶ Podal bom kratek izvleček iz komisarijskih zapisnikov te vizitacije:

1. Župna cerkev sv. Mihaela

Pri pregledu župne cerkve sv. Mihaela v Šmihelu dne 22. marca 1652 je vizitator ugotovil tole: Kor cerkve je dolg 30, visok 24 in širok 13 vatlov (stara dolžinska mera v dolžini 77 cm). V sredini kora se nahaja glavni oltar sv. Mihaela, ki ima v ozadju spodaj sliko rojstva Gospodovega s pastirji, v sredini kip svetega Mihaela in zgoraj sliko sv. Trojice. Na evangelijski strani kora je bil svojčas oltar sv. Sebastijana, ki pa je bil po nalogu prejšnjih vizitatorjev porušen. V podaljšku kora je svod podaljškan po dolgem za 12, v širini za 10 in v višini za 12 vatlov tako, da en lok leži proti koru, drugi pa proti cerkvi. Na južni strani tega prostora so ob zidu sedeži in omara za cerkvena platna, na severni strani so pa vrata v zakristijo. Za temi vrati se nahaja vstop na prižnico. Prižnica nima na notranji strani nikakega kota, da je z nje možen razgled po koru in po cerkvi. V tem prostoru visijo iz stropa vrvi treh zvonov. Ladja cerkve je dolga 33, visoka 13 in široka 15 vatlov. Na začetku ladje se nahajata dva oltarja in sicer na evangelijski strani oltar sv. Leonarda, na epistolski strani pa oltar Device Marije. Na obeh straneh cerkve je vsega 32 klopi, v vsaki klopi pa je prostora za tri do štiri osebe. Na epistolski strani stoji krstni kamen, ki je vrinjen med sedeže in je že močno razrušen. Če bo škofu na voljo, bi se dalo krstni kamen premestiti k vhodnim vratom v zakristijo, kjer je za vrati prazen prostor v velikosti kvadrata. Tam bi bili v bližini tudi vsi posvečeni predmeti, ki jih rabijo pri krstu.

Južna stran cerkve ima sedem oken, ki pa med seboj niso enaka, zaradi česar je bilo že pri vizitaciji leta 1631 naročeno, naj to popravijo. Na severni strani je za oltarjem majhno okno, drugo majhno okence se nahaja tudi na južni strani za oltarjem. Tudi ta dva okna si nista enaka, zaradi česar bi bilo potrebno namesto teh dveh oken zvidati v severno steno cerkve dva velika okna.

Nad glavnimi vrati je sezidan lesen kor, ki stoji na poprečnih tramovih. Na njem je bil svojčas postavljen oltar sv. Jurija, ki pa je porušen. Tam ležijo sedaj ostanki starih oltarjev in stara razbita podoba sv. Mihaela. Tam stoji tudi kašta za žitno zrno, ki ga farani donajajo cerkvi v dar.

Pokopališče je razsežno, obdano z lesenim plotom, ki pa je na mnogih mestih razbit. Na pokopališče vodi troje vrat, vsaka od njih imajo nad streho lesen okras. Tu se nahaja kostnica, ki je prizidana stolpu. V njej shranjujejo kosti umrlih in je stal tu poprej oltar, ki je bil po nalogu vizitatorja leta 1631 porušen.

Nato je vizitator opisal zelo točno še zakristijo in ves cerkveni inventar. Pri pregledu cerkvenega urbarja je vizitator ugotovil, da je v popolnem neredu. Mnogo uživalcev njiv, od katerih je treba plačevati cerkvi davek, že vrsto let ne plačuje tega davka. Cerkev ima v posesti za gotovo še 45 njiv, ki bi morale donasati 394 novčičev ali 1 goldinar 40 krajcarjev davka. Cerkev plačuje na davkih deželi 20 goldinarjev, 4 reparje in 16 novčičev, za vojaško obvezo 10 goldinarjev, 2 reparja in 20 novčičev. Cerkev ima enega zemljiškega podložnika z imenom Blaž Kuhar, ki plačuje 11 goldinarjev rednega davka, in enega kajzarja, ki plačuje 39 krajcarjev. V zgoraj označeni vsoti davkov so zapopadene tudi dajatve, ki jih mora dati zemljiški podložnik bratovščine sv. Mihaela po imenu Rudolf in ki plačuje 2 goldinarja rednega davka in 4 goldinarje vojaške obveze. Oba zgoraj imenovana cerkvena podložnika pa morata dajati cerkvi še 1 mernik pšenice, 11 mernikov rži in 17 mernikov ovsa. Potrebno bo ves urbar reformirati in je bilo pliberškemu vikarju naročeno, da to izvrši.

Cerkve ima 50 krav in 42 ovc, podvrženih dajatvam. V denarju je na razpolago 60 goldinarjev, na dolgu je 10 goldinarjev 30 krajcarjev.

Nato je vizitator zaslišal oba cerkvena ključarja Simona Lesjaka (Lessiak) in Jurija Meshnarja (Mesner), ki sta najprej poročala o izdatkih pri nakupih in pri popravilih za cerkvene potrebe in nato še o delovanju bratovščine sv. Mihaela.

¹⁶ KALj., fasc. 51/14.

Stolp cerkve je bil leta 1652 še prizidan cerkvi, ker je vizitator ugotovil, da se mu zdi, da sta cerkev in stolp eno poslopje. Več kot polovica stolpa je bila namreč vzdana v cerkveno poslopje in sicer polovica na strani cerkvenega kora in polovica na strani cerkvene ladje.

Na koncu je vizitator v odsotnosti vikarja Matije Križaja zaslišal kaplana Jurija Cajhna (Zaichen), ki je izjavil, da je rojen v Skofji Loki, da je duhovnik 9 let in da je bil ordiniran na naslov samostana v Kostanjevici. Služboval je poprej osem let v akvilejski škofiji in sicer 6 let v nunskem samostanu Lipa, 2 leti pa v župniji Stara Loka. Stanuje v kaplaniji, ki je kuratija cerkve sv. Primoža in Felicijana. Ne dobiva hrane v župnišču, kakor jo tudi njegovi predniki niso tam imeli. Oskrbuje se s kolekturo, ki jo prejema od 150 faranov, in sicer od vsakega en piskrič pšenične moke in en priskrič ovsu. Od teh 150 faranov daje 24 faranov namesto piskriča pšenične moke in piskriča ovsu en piskrič pšenice. Od nekaterih prejema tudi po en hlebček sira in nekaj kruha. Največ prejema od kuratske cerkve sv. Martina in Ulrika v Večni vasi, kamor hodi skoro vsako nedeljo in vsak praznik maševat.

2. Podružnična cerkev sv. Nikolaja v Dvoru (Ecclesia S: Nicolai in Hoste, nemško in Hoff)

Istega dne, 22. marca 1652, je prišel vizitator v Dvor, kjer je pregledal cerkev in ugotovil tole: Cerkvni kor je visok 13, dolg 15 in širok 13 vatlov. V koru stoji glavni oltar sv. Nikolaja. Ladja cerkve je visoka 12, široka 13 in dolga 19 vatlov. Na evangelijski strani je oltar, posvečen sv. Jeri, na epistolski pa oltar svetnikov Primoža in Felicijana. Cerkev ima samo ena, glavna vrata, pred vrati je dobro pokrito preddverje. Iz sredine cerkvene strehe se dviga lesen cerkveni stolp, ki ima dva zvonova, katerih vrvi visijo v cerkev. Okoli cerkve se razprostira pokopališče. Njegovih meja ni bilo možno razločiti, ker jih je še pokrival sneg. Vizitator je naročil, naj sneg odstranijo iz zidanih objektov in bolje pazijo na vzdrževanje obzidja.

Pri pregledu urbarja je vizitator ugotovil, da ima cerkev tri podložne kmete in en domec, 2 kajžarja ter po eno njivo in en travnik. V denarju prejema cerkev od podložnikov 21 goldinarjev letno in nekaj mernikov pšenične moke in ovsu. Cerkev pobira od štirih podložnih kmetij tudi desetino, ki pa jo ni bilo mogoče preceniti, ker se vsako leto menjava zaradi tlake, ki jo morajo podložniki opravljati za cerkev. V letu 1651 je cerkev plačala na davkih 28 goldinarjev in 6 reparjev; v ta znesek je vračunana tudi vojaška naklada.

Nato sta bila zaslišana cerkvena ključarja Simon Prenner in Pankrac Rudolf, ki sta izjavila, da se vršijo pri tej podružnici obvezne maše na dan prošenja in v dnevih praznikov tistih svetnikov, ki so jim posvečeni stranski oltarji. Razen teh obveznih maš s vrši v Dvoru še 10 maš zoper neurje. Za devet teh maš da cerkev iz svoje blagajne po en goldinar.

3. Podružnična cerkev sv. Martina in sv. Ulrika v Večni vasi

Iz Dvora je šel vizitator isti dan, 22. marca 1652, v Večno vas, kjer je pri pregledu podružnične cerkve ugotovil tole: Glavni oltar v koru cerkve je posvečen svetnikoma Martinu in Ulriku. Na epistolski strani sta nameščena dva stola, katerih drugi in večji je še uporaben, prvega in oltarju bližjega pa naj odstranijo, ker je neuporaben in dela napoto vernikom, ki hodijo okoli oltarja. Na evangelijski strani oltarja se nahaja tudi stol, ki stoji nad prvim stopniščem. Tudi tega je dal vizitator odstraniti. Na evangelijski strani peljejo vrata v zakristijo. Za temi vrati je leseno stopnišče v stolp, ki je bil zidan nad zakristijo. Vizitator je naročil, naj namestijo močnejše vrvi za zvonjenje, ki visijo iz stropa zakristije. Stopnišče v stolp pa naj odstranijo iz zakristije in namestijo zunaj stolpa iz podstrešja, ki je naslonjeno na stolp, vrata se pa naj zazidajo, da bo notranjost kora postala čista in tista stran kora sproščena.

Cerkveni kor je visok 18, dolg 18 in širok 11 vatlov. Na epistolski strani se nahaja oltar Device Marije, na evangelijski strani pa oltar, posvečen sv. Marjeti, ki pa je podrt, namesto njega pa je bil postavljen oltar sv. Valentina, na katerem stoji podoba sv. Valentina in sv. Kristofora, podoba sv. Marjete pa je prislonjena

k oltarju Device Marije. Cerkev ima dvoje vrat, pri vsakih se nahaja zidana posoda za posvečeno vodo. V sredini evangelijske strani, kjer je poprej stala soha sv. Valentina, stoji krstni kamen, naslonjen na zid, ki pa ni posvečen. Ker pa je ugotovljeno, da spada pod to podružnico le kakih 24 družin, ker prinašajo h krstu na leto le dvoje do troje otrok, ker se tu ne vodijo knjige rojstev in umrlih in ker farani pokopavajo mrliče brez vednosti in dovoljenja župnika, jim je vizitator zagrozil, da bo pokopališče proglašeno za neposvečeno, če bodo še naprej pokopavali brez dovoljenja vikarja.

Nato je vizitator zaslišal cerkvene ključarje Joba Klemenca, Andreja Lipuša in Valentina Sezuna o stroških, ki so jih imeli za cerkvene potrebsčine, ter o obveznih mašah, ki so zabeležene v prepisu stare knjige iz leta 1537 v nemškem jeziku. Cerkvene račune in urbar shranjujejo v skrinjici, ki se zapira s tremi ključi. En ključ hranijo cerkveni ključarji, en ključ župni upravitelj in en ključ upravitelj pliberškega gospostva na osnovi pravice do odvetništva. Ker pa ni bilo pri roki ključa, ki ga hrani pliberško gospostvo, vizitator ni mogel pregledati cerkvenega urbarja. Naročil je, naj cerkveni ključarji preskrbijo tretji ključ in je vizitator pregledal ta urbar potem čez dva dni, 24. marca v župnišču v Šmihelu. Ugotovil je tole: Cerkev ima pravico pobirati pristojbino od 22 krav in 20 ovc. Denarja je na razpolago 40 goldinarjev. Cerkev ima osem podložnih kmetij, ki plačujejo na davku in vojaški nakladi 57 goldinarjev, 40 krajcarjev in 3 novčiče. Nadalje se nahaja v posesti cerkve 15 njiv, ki donšajo cerkvi 19 goldinarjev 36 krajcarjev dohodka. Leta 1651 je cerkev plačala deželi 73 goldinarjev na davkih in vojaški nakladi, tako da je cerkvi ostalo 4 goldinarje, 25 krajcarjev in 3 novčiče.

4. Podružnična cerkev sv. Tomaža v Metlovi

Prihodnji dan, to je 23. marca 1652, je vizitator pregledal še ostalih šest podružničnih cerkev župnije Šmihel pri Pliberku in začel v Metlovi. Ugotovil je, da je bilo pri vizitaciji leta 1631 naročeno, naj se edini oltar cerkve popravi, kar je bilo izvršeno, ker je oltar krasila nova pozlačena ikona. Ta cerkev je bila majhna, saj je kor meril v dolžino le 7, v višino in širino pa po 8 vatlov, ladja cerkve pa je bila visoka 10, široka 10 in dolga 13 vatlov. Cerkev ima dobro krito streho, nad katero se v njeni sredini dviguje lesen stolp, ki ima dva zvana; njih vrvi visijo v sredo cerkvenega kora. Zunaj cerkve je štirikoten prostor, ki služi za cerkveno pokopališče in ki je obdan s plotom.

Urbar te cerkve izkaže 4 krave in 18 ovc, podvrženih cenzusu, in enega podložnika, ki daje cerkvi na rednih datjavah za davek, vojaško naklado in zakupino 6 goldinarjev ter tri mernike pšenične moke in tri mernike ovsa. Urbar izkazuje še pet njiv, ki služijo cerkvi 2 goldinarja 27 krajcarjev. Leta 1651 je cerkev plačala deželi na davku 2 goldinarja 24 krajcarjev in na vojaški nakladi 4 goldinarje.

Nato sta bila zaslišana cerkvena ključarja Nikolaj Kariš in Andrej Kaspret o stroških, ki sta jih imela za olepšanje cerkve. Med drugim sta navedla, da je stala nabava nove oltarne slike 30 goldinarjev, popravilo notranjosti kora in treh oken pa 40 goldinarjev. Glede obveznih maš, ki se opravljajo pri tej podružnici, sta cerkvena ključarja izjavila, da obavlja pri tej cerkvi letno po tri maše tudi komendantor iz Reberce, ki pobira v tej sosesčini desetino od nekaj njiv.

5. Podružnična cerkev sv. Vida v Kazazah (Ecclesia S: Viti in Edling)

Vizitator ugotovi, da ima ta cerkev le en oltar, ki je z vsem potrebnim opremljen. Cerkveni kor je 8 vatlov visok, ravno toliko dolg in širok, ladja cerkve pa je visopa 9 vatlov, široka 16 in dolga 33 vatlov. Okoli cerkve je pokopališče, ki ga obdaja plot. Pred cerkvenimi vrati leži velik kup kamenja, ki ga naj odstranijo in ta prostor izravnajo. Na evangelijski strani kora je v zidu luknja, ki jo naj zazidajo. V sredino strehe je zgrajen stolp, ki ima le en zvon. Vizitator naroča, naj se nabavi drugi zvon na račun dolga, ki ga ima cerkveni podložnik Nikolaj Vutej napram cerkvi in ki odlaša z plačilom. Zato vizitator naroča, naj se njegova huba preceni in če bo vrednost kmetije večja kot njegov dolg, bo škof odločil, ali se naj huba proda, da ne bo cerkev oškodovana in da ne bojo kupci zastrašeni.

Cerkveni urbar je izkazal dve kravi in 13 ovc, podvrženih cenzusu, ter tri podložnike in nekaj njiv in travnikov; na davkih so plačali leta 1651 14 goldinarjev, vojaške naklade pa 12 goldinarjev. V gotovini imajo 31 goldinarjev, na dolgovih imajo dobiti 57 goldinarjev.

Zaslišana cerkvena ključarja Primuž Vric in Gregor Gačnik sta poročala, da sta izdala za popravilo strehe 40 goldinarjev, za popravilo oken in zidov pa 30 goldinarjev.

6. Podružnična cerkev sv. Urbana v Brezji (Ecclesia S: Urbani in Byrken)

Pri tej podružnični cerkvi vizitator ugotovi, da ima ta cerkev tudi samo en oltar, posvečen sv. Urbanu. Cerkveni kor je visok, dolg in širok po 9 vatlov, cerkvena ladja pa je visoka in široka po 9, dolga pa 15 vatlov. Cerkev ima le ena vrata, za njimi se dviguje lesen kor, poleg vrat pa stoji skrinja za shranjevanje žitnih zrn. Vizitator je naročil, naj spravijo to skrinjo na lesen kor. Okoli cerkve je majhno pokopališče, obdano s plotom. Streha je v redu, v strehi je zvonik z dvema majhnima zvonovoma, ki pa nista v zvoniku, temveč visita iz dveh tramov, pokritih z majhno streho. Vse skupaj ima slab videz.

Med listinami je vizitator našel zapis ljubljanskega škofa Urbana iz leta 1548, da je takrat na novo posvetil to cerkev in v njej oltar v čast svetnikom Urbanu, Lavrenciju in Egidiju. Vizitator naroča, naj se iz oltarjeve podobe odstrani sliki zadnjih dveh svetnikov, ker so postale odvisne.

Urbar izkazuje le dve kravi in eno ovco, podvrženih dajatvam. Cerkev ima desetino, ki je v urbarju zabeležena kot Pičovnikova desetina in ki donaša šest šilingov. Nadalje poseduje cerkev njivo, ki donaša tri novčiče, in travnik, ki daje tri libre voska, ter mlin na vodo, ki donaša pol libre voska. Deželi ne plačujejo nobenih davkov. Niti cerkev niti cerkveni ključarji niso v napovedi pri deželi, o čemer pa ne obstoja nikakih listin.

Zaslišana cerkvena ključarja Blaž Hartman in Urban Štefan sta poročala, da sta izdala za zidanje novega kora v cerkvi ter za popravilo treh oken v koru in enega okna v cerkveni ladji 52 goldinarjev.

7. Podružnična cerkev sv. Ulriha v Gunclah (Ecclesia S: Udalrici in Gunzlach)

Tudi v tej podružnični cerkvi je vizitator ugotovil le en oltar, ki je bil opremljen z vsem potrebnim. Cerkveni kor je dolg 5, visok 9 in širok 7 vatlov. Stropni lok kora je pogreznjen, ker ga prečka neprimeren hlod, ki ovira pogled na oltar. Vizitator naroča, naj ta hlod odstranijo. Cerkvena ladja je visoka 10, široka 11 in dolga 16 vatlov. Nad vrati se nahaja lesen kor, ob strani pa stoji velika skrinja za shranjevanje žita. Vizitator naroča, da to skrinjo premestijo na kor. Pred cerkvenimi vrati je preddverje, ki je pokrito in iz vseh strani zaprto. Stolp je lesen in ima dva zvonova, od katerih eden še ni bil posvečen. Pričakujejo prihod duhovnika iz Pliberka, da ga bo posvetil. Okoli vse cerkve je zemljišče, ki je obdano z ograjo in označeno z mejniki. Vizitator naroča, naj te mejnike dobro nadzidajo, da ne bo kako sosedno zemljišče seglo na cerkveno.

Urbar izkazuje 9 krav in 13 ovc, podvrženih cenzusu. Cerkev nima nobenega podložnika, 6 cerkvenih njiv donaša žito v zrnu, ker obdelujejo te njive cerkveni ključarji za potrebe cerkve, od 5 njiv pa cerkev prejema 5 goldinarjev 27 krajcarjev. Na davkih plačujejo 2 goldinarja 18 novčičev. Dolžni so za dve leti, ker plačujejo davek le vsaka tri leta, da si s tem prihranijo stroške za pot v Celovec.

Zaslišana cerkvena ključarja Gregor Šumah in Mihael Branika sta poročala o stroških za cerkvene potrebe. Med drugim je bilo izdanih 67 goldinarjev za nakup novega zvona. Cerkvene račune pregledujejo vsako leto ob priliki velikončne izpovedi pri enem od cerkvenih ključarjev. Prosili so, naj bi se to tudi v bodoče dovolilo zaradi revščine. Vizitator jim je naročil, na morajo nabaviti skrinjico s tremi ključi in morajo cerkvene račune specificirati.

Preddverje je nekoliko pogreznjeno, zaradi česar je cerkveni prag previsok. Vizitator je naročil, naj se preddverje nasuje z zemljo ali pa se naj k pragu postavi velik kamen, da bo vstop v cerkev lažji.

8. Podružnična cerkev sv. Ožbolta v Rinkolah (Ecclesia S: Oswaldi a Rinkolach)

Vizitator je ugotovil, tole: Cerkev ima tri oltarje; glavni oltar v koru cerkve je posvečen sv. Ožboltu in ima novo lepo pozlačeno oltarno sliko, katere spodnji del predstavlja Devica Marijo z Jezuškom v naročju, zgornji del pa kip sv. Ožbolta kralja, obvarovanega z zaveso. Cerkveni kor je visok 12, širok 12 in dolg 16 vatlov. Na evangelijski strani je omara za shranjevanje paramentov in skrinjica za milodare. Vizitator odredi, naj se omara postavi k zidu v kot, skrinjica pa se naj prestavi na lesen kor nad cerkvenimi vrati. Cerkvena ladja je visoka 11, široka 15 in dolga 24 vatlov. Na evangelijski strani ladje stoji oltar, posvečen sv. Janezu Krstniku. Na oltarni sliki je narisano obglavljenje sv. Janeza. Na epistolski strani pa se nahaja oltar, posvečen sv. Magdalen, ki je opremljen z novo oltarno sliko. Nad obema oltarjema je potegnjen oblok, ki je napravljen tako, kakor da bi bila nad oltarjema dva sončnika. Če bi se ta oblok izravnal, bi bila cerkev svetlejša in prostornejša, zato se naj to stori.

Nad cerkvenimi vrati stoji lesen kor; na njega je izpeljan dohod iz sredine cerkve. Vizitator naroča, naj se ta dohod takoj premesti k cerkvenim vratom in sicer na desno stran vhoda, da bo cerkev videti bolj prostorna. Ker ima cerkev ves svoj dohodek v žitnem zrnju in shranjujejo v ta namen skrinjo v cerkvi, naroča vizitator, da to skrinjo premestijo na kor. Okoli in okoli cerkve je dovolj velik prostor za pokopališče, ki je zagrajeno s plotom. Streha cerkve je na vzhodni strani pokrita z opeko, na severni strani pa z lesenimi, skoraj novimi ploščicami. V sredini strehe je postavljen lesen stolp, v katerem sta dva zvonova, vrvi teh zvonov visijo v sredino cerkve.

Urbar izkazuje 4 podložne hube in dva domca, kar prinaša v denarju 35 goldinarjev. Nadalje ima cerkev 7 njiv, ki donasajo 44 krajcarev. Cerkev prejema od pet kmetij tudi desetino, ki donasja 2 goldinarja 15 krajcarjev. Cerkev ima 8 krav, ki so pod censusom, ovce nobene. Na davkih je cerkev v letu 1651 plačala 10 goldinarjev 4 reparje, na vojaški nakladi 21 goldinarjev 4 reparje 20 novčičev. Nadalje ima cerkev 7 njiv, ki donasajo 44 krajcarjev.

Nato sta bila zaslišana oba cerkvena ključarja Andrej Krajnik in Valentin Kosečan, ki sta poročala o obveznih mašah, o polaganju cerkvenih računov in o stroških, ki jih je cerkev imela med zadnjo in današnjo vizitacijo. Med drugim so izdali za prekrivanje cerkvene strehe 57 goldinarjev.

9. Podružnična cerkev sv. Katarine nad Šmihelom (Ecclesia S: Catharinae in Monte)

Vizitator je dne 23. marca končal svoje preglede pri podružnični cerkvi sv. Katarine na Gori nad Šmihelom in ugotovil, da ima cerkev tri oltarje. Glavni oltar, posvečen sv. Katarini devici in mučenici, je imel oltarno sliko, ki je bila razdeljena na dva dela. Na spodnji strani so se nahajale štiri doprsne slike svetnic Apolonije, Lucije, Uršule in Barbare, na zgornjem delu pa je bila naslikana Devica Marija z Jezuškom, na njeni desni strani sv. Doroteja, na levi pa sv. Katarina. Ker so barve že odpadale, je vizitator naročil, naj sliko obnovijo.

Cerkveni kor je visok 18, dolg 15 in širok 12 vatlov. Na obeh straneh kora stojita dva udobna sedeža, na evangelijski strani pa je na zid pritrjenih šest votivnih slik iz voska, ki so jih podarili sosedni farani, ki prihajajo k tej cerkvi na romanje. Cerkvena ladja je visoka 15 in pol, široka 16 in dolga 28 vatlov. Na evangelijski strani je oltar, posvečen sv. Simonu apostolu z novo oltarno sliko, na epistolski strani pa je oltar, posvečen sv. Rešnjemu telesu tudi z novo sliko, na kateri je naslikana monštranca z najsvetejšim. Cerkev ima dvoje vrat; nad glavnimi vrati je postavljen lesen kor, nad korom pa je zvonik, v njem sta dva zvonova, njih vrvi visijo izpod korovega svoda. Okoli cerkve ni nikakega prostora za pokopališče, soseščina ima svoje pašnike do cerkvenega zidovja. Če umre kak otrok nekrščen ali po splavu, ga pokopljejo pod zidovi cerkve.

Urbar izkazuje osem podložnih kmetij in eno puščo ter pašno pravico v Črni. Vse to donasja cerkvi 13 goldinarjev 13 krajcarjev. Nadalje ima ta cerkev 42 njiv, od katerih prejema 4 goldinarje 29 krajcarjev. Ker pa iz urbarja ni točno razvidno katere njive so v posesti cerkve, vizitator naroča pliberskemu vikarju, naj s po-

stopkom, ki je v koroški deželi običajen, ugotovi lastništvo teh njiv in urbar pravilno popravi. Ti podložniki ne delajo tudi nobene robote razen vsakih dvajset ali trideset let pri popravilih cerkvene strehe, zato bi se mogla robota ovrednotiti v denarju in tako plačevati. Ena od dveh Javornikovih hub, imenovana Greničeva huba, katere gospodar je umrl, stavba pa je pogorela, že desetletja ne daje nikakih dohodkov cerkvi. Ker teče v tej stvari tožba v Celovcu, naj se stvar pospeši. V letu 1651 je bilo plačanih na davku 9 goldinarjev, na vojaški nakladi 5 goldinarjev 6 reparjev in 20 novčičev. Ta cerkev ima še 19 krav in 46 ovc, podvrženih dajatvam.

Nato sta bila zaslišana cerkvena ključarja Gregor Vindiš in N. Prenner, ki sta poročala o obveznih mašah pri tej cerkvi. Ker pa se hoče beneficiat temu izogniti, prosijo cerkveni ključarji, naj se pregleda ustanovno listino tega beneficija, ki se nahaja v Gornjem gradu.

Videli smo, da je vizitator Filip Terpin, poznejši dolgoletni generalni vikar ljubljanske škofije, pregledal v dveh dneh župno cerkev in osem podružnic župnije Šmihel pri Pliberku, napisal okoli 30 strani zapisnika z drobnopisavo v latinskem jeziku, govoril z nešteti ljudmi in opravil delo, ki se nam danes zdi nemogoče izpolniti v tako kratkem času.

Leta 1653 je bila končana pravda Ivana Štiha, lastnika imenja Sorgendorf pri Pliberku, zoper šmihelskega vikarja Matijo Križaja, ki je tekla osem let. V zvezi s to pravdo je poslal pliberški vikar Jurij Stergar škofu v Ljubljano zoper vikarja Križaja pritožbo, ker Križaj ni ničesar ukrenil, da bi osporaval v tem sporu pristojnost deželnega sodišča v Celovcu in bi ta spor spadal pred škofijski tribunal. Toženi vikar Križaj pa je medtem že poravnal tožniku dolžni znesek, moral pa je plačati še pravdne stroške, ki so bili narasli na znesek 158 goldinarjev 28 in pol krajcarjev ter še stroške sodnega izterjevalca-biriča iz Celovca. Ta je namreč 30. aprila 1653 zarubil vikarju Križaju 2 konja, 6 glav goveje živine in 7 ovc; stroški izterjevalca so znašali 9 goldinarjev. Vikar Križaj je zarubljeno živino 3. maja odkupil za znesek 71 goldinarjev 15 krajcarjev, tako da je moral na pravnih stroških poravnati še znesek 76 goldinarjev 13 krajcarjev in 2 novčiča.¹⁷

Meseca aprila 1657 je prišel v Šmihel oddelek vojaštva iz Celovca. Zakaj je vojaštvo prišlo v Šmihel, iz arhivskih virov ni razvidno, ni pa izključeno, da so prišli zaradi novančenja rekrutov. Med vojaštvom in domačim prebivalstvom pa je prišlo do spopada in pretepa, med katerim so farani zbežali na šmihelsko pokopališče. Pri tem begu je eden od kmetov dobil od kamenja, ki so ga vojaki metali za njimi, rano na glavi in je na pokopališču krvavel; zaradi tega je bilo pokopališče kot posvečen prostor proglašeno za oskrunjeno. V tej zadevi je pisal pliberški vikar Stergar 1. maja 1657 šmihelskemu vikarju Križaju, da bo prišel zaradi tega pretepa vojaški polkovnik iz Celovca v Šmihel in naj vikar Križaj počaka s pritožbo, dokler se bo v stvari zmenil s polkovnikom. 2. maja 1657 pa prosi vikar Križaj v pismu škofijski ordinariat v Ljubljani, da bi smel pliberški vikar na novo posvetiti oskrunjeno pokopališče. 5. maja 1657 izda v tej zadevi ljubljanski pomožni škof, po nazivu škof peteneški, generalnemu vikarju Terpinu v Ljubljani navodila v zvezi s ponovnim blagoslavljanjem šmihelskega pokopališča in navaja v teh navodilih, da za posvetitev ni potrebna aqua Gregoriana, zadostuje aqua benedicta.¹⁸

Spomladi leta 1658 je šmihelski vikar Matija Križaj podal ostavko na svoje službeno mesto, po vsej verjetnosti zaradi starosti ali zaradi bolezni. Na njegovo mesto je bil imenovan duhovnik ljubljanske škofije Primuž Peer, po rodu iz Kranja. 22. junija 1658 poroča novi vikar Peer generalnemu vikarju ljubljanske škofije Terpinu o svoji instalaciji, ki se je vršila dne 5. junija, t. j. na šesto nedeljo po veliki noči. Slovesno instalacijo je izvršil pliberški vikar Jurij Stergar ob navzočnosti prejšnjega šmihelskega vikarja Matije Križaja in vseh faranov. Na binokšno nedeljo pa je imel vikar Peer svojo prvo pridigo, v kateri je pozdravil vse ljudstvo. V pismu prosi Peer tudi za pomoč pri zidanju župnišča, ker pobiranje petega novčiča ne zadostuje.

Vikar Peer pa je s svojimi farani prišel kmalu navzkriž. V pismu z dne 29. decembra 1658, naslovljenem na generalnega vikarja Terpina v Ljubljani, se pritožuje čez svoje farane, »quia secus vivere apud Carinthios nequio«, ker tako med Korošci ne morem živeti. V pismu prosi, naj pošljejo na njegovo mesto drugega du-

¹⁷ KALj., fasc. 134/3.

¹⁸ KALj., fasc. 134/3.

hovnika. Generalni vikar Terpin mu s pismom z dne 7. januarja 1659 odgovori, da mora na svojem mestu vzdržati, kakor to zahtevajo pravila in predpisi sinode.

9. avgusta 1659 poroča vikar Peer generalnemu vikarju Terpinu o incidentu, ki se je vršil na dan kresovanja v vasi Šmihel: Na ta dan, ki ga obhajajo na praznik sv. Janeza Krstnika, in Vigilia S: Joannis Baptisti, so sinovi domačih faranov in fantje iz šmihelske sosesčine zažgali po starem običaju na polju blizu pokopališča ob kraljevi cesti tam, kjer je cesta najožja, velikanski kres. K temu kresovanju je prišlo mnogo ljudstva in so tam ob piskanju na piščali in ob igranju na citre plesali in peli. Najprej sem jih kot njihov dušni pastir iz župnišča ven trikrat, štirikrat pozval, naj prenehajo z veseljačenjem. Ko pa to ni pomagalo, sem šel osebno med nje in jih opominjal, naj zaradi bližine najsvetejšega, zaradi posvečenega pokopališča in da bi umrli imeli svoj mir, prenehajo z rajanjem. Ko sem jih tako miril, je eden izmed fantov, sin kmeta Stržarja iz Šmihela, začel kričati »ubijmo farja«, in to ne enkrat, temveč večkrat. Mladina je nato začela metati na mene iz treh strani kamenje, zadel pa me ni noben kamen, ker so me starejši vaščani zaščitili. Ko sem se vrnil v župnišče, pa je mladina začela metati čez streho župnišča v malo izbo (v kateri je verjetno spala ženska služinčad župnišča) na dolge palice navezane »arculos cristalinos« (kristalne obročke). Ob koncu pisma prosi vikar Peer škofa za nasvet, kaj naj stori, ker so vsi farani kazensko odgovorni njemu, škofu.¹⁹

Ta primer nam dokazuje, da je bilo kresovanje na Koroškem star slovenski običaj, pa tudi kristalni obročki spadajo med koroško folkloro tistih časov.

Kakor njegov prednik vikar Križaj je imel tudi vikar Peer spore z lastnikom imenja Sorgendorf Ivanom Štihom, ki je imel v svoji lasti tudi gostilno v Šmihelu. 3. februarja 1659 se namreč Ivan Štih v pismu škofu Otonu Frideriku Buchheimu pritožuje čez vikarja Peera, da ta v župnišču toči vino, kakor je to delal njegov prednik Križaj, zaradi česar je oškodovan njegov gostilničar, ki mora plačevati davke, najemnino in vse druge dajatve. Vikar Peer se v pismu na škofijski ordinariat z dne 15. aprila 1659 zagovarja, da je res poslal večkrat v Pliberk po osem, deset ali petnajst četrtnik vina in ravno toliko piva za svoje potrebe, ki ga je v družbi cerkvenih ključarjev in prijateljev izpil v župnišču. Gostilničar v vasi (odkoder izvira sovraštvo), pa mi ni dal nikoli poštene pijače in mi je prodajo odklonil, če sem zahteval boljšo pijačo, in zato tudi pri njem več ne kupujem.²⁰

Meseca septembra 1659 pa je vikar Peer doživel incident pri pobiranju desetine. V pismu z dne 23. septembra poroča namreč škofu Otonu Frideriku Buchheimu naslednje: Blaž Kuhar, podložnik cerkve sv. Mihaela, je v posesti njive, ki spada k sosesčini v Čerbergu in od katere pobira cerkev desetino. Isti Kuhar pa uživa tudi dosmrtno desetino od njive v Strpni vasi, ki spada pod Vitrinjski samostan. Ta Kuhar je za časa župnikovanja mojega prednika pritegnil njivo, od katere je pobirala župna nadarbina v Šmihelu desetino, k svoji desetini, to svoje sleparstvo pa hoče sedaj zanikati. Ko sem ga z lepim pismeno povabil pred se, ni hotel priti in sem ga zaradi te nepokorsčine ob navzočnosti sosedov in cerkvenih ključarjev kaznoval z dvema kronama. 20. septembra sem se podal v lastni osebi, sam, k dotični njivi, da bi pobral desetino. Tedaj so Blaž Kuhar in njegovi trije sinovi, vsi oboženi z dolgimi koli in sekirami, planili iz bližnjega gozdčiča in mi z vzdignjenimi koli in sekirami branili odnesti 80 snopov desetine, ki sem jo imel že na kupu. Ko sem se pred njimi branil z dolgo suličasto palico, so mi to palico iztrgali iz rok in jo zlomili. Pri tem so vsi kričali, da mora eden od nas umreti, in me zmerjali ne z duhovnikom, temveč z razbojnikom in tatom. Ko sem jim povedal, da je za take žalitve in za prilastitev desetine predvidena kazen 100 zlatnikov po škofu, so izjavili, naj se pritožim zaradi tega pri opatu v Vetrinju. Ko sem jim predočil, da je škof v Ljubljani moj gospod in moj predpostavljeni in da bo on o tem odločal, če sem jim napravil kako krivico, so brez besede z mojo desetino in z mojo palico odšli. Ko sem še enkrat šel k tej njivi, da bi pobral desetino, sem tam našel še tri snope, ki sem jih dodal k desetini iz druge njive; zopet so me napadli in v diru vzeli mojo suličasto palico, niso me pa mogli na ta način prijeti niti me vreči na tla, ne da bi mi podstavili noge. Ponovno so z vso silo navalili name in mi vzeli s silo iz roke pištolo, ki sem jo držal za ročaj, in mi jo zlomili. To vse sem moral pretrpeti in vam o teh meni storjenih nasilstvih poročam, da o tem odločate po vaši volji.²¹

¹⁹ KALj., fasc. 134/3.

²⁰ KALj., fasc. 67/12.

²¹ KALj., fasc. 134/3.

V pismu z dne 9. avgusta 1659, naslovljenem na generalnega vikarja Filipa Terpina v Ljubljani, se vikar Primuž Peer pritožuje zaradi nekaterih župniji Šmihel pripadajočih fevdov in zaradi razmer na Koroškem in piše med drugim tole: »... multo maiorem miseriam circa Ecclesias in Carinthia reperio quam in Carniolia, rustici pauperiores nulla re se iuvare gnorant, attamen in astucia, fraudulentia, et nequicia excellunt nostrates...«, kar bi se po našem glasilo: Na Koroškem sem našel v cerkvenih zadevah mnogo večjo revščino kot na Kranjskem, kmetje so revnejši in si z ničemer ne znajo pomagati, pač pa prekašajo naše v premetenosti, sleparstvu in lahkomiselnosti.²²

13. januarja 1661 je vikar Primuž Peer poslal škofijskemu ordinariatu v Ljubljani prošnjo zaročencev Urbana in Elizabete Lesjak za dispenzo zakonskega zadržka sorodstva 3. do 4. kolena. Elizabeta Lesjak je bila vdova s štirimi otroki in se je bala, da bi izgubila kmetijo, če ne bi bila poročena. Urban Lesjak je bil ali njen bratranec ali stric ali nečak. O stopnji sorodstva med obema zaročencema so bili v šmihelskem župnišču zaslišani ob navzočnosti obeh zaročencev kot pričë tile farani: Aleks Svetič, Peter Cik, Pongrac Šimon, Matija Mežnar, Luka Stergar, Andrej Kordeš in Simon Lesjak. Kaj je bilo ugotovljeno, pa iz arhivskih virov ni razvidno.

Leta 1661 je dobil beneficij sv. Katarine nad Šmihelom po prezentacijski listini cesarja Leopolda I. Leopold Jali, magister filozofije, župnik v Globasnici, ki pa tega beneficija ni dolgo užival, ker je leta 1662 umrl. Njegov naslednik kot župnik v Globasnici in kot beneficiat pri sv. Katarini je postal Jakob Rormeister, poznejši dolgoletni mestni župnik in slovenski pridigar pri cerkvi sv. Duha v Celovcu. Kmalu po prevzemu beneficija po vikarju Rormeistru pa je prišlo med njim in med šmihelskim vikarjem Peerom do dolgoletnih sporov. Že leta 1663 Rormeister ni dovolil, da bi šmihelski vikar Peer pregledal cerkvene račune beneficija sv. Katarine. 18. avgusta 1664 pa je vikar Peer vložil na škofijski ordinariat v Ljubljani pritožbo zoper Jakoba Rormeistra, župnika v Globasnici, da je Rormeister cerkvenim ključarjem beneficija sv. Katarine prepovedal pobirati letnih dajatev od podložnih hub in da ščuva farane zoper cerkvene ključarje, naj ne plačujejo svojih davkov in drugih dajatev. Škofijski ordinariat je v tej stvari razpisal razpravo pred škofijskim sodiščem v Ljubljani na 13. november 1664. Rormeister pa k razpravi ni prišel, pač pa je medtem vložil v tej zadevi pritožbo na deželnega vicedoma v Celovcu. Vicedom je pritožbi Rormeistra ugodil in s patentom z dne 22. decembra 1664 odredil in pod zapretilom kazni prepovedal podložnikom beneficija sv. Katarine, da bi ubogali odredbe šmihelskega vikarja v zadevi polaganja cerkvenih računov in v zadevi plačevanja dajatev beneficiju sv. Katarine. Vicedom se v svoji odločbi sklicuje na dejstvo, da je cesar kot koroški deželni knez patron, odvetnik in fevdni gospod beneficija sv. Katarine. Proti tej odločbi deželnega vicedoma se je škofijski ordinariat v Ljubljani pritožil na najvišjo sodno instanco, dvorno komoro v Gradcu. Šele 22. avgusta 1667 je cesar Leopold I. izdal ljubljanskemu škofu ukaz, naj ali ugodí zahtevi šmihelskega vikarja ali pa naj v zadevi pošlje svoje poročilo. Ta spor je bil rešen šele leta 1668, potem ko je ljubljanski škofijski ordinariat dokazal, da ima vikar župnije Šmihel po ustanovni listini beneficija pravico, da pregleda in odobruje cerkvene račune cerkve in beneficija sv. Katarine, in potem, ko je bilo dokazano, da so te pravice izvrševali vsi vikarji te župnije od nastanka beneficija dalje.²³

12. februarja 1668 je pliberški vikar Jurij Stergar tožil šmihelskega vikarja Primuža Peera, da še ni plačal za leto 1667 letnega prispevka škofiji v znesku 36 goldinarjev, ki jih mora pliberški vikar oddajati vsako leto na praznik sv. Dorotheje na sinodi v Gornjem gradu. Škofijski ordinariat je izdal vikarju Peeru nalog, naj v roku 14 dni plača dolžni znesek, ki ga je dolžan plačevati po podatkih, vpisanih v urbar pliberške župnije, če pa ima kake ugovore, naj jih v predpisanem roku vloží. Ko je vikar Peer vložil ugovor in prosil, naj v zadevi odloči sinoda, ki bo po veliki noči v Gornjem gradu, je izdal škofijski ordinariat 17. marca 1668 tale dekret: Ker v tem letu ne bo obdržana sinoda v Gornjem gradu, temveč v Ljubljani, se vikarju Peeru strogo naroča, da takoj poravna dolžni znesek in nima zoper ta dekret nobene pritožbe. Če ne bo plačal, bo zoper njega izvršena rubež in bo moral poravnati tudi stroške izvržbe.²⁴

²² KALj., fasc. 154/5.

²³ KALj., fasc. 67/3, 162/1 in 162/9.

²⁴ KALj., fasc. 67/12.

28. septembra 1668 se je pritožila podložnica podružnične cerkve sv. Nikolaja v Dvoru Helena Šuster zoper vikarja Primuža Peera na škofijski ordinariat v Ljubljani, da ji je Peer vzel hišico in njivo kljub temu, da je plačala cerkvenim ključarjem lavdemij. V tej stvari je bil škof že poprej pooblastil nadžupnika in škofijskega komisarja v Šmartnem pri Slovenj Gradcu, da v zadevi izvrši poizvedbe in poroča. Škofijski komisar Tomaž Friderik Leberwurst je škofu poročal, da je izdal že 6. septembra razsodbo, da mora vikar Peer vrniti vdovi hišico in njivo. V zvezi s to sodbo je poslal generalni vikar ljubljanske škofije Filip Terpin vikarju Peeru dne 28. septembra pojasnilo, kako bi moral v tej stvari postopati: Cerkevno zemljiško gospodarstvo predstavljajo vikar in cerkveni ključarji skupno. Ker je vdova plačala posmrtnino, ne bi smeli niti vikar sam, niti cerkveni ključarji sami, niti vsi skupno odvzeti samolastno vdovi zemljišča, temveč bi morali skupno z vdovo izvoliti nepristranskega sodnika, ki bi moral v zadevi izdati odločbo. Ker so vikar in cerkveni ključarji nepravilno postopali, bi pravzaprav zapadli kazni.²⁵

Leta 1666 je izdal vikar Peer rojstni list za šmihelskega rojaka Gregorja Perka, študenta teologije, ki je bil rojen 25. februarja 1642 v kraju Travnava ves; krstil ga je kaplan Janez Vric, botra sta bila Klement Podl in Uršula Reš.²⁶

18. junija 1669 je vikar Peer poslal šmihelskega kaplana Jurija Tomažaja v Ljubljano, da je tam opravil izpit iz dušebrižništva (cura animarum). Tomažaj je bil star 28 let, študiral je dve leti čisto filozofijo in kazuistiko v Celovcu, ordiniran je bil na naslov grada Žusem, katerega lastnik je bil baron Reising. Doma je bil v Dobrlivasi, poprej je služboval dva meseca kot kaplan v Zitarivasi, župniji, ki je spadala pod proštnjo v Dobrlivasi, zato so njegovo prošnjo za polaganje izpita priporočali tudi patri jezuiti v Dobrlivasi.²⁷

24. septembra 1669 je škof Jožef Rabatta opravil v šmihelski župniji vizitacijo in birmo. Ko je zaslísal domačega vikarja, je ugotovil tole: Primuž Peer je deželan Kranjske iz mesta Kranja, star 46 let, duhovnik 22 let. Ordiniran je bil na naslov kanonikov menihov Labutske doline, študiral je čisto logiko in nato dve leti kazuistiko. Kot kaplan je služboval nato pet let v Svibnem in zatem šest let v župniji Šmartno pri Kranju. V šmihelski župniji je vikar dvanajsto leto. Od strani faranov zoper njega ni nobenih pritožb razen od faranov podružnice v Večni vasi, ki pa niso prišli na zaslísanje. Dohodki vikarja so naslednji: Od vsake desetine dobi 15 krajcarjev, če se ta plačuje v denarju. Nekaj mu donaša poljedelstvo na domačem župnijskem zemljišču. Na stoli dobiva od ene maše po en šiling, od previdenja bolnikov redoma po en polič vina. Za obisk podružničnih cerkev 5 grošev ali obed, na dan proščenja podružničnih cerkev pa samo obed. Za pogreb odraslih 45 krajcarjev in kaplan tudi 15 krajcarjev. Za krst plačajo tisti, ki dajejo biro, en polič vina, ostali polovico tega. Značaj vikarja Peera opisuje škof takole: Način njegovega govorjenja in občevanja je neprimeren, ker druge osebe zaničuje in se razposajeno smeji. Škof mu naroča, naj s farani in drugimi duhovniki občuje bolj vljudno in naj pri faranih ne pozabi na milino, ki mora dičiti vsakega duhovnika. Dohodki kaplana pa so tile: Od vsake hube dobi za biro po piskrič pšenične moke in od nekaterih kmetij po en hlebček sira. Od prostovoljnih darov mu pripada četrtnina. Nadalje dobiva 6 mernikov pšenice in poleg tega malenkostno stolo v Večni vasi, kjer pa se farani pritožujejo zoper njega zaradi pristojbin pri pogrebih in zaradi nespoštovanja pogodbe. Ob koncu se je vikar Peer pritožil pri škofu zoper beneficiata sv. Katarine Rormeistra, ki si še vedno lasti odvetništvo čez ta beneficij kljub razsodbi, ki je bila v tej stvari izdana v Celovcu.²⁸

11. aprila 1672 priporoča vikar Primuž Peer v pismu generalnemu vikarju Filipu Terpinu v Ljubljani dva svoja farana, Jakoba Rudolfa in Jurija Ferra, ki sta študirala teologijo in bila na tem, da dosežeta red subdiakona: Peer našteva njihove vrline v času, ko sta živela v njegovi župniji in na koncu pisma pripominja, da je to njegovo zadnje priporočilo, ker se čuti na smrt bolnega. Oba zgoraj imenovana šmihelska rojaka sta bila leta 1675 posvečena v duhovnika.

Čez tri dni, 14. aprila 1672 pa poroča kaplan Gregor Tomažaj generalnemu vikarju Filipu Terpinu v Ljubljano, da je vikar Primuž Peer tako oslabil, da vsi pričakujejo njegovo smrt. Istega dne, 14. aprila, je vikar Peer napravil tudi svojo oporoko, ki sta jo kot priči podpisala župnik v Globasnici Matej Olipic in

²⁵ KALj., fasc. 67/12.

²⁶ KALj., fasc. 67/6.

²⁷ KALj., fasc. 67/12.

²⁸ KALj., fasc. 21/16.

šmihelski kaplan Gregor Tomažej. Ta oporoka je zanimiva iz raznih zgodovinskih vidikov in jo bom prikazal v celoti. V uvodu poudarja testator, da je hudo bolan in da hoče razdeliti svoje premoženje, ki je še ostalo po požaru, v katerem je zgorelo tudi župnišče, in ki ga zapušča pobožnim ustanovam in svojim sorodnikom.

1. Cerkvi sv. Mihaela v Šmihelu 40 goldinarjev in skrinjico iz črnega žameta, vredno 6 kron.

2. Bratovščini sv. Rešnjega telesa v Pliberku 5 kron, to je 9 goldinarjev 10 krajcarjev.

3. Cerkvi sv. Katarine, kamor sem hodil vsa leta peš opravljat službo božjo, podarim razen teh potov vse davčne dajatve, ki sem jih plačal deželni vladi v Celovcu.

4. Podružnični cerkvi sv. Urbana v Brezju zapuščam pet goldinarjev, ker je ta cerkev najbolj revna izmed vseh podružničnih cerkev.

5. Cerkvi Device Marije na hribčku v Doberlivasi 10 goldinarjev.

6. Bratovščini Oznanjenja Device Marije v Celovcu 5 goldinarjev.

Patrom kapucinom v Celju 10 kron.

Patrom kapucinom v Kranju 30 goldinarjev.

Bratovščini Telesa Kristusovega v Kranju 5 kron.

Bratovščini Device Marije v Rosariju 5 kron.

Patrom avguštincem pred vrati v Ljubljani, kjer je dosmrtni opat Janez Ha-sener, 10 kron.

Bratovščini pod naslovom Smrt Device Marije v Ljubljani 10 kron.

Bratovščini pod naslovom Rojstvo Device Marije v Ljubljani 5 goldinarjev.

Za vzdrževanje župnišča in za njegov inventar podarim 25 goldinarjev.

Ostalo premoženje volim pri svoji polni pameti svojim najbližjim sorodnikom po temle vrstnem redu:

1. Svoji sestri po očetu Magdaleni, ki mi je zvesto služila in ki živi pri meni	100 gold.
2. Bartolomeju Peeru, ki študira teologijo v Gradcu, za nadaljevanje in končanje študija	50 gold.
3. Njegovemu bratu Primožu Peeru, ki študira v Ptuju slikarstvo ..	50 gold.
4. Heleni Robelnik, podložnici gosposčine pl. Ekh v Kokri, moji sestrični	15 gold.
5. Njeni sestri Jeri, ki služi v Ljubljani	25 gold.
6. Mojemu bratu Andreju Kral (tudi Kralizh), ki biva v Spodnjem otoku blizu Radovljice	50 gold.
7. Mojemu bratu Mihaelu Kraliču, ki živi v Zgornjem otoku blizu Radovljice in ki je prejel od mene že mnogo darov	25 gold.
8. Moji sestri Marini Tavčar, ki stanuje na Goši nad Radovljico	50 gold.
9. Hčerki Marine Tavčar Uršuli, ki je bila pri meni v službi	9 gold.
10. Njenemu sinu Matiji Tavčarju istotako	9 gold.
11. Margareti Figo, meščanki iz Maribora	10 gold.
12. Zaostalim sirotam po krznarju in meščanu v Gornjem gradu Andreju Pinterju in sicer vsem skupaj, ker njih število ni znano ..	70 gold.
- Njegovim hčerkam pa srebrn pas.

23. aprila poroča nadžupnik in škofijski komisar v Šmartnem pri Slovenj Gradcu Tomaž Leberwurst generalnemu vikarju Filipu Terpinu v Ljubljano o smrti vikarja Primuža Peera in priloži pismu prepis njegove oporoke s prošnjo za nadaljnja navodila pri izplačevanju volil. Na koncu pisma informira tudi škofa, kdo vse se poteguje za izpraznjeno mesto vikarja v Šmihelu. Lastnik gosposčine Pliberk priporoča po svojem grajskem upravitelju, ki je prišel v tej zadevi osebno k Leberwurstu, pliberskega kaplana Jurija Riedla. Dobrolovaški opat Olinec je priporočal vikarja v Črni Mateja Tanka, ki je prosil za to mesto, ker je star in ne more v hriboviti črnski fari opravljati več svojih dolžnosti, v šmihelski fari pa bi jih lažje opravljal, ker leži vsa v dolini. Pliberški vikar Stergar pa intervenira za svojega brata Mihaela Stergarja, kaplana v Pliberku. Sam Mihael Stergar pa navaja v svoji prošnji, da je pripravljen na novo sezidati pogorelo in podrti župnišče, za kar je ostal v zapuščini Primuža Peera znesek 30 goldinarjev, ki jih je dala vlada v Celovcu, in 25 goldinarjev, ki jih je v te svrhe prejel pokojni Peer od škofa. Če bi pa dobil to mesto vikar v Črni Tank, prosi Stergar za vikarsko mesto v Črni. V prošnji tudi navaja, da je starejši duhovnik in že 20 let kaplan.

Šmihelski farani in cerkveni ključarji pa so prosili, naj bi bil imenovan za vikarja v Šmihelu njihov kaplan Gregor Tomažej.

Za vikarja v Šmihelu je bil potem postavljen od škofa vikar v Črni Matija Tank, za vikarja v Črni pa pliberski kaplan Jurij Riedl.

Generalni vikar Terpin je že čez dva dni, to je 25. aprila 1672 odgovoril Leberwurstu, da je škof prebral njegovo pismo in oporoko in mu je dal tale navodila: Ker je iz kopije poslednje volje izplača. Ali pa bo za vsa izplačila zadostovala vsota 700 goldinarjev in nekaj več, kolikor je pokojni zapustil? Od tega zneska se naj najprej porabi znesek 95 goldinarjev za popravilo pogorelega župnišča. Nato se naj preceni inventar, ki ga je prevzel vikar Peer od svojega prednika Križaja. Vrednost tega inventarja se mora vpisati med stroške, v kolikor ta inventar ne bo povrnjen v naravi. Nato se naj izplačajo vsi upniki: najprej se naj izplačajo dolgovi podružničnim cerkvam, če je v zapuščini ostalo kaj denarja iz kazenskih primerov, nato se naj izplačajo ostali privatni upniki. Nato se naj poravnajo pogrebni stroški, ostanek pa se naj izroči najbližjemu sorodniku po krvi, da izplača ostale legate.²⁹

4. maja 1672 pa kaplan Gregor Tomažej poroča generalnemu vikarju Terpinu, da je bilo 1. maja med 12. in 1. uro ponoči vlomljeno v cerkev oziroma v zakristijo, kjer je bila shranjena cerkvena skrinjica. Skrinjico so ukradli, jo nasilno odprli in vzeli iz nje ves denar. Našli niso niti denarja niti storilcev. To je imelo tudi za dediče po pokojnem vikarju Peeru vslabe posledice, ker je bil del njegove zapuščine v denarju hranjen v tej skrinjici. Še skoraj dve leti pozneje, dne 5. januarja 1674 je lastnih gosposčine Egkh grof Gallenberg interveniral pri generalnem vikarju Terpinu v Ljubljani za svojega podložnika Mihaela Kraljiča v zadevi izplačila legata po pokojnem vikarju Primožu Peeru. Intervencija seveda ni mogla imeti uspeha, ker denarja ni bilo več.

Kakor je že zgoraj povedano, je bil naslednik vikarja Primoža Peera v Šmihelu Matej Tank, ki mu je škofijski ordinariat izdal dekret o namestitvi dne 23. aprila 1672. Iz tega dekreta izvemo, da je bil Matej Tank že 36 let duhovnik in da je ves ta čas služboval v ljubljanski škofiji v težavnih in hribovitih krajih, najprej v Št. Janžu v Vinskih goricah, nato v župniji sv. Elizabete v Ljubnem in nazadnje 10 let v Črni. V svoji starosti je prosil za premostitev iz hribov v dolino k župniji Šmihel v Podjuni. Njegovo življenje je bilo vedno vzorno. V mladosti je bil komornik pokojnega škofa Reinalda Scharlichija, v Gornjem gradu je študiral kaznistiko in govornišvo v času, ko je bil tam za župnika magister Filip Terpin. Njegovi prošnji se je ugodilo z ozirom na njegovo starost. Škofijski komisar Tomaž Friderik Leberwurst se pooblašča, da ga vpelje v posest izpraznjene župnije, da popiše inventar župnišča ter dolgove pokojnega vikarja itd.

27. marca 1673 je vikar Matija Tank prosil škofijskega tajnika Matijo Sodarja za dovoljenje, da bi smel sestaviti nove urbarje podružničnih cerkva. Na koncu tega pisma pripominja, da je slišal o izdaji novega slovenskega evangelija in pričakuje, da mu bo en izvod tega evangelija, ki ga bo plačal na prihodnji sinodi, izročil gospod Luka.

27. marca leta 1675 pa vikar Matej Tank poroča generalnemu vikarju Filipu Terpinu v Ljubljano, da se je dne 19. junija leta 1674 porušil stolp župne cerkve in pri tem uničil cerkev z zakristijo in kostnico vred. Stolp sam pa je do tal razrušen. Vikar prosi škofa za izdajo listine, s katero bi župnija smela pobirati milodare pri laikih in pri cerkvah. Za pobiranje je vikar Tank določil cerkvenega ključarja Matijo Rudolfa, ki je to funkcijo opravljal že več kot 30 let in sedaj prosi za razrešitev. Cerkveni ključar Rudolf prosi tudi, naj bi se njegovega sina Jakoba, ki službuje kot duhovnik izven škofije, nastavilo v ljubljanski škofiji, da bi tako mogel pomagati svojim staršem, ki sta že 52 let poročena. Vikar Tank v tem pismu še prosi škofa, da odloči, koliko bi smele prispevati podružnične cerkve pri popravilu župne cerkve in stolpa, ki imajo v te svrhe pripravljene tele denarne zneske:

Cerkve sv. Martina in Ulrika v Večni vasi	300 goldinarjev
Cerkve sv. Nikolaja v Dvoru	125 goldinarjev
Cerkve sv. Vida v Kosezah	105 goldinarjev
in posebej v čistem srebru	30 goldinarjev

²⁹ KALj., fasc. 80/41.

Cerkev sv. Tomaža v Metlovi	68 goldinarjev
Cerkev sv. Urbana v Brezju	51 goldinarjev
Cerkev sv. Ulrika v Guncljah	48 goldinarjev

V tej zadevi je potem sklepala leta 1675 sinoda v Gornjem gradu, ki je z dekretom dovolila, da smejo podružnične cerkve dati v te svrhe polovico razpoložljivega denarja. Izdajo listine za pobiranje milodarov vikarju Tanku pa je sinoda odklonila z motivacijo, da je bilo pred leti prepovedano izstavljanje takih listin. Izjemamo pa je škof dovolil, da se izda listina za pobiranje milodarov, toda le v območju pliberskega cerkvenega okrožja. Ker so leta 1672 pri požaru župnišča pogoreli tudi vsi cerkveni urbarji, je sinoda naročila, da vikar sestavi nove urbarje.³⁰

Vikar Matej Tank pa ni bil dolgo na položaju šmihelskega vikarja; že leta 1676 je na tem mestu listinsko izkazan novi vikar Jurij Riedl, ki je bil leta 1672 imenovan za vikarja v Crni. Riedl je bil po rodu iz Pliberka in je bil tudi ordiniran na naslov mesta Pliberk.

26. februarja 1678 piše Jurij Riedl generalnemu vikarju ljubljanske škofije Francu Jožefu Garzaroli pl. Garzarolshoffen o razmerah v svoji župniji. Med drugim se pritožuje zoper beneficiata pri sv. Katarini Jakoba Rormeistra; ker ni hotel dati tega beneficija iz svojih rok kljub temu, da je to odredil ljubljanski škof. V pismu Riedl tudi prosi, da bi na praznik sv. Jurija smel priti njemu na pomoč kaplan iz Crne, ki je dober in zgleden mož in je domačin iz Večne vasi, kjer je že večkrat opravljal razna cerkvena opravila.³¹

Ker je bil Rormeister od leta 1662 do svoje smrti leta 1716 benficiat beneficija sv. Katarine nad Šmihelom, naj bo tu podan izvleček iz njegovega življenjepisa.³² Rormeister je bil koroški Slovenec, rojen 1. maja 1651 v Rormeistrovi hiši v Doberlivasi. Studiral je v Celovcu in v Gradcu, bil najprej župnik v Globasnici, nato v Guštanju, dne 23. aprila 1678 pa je postal mestni župnik v Celovcu, kjer je zidal sedanjo farno cerkev. Leta 1705 se je župniji odpovedal, bil pa je do svoje smrti 17. februarja 1716 slovenski pridigar v uršulinskem samostanu pri cerkvi sv. Duha v Celovcu. Bil je tudi zgodovinar in je zapustil v rokopisu več knjig, ki se nahajajo v rokopisu v župnišču mestne cerkve v Celovcu.

Dne 25. novembra 1688 je Jakob Rormeister, Theologiae Baccalaureus, duhovni svetovalec solnograškega nadškofa, mestni župnik v Celovcu, izdal ustanovno listino, s katero je volil cerkvi sv. Katarine v župniji Šmihel pri Pliberku znesek 1047 goldinarjev. Vsebinska te ustanovne listine je naslednja: Do svoje smrti bom jaz Rormeister užival pet odstotne obresti od zneska 1047 goldinarjev še sam, po moji smrti pa naj glavni davčni urad deželnih stanov v Celovcu izplačuje te obresti, ki znašajo letno 52 goldinarjev, vsako leto cerkvenim ključarjem po odbitku davkov in vojaških dajatev, ki jih plačuje kaplanija sv. Katarine. Ostali znesek se naj uporablja takole:

1. Vsak teden se naj bere maša za Rormeistra in njegove sorodnike, kar znaša za 52 tednov 17 goldinarjev 20 krajcarjev.

2. Na dan sv. Jakoba, t. j. dne 25. julija, se naj bere za njega rekviem, ki ga naj opravita šmihelski vikar in kaplan, benficiat pa naj opravi zahvalno službo božjo pri Marijinem oltarju. Vikar in benficiat naj prejmeta za ta opravila vsak 1 goldinar 4 šilinge, kaplan 1 goldinar, kantor oziroma če ni njega duhovniki, ki bodo peli, tudi 1 goldinar, skupaj 5 goldinarjev.

3. V sobotah zvečer ali pred prazniki naj cerkovnik prižge pred oltarjem sv. Katarine svetilke, zjutraj ob zvonjenju Ave Marije pa jih naj ugasne. V te svrhe se naj porabi vsak mesec en funt laškega olja, skupaj 12 funtov ali 3 goldinarje.

4. Cerkovnik naj prejema letno 2 goldinarja 20 krajcarjev.

5. V cerkvi sv. Marije na gori nad Dobrovasjo se naj bere vsako leto na petek po vseh svetnikih rekviem. Za to opravilo naj prejme župnik ali vikar 1 goldinar 30 krajcarjev, drugi duhovnik 1 goldinar, učitelj 6 šilingov, cerkovnik istotako 6 šilingov in cerkev za razsvetlavo 1 goldinar. Razen tega se naj berejo pri tej cerkvi maše prvi dan po prazniku Marijinega Oznanjenja, prvi dan po prazniku Marijinega Vnebohoda in prvi dan po prazniku Marijinega Rojstva. Za vse te maše

³⁰ KALj., fasc. 41/21.

³¹ KALj., fasc. 126/5.

³² Franc Kotnik, Iz Rormeistrovih zapiskov, Izvestja Muzejskega društva za Kranjsko, letnik VI, 1915, str. 71.

naj prejema župnik po 30 krajcarjev za vsako mašo, kar znaša skupno 7 goldinarjev. Ta znesek naj plačujejo cerkveni ključarji sv. Katarine vsako leto na dan sv. Jurija župniku v Dobrlivasi.

6. Ostanek v znesku 15 goldinarjev naj ostane v korist cerkve sv. Katarine, cerkveni ključarji pa naj skrbijo za to, da bo cerkev na vseh praznikih razsvetljena.

To ustanovo je ljubljanski škof Sigmund Krištof grof Herberstein potem dne 22. decembra 1688 potrdil.

Jakob Rormeister je moral imeti veliko premoženje. Ko je bil namreč leta 1691 predpisan državni davek na osebe, osebam kmečkega stanu je bil npr. predpisan osebni davek v znesku 12 krajcarjev na leto, je Rormeister plačal 50 goldinarjev osebnega davka. 1. oktobra 1696 pa je cesar uvedel nov davek na premoženje. Vsak državljan je moral plačevati od 1000 goldinarjev premoženja 10 goldinarjev, to je 1%. Rormeistru je bil predpisan davek na premoženje v znesku 120 goldinarjev. Njegovo premoženje je bilo torej precenjeno na najmanj 12.000 goldinarjev, kar je pomenilo tudi za tiste čase veliko.

Pri redni vizitaciji šmihelske župnije v letu 1690 je bilo šmihelskemu vikarju Riedlu naročeno, naj da namestiti nad krstnim kamnom sliko sv. Janeza Krstnika, cerkvena vrata pa naj bodo opremljena s takim ključem, da se jih tudi od znotraj ne bo moglo brez ključa odpirati.³³

Ko je pliberški vikar Jurij Stergar v začetku leta 1691 umrl, se je tudi šmihelski vikar Riedl potegoval za to mesto, ni ga pa dobil. Pač pa je bil Riedl tega leta prezentiran od vlade na izpraznjeno mesto beneficiata beneficija sv. Janeza Krstnika v Pliberku, katero funkcijo pa tudi ni dolgo užival, ker je leta 1695 umrl.

Leta 1690 je vikar Riedl prosil škofijski ordinariat v Ljubljani, naj se šmihelski kaplan Jurij Jamnik premesti na drugo službeno mesto, ker se med seboj nista razumela. Kaplani so namreč imeli v svojih namestitvenih dekretih klavzulo, da se jih lahko premesti na drugo mesto v škofiji, če se z vikarjem ne razumejo.³⁴

Dne 2. septembra 1696 se je vršila redna vizitacija šmihelske župnije, pri kateri je vizitator ugotovil naslednje: Za vikarja župnije je Filip Krainiker, doma v župniji Smartno pri Slovenj Gradcu, star je 45 let, ordiniran je bil na naslov gosposčine Lehen, ki je last grofice Marije Schrottenbach. Studiral je gimnazijo in filozofijo v Celovcu ter kazuistiko v Gradcu, kjer si je pridobil naslov magistra. Duhovnik je 19 let, od tega je bil pet let in pol vikar v Muti (Mauthen) na Zgor-njem Koroškem, 12 let je bil vikar v Slovenj Gradcu, lansko leto pa je prišel za vikarja v Šmihel. Za kaplana je sedaj v Šmihelu Blaž Fabricius, doma iz Cerknega v akvilejski škofiji, ki je star 50 let. Studiral je humanistiko v Ljubljani, nato filozofijo v Gradcu in dve leti teologijo v ljubljanskem samostanu. Ordiniran je bil na naslov gosposčine Luke Juraja v Vodicah. Duhovnik je 23 let; najprej je služboval dve leti pri ljubljanskem škofu, nato je bil štiri leta kaplan v gradu Križ, tri leta v Lučah, dve leti in pol v Ljubnem, dve leti in pol na Vranskem, nato zopet štiri leta v Lučah, v Šmihelu pa službuje že pet let. Na kolekturi dobiva 6 mernikov pšenice, 40 mernikov pšenične moke, 40 mernikov ovsja in 200 hlebkov sira, na štoli pa dobiva za krst po 6 krajcarjev od kmetov in po 12 krajcarjev od kočarjev, od poroke 16 krajcarjev in od maše 3 groše. Podložnik v Blatu Filip Peklenik noče od polovice zemljišča dajati kolekture. Hišo kaplanije, ki je sedaj v dobrem stanju, je dolžna popravljati podružnična cerkev sv. Martina v Brezjem. Za cerkovnika je Valentin Tabit, ki ga je sprejel v službo pokojni vikar Riedl in ki je v tej službi štiri leta. Cerkovnik dobiva na biri 7 mernikov žita in 200 hlebkov sira. Namesto sira nekateri dajo po en groš, nekateri po en krajcar. Na ministriranje se razume. Župna cerkev ima dva podložnika, nekaj njiv in nekaj živine, ki je podložna cenzusu. Cerkvena ključarja sta Blaž Riš, podložnik samostana Doberlavas, ki je v tej službi 15 let, in Primož Breznik, podložnik gosposčine Ženek, ki je v tej službi dve leti. Za plačo dobivata prvi letno 7 mernikov pšenične moke in 9 mernikov ovsja, drugi 4 mernike pšenične moke, 1 mernik pšenice in 8 mernikov ovsja.³⁵

Naslednik vikarja Krainikerja na položaju vikarja šmihelske župnije je bil Matija Modrič, magister filozofije, ki je nastopil to službo leta 1705 in ga nahajamo na tem mestu še leta 1725. V letu 1714 je bil v Šmihelu za kaplana Jurij Cajhen, doma iz Škofje Loke na Kranjskem, ordiniran na naslov samostana v Ko-

³³ KALj., fasc. 166/1.

³⁴ KALj., fasc. 157/38.

³⁵ KALj., fasc. 166/1, 166/2 in 166/3.

stanjevici, duhovnik 9 let. Poprej je služboval 2 leti v župniji Stara Loka, pred tem pa 6 let v nunskem samostanu v Škofji Loki. Stanuje v kaplaniji, ki spada pod kuratorsko cerkev sv. Martina in Ulrika v Večni vasi. Hrane ne dobiva v župnišču, kakor jo tudi njegovi predniki niso tam prejeli. Vzdržuje se iz kolekture, ki jo prejema od 150 faranov, od vsakega po en piskrič pšenične moke in po en piskrič ovs. Namesto piskriča pšenične moke daje 24 faranov piskrič pšenice. Nekateri farani dajejo tudi hlebček sira ali hlebček kruha.³⁶

Pri šmihelski župni cerkvi je obstajala tudi bratovščina sv. Mihaela, ki je imela 200 članov. Od teh je vsak brat plačeval letno po 10 novčičev. Od tega denarja so vsako leto kupili govedo, ki so ga zaklali na dan, ko je bral vikar mašo za v tem letu umrle brate in sestre; za brano mašo je vikar prejemal dva goldinarja ali kožo goveda. Cerkev je dajala na ta dan za potrošnjo 6 mernikov ovs, mernik pšenice ter tri mernike pšenične moke za kruh članom bratovščine. Bratovščina je imela v svoji lasti eno podložno kmetijo, ki jo je imel v posesti Rudolf, ki je moral prispevati vse gornje dajatve v žitu, razen tega pa je moral za poravnavo davkov deželi dati letno še dva mernika ovs in mernik rži.

Na dan praznika sv. Mihaela je morala cerkev plačati obed, vikar je moral prispevati 1 goldinar 30 krajcarjev za nabavo živil, vso vino pa je plačala tudi cerkev in sicer 10 do 15 poličev več ali manj po številu navzočih duhovnikov. Tudi na dan sv. Rešnjega telesa je obede plačala cerkev in sicer cerkev sv. Katarine polovico, polovico pa župna cerkev.

Na sinodi v Gornjem gradu dne 30. julija 1715 je bil navzoč tudi beneficiat sv. Katarine, to je bil takratni vikar župnije Kamen ob Dravi magister Franc Codelli. Ta vikar je bil v isti funkciji navzoč tudi na gornjegrajski sinodi dne 10. maja 1724, na kateri je izdal škof Viljem grof Leslie vsem župnijam, vikariatom in beneficijem odlok, da je v njihovih domovih prepovedano trgovati z vinom ali ga prodajati. Ta odlok je bil izdan v zvezi z okrožnico škofa Jožefa z dne 28. februarja 1679, s katero je škof duhovnikom prepovedal trgovanje z vinom ali izvrševanje gostilniške obrti. Beneficiat sv. Katarine Franc Codelli je leta 1738 umrl; na njegovo mesto je cesar Karol VI. dne 28. maja 1738 prezentiral Valentina Polajnerja.

Na sedežu šmihelskega vikariata pa so kot nasledniki Matije Modriča izkazani: leta 1741/42 Matija Čeh (Tschegk), od leta 1745 do 1757 Franc Volfgang Forgar, doktor teologije in apostolski protonotar, njega je do leta 1766 nasledil Jožef Karol Martinuzzi, od leta 1766 dalje pa je bil vikar šmihelske župnije Janez Jurij Molle, ki je tudi leta 1887 podpisal sporočilo o odstopu šmihelske župnije lavantinski škofiji.

V naslednjem bo tudi za šmihelsko župnijo prikazana tabela o gibanju prebivalstva po spiskih, ki so jih morali pošiljati vikarji vsako leto sinodi v Gornjem gradu:

Letnica	Communi- cantes	Non communi- cantes	Skupaj faranov	Rojstva	Poroke	Umrli
1665			1509			
1667			1569			
1696	1600	500	2100			
1705	1400	400	1800	77	15	42
1708	1375	520	1895	80	19	49
1713	1365	400	1765	78	15	50
1715	1438	562	2000	49	12	174
1719	1473	427	1900	90	12	38
1723	1800	700	2500	60	14	44
1741	1622	204	1826	69	10	55
1748	1400	300	1700	78	22	44
1749	1400	300	1700	74	8	33
1750	1400	300	1700	69	15	38
1752	1313	487	1800	65	13	50
1754	1520	400	1920	53	13	42
1759	1614	381	1995	60	17	45
1760	1715	280	1995	75	16	71

³⁶ KALj., fasc. 51/14.

1761	1531	427	2003	65	14	48
1762	1563	417	1980	79	14	49
1763	1805	163	1968	67	17	40
1764	1745	252	1971	74	13	41
1765	1680	235	1915	70	12	53
1766	1405	501	1906	52	8	49
1767	1393	479	1872	47	10	49
1768	1456	360	1816	60	22	70
1769	1473	508	1981	65	21	33
1770	1449	474	1923	54	10	34
1771	1600	477	2077	67	15	65

Če analiziramo posamezne vpise te statistične tabele, vidimo, da nekateri vikarji pri vpisu števila faranov niso bili čisto točni. Povprečno je živel v šmihelski župniji okoli 2000 ljudi. Za leto 1723 je bilo vpisanih 2500 prebivalcev, kar gotovo ni odgovarjalo resničnemu stanju prebivalstva. Tudi v letih 1748 do 1750 je takratni vikar vpisal številko 1700 kar po domače. Pač pa smemo smatrati, da so vpisi rojstev, porok in smrti točni, ker so župniki in vikarji morali te podatke vpisovati v matične knjige. Če primerjamo število rojstev s številom smrtnih primerov, vidimo, da je v skoraj vseh prikazanih letih število rojstev prekašalo število smrti za eno tretjino. To nam dokazuje, da so bile zdravstvene prilike v tej koroški ravninski župniji še dokaj zadovoljive razen v letu 1715, ko je razsajala na Koroškem epidemija kuge ali kolere in je v tem letu umrlo v šmihelski župniji 174 oseb, to je okoli 10 % celotnega prebivalstva. Če pa primerjamo število smrtnih primerov leta 1715 v mestu Pliberku samem, kjer je podlegla kugi skoro polovica mestnega prebivalstva, smemo sklepati, da so bili na deželi ljudje bolj odporni zoper to božjo kazen, kakor so v tistih časih imenovali te pojave nalezljivih boleznih kuge in kolere. Pač pa je bila na deželi mortaliteta otrok ustrahujoča. Tako so matičarji zabeležili za šmihelsko župnijo za leto 1705 med 42 smrtnimi primeri 23 otrok, za leto 1708 med 49 smrtnimi primeri 24 otrok in za leto 1719 med 38 smrtnimi primeri 19 otrok. To pomeni, da je v teh treh letih pripadala polovica umrlih oseb nedorasli mladini. Večkrat so matičarji v svojih poročilih ločili otroke v zakonsko in izvenzakonsko rojene. Tako je bilo leta 1708 od 80 v župniji Šmihel rojenih otrok 12 nezakonskih, v letu 1713 od 78 novorojenčkov 11 nezakonskih in v letu 1723 od 60 novorojenih otrok 7 nezakonskih, to se pravi, da je bilo v teh treh letih več kot 10 % otrok rojenih izven zakona. Ta pojav je pripisati predvsem socialnemu položaju kmečkih poslov, posebno kmečkih dekel, ki zaradi revščine niso imele prilike in možnosti do poroke.

Za leto 1754 je tudi za šmihelsko župnijo ohranjen seznam vseh faranov z navedbo njihovega imena in priimka, bivališča, starosti in poklica. Prebivalcev je štela župnija v tem letu 1928, od teh so se bavile z obrtnimi poklici 103 osebe: 11 je bilo tesarjev, 11 čevljarjev, 15 tkalcev, 15 kladivarjev (Hammerschmide), 10 žebjarjev (Nagelschmide), 9 mlinarjev, 15 krojačev, 2 gostilničarja, 1 godbenik, 11 varilcev piva, 1 sodarski mojster in 2 kovaška mojstra.

Ob zaključku boja na kratko ocenjene družbenopolitične, gospodarske, socialne in narodnostne razmere prebivalstva šmihelske župnije v času od leta 1461 do 1787.

Družbenopolitično so vladale v Šmihelu podobne razmere kot v sosednji pliberški župniji s to razliko, da je spadal teritorij pliberške župnije v celoti pod deželsko sodišče pliberškega gospostva, medtem ko je spadal teritorij šmihelske župnije deloma pod pliberško deželsko sodišče, deloma pa pod deželsko sodišče samostanskega gospostva v Doberli vasi. Medtem ko je bilo visoko (krvno) kazensko sodstvo v rokah deželskih sodišč zemljiških gosposk, so imeli vikarji za svoj župni okoliš pravico do kaznovanja svojih faranov zaradi nepokorščine v cerkvenih zadevah, kakor smo to videli v primeru, ko je vikar Peer kaznoval podložnika, ki ni hotel priti pred njega na zaslišanje. Med prebivalstvom so družbenopolitično odigrali vidnejšo vlogo cerkveni ključarji, ki so skupno z vikarjem upravljali premoženje cerkve, za katero so bili imenovani. Skupno z vikarjem so cerkveni ključarji odločali v prvi instanci v civilno-sodnih sporih, ki so nastajali v zvezi z uživanjem podložniških kmetij in zemljišč, kakor smo to videli v primeru pritožbe vdove Helene Schuster iz leta 1668, ko je škof poučil vikarja, da predstavljajo cerkveno zemljiško gosposčino vikar in cerkveni ključarji skupno. Beneficiat sv. Ka-

tarine Jakob Rormeister je leta 1688 v ustanovni listini določil, naj cerkveni ključarji upravljajo z dohodki in izdatki te ustanove.

V gospodarskem pogledu se je večina prebivalstva šmihelske župnije bavila z živinorejo in kmetijstvom. Mnogo kmečkih podložnikov pa se je poleg kmetijstva bavilo tudi z obrtno dejavnostjo. Tako smo videli, da je bilo v tej župniji 15 tkalcev in 11 varilcev piva. Ti dve obrti sta bili več ali manj domače obrti, varjenje piva pa je bila posebnost slovenskega dela koroške dežele, kakor so bili tega mnenja tudi nemški koroški zgodovinarji, ki so v Carinthii to domačo obrt opisovali.³⁷ Varili so tako imenovani kameni ol, nemško Steinbier, po Wolfovem slovarju kamni ol ali kamba, izdelek sam pa so imenovali koritnjak. Na kratko bom pojasnil, zakaj so to pivo imenovali kameni ol. V velika lesena vedra, v katerih so bile z vodo pomešane surovine, obstoječe iz naprej določene količine ječmena, ovs, hmelja in kvasa, so metali posebno vrsto kamenja, ki se je dalo segreti do take stopnje, da je potem v vedrih pripravljena zmes nekaj ur vrela. Še na koncu 19. stoletja so ugotovili, da so še v nekaterih krajih slovenske Koroške varili to pivo, po letu 1900 pa je ta domača slovenska obrt popolnoma izumrla, ker so jo izpodrinile vedno številnejše pivovarne. Ko so oddajali zemljiški podložniki za poravnavo naturalnih dajatev in desetine žito v zrnju, so se v tem delu Koroške posluževali za mero žita posode, ki so jo imenovali »piskrič«, kakor sem to ugotovil v raznih urbarjih in listinah. Zanimivo bi bilo ugotoviti, ali poznajo slovenski kmetje na Koroškem še izraz piskrič in koliko je tak piskrič meril. Za deželo Koroško je bila namreč leta 1581 izdana nova uredba o merah,³⁸ po kateri je znašala merica žita 3,41 l, pol merice pa 1,75 l.

Med obrtniki smo zasledili tudi celo vrsto fužinskih delavcev in 9 mlinarjev. Ti so imeli svoje obrtne naprave in svoje mlino ob vodi in je potok Bistrica, ki teče delno po ozemlju župnije Šmihel, moral biti v tistih časih gosto posejan s temi vodnimi napravami. Imenjski davek za te vodne naprave pa je vsekakor pobirala gosposčina v Pliberku oziroma v Dobrli vasi.

V socialnem pogledu smo videli, da je večina prebivalcev šmihelske župnije spadala med najnižji sloj prebivalstva, saj so večino tvorili kmečki podložniki in obrtniki. Podložniki pa so se znali proti krivičnim bremenom in proti izkoriščanju zemljiških gospod tudi upreti. Značilen je primer vikarja Primoža Peera, ki ga je pri pobiranju desetine napadel oškodovani podložnik s svojimi tremi sinovi. Zoper vikarja Peera se je uprla mladina, ker ji je hotel zabraniti veseljačenje ob kresovanju. Podložni kmetje so se uprli tudi zoper vojaštvo, ki je prišlo iz Celovca v Šmihel po vsej priliki z nameni, ki so bili prebivalstvu sovražni.

Vikar Peer se je kmalu po svojem prihodu v Šmihel pritožil na škofijski ordinariat, da mu med Korošci ni mogoče živeti in da so koroški kmetje revnejši kot kranjski. To je bilo res, temu pa niso bili krivi prebivalci te pokrajine, temveč geografska lega koroške dežele; njena nadmorska višina je večja od one na Kranjskem, zaradi česar je tudi zemlja na Koroškem manj rodovitna kot na Kranjskem.

V kulturnem pogledu smo videli, da se je prebivalstvo te dežele držalo z lju-beznijo starih običajev, ko so Šmihelčani vsako leto praznovali kresovanje, pri tem igrali na piščali in citre ter plesali in prepevali. Tudi kristalni obročki, ki so jih metali fantje v okna župnišča, spadajo med koroško folkloro.

V času, ki ga opisujemo, šole v Šmihelu še ni bilo; vsa skrb za vzgojo mladine je ležala na ramah duhovščine, ki so nadarjene dečke poučevali tudi v latinščini in jih pripravljali na duhovniški poklic. Tu je treba vsekakor dati priznanje vikarju Primožu Peeru, ki po svojem značaju ni bil preveč priljubljen pri svojih faranih, ki pa je vzgojil nekaj dečkov, ki so postali pozneje duhovniki.

V narodnostnem pogledu smemo z vso gotovostjo trditi, da je vse ozemlje šmihelske župnije v teh treh stoletjih, ki jih opisujemo, bilo strnjeno naseljeno s Slovenci. Tudi duhovniki, ki so službovali v Šmihelu, so bili Slovenci, saj je mnogo teh duhovnikov prišlo iz Kranjske in Štajerske. Izjema je bil morda vikar Riedl, sin pliberskega meščana, ki pa se je že v mladosti naučil v pliberski šoli toliko slovenščine, da mu to ni delalo težave pri opravljanju svojega poklica. Naše slaviste pa bo morda zanimala ugotovitev, da je izšel leta 1673 evangelij v slovenskem jeziku.

³⁷ H. K. M. Das Steinbier, Carinthia 1822/51; Rud. Walzer, Kulturbilder und Skizzen aus Kärnten, Klagenfurt 1890, str. 130 ss; R. Dürnwirth, Das Steinbier, Carinthia I 1905, str. 10 ss.

³⁸ Walter Fresacher, Die Grösse des Landvierlings in Kärnten, Carinthia I 1964, str. 152 ss.

Zusammenfassung

In der Abhandlung werden die gesellschaftlich-politischen, wirtschaftlichen, sozialen, kulturellen und nationalen Verhältnisse der Bevölkerung in der Pfarren Sanct Michael ob Bleiburg im Zeitraume von 1461 bis 1787 geschildert.

In gesellschaftlich-politischer Beziehung wurde der Beweis erbracht, dass der Standes-Unterschied zwischen der bäuerlichen Landbevölkerung und der Geistlichkeit ein grösserer war als in der Stadt und dies zum Nachteile der Landbevölkerung.

In wirtschaftlicher Beziehung wäre hervorzuheben dass sich in der Pfarre St. Michael ob Bleiburg ein Grossteil der Landbevölkerung ausser Landwirtschaft und Viehzucht auch mit einheimischen Gewerben betätigte, vor allem mit der Weberei und mit der Erzeugung von Steinbier. Im Pfarrausweis aus dem Jahre 1754 wurden 15 Weber und 11 Steinbierbrauer festgestellt. Die Erzeugung des Steinbiers war eine Besonderheit des slowenischen Teiles Kärntens, wie dies auch alle Kärntner Geschichtsschreiber erwiesen haben.

Das kulturelle Leben der Bevölkerung dieser Pfarre war in den drei Jahrhunderten, die hier beschrieben wurden, auf keiner sichtlichen Höhe. Schulen gab es noch keine, die Geistlichen unterrichteten die Jugend an Sonntagnachmittagen und lehrten begabtere Schüler auch in der lateinischen Sprache, um sie zum Besuche der humanistischen Schulen in Klagenfurt, Graz oder Wien vorzubereiten. In St. Michael feierte die Bevölkerung alljährlich das Sonnwendfest, das ein alter slowenischer Brauch war. Bei dieser Gelegenheit wurde ein grosses Freudenfeuer angezündet, die Jugend erfreute sich mit Tanz und Gesang, musiziert wurde auf Flöten und mit Zietern.

In nationaler Hinsicht konnte festgestellt werden, dass die Gesamtbevölkerung der slowenischen Volksgruppe angehörte.

KONGRESI IN SIMPOZIJI

Marjan Britovšek

PRVO ZASEDANJE KOMISIJE ZGODOVINARJEV SFRJ IN SSSR V MOSKVI
OD 16. DO 17. DECEMBRA 1974

Do prvega uradnega stika med zgodovinarji SFRJ in SSSR je prišlo v času kongresa jugoslovanskih zgodovinarjev v oktobru leta 1973 v Budvi. Predsedstvo Zveze društev zgodovinarjev Jugoslavije se je tedaj dogovorilo s predstavniki sovjetskih zgodovinarjev, da bodo osnovali mešano komisijo jugoslovanskih in sovjetskih zgodovinarjev. Prvi sestanek te komisije naj bi bil organizacijskega značaja, v maju leta 1974 v Moskvi. Na njem naj bi razpravljali o oblikah dela komisije in sestavili načrt za sodelovanje jugoslovanskih in sovjetskih zgodovinarjev.

Iz zapisnika tega organizacijskega zasedanja komisije zgodovinarjev SFRJ in SSSR je razvidno, da je do tega sestanka prišlo 26. junija 1974 v Moskvi. Jugoslovanske zgodovinarje sta zastopala dr. Dimo Vujović, direktor zgodovinskega inštituta SR Crne gore in predsednik jugoslovanskega dela komisije dr. Branislav Vranešić, profesor univerze v Novem Sadu in predsednik Zveze društev zgodovinarjev SFRJ. S sovjetske strani so bili navzoči: akademik A. L. Naročnickij, direktor zgodovinskega inštituta akademije znanosti SSSR in predsednik sovjetskega dela komisije, dr. V. A. Kumanov, znanstveni sekretar oddelka družbenih ved prezidija akademije znanosti SSSR, podpredsednik sovjetskega dela komisije, dr. J. Pisarev, načelnik oddelka v inštitutu za slavistiko in balkanistiko akademije znanosti SSSR, podpredsednik sovjetskega dela komisije, dr. V. G. Karasjov, šef katedre za zgodovino južnih in zahodnih Slovanov na zgodovinski fakulteti moskovske univerze, podpredsednik sovjetskega dela komisije, M. M. Sumarokova, znanstveni sodelavec inštituta za slavistiko in balkanistiko akademije znanosti SSSR, znanstveni sekretar sovjetskega dela komisije, G. M. Slavin, znanstveni sodelavec inštituta za slavistiko in balkanistiko akademije znanosti SSSR, član sovjetskega dela komisije in H. G. Andronikov, znanstveni sodelavec Vojno-zgodovinskega inštituta, član sovjetskega dela komisije.

Na skupnem zasedanju so se predstavniki obeh delov komisije pogovorili o glavnih nalogah dejavnosti komisije. Sporazumeli so se, da bo glavna naloga komisije sodelovanje v prizadevanjih za razvoj zgodovinske znanosti v obeh deželah in krepitev prijateljstva med narodi SFRJ in SSSR na osnovi organizacije vsestranskega znanstvenega sodelovanja zgodovinarjev. Osnovna oblika dela komisije zgodovinarjev SFRJ in SSSR naj bi postala letna plenarna zasedanja izmenoma v eni in drugi deželi. Znanstveni problemi, ki bi jih obravnavali na teh zasedanjih, naj bi se nanašali na zgodovino odnosov, sodelovanja in zvez med narodi Jugoslavije in SSSR od najstarejših časov do današnjih dni. Posebno pozornost bi posvetili političnim, ekonomskim in kulturnim stikom ter nacionalno osvobodilnim gibanjem jugoslovanskih narodov in Rusije od XVII. do XX. stoletja, revolucionarnim demokratom Rusije in Srbije v drugi polovici XIX. stoletja, delavskemu in socialističnemu gibanju ob koncu XIX. in v začetku XX. stoletja v jugoslovanskih deželah in v Rusiji, primerjavi ekonomsko-socialnega razvoja jugoslovanskih narodov in narodov Rusije, vlogi Rusije v mednarodnih odnosih na Balkanu od XVII. stoletja do 1918, sodelovanju narodno-osvobodilne vojske Jugoslavije in rdeče armade med drugo svetovno vojno, jugoslovansko-sovjetskemu sodelovanju nasploh itd.

Predstavniki obeh delov komisije so se sporazumeli, da bodo objavili gradivo plenarnih zasedanj komisije v obliki zbornikov v srbohrvatskem in ruskem jeziku, po potrebi pa tudi v drugih jezikih narodov SFRJ in SSSR. Prav tako so izrazili

željo, da bi dvakrat letno izšel informativni bilten komisije zgodovinarjev SFRJ in SSSR.

Poleg plenarnih znanstvenih zasedanj so predvideli tudi druge oblike sodelovanja kot na primer: skupno pripravo in izdajanje zbornikov arhivskega gradiva o zvezah in sodelovanju med narodi SFRJ in SSSR in o drugih vprašanjih iz zgodovine obeh dežel v okviru dogovorjenih splošnih nalog komisije. Komisija se je obvezala, da bo nudila vsestransko pomoč pri koriščenju arhivskega gradiva za potrebe znanstvenega proučevanja zgodovine obeh držav. V programu dejavnosti komisije so predvideli tudi pripravo in objavljanje kolektivnih znanstvenih del sintetičnega značaja in člankov, vzajemno objavljanje znanstvenih del (previde monografij in člankov, izmenjavo člankov za znanstvene publikacije, pomoč pri preučevanju in poučevanju zgodovine Jugoslavije v SSSR in zgodovine SSSR v SFRJ itd.). Komisija zgodovinarjev SFRJ in SSSR naj bi postala središče za koordiniranje na področju preučevanja, izmenjave izkušenj in popularizacije dosežkov zgodovinske znanosti obeh držav.

Načrt dejavnosti komisije v bližnji prihodnosti je predvidel dnevni red za tri naslednja plenarna zasedanja komisije. Na prvem plenarnem zasedanju bi obravnavali organizacijska vprašanja. Zasedanje bi bilo v Moskvi v prvi polovici decembra 1974. Sovjetski del komisije se je obvezal, da bo pozval na to zasedanje predstavnike jugoslovanskih zgodovinarjev in da bo informiral udeležence o glavnih rezultatih in perspektivah proučevanja zgodovine narodov SFRJ in SZ, jugoslovanski predstavniki pa bodo informirali sovjetske zgodovinarje o dejavnosti jugoslovanskih zgodovinarjev na tem področju.

Drugo plenarno zasedanje komisije naj bi bilo oktobra 1975 v Sarajevu v okviru mednarodnega simpozija, posvečenega stoletnici bosansko-hercegovske vstaje v letih 1875 do 1878. Tretje plenarno zasedanje komisije bi bilo v Moskvi, Leningu ali Kijevu leta 1976. Posvečeno naj bi bilo odnosom in zvezam med narodi Jugoslavije in SSSR v letih med drugo svetovno vojno.

Do prvega plenarnega zasedanja komisije je prišlo 16. in 17. decembra 1974. V jugoslovanskem delu komisije so bili dr. Dimo Vujić, dr. Radoman Jovanović, znanstveni sodelavec zgodovinskega inštituta SR Crne gore, dr. Marko Sunjić, profesor filozofske fakultete v Sarajevu, dr. Momčilo Spremić, docent filozofske fakultete v Beogradu, Djordje Milanović, sodelavec Muzeja revolucije v Novem Sadu, dr. Marjan Britovšek, profesor filozofske fakultete univerze v Ljubljani, Josip Adamček, asistent na filozofski fakulteti univerze v Zagrebu in dr. Rastislav Terzijski, znanstveni sodelavec Inštituta za nacionalno zgodovino SR Makedonije. S sovjetske strani so bili navzoči akademik A. Naročnickij, predsednik sovjetskega dela komisije, njegovi namestniki dr. V. G. Karasjov, dr. V. A. Kumanjov, dr. J. A. Pisarev, M. M. Sumarokova, znanstveni sekretar sovjetskega dela komisije, in gostje dr. V. I. Bovikin, namestnik direktorja inštituta SSSR akademije znanosti SSSR, dopisni član J. V. Bromlej, direktor etnografskega inštituta akademije znanosti SSSR, V. V. Zelenjin, sodelavec inštituta za slavistiko in balkanistiko akademije znanosti SSSR, dr. K. V. Gusev, namestnik predstojnika katedre za zgodovino SSSR akademije družbenih ved pri CK KPSS, dr. M. I. Kuljičenko, predstojnik sektorja v inštitutu marksizma-leninizma pri CK KPSS, dr. A. S. Protopopov, predstojnik znanstvenega oddelka Višje šole sindikalnega gibanja, dr. Sipols, predstojnik oddelka inštituta za zgodovino SSSR akademije znanosti SSSR, G. M. Slavin in L. V. Tjagunjenko, predstojnik sektorja v inštitutu za ekonomiko svetovnega socialističnega sistema.

Svečane otvoritve na prvi dan zasedanja so se udeležili vsi člani komisije in številni predstavniki akademije znanosti SSSR, inštituta za slavistiko in balkanistiko, predstavniki jugoslovanske ambasade v Moskvi, predstavniki inštituta marksizma-leninizma, študenti zgodovinske fakultete moskovske državne univerze Lomonosova in drugi.

Prvo plenarno zasedanje je začel predsednik sovjetskega dela komisije akademik A. L. Naročnickij. V svojem pozdravnem govoru je opozoril na pomen zasedanja in izrazil zadovoljstvo, da je do srečanja prišlo. Nato so prečitali pozdravne telegrame, ki so jih zasedanju poslali prezidij akademije znanosti SSSR, predsednik znanstvene sekcije akademije znanosti SSSR, član CK KPSS akademik A. Rumjančev, predsednik prezidija zveze društev za sodelovanje s tujimi deželami N. Popova in pismo predsednika zveze društev zgodovinarjev Jugoslavije profesorja V. Vraniševića. Nato je akademik Naročnickij predstavil navzočim člane obeh delov komisije.

Po sprejemu dnevnega reda je akademik Naročnickij predal predsedniške dolžnosti predsedniku jugoslovanskega dela komisije D. Vujević in sam podal obsežen referat o proučevanju zgodovine narodov Jugoslavije v SSSR. V svojih izvajanjih je poudaril, da sega v Rusiji zanimanje za zgodovino Južnih Slovanov že v XV. in XVI. stoletje. Razvoj slavistike sredi XIX. stoletja v univerzitetnih središčih v Moskvi, Harkovu, Kazanu in drugih mestih je omogočil, da so ruski avtorji izdali številna dela, v katerih so obravnavali zgodovino jugoslovanskih dežel.¹ Za vsa ta dela je po mnenju akademika Naročnickega značilen ozekek zgodovinsko-diplomatski ali filološki pristop. Dela so pisana v okoliščinah tedanjih zgodovinskih razmer, vsekakor pa vsebujejo mnogo izvirnega gradiva, zanimivega za zgodovino jugoslovanskih narodov. Prav iz teh razlogov bi kazalo obogatiti tudi naše historične biblioteke s temi deli.

Z ustanovitvijo prvih centrov slavistike pri inštitutu akademije znanosti SSSR in na univerzah v tridesetih letih sovjetske oblasti je proučevanje zgodovine balkanskih narodov dobilo v njihovih raziskovalnih načrtih pomembno mesto. Zrasla je vrsta pomembnih raziskovalcev: akademiki B. D. Grekov, V. I. Pičeta, N. S. Deržavin, Ju. V. Got'e, M. H. Tihomirov in drugi.

Prvi direktor inštituta za slavistiko je postal B. D. Grekov, ki je mnogo pripeljal k proučevanju slovanskih dežel. Med take raziskovalce sodita tudi Pičeta in Nikitin. Jugoslovansko zgodovino danes proučujejo v več znanstveno-raziskovalnih inštitutih in na visokih šolah. Med takšne inštitute je referent uvrstil predvsem inštitut za slavistiko in balkanistiko v Moskvi, zgodovinski in etnografski inštitut pri akademiji znanosti SSSR, inštitut za proučevanje vojaške zgodovine pri ministrstvu za obrambo SSSR, inštitut marksizma-leninizma pri CK KPSS, zgodovinski inštitut akademije znanosti Ukrajinske SSR v Kijevu, katedre za zgodovino južnih in zahodnih Slovanov na moskovski, harkovski, in kijevski univerzi, katedre za občo zgodovino na leningrajski, voroneški in permski univerzi ter v drugih univerzitetnih središčih.

¹ Naročnickij je nato podal bibliografski pregled raziskovanj, ki so jih doslej opravili sovjetski zgodovinarji na temo zgodovine jugoslovanskih narodov in rusko-jugoslovanskih odnosov v različnih zgodovinskih obdobjih. Podrobneje je osvetlil študije in razprave sovjetskih raziskovalcev, ki obravnavajo obdobje fevdalizma. Iz bibliografskega pregleda razberemo, da so sovjetski avtorji posvetili največ pozornosti srbski, makedonski, hrvaški in črnogorski zgodovini. V ospredju njihovega zanimanja je tematika preseljevanja ljudstev jugovzhodne Evrope in Bizanc. S to problematiko se je ukvarjala v tridesetih in štiridesetih letih vrsta znanih sovjetskih raziskovalcev: Pičeta, Tihomirov, Got'e, Ditjakin in drugi.²

Zanimanje sovjetskih zgodovinarjev-slavistov je pritegnila tudi zgodovina bojev slovanskih narodov proti nemški fevdalni agresiji, problematika prvih srednjeveških držav na ozemlju današnje Jugoslavije, zgodovina družbenih, pravnih in kulturnih zvez med narodi SSSR z južnimi Slovani. S tega področja je bilo napisanih mnogo del. Nekateri raziskovalci so proučevali problematiko zgodovine Jugoslavije v ob-

¹ Д. Ф. Гильфердинг. Босния, Герцеговина и Старая Сербия. СПб. 1853; Е. Ковалевский. Четыре месяца в Черногории. СПб. 1841; Н. А. Попов. Путешествие в Черногорию. СПб. 1847; Н. А. Попов. Россия и Сербия. Ч. I—II. М. 1869; О. Ф. Милер. Славянский вопрос в науке и жизни. СПб. 1865; Дубровин. Сербский поворот в царствование Александра I.; А. Петров. Война России с Турцией и польскими конфедератами 1764—1774. т. II. СПб., 1866; В. Ламанский. Сербия и южнославянские провинции Австрии. СПб., 1864; А. Н. Бухарон. Россия и Турция от возникновения политических международных отношений до Лондонского трактата 13 марта 1871. СПб., 1878; А. А. Погодин. История Сербии. СПб., 1909; П. А. Кулаковский. Иллиризм. Исследование по истории хорватской литературы периода Возрождения. Варшава 1894; П. А. Заболотский. Очерки русского влияния в славянских литературах нового времени. Варшава, 1809 г.; П. А. Ровинский. Черногория в ее прошлом и настоящем. СПб., 1888; т. I—II; Н. Р. Овсяный. Сербия и Сербия. СПб., 1898; С. А. Жигарев. Русская политика в восточном вопросе. Ученые записки. МГУ, 1896.

² В. И. Пичета. Славянско-византийское отношения в VI—VII вв. в освещении советских историков. «Вестник древней истории», 1947, No 3; М. Н. Тихомиров. Исторические связи русского народа с южными славянами в древнейших времен на половине ХУП в. — «Славянский сборник», М., 1947; Готье Ю. В. Образование Сербского государства. «Славянский сборник», М., 1947; Русские на Балканском полуострове в XI—XIV вв. «Уч. зап. Московского пед. института» т. 2, вып., 1939; Б. Т. Горянов. Славяне в Византии в V—VI вв. — «Ист. журнал», 1939, No 10; В. Дитякин. Образование государства у ховатов. — «Ист. журнал», 1944, No. 10—11; сб. «Вековая борьба западных и южных славян против германской агрессии» М., 1944; Б. А. Греков. Винодолский статут об общественном и политическом строе Винодола. М. 1948; Ю. В. Бромлей. Становление феодализма в Хорватии XI—XII вв. — «Славянский сборник», В. Луки, 1968; Е. З. Липшиц. Из истории славянских общин в Македонии в VI—IX вв. — сб. «Академик Б. А. Грекову ко дню 70-летия», М., 1952; Р. А. Наследов. Македонские славяне конца IX-начала X вв. — «Виз. временник» т. II, 1956; К. В. Хвостова. К вопросу о терминологии летописи попа Дуклянина. «Славянский архив», М., 1959.

dobju razvitega fevdalizma; zlasti so pozorno analizirali socialno-ekonomske odnose. V številnih razpravah so se lotili proučevanja agrarnih odnosov, tlačanstva oziroma podložništva, oblik in tendenc razvoja fevdalne rente. Vrsto raziskav so posvetili zgodovini mest v Srbiji v obdobju med turškim zavojevanjem. Nekateri avtorji so obravnavali tudi zgodovino fevdalizma v jugoslovanskih deželah po njihovi nasilni vključitvi v turški imperij, beneško republiko in habsburško monarhijo.³

Naročnikij je opozoril na potrebo po še bolj sistematičnem preučevanju problematike zgodovinskih odnosov Rusije z južnimi Slovani v obdobju fevdalizma. Na to temo je bilo sicer že napisanih nekaj pomembnih del, vsekakor pa bi kazalo posvetiti v prihodnje še večjo pozornost vprašanjem nastanka fevdalizma, formiranju srednjeveških držav, razvoju fevdalne rente in nastanku kapitalizma v jugoslovanskih deželah.

Izčrpen bibliografski prikaz Naročnikेga kaže, da sovjetski zgodovinarji sistematično proučujejo obdobje fevdalizma in zgodnjega kapitalizma na področju Srbije, Črne gore, Dalmacije, Hrvatske, medtem ko se Slovenije z izjemo Iskre Čurkine dotikajo le obrobno.

Z zgodovino jugoslovanskih dežel v XIX. stoletju se sistematično ukvarja vrsta priznanih sovjetskih zgodovinarjev. Referent je navedel samo nekaj del najvidnejših raziskovalcev za srbsko zgodovino tega obdobja: V. V. Zelenina, I. S. Dostjana, V. G. Karasjova, M. S. Siharova,⁴ za Hrvatsko I. I. Lešilovskaje,⁵ V. I. Freidzona,⁶

³ А. Е. Москаленко. К вопросу о социально-экономических отношениях в Сплите в XIV в. — «Виз. временник», т. IЗ, 1958; М. М. Фрейденберг. Деревня и городская жизнь в Дамации XIII—XV вв. Каалини, 1972; Н. П. Маначикова. Торговые общества в Дубровнике в XIII—XIV вв. Сб. «Славянне и Россия». М. 1972; В. В. Захаров. К вопросу о крестьянском землевладении в Задарском дистрикте в XI—XIV вв. — «Вопросы истории славян», вып. 3, Воронеж, 1970; Н. П. Соколов. Возникновение «азиатического вопроса». — Уч. зап. Горьковского пед. института, вып. IЗ, 1950; А. А. Шаферова. Развитие социально-экономического строя Сербии в XIII—XIV вв. А. 1950; А. Х. Соколовский. Феодальная вотчина в южной Сербии в XIII—XIV вв. М. 1953; С. П. Боброва. Феодальное землевладение в Сербии в XI-первой половине XIV в. Воронеж. Аба. реф. Каид. диссерт., 1956; Е. П. Наумов. Феодальное землевладение в Сербии, северной и центральной Македонии и Зете во второй половине XIV в. М. 1964; В. П. Грачев. Административное («жупнос») управление в Сербии X—XIV вв. Опыт критического анализа на политическую организацию средневековой Сербии. М. 1966; С. П. Боброва. Ремесло в сербском поместье в XIII-первой половине XIV вв. (по данным хрисовулов). — «Труды Воронежского гос. ун-та», т. 59 (вып. ист.) 1957; А. А. Шаферова. Сербское крестьянство в XIII-первой половине XIV века. — Уч. зап. Красноярского пед. ин-та т. 9, вып. I, 1957; С. П. Боброва. Некоторые вопросы крестьянского землевладения в Сербии XII-первой половины XIV вв. «ВИС», вып. I, 1963; Ето же. К вопросу в сербских сокольниках. Сб. «Советское славяноведение», Минск, 1969; Дежанские сокольники. — «ВИС», вып. 3, 1970; Е. П. Наумов. К вопросу об эволюции феодальной ренты в Сербии, северной и центральной Македонии и Зете в первой половине XIV в. — «УЗИС», г. XXIV, 1962; ЕАИВЕ, Об эволюции феодальной ренты в Сербии, северной и центральной Македонии и Зете в XIV в. — Минск 1964; ЕАИВЕ. К истории категорий крестьянства в Сербии, Македонии и Зете в XIV в. — Вильнюс, 1965; А. Х. Соколовский. Феодальная вотчина и южной Сербии в XIII—XIV вв. ВИСИС, No 17, 1955; А. А. Шаферова. Города Призрен в XIV веке. — «Из истории древнего мира и средних веков», Красноярск, 1967; Ето же. Землевание в городах сербского государства (XIII—XIV вв.). «Доклады научной конференции» (сер. ист. фил.) Красноярск, 1966; Е. П. Наумов. К оценке социально-экономических изменений в Сербии, Македонии и Зете во второй XIV в. — «ВИС», вып. —, Воронеж. 1966; В. П. Грачев. Сербская государственность в X—IV вв. М. 1972; В. Т. Дитякин. Образование государства у хорватов. — «Исторический журнал», 1944, No 10—II; И. С. Достян. Борьба южнославянских народов против турецкой агрессии в XIV—XV вв. «Византийский временник», т. 7, 1953; Ето же. Социально-экономические отношения в сербской древне накануне восстания 1804 г. — «УЗИС», т. 6, 1952; В. В. Зеленин. Развитие ремесла и промышленности в Сербии в период Первого сербского восстания (1804—1813). «КСИС», No 23, М., 1958; «Советское славяноведение. Литература о зарубежных славянских странах на русском языке. 1918—1960». М., 1963, стр. 341.

Международные связи России до XVII в. М. 1961; «Древнее русское государство и его международное значение» М. 1965; Международные связи России в XVII—XVIII вв. (экономика, политика, культура) М. 1966; М. Н. Тихомиров. Исторические связи русского народа с южными славянами. «Славянский сборник», М. 1947; В. И. Пичета Юрий Крижанич и его отношение к русскому государству, «Славянский сборник», М. 1947; С. В. Барушина. Юрий Крижанич, «Исторический журнал», 1942; С. К. Богоявленский, «Связи между русскими и сербами в XVII—XVIII вв.» «Славянский сборник» М. 1947.

⁴ В. В. Зеленин. Первое сербское восстание и Австрия. 1804—1807, кн.: Из истории общественных движений и международных отношений. М. 1957; Социально-экономические отношения в Сербии в период Первого сербского восстания (1804—1813) М. 1959; И. С. Достян. Социально-экономические отношения в деревне накануне восстания 1804 г. — «УЗИС», 1952; Основные черты социально-экономического развития Сербии в конце 60-начале 70-х гг. XIX в. — «УЗИС», т. 5, 1952; М. С. Шихарева. Сельская община у сербов в XIX-начале XX в. «Труды Института этнографии. Новая серия», т. 62.

⁵ И. И. Лешиловская. К вопросу о разложении феодально-крепостнической системы и развитии капиталистических отношений в помещичьем хозяйстве Хорватии и Славонии в конце XVIII-начале первой половины XIX в. — «УЗИС», т. XVIII, 1954.

⁶ В. И. Фрейдзон. К характеристике положения в Хорватско-славянской военной Границе в 50-начале 70-х гг. XIX в. «УЗИС», т. XXVI, 1963; Развитие капитализма в хорватской деревне и положение крестьян в Хорватии в конце XIX—XX вв. — «УЗИС», т. X, 1954.

za Črno goro, I. I. Hitrova,⁷ za Makedonijo K. L. Strukova,⁸ za Bosno in Hercegovino N. P. Beljakova.⁹

Mnogi sovjetski raziskovalci so proučevali politične, kulturne in znanstvene zveze Rusije z jugoslovanskimi narodi. Njihovo zanimanje je bilo usmerjeno k proučevanju vloge Rusije pri osvobajanju balkanskih narodov izpod turškega imperija ter vezam in odnosom demokratičnih družbenih krogov Rusije z naprednimi družbenimi krogi v naših deželah.¹⁰

Veliko zanimanje so sovjetski raziskovalci pokazali za vprašanje zunanje politike carske Rusije v odnosu do Balkana. Akademiki Tarle, Hvostov in Naročnickij, so v svojih delih proučevali osnovne smernice zunanjepolitične aktivnosti Rusije v jugovzhodni Evropi od druge polovice XVIII. stoletja do leta 1917. V ta sklop proučevanj sodi vrsta del, razprav, monografij¹¹ in zbirke diplomatskih dokumentov,¹² ki osvetljujejo odnose Rusije z narodi balkanskega polotoka. Pomembno mesto zavzemajo dokumenti o medsebojnih odnosih Rusije s Srbijo, Črno goro, Hrvaško, Makedonijo in Hercegovino.

Vidno mesto v znanstvenih naporih sovjetskih zgodovinarjev zavzema proučevanje zgodovine nacionalno-osvobodilnih in socialnih gibanj ljudskih množic v obdobju predmonopolističnega kapitalizma.¹³

V štiridesetih in petdesetih letih se je formirala generacija sovjetskih zgodovinarjev, ki so usmerili svoje znanstvene napore v proučevanje narodnega prebujanja. S to problematiko sta se ukvarjala predvsem Lešilovskaja¹⁴ in Freidzon.¹⁵ Vrsti sovjetskih zgodovinarjev je posvetila svojo pozornost proučevanju zgodovine vstaj v Bosni in Hercegovini v letih 1858—1878.¹⁶

Številna dela sovjetskih avtorjev obravnavajo narodnoosvobodilna gibanja jugoslovanskih narodov na prehodu iz XIX. v XX. stoletje. Med najvidnejše raziskoval-

⁷ Н. И. Хитрова. К вопросу об экономическом развитии Черногори в конце XIX и начале XX вв. — «УЗИС», т. XX, 1963.

⁸ К. А. Струкова. Аграрные отношения в Македонии в XIX-начале XX вв. кн.: Симпозиум по аграрной истории Восточной Европы. Минск 1962; Аграрные отношения в Македонии конец XVIII-70-е годы XIX в./Кишинев, 1964.

⁹ Н. П. Белякова. Социально-экономические предпосылки национально-освободительного движения в Боснии и Герцеговине 1914. «КСИС» в. 12, 1954.

¹⁰ С. А. Никитин. Славянские комитеты в России в 1858—1878 гг. М. 1960. Это же. Очерки по истории южных славян и русско-балканских связей в 50—70-х гг. XIX в. (М. 1970); И. С. Достян, Сербия и балканский вопрос. М. 1972; Н. И. Казаков. Из истории русско-сербских отношений в начале XIX в. «Дока. и сообщ. Ин-та истории», No 3; 1954; Е. Кушева. Из истории русско-сербских революционных связей 1870-х годов. — «УЗИС» т. I, 1949; А. Ф. Попылко. Связи В. Пелагча с Россией. «Советское славяноведение», Минск, 1969; Это же. Формирование демократического мировоззрения. М. 1974; Н. И. Яковчина. Из истории распространения произведений русских революционных демократов в Сербии. — «Вестник МГУ», вып. 3, No 14, 1959.

¹¹ С. А. Никитин. Дипломатические отношения России с южными славянами в 60-х гг. XIX в. — в кн. «Славянский сборник», М. 1974; В. Г. Сироткин. Франко-русская дипломатическая борьба на Балканах и планы создания Славяно-сербского государства в 1808—1807 гг. — «УЗИС», т. 25, 1962; И. Г. Сенкевич. Из истории русского гражданского управления в период между Сан-Стефано и Берлинским конгрессом. — «КСИС», вып. 40, 1964; Р. И. Рыжова. Из истории русско-черногорских отношений / дипломатическая борьба вокруг вопроса о независимости черногори «Ист. зап.», т. 63.

¹² «Внешняя политика России XIX-начала XX века». Документы Российского министерства иностранных дел (Серия первая 1801—1815, т. I—VII). М. 1960—1970; (Серия II) т. VIII—X. М., 1970—1974; А. А. Нарочницкий. Политика России на Балкане в 1801—1812 гг. в свете новой документальной публикации. М. 1966.

¹³ Н. И. Казаков. Из истории русско-сербских отношений в начале XIX в. «Доклады и сообщения Ин-та истории АН СССР» 1954 No. 8; М. И. Кутузов и национально-освободительное движение народов Балкана в период русско-турецкой войны 1808—1812 гг. Сб. статей. «Полководец Кутузов». М. 1955.

¹⁴ И. И. Лешилова. Иллиризм. К истории хорватского национального «Возрождения». М., 1963.

¹⁵ В. И. Фрейдзон. Борьба хорватского народа за национальную свободу. Подъем освободительного движения в 1859—1873 гг. История, идеология, политические партии. М., 1970; В. Н. Кондратьева и В. И. Фрейдзон. Национальное движение и классовая борьба в Хорватии в 1848 г. — в кн. «Революция 1848—1849 гг.» т. I. М. 1952.

¹⁶ Е. В. Елисева. К вопросу о социально-экономических отношениях и национальном гнете в Боснии и Герцеговине перед восстанием 1875 г. — в кн. «Труды» (Томский гос. ун-т), т. 36. Томск 1957; Это же. Начало восстания в Герцеговине в 1875 — в кн.: Сб. научных работ кафедры всеобщей истории и истории СССР Томского ун-та. Томск, 1961; В. Н. Кондратьева. К вопросу о предпосылках восстания 1858 г. в Боснийской Крайне и Песавине. — «УЗИС», т. 18, 1959; В. И. Короткова. Тимокское восстание и радикальная партия (из истории Сербии второй половины XIX в.). — «КСИС», вып. II, 1953.

ce tega razdobja sodi vsekakor Pisarev.¹⁷ V imperialističnem obdobju je postajal Balkan vse bolj interesno področje velikih sil. S temi raziskovanji so povezana imena sovjetskih diplomatskih zgodovinarjev Galkina,¹⁸ Vinogradova,¹⁹ Boeva,²⁰ Notoviča²¹ in drugih.

Mnoga zgodovinska dela obravnavajo tudi vprašanje zgodovine mednarodnih odnosov na Balkanu pred in med prvo svetovno vojno. Izstopa zlasti Tarlejeva zgodovina diplomacije. Izvedenec za to področje je tudi sam akademik Naročnickij.

Obdobje imperializma je tesno povezano z nastankom in razvojem revolucionarnega delavskega gibanja oziroma s socialnim prebujanjem delavsko-kmečkih množic v okviru socialnodemokratskega in komunističnega gibanja. S to problematiko se ukvarja vrsta sovjetskih raziskovalcev. Referent je navedel le nekatere med njimi: Sumarokovo, Zjuzjukinovo, Njurkaevo, Pisareva, Slavina, Upekina, Birmana in druge.²²

Posebno pozornost sovjetskih raziskovalcev je pritegnilo obdobje zgodovine Jugoslavije v letih 1918—1941. Tematika njihovega proučevanja je bila usmerjena k problemom vpliva oktobrske revolucije na usodo jugoslovanskih narodov. V tridesetih letih so objavili na to temo vrsto člankov in razprav. Nekatere teh razprav so arhivsko premalo utemeljili in bolehalo na shematizmu. Po mnenju referenta so ti problemi najbolj osvetljeni v delih Rubinsteina in Turoka.²³

V petdesetih in sedemdesetih letih so sovjetski raziskovalci objavili mnogo samostojnih del in razprav, ki so bolj utemeljene v arhivskem gradivu in so posvečene revolucionarnemu boju jugoslovanskih narodov.²⁴

Veliko pozornost sovjetskih raziskovalcev je pritegnila tudi tematika solidarnosti delovnih množic Jugoslavije z revolucionarno Rusijo, posebno zanimanje so posvetili vprašanju udeležbe Jugoslovancev v oktobrski revoluciji in državljanski vojni. O tem je bilo napisanih mnogo kolektivnih del in zbornikov.²⁵

V šestdesetih letih so izšla v SZ prva dela o zgodovini KP Jugoslavije. V letu 1973 je izšla kolektivna monografija z naslovom: В. И. Ленин и образование коммунистических партий в странах Центральной и Юго-Восточной Европы. М. 1973. Sumarokova in Slavina sta v posebnem poglavju osvetlila vpliv leninizma na delav-

¹⁷ Ю. А. Писарев. Освободительные движения югославянских народов Австро-Венгрии в 1905—1914 гг. М., 1962; Ю. А. Писарев. Сербия и Черногория в первой мировой войне, 1914—1918 гг. М., 1968; Это же. Из истории национально-освободительного движения в Монастырщине в Косовом Поле в 1905—1909. — «УЗИС», т. 12, 1956; Национально-освободительное движение в югославянских землях Цислейтании в 1908—1909 гг. — «НИН» I — М., 1957; Это же. Национальное движение в Хорватии и Боеводине в 1908—1909 гг. «УЗИС», т. 15, 1957; Реакционная роль католицизма в освободительном движении югославянских народов Австро-Венгрии в 1905—1914 гг. — в кн.: «Вопросы истории религии и атеизма», вып. 7, М., 1959.

¹⁸ И. С. Галкин. Вопрос о реформах в Македонии и дипломатия империалистических держав в 1907—1908 гг. — «УЗИС», т. 15, 1957; И. С. Галкин. Образование Балканского союза 1912 и политика европейских государств. — «Вестник МГУ», No. 4 1956.

¹⁹ К. В. Виноградов. Внешняя политика в дипломатии Австро-Венгрии в начале Балканской войны. А. 1958.

²⁰ Ю. А. Боев. Политика закабаления Сербии западными державами в период первой Балканской войны. — «Научови записки Ин-та истории АН УРСР», т. 7, Киев 1956.

²¹ Ф. Н. Нотович. Эпизод боснийского призака 1908—1909. — «Известия АН СССР». Серия истории и философии, т. IV, No. I, 1947.

²² М. М. Сумарокова. К вопросу о влиянии ленинских идей на представителей революционного крыла сербской социал-демократии. — «НИН», 1961, No. 2; Сербская социал-демократическая партия в период первой мировой войны. «НИН», 1962, No. 5; (в соавторстве с Г. М. Славниным). В. И. Ленин и сербская социал-демократия в период балканских войн и первой мировой войны. — «С. С.» No. 2, 1970; Т. Е. Зюзюкина. К вопросу о работе сербской САП в деревне. В кн.: «Славянская историография и археография» М. 1969; Работа ССАП в массах (1903—1912). — В кн. «Славяне и Россия» М., 1972; А. З. Нюркаева. Влияние ленинских идей на размежевание в ССАП (1904—1905) — «Уч. зап. Перм. ун. г.» вып. 3, 1971; Ю. А. Писарев. Нарастание революционной ситуации в Хорватии и Словении в 1917—1919 гг. и интервенция Антанты. УЗИС, 1953, VII; Последние дни монархии Хабсбургов и освободительная борьба югославянских народов. «Народное вече и его деятельность» — «УЗИС», 1962, г. XXIV; Борьба монархии Хабсбургов против революционной пропаганды в армии и в югославянских землях в 1914—1918 гг. В кн.: «Международные отношения в Центральной и Восточной Европе и их историография», М., 1966; А. М. Минаев. Революционный подъем в югославянских землях Австро-Венгрии под влиянием Великой Октябрьской социалистической революции (1917—1918) гг. В кн.: «Из истории революционной борьбы», М. 1960; М. А. Коляга. Про югославскую группу КП (6) — «Учп. славянознавства», Львов, 1971; в.; А. Я. Манусевич. Великая Октябрьская революция в образовании новых государств в Восточной Европе. — «В. И.» 1968 No. II.

²³ Е. И. Рубинштейн. Крушение Австро-Венгерской монархии. М. 1956; В. М. Түрок, «Очерки истории Австрии в 1918—1930.», М., 1956.

²⁴ История Югославии. М., 1963; История западных и южных славян. М., 1957; Советская Россия и капиталистический мир в 1917—1923 гг. М., 1957 итд.

²⁵ Интернационалисты, трудящиеся зарубежных стран-участники борьбы за власть Советов. М., 1967; Сб., Интернационалисты в боях за власть Советов. М. 1965.

sko gibanje Jugoslavije. V Ukrajini S. P. Movčan proučuje zgodovino. KP. Jugoslavije.²⁶

Z notranjepolitično zgodovino Jugoslavije med obema vojnama se sovjetski zgodovinarji ukvarjajo v znatno manjši meri, kar je mogoče delno pojasniti s pomankanjem virov, ker obe državi do leta 1940 nista imeli normalnih diplomatskih odnosov. Na voljo je le nekaj del o prvih letih formiranja jugoslovanske države.²⁷

V večji meri so sovjetski zgodovinarji proučevali zunanjo politiko Jugoslavije med obema vojnama.²⁸ V tridesetih letih so objavili v sovjetskih publikacijah posamezne članke o nekaterih aspektih mednarodnih odnosov na Balkanu. Znanstveno so začeli proučevati to problematiko v SZ v šestdesetih letih, pri čemer sta jih zanimali predvsem dve obdobji: revolucionarni vzpon v letih 1918—1920 in trideseta leta, medtem ko je zunanja politika Jugoslavije v obdobju delne stabilizacije kapitalizma in v obdobju pred drugo svetovno vojno znatno slabše obdelana. S temi vprašanji so se ukvarjali Volkov, Jazkova in drugi.²⁹

V zadnjih letih so v SZ začeli proučevati probleme boja za enotno proletarsko in ljudsko fronto v Jugoslaviji. V zvezi z bližnjo štirideseto obletnico VII. kongresa KI v letu 1975 bodo sodelavci Instituta za slavistiko in balkanistiko akademije znanosti SSSR pripravili kolektivno delo *Boj za ljudsko fronto v deželah centralne in jugovzhodne Evrope*, v katerem bo posebno poglavje posvečeno tudi Jugoslaviji.

V naslednjem petletnem načrtu bo institut pripravil zgodovino med obema vojnama, v kateri nameravajo obravnavati: 1. sovjetsko-jugoslovanske odnose v obdobju med dvema svetovnima vojnama. Na to tematiko nameravajo pripraviti serijo razprav in izdati sovjetsko-jugoslovanski zbornik: *Документы и материалы по истории советско-югославских отношений. 1917—1941*. Delo nameravajo pripraviti skupaj z institutom za sodobno zgodovino v Beogradu. 2. Krizo buržoaznega političnega sistema v državah centralne in jugovzhodne Evrope. V okviru te kompleksne problematike nameravajo izdelati oziroma napisati notranjepolitično zgodovino jugoslovanske države v dvajsetih in tridesetih letih.

V posebnem poglavju z naslovom *Jugoslavija v letih NOB, socialistične revolucije in v sedanosti (1941—1974)* nas referent seznanja z znanstveno aktivnostjo sovjetskih raziskovalcev na tem področju. V zadnjih letih so se začeli sovjetski zgodovinarji sistematično ukvarjati s to problematiko. Ze med vojno so izšli obsežnejši članki o doprinosu Jugoslavije k zmagi nad fašizmom.³⁰

V ospredju zanimanja zgodovinarjev SSSR je problematika, v kateri obravnavajo vojaško sodelovanje sovjetskih in jugoslovanskih narodov med drugo svetovno vojno. To tematiko obravnava *Zgodovina velike domovinske vojne v šestih zvezkih*, ki jo je izdal institut marksizma-leninizma pri CK KPSS. Pri delu so sodelovali tudi jugoslovanski avtorji. Iz tega področja so izšla še številna monografska dela izpod peres sovjetskih vojaških zgodovinarjev Mapulenka, Minasjana, Zav'jalova, Semirjagija, Slavina in drugih.³¹

V sovjetskih znanstvenih časopisih so objavili na to temo mnogo razprav navedenih in drugih avtorjev. V Ukrajini se ukvarjajo s to tematiko številni raziskovalci. Objavili so tudi nekaj zbornikov. Tudi zgodovinski časopisi drugih sovjetskih republik obravnavajo to tematiko.

Posebno mesto v delih sovjetskih zgodovinarjev zavzema problematika o mednarodnih odnosih v antihitlerjevski koaliciji med SSSR in njenimi zahodnimi za-

²⁶ С. П. Мовчан. Питания истории КПЮ. — «Укр. славянознание, Львів, 1970.

²⁷ Ю. А. Писарев. Из истории революционного движения рабочего класса и крестьянства в Сербско-хорватско-словенском государстве в 1919—1923 гг. — «УЗИС» 1952; Подъем массового революционного движения народов Югославии 1918—1919 гг. — «В. И.», 1953, No 9.

²⁸ Н. С. Богдановская. Движение народных масс Югославии против наступления реакции и монархо-фашистической диктатуры. — «УЗИС» 1962, т. XXV.

²⁹ К. Волков. Германско-югославские отношения и развал Малой Антанты. 1933—1938 гг. М., 1966; А. А. Язкова. Планы создания «Балканского Локарно» и Малая Антанта. 1925—1926 гг., М. 1974.

³⁰ Б. Н. Пономарев. Европа против Гитлера. М. 1942; Ю. Ленов. Народно-освободительная борьба в Югославии. М. 1944.

³¹ В. А. Мацуленко. Разгром немецко-фашистских войск на Балканском направлении (1947); М. М. Минасяна. Освобождение народов Югославии и Малой Антанты. М., 1967; В. И. Завьялова. Вооруженные силы Югославии. М. 1971; М. И. Семиряга. Антифашистские народные восстания. Очерки 1966; Г. М. Славин. Освободительная война в Югославии 1965.

vezniki v zvezi z jugoslovanskim problemom. Tej problematiki so posvečena dela Gibianskega in drugih avtorjev.³²

V zadnjem času posvečajo sovjetski zgodovinarji in politologi veliko pozornost aktualnim vprašanjem sodobne Jugoslavije. V njihovih raziskovalnih programih so teme, ki obravnavajo reševanje nacionalnega vprašanja v naši državi, državno ureditev in politični sistem, vprašanje vloge ZKJ v družbenopolitičnem življenju države, vprašanje mednarodnih odnosov SFRJ. V tej zvezi so izdali mnogo razprav in monografij. V pripravi je deveti zvezek svetovne zgodovine, v katerem nameravajo prikazati socialistično revolucijo v Jugoslaviji in prva leta socialistične graditve. Institut za etnografijo akademije znanosti SSSR načrtuje izdajo zbornika Etnografija Slovanov, v katerem bo tudi gradivo o sodobni Jugoslaviji.

Seznanjanje in proučevanje jugoslovanske zgodovine je v SZ zelo vsestransko. V poslednjih desetih letih je bilo na moskovski univerzi napisanih 146 diplomskih del, osem disertacij in en doktorat. V vsej SZ je bilo s področja zgodovine Jugoslavije branjenih 61 kandidatskih del in 4 doktorske disertacije.

Na moskovski univerzi so predavanja iz zgodovine Jugoslavije. Izdali so tudi dve številki časopisa Истории южных и западных славян, tretjo pa pripravljajo.

Z raziskovalnim delom s področja zgodovine narodov Jugoslavije se ukvarjajo tudi na univerzah v Leningradu, Gorkih, Kazanu, Krasnodarju, Uralsku, Permu, Harkovu, v Odesi, Kijevu, Tomsku in na univerzah v Taškentu in Penzi.

V zadnjih letih je prišlo tudi do obojestranske izmenjave raziskovalcev-predavateljev. Na moskovski univerzi so predavali dr. F. Čulinović, dr. J. Šidak, dr. D. Janković, dr. S. Radojčić in N. Petrović.

V načrtu je zelo obsežno sodelovanje sovjetskih in jugoslovanskih zgodovinskih institutov. Akademija znanosti SSSR in Zveza akademij znanosti in umetnosti SFRJ sta 21. maja 1974 podpisali dogovor o znanstvenem sodelovanju v letih 1974 in 1975.

Načrt sodelovanja obsega 1. Izdajo zbornika dokumentov in gradiva na temo V. I. Lenin in zgodovinska izkušnja Oktobra. Pri izdaji tega zbornika bi sodelovali s sovjetske strani Institut zgodovine SSSR akademije znanosti SSSR ter institut za slavistiko in balkanistiko SSSR ter z jugoslovanske strani srbska akademija znanosti in umetnosti. 2. Na temo Nacionalno-osvobodilno gibanje balkanskih narodov in Rusija pripravlja Institut za slavistiko in balkanistiko akademije znanosti SSSR izdajo dveh sovjetsko-jugoslovanskih publikacij: a) Prva srbska vstaja v letih 1804—1813 in b) Rusija in nacionalno gibanje jugoslovanskih narodov (na osnovi arhivskega gradiva M. F. Raevskega). Z jugoslovanske strani sodelujejo pri teh delih Institut za balkanistiko srbske akademije znanosti, Zgodovinski institut v Beogradu in Matica srbska v Novem Sadu. 3. Na temo Zgodovina starejših držav Vzhodne Evrope pripravljajo Institut zgodovine SSSR pri akademiji znanosti SSSR ter zgodovinska instituta v Beogradu in Zagrebu obsežnejšo publikacijo v več zvezkih Korpus vostočnjih, latinskih i drugih istočnikov. 4. Na temo Družbenopolitične, revolucionarne in kulturne zgodovinske zveze narodov SSSR in SFRJ nameravajo izdati naslednja skupna dela:

a) Publikacijo dokumentov o rusko-srbskih odnosih v drugi polovici XVIII. in v začetku XIX. stoletja. Pri izdaji te publikacije bi sodelovali Institut za zgodovino pri akademiji znanosti SSSR in Zgodovinski institut v Beogradu.

b) Zbornik o udeležbi jugoslovanskih udeležencev v oktobrski revoluciji in državljanski vojni v SSSR. Delo bodo izdali: Institut za slavistiko in balkanistiko pri akademiji znanosti SSSR, IML pri CK KPSS, Glavna arhivska uprava pri sovjetu ministrov SSSR, Zgodovinski institut SSSR. Z naše strani pa bo sodeloval pri tej ediciji Institut za sodobno zgodovino v Beogradu.

c) Delo Sovjetska zveza in narodno-osvobodilno gibanje v obdobju druge svetovne vojne (1941—1945). Z naše strani bi sodeloval pri izdaji te publikacije Institut za sodobno zgodovino v Beogradu.

³² Л. Я. Гибианский. Потсдам и Югославия. «ИМН», 1970, Ио.; Положение в Югославии в 1945 г. в документах американских дипломатических публикаций. «С. С.» 1970; Проблемы исследования революции и становления народной власти в Югославии. — «С. С.», 1972, No. 6; Б. Касаткин. К вопросу о социалистической революции в Югославии. — «Уч. зап. Пермского у-та», 1971, No. 53; Д. Шевлягин. За всестороннее развитие дружественных отношений между СССР и Югославии. «Меж. жизнь», 1955, No. 8; В. В. Зеленин. Важная историческая веха (к 30-й годовщине II. сессии АВНОЮ) — «С. С.», 1973; А. Борисов. Политика США в отношении социалистических стран Восточной Европы 1961—1968. М. 1971 гта.

5. Na temo Etnogeneza in etnografska zgodovina slovanskih narodov, namerava izdati skupaj s srbsko akademijo zbornik v dveh delih: Vzhodni, južni in zahodni Slovani.

6. Na temo Razvoj arheoloških kultur Evrope načrtujejo skupaj z Institutom za arheologijo Srbije dve deli:

- a) Nastanek arheoloških kultur Evrope
- b) Etnogeneza in prazgodovina Slovanov.

7. Institut za slavistiko in balkanistiko namerava izdati skupaj z Matico srbsko dokumente o srbski omladini v XIX. stoletju.

Po izčrpnem referatu Naročnickega so poročali predstavniki vseh republiških društev zgodovinarjev o zvezah med narodi Jugoslavije in SSSR. Opozorili so na potrebo nadaljnega proučevanja in poglabljanja teh zvez.

Ob zaključku prvega dne plenarnega zasedanja komisije je predsedujoči D. Vujović opozoril, da predstavlja zasedanje velik prispevek k utrjevanju zvez med našimi narodi in potrjuje nujnost poglobitve znanstvenih zvez.

Predsednik sovjetskega dela komisije akademik Naročnickij je poudaril, da se strinja s stališčem D. Vujovića in izrazil prepričanje, da bo pomenila okrepitev sodelovanja velik prispevek k razvoju zgodovinske znanosti za obe deželi. Prvi dan plenarnega zasedanja komisije je bil s tem izčrpan.

Drugi dan (17. 12. 1974) je plenarnemu zasedanju predsedoval akademik Naročnickij. Dnevni red zasedanja je bil:

1. Razprava o predlogu protokola o sodelovanju.

2. Informacija obeh delov komisije o opravljenem delu od preliminarnega dogovora v juliju 1974 do tekočega zasedanja in naloge nadaljnega sodelovanja znanstvenih institucij SSSR in SFRJ.

3. Določitev konkretnega načrta dela za leto 1975 in predlogi za nadaljnje sodelovanje.

Predsedujoči je prečital osnutek protokola. Točke 1 do 4 osnutka protokola sta oba dela komisije sprejela brez večjih sprememb. V točkah 5 do 8 pa je prišlo do bistvenih sprememb. V razpravo so posegli vsi člani komisije.

Posebno živahna diskusija se je razvnela v zvezi s skupnim izdajanjem zbornikov dokumentov in o vprašanju možnosti koriščenja dokumentov iz sovjetskih arhivov. Jugoslovanski del komisije je vztrajal, da je treba spremeniti obstoječi režim uporabe arhivskega gradiva v SSSR. Opozoril je, da je nujno potrebno omiliti sovjetske kriterije za uporabljanje arhivskega gradiva in da je treba liberalizirati odnos in da mora komisija vplivati pri odgovarjajočih sovjetskih organih, zlasti če gre za proučevanje gradiva, ki se nanaša na obdobje pred letom 1917. Jugoslovanski del komisije je zlasti poudaril, da so kriteriji do raziskovalcev v sovjetskih arhivih ostrejši kot v drugih deželah. Člani jugoslovanskega dela komisije so pledirali, naj člani sovjetskega dela komisije vplivajo, da se ta sistem omili.

Sovjetski del komisije je menil, da zahteve jugoslovanskega dela komisije niso naslovljene na pravi naslov, ker reševanje tega vprašanja ni v pristojnosti navedene komisije. Poudarili so, da je to stvar Glavne arhivske uprave, ne pa zgodovinarjev, ki v tem smislu ne morejo pomagati; ker reševanje zadeve ni v njihovi pristojnosti. Nekateri člani sovjetskega dela komisije so opozorili, da njihov del komisije lahko samo posreduje odgovarjajočim organom želje jugoslovanskih zgodovinarjev. S podatki so ilustrirali, da so jugoslovanski zgodovinarji že bogato koristili možnost za mikrofilmanje sovjetskega gradiva. Sovjetski zgodovinarji so poudarili, da so prihajali jugoslovanski zgodovinarji na delo v SZ individualno, brez predhodnih sporazumov. Zeleli bi, da jugoslovanski zgodovinarji prihajajo v prihodnje po naprej določenem načrtu, da proučevanja ne bi duplirali in ne bi zajemali preširoke tematike. Obsežne teme zahtevajo dolgotrajno proučevanje, za kar v SSSR primanjkuje arhivskih delavcev, ki bi zgodovinarjem pripravili potrebno gradivo.

Člani sovjetskega dela komisije so poudarili, da je treba sodelovati pri izdajanju zbornikov gradiva, da se je treba tega dela lotiti organizirano in da bo takšno delo pri njih vselej naletelo na razumevanje.

Po živahni diskusiji so se člani obeh delov komisije sporazumeli, da se predlog jugoslovanskih zgodovinarjev sprejme v protokol, sovjetski zgodovinarji pa bodo z željami jugoslovanskih zgodovinarjev seznanili Glavno arhivsko upravo SSSR, ki bo z njimi seznanila odgovorne sovjetske organe. Ostali deli osnutka protokola so bili sprejeti brez večjih sprememb.

V drugi točki dnevnega reda so člani sovjetskega dela komisije informirali prisotne o delu znanstvenikov SSSR, ki se tiče skupnih vprašanj zgodovine, etnografije in gospodarstva. Člani sovjetskega dela komisije so podrobno poročali o temah, ki jih pripravljajo njihovi znanstveniki, o zvezah, ki so jih vzpostavili z jugoslovanskimi instituti, kako daleč so napredovali pri obdelavi posameznih vprašanj in kaj pričakujejo od nadaljnje sodelovanja z jugoslovanskimi zgodovinarji.

Predsednik jugoslovanskega dela komisije D. Vujović je poročal, da si je jugoslovanski del komisije prizadeval predvsem, da zbere konkretne predloge za sodelovanje z zgodovinarji SSSR in dal besedo predstavnikom zgodovinskih društev iz posameznih republik, ki so podali bilanco teh prizadevanj.

Predstavniki obeh delov komisije so se zedinili za naslednji konkretni načrt dela v letu 1975:

1. Zasedanje komisije leta 1975 bo v Sarajevu v okviru mednarodnega znanstvenega simpozija ob stoletnici bosansko-hercegovaške vstaje.

2. Na simpozij ob trideseti obletnici zmage nad fašizmom bodo povabljeni tudi zgodovinarji iz SSSR.

3. Oba dela komisije bosta zbrala in izmenjala šolske učbenike zgodovine z zavodi za napredek šolstva in posredovala svoje predloge.

4. Obe strani bosta objavili gradivo zasedanja komisije. Predsednika obeh delov komisije sta ob sklepu zasedanja izrekla zadovoljstvo z delom komisije.

Protokol prvega plenarnega zasedanja komisije je bil podpisan 20. decembra 1974. Njegova vsebina je na kratko naslednja:

Predstavniki obeh delov komisije so se sporazumeli, da bo osnovna naloga komisije nadaljnje poglobljanje sodelovanja na področju zgodovinske znanosti v SFRJ in SSSR in utrjevanje prijateljstva med našimi narodi na osnovi vsestranskega znanstvenega sodelovanja zgodovinarjev. Obe strani sta se zedinili, da morajo postati osnovna oblika dela komisije zgodovinarjev SFRJ in SSSR njena letna plenarna zasedanja, izmenoma v obeh deželah.

Udeleženci zasedanja so se strinjali, da bo glavna tematika plenarnih znanstvenih zborovanj komisije proučevanje zgodovine odnosov, sodelovanja in zvez med narodi Jugoslavije in SZ od najstarejših časov do današnjih dni. Menili so, da bi bilo smotno osredotočiti pozornost predvsem na naslednja vprašanja:

1. Politične, ekonomske, kulturne in etnične zveze med narodi SFRJ in SSSR od najstarejših časov do današnjih dni. 2. Nacionalno-osvobodilna gibanja jugoslovanskih narodov in Rusija. 3. Revolucionarni demokrati Rusije in Srbije v drugi polovici XIX. stoletja. 4. Delavsko in socialistično gibanje proti koncu XIX. in v začetku XX. stoletja v jugoslovanskih deželah in Rusiji. 5. Zgodovina socialno-ekonomskega in političnega razvoja javnega mnenja pri narodih SFRJ in SSSR. 6. Rusija, jugoslovanski narodi in Evropa v mednarodnih odnosih na Balkanu od XVIII. stoletja do leta 1918. 7. Zgodovina skupnih bojev jugoslovanskih narodov in narodov SSSR proti tujim zavojevalcem. Vojaško sodelovanje narodov SFRJ in SSSR med drugo svetovno vojno. 8. Zgodovina jugoslovansko-sovjetskega sodelovanja v najnovšem času. 9. Teoretični in metodološki problemi zgodovinske znanosti in njen razvoj.

Obe strani sta se sporazumeli, da bodo gradivo plenarnih zasedanj objavili v srbohrvatskem in v ruskem jeziku, če pa bo potrebno tudi v drugih jezikih SFRJ in SSSR. Prav tako bodo izdajali informacijski bilten komisije zgodovinarjev SFRJ in SSSR v navedenih jezikih. Poleg plenarnih zasedanj so v perspektivnem načrtu dela komisije zgodovinarjev predvidene tudi druge oblike sodelovanja:

a) Pristojne znanstvene ustanove bodo zbirale in izdajale arhivsko gradivo o zvezah in sodelovanju med narodi SFRJ in SSSR ter o drugih vprašanih zgodovine v okviru dogovorjenih nalog komisije. Pri tem bo komisija vsestransko pomagala, da bo koriščenje arhivskega gradiva iz zgodovine obeh dežel za potrebe znanstvenega proučevanja čimbolj dostopno. b) Skupna priprava kolektivnih znanstvenih del sintetičnega značaja in zbornikov člankov. c) Skupno objavljanje znanstvenih del, prevajanja monografij in člankov, izmenjava člankov za znanstvene publikacije, skupne recenzije znanstvenih del itd. d) Izpopolnitev pouka zgodovine SSSR v Jugoslaviji in zgodovine SFRJ v SZ, skrb za dvig znanstvenega nivoja učbenikov in priročnikov za pouk zgodovine in za boljše obojestransko razumevanje med narodi obeh dežel. f) Izmenjava znanstvenikov-zgodovinarjev zaradi znanstvenega dela in zaradi predavanj na univerzah in organiziranje predavanj znanstvenikov,

simpozijev in konferenc. g) Sodelovanje na mednarodnih in nacionalnih zborovanjih zgodovinarjev, ki jih organizirata obe strani.

Protokol sta v imenu komisije podpisala Dimo Vujović in akademik A. A. Naročnickij.

Člane jugoslovanskega dela komisije so v Moskvi pristrčno sprejeli. Poleg Moskve so si lahko ogledali tudi zgodovinske spomenike v Leningradu in okolici. Jugoslovansko delegacijo je sprejel tudi jugoslovanski veleposlanik v Moskvi, ki je pozitivno ocenil delo komisije. Poudaril je koristnost sodelovanja z znanstveniki SSSR, kar je v duhu politike, ki jo vodi naša država.

Zasedanje komisije je imelo veliko publiciteto v SSSR. O njem so poročali na prvem programu sovjetske televizije, za delo komisije pa so se zanimali tudi novinarji številnih agencij.

S prvim plenarnim zasedanjem je bila vsekakor ustvarjena organizacijska osnova za obojestransko sodelovanje pri izvajanju sprejetega načrta. Jugoslovanski zgodovinarji pa smo dolžni, da sistematično spremljamo in vrednotimo dosežke sovjetske zgodovinske znanosti, ki obravnava zgodovino naših narodov.

Gvido Stres

6. MEDNARODNI KULTURNOZGODOVINSKI SIMPOZIJ MODINCI (MOGERSDORF) 1975

Letošnji simpozij se je ponovno vrnil v Modince na južnem Gradiščanskem, odkoder je izšla ideja o vsakoletnem srečevanju zgodovinarjev v spomin na bitko pri Monostru (1664). Simpozij je postal priznana mednarodna kulturnozgodovinska manifestacija sosednjih dežel: Gradiščanske, Hrvatske, Madžarske in Slovenije. V zvezi s širjenjem udeleženk se je letošnjemu srečanju v Modincih pridružila še Štajerska.

V času od 30. junija do 4. julija 1975 se je zbralo okoli 90 zgodovinarjev in pedagogov na 6. kulturnozgodovinskem simpoziju s temo: »Šolstvo in izobrazba v panonskem prostoru do leta 1918«. Srečanje je pripravil organizacijski odbor iz Zeleznege in Modincev (dr. August Ernst, dr. Joachim Seedorf in Julius Gmoser), kjer sta sodelovala tudi dr. Jože Koropec in prof. Janko Kuster iz Maribora. Simpozij je odprl deželni glavar Gradiščanske Theodor Kery, v imenu Komiteja za vzgojo in izobraževanje SR Slovenije pa je vse navzoče pozdravila Breda Cajhen. Podobno kot na prejšnjih srečanjih od Maribora (1973) dalje so udeleženci brali referate in vodili diskusijo v svojih jezikih. Tudi referati v Zborniku bodo natisnjeni v avtentičnih jezikih s povzetki v ostalih treh jezikih.

Uvodni referat je podal univerzitetni profesor iz Salzburga dr. Rudolf Gönner. Govoril je o perspektivah zgodovine šolstva in vzgoje v panonskem prostoru in ob tem poudaril, da letošnja tema simpozija najprimerneje zastopa osnovno idejo, iz katere se je porodil mednarodni značaj kulturnozgodovinskih srečanj pod skupnim imenom Modinci, ker nudi največ gradiva za skupna soočanja in mnogo koristnih impulzov. Ugledni predstojnik pedagoškega inštituta iz Salzburga se je izrekel proti različnim »etnocentrizmom« v preteklosti, za spoznavanje drugih šolskih in vzgojnih sistemov in za njihovo primerjanje z lastnimi. Zaman je skušal prodreti s predlogom, naj bi referenti in diskutanti posegali v zgodovinsko obravnavanje nižjega šolstva do razsvetljenstva v sedemdeseta leta 18. stoletja.

Z obravnavanjem zgodovine šolstva na Gradiščanskem sta se ukvarjala dr. Ladislaus Lang in dr. Rudolf Wassitzky. Prvi je poudaril, da je ozemlje Gradiščanske z močnim protestantskim deležem prebivalstva dobivalo znatne šolske spodbude iz protestantskega šolskega koncepta, ki so jih širili in prenašali študenti nemških univerz v Wittenbergu, Halleju, Göttingenu in Jeni. Univerzitetni asistent dr. Rudolf Wassitzky z Dunaja je izdelal metodično odličen referat o ureditvi nižjega — trivialnega šolstva na Gradiščanskem, konkretiziranega na primeru šolskih predpisov grofa Harracha za Parndorf in Neudorf (1761). Ves referat je zgradil na osnovi interpretacije 30 strani manuskripta interesantnega šolskega reda, sestavljenega v duhu razsvetljenstva.

Referat zagrebškega univerzitetnega profesorja dr. Jaroslava Šidaka je prebral dr. Igor Karaman iz Zagreba. Naslov razprave je bil »Šolstvo v hrvatskih pokrajinah 1773—1784«. Z njo je avtor načel problematiko visokega šolstva in konkretno zagrebške univerze. Sicer bo višje šolstvo tematika prihodnjega simpozija v Sopronu (1976). Referat dr. Mihajla Ogrizovića o delovanju učitelja in pedagoga graničarja Mijata Stojanovića bo objavljen v Zborniku.

Oba madžarska referenta, dr. Károly Vörös in dr. Ferenc Horvath, sta podala oris in nakazala problematična mesta v razvoju šolstva na Madžarskem oziroma na njenem skrajnem zahodnem delu. Dr. Károly Vörös iz Zgodovinskega inštituta madžarske akademije znanosti v Budimpešti je nanizal pregled osnovnega šolstva na Madžarskem v luči obeh »Ratio Educationis«, šolskih redov za Ogrsko iz leta 1777 in 1806. V drugem delu je podal konkretne podatke o šolstvu zahodni madžarskih komitatov. Arhivar dr. Ferenc Horvath iz Szombathelya je poročal o osnovnem šolstvu na zahodnem Madžarskem v zrcalu zakona za osnovne šole Eötvösa iz leta 1868, ki je bil med najbolj naprednimi v Evropi. Naglasil je, da se je omenjeni šolski zakon mogel realizirati le v manjši meri, ker madžarski družbeni sistem še ni bil zrel za popolno realizacijo tako napredne osnovnošolske koncepcije.

Profesor Miroslav Kokolj iz Ljubljane je po soglasnem mnenju udeležencev prebral enega najbolj zanimivih referatov. Ukvarjal se je z razvojem šolstva v Prekmurju do začetka 19. stoletja. Pokrajina onstran Mure v sklopu historične Ogrske je imela v precejšnji meri lasten razvoj z ljudskim jezikom. V času re-

formacije so se v Prekmurje širili vplivi iz madžarskega Podonavja, protestantsko šolstvo je tudi kasneje živelo v artikularnih krajih (npr. Surd), podana je slika životarjenja zadnjih evangeličanskih verskih občin in šol do konca 18. stoletja. Avtor našteva medije, ki so ohranjali slovenstvo med Muro in Rabo, zlasti tiskane knjige (abecednike, katekizme, pesmarice evangeličanskih avtorjev). Kot dopolnilo referatu je Lojze Ude podal problematiko šolstva v Prekmurju v drugi polovici 19. stoletja do leta 1918, ko se po besedah Udeta ne moremo izmikati problemom madžarizacije ozemlja onstran Mure.

Na letošnjem simpoziju v Mogersdorfu je prvič sodeloval tudi predstavnik Štajerske, ravnatelj Deželnega arhiva v Gradcu, dr. Fritz Posch, s temo: »Nižje šolstvo na Štajerskem do državnega šolskega zakona leta 1869«. Kompleksno je obravnaval obsežno snov od samostanskih šol do šestdesetih let 19. stoletja. Predstavil je niz novih, drobnih arhivskih podatkov in pomembnejših šolskih redov in zakonov na Štajerskem. Mogoče je njegovim skrbno zbranim in bogato razčlenjenim podatkom manjkala primerna sinteza ob koncu referata. V svojem referatu z naslovom »Šolstvo na Slovenskem s posebnim ozirom na severovzhodno Slovenijo do leta 1868« sem razpravljajal o osnovnem šolstvu na slovenskem etničnem ozemlju v mejah habsburških dednih dežel. Večji del referata zajema nižje šolstvo na Štajerskem v mejah SR Slovenije. Referat je pregled slovenske zgodovine šolstva z ozirom na šolske sisteme, temelječ na objavljeni literaturi.

Ker je simpozij hkrati tudi mednarodna kulturna manifestacija sosednih dežel, ki jih družijo bogata kulturna preteklost panonskega prostora, so nam tudi letos v Modincih pripravili bogat kulturni program, ki je uspešno pestril znanstveni del srečanja. Poslušali smo komorni koncert članov graškega filharmoničnega orkestra in zbora madrigalistov iz Ženavcev, prisostvovali folklornemu večeru skupin iz Gradišanske, Madžarske, Slovenije in Hrvatske. Organizator je izvedel ekskurzijo po Štajerski s sprejemom pri deželnem glavarju Josefu Niederlu.

V celoti je simpozij uspel, referati in diskusije so bili tehtni, škoda je, da se je večina referatov končala že v drugi polovici 19. stoletja. Pred simpozijem so bili natisnjeni samo povzetki, ne pa tudi referati v celoti, kar bi prispevalo k bolj konstruktivni diskusiji in manj napornim dnevom simpozija. Modinci 1975 so potrdili svojo znanstveno vrednost, hkrati pa je letošnje srečanje nedvomno spet prispevalo k utrjevanju sodelovanja med sosednimi narodi in ne nazadnje k medsebojnemu spoznavanju, primerjanju in sporazumevanju.

Dušan Nečak

FAŠIZEM IN NEOFAŠIZEM

Mednarodni znanstveni simpozij
Zagreb 12.—15. novembra 1975

Medtem, ko so druge znanstvene vede že dolgo tega vpeljale v svoje redno delovanje tematske sestanke, simpozije, zborovanja in posvetovanja, smo se družboslovci za tak način dela bolj navdušili šele v zadnjih nekaj letih. Tridesetletnica osvoboditve izpod nacistično-fašističnega okupatorskega škornja je bila zagrebški fakulteti za politične vede primeren povod, da se je, pod pokroviteljstvom tovarne »Rade Končar«, odločila organizirati tematski, mednarodni in interdisciplinarni simpozij »Fašizem in neofašizem«. Tisk je ob otvoritvi simpozija med drugim zapisal: »Naša država in njena znanost imata (najmanj) dva prepričljiva razloga za organizacijo takega simpozija: prvič zaradi svojega antifašističnega boja, v katerem je padel skoraj vsak deseti prebivalec in drugič zaradi tega, ker je znanstvena misel pri nas popolnoma zapostavila teoretično elaboriranje tega fenomena, ki je prisoten ne samo kot zgodovinska izkušnja, temveč — v tej ali oni obliki — tudi kot stvarnost sodobnega sveta. Prva trditev je brez dvoma točna, druga pa najbrže nekoliko sporna. Gotovo pa je dejstvo, da smo simpozij s tako vsebinsko usmeritvijo potrebovali, še zlasti mednarodnega in z udeležbo znanstvenikov tistih dežel, v katerih je še nedolgo tega fašizem nastajal in se uresničeval.

V Zagrebu se je zbralo nekaj deset strokovnjakov s področja družboslovja, vse od politologov in sociologov do psihologov. Zbrali so se znanstveni in javni delavci iz Jugoslavije, Sovjetske zveze, ZRN, NDR, Italije, Romunije, Madžarske, Poljske, Čila in Luksemburga. V treh dneh je govorilo nad štirideset udeležencev, prireditelji pa so prejeli okoli šestdeset referatov. Slovenci smo bili zastopani s štirimi referenti Dušanom Bibrom, Rudijem Rizmanom, Antonom Beblerjem in Toneom Zornom. Prvi, znanstveni svetnik Inštituta za zgodovino delavskega gibanja v Ljubljani, je govoril o britanskih ocenah Stojadinovića in njegove politike, Rudi Rizman, asistent na ljubljanski fakulteti za sociologijo, politologijo in novinarstvo, o neofašizmu in meščanski družbeni misli, tretji, docent na isti fakulteti, je obdelal problematiko fašizma v Španiji, Tone Zorn, znanstveni sodelavec Inštituta za narodnostna vprašanja v Ljubljani pa je obravnaval neonacizem in njegove korenine na avstrijskem Koroškem. Simpozij je deloval v plenumu, čeprav so bile programirane tudi komisije, ki pa so zaradi tehničnih težav morale odpasti, gradivo oziroma pisмени referati simpozija pa naj bi izšli v posebni publikaciji. To je nekaj osnovnih podatkov o tehnični strani simpozija.

O vsebinski strani simpozija je pisati nekoliko težje. Čeprav so se prireditelji trudili, jim je organizacija večkrat uhajala iz rok. Organizacija sicer ni bistven del simpozija in je veliko bolj važna vsebina prebranih referatov, vendar moramo to pot reči, da so prav nekatere organizacijske težave vplivale na kvaliteto simpozija. Že takoj na začetku so udeleženci simpozija dobili del tez in seznam referatov tistih referentov, ki so jih poslali. Žal pa je za govorniškimi pultom nastopilo veliko več referentov, kot smo jih imeli priložnost spoznati iz predloženih tez, nekaterih napovedanih referatov pa sploh ni bilo. Časa je bilo iz dneva v dan manj, tako da so imeli govorniki zadnji dan le po največ deset minut časa za svoj prispevek. Seveda je bilo ob tem težko pričakovati, da bodo referenti lahko povedali kaj drugega kot kratko, praviloma nepolemično zastavljene povzetke in da resnejše diskusije o mnogih problemih, ki jih je simpozij vsaj navrgel, ni bilo. Očitno se bodo besede rektorja zagrebškega vseučilišča prof. dr. Predraga Vranickega, da upa, da bo simpozij dal tudi nekatere nove ocene fašizma in neofašizma, uresničile šele z objavo gradiva v knjižni obliki, kajti šele takrat bomo imeli pred seboj jasno sliko idej, tez in novih dognanj vseh sodelujočih na simpoziju.

Druge vsebinske pomanjkljivosti simpozija »Fašizem in neofašizem« niso mogli popraviti niti organizatorji, čeprav so gotovo vabili udeležence po tehtnem premisleku. Del prispevkov namreč res ni bil primeren za udeležbo na znanstvenem simpoziju. Ne samo, da so nekateri referenti obravnavali probleme, ki se naslovne tematike le dotikajo in so ob bistvenih vprašanjih delovali obrobno, temveč so njihovi prispevki učinkovali bolj kot prepričevanje udeležencev simpozija v pravilnost neke politike oziroma so govorniški oder uporabili za taktiziranje. Na drugi

strani pa so nekateri govorniki uporabili vsaj polovico svojega časa za prikaz dejstev, ki so znana takorekoč že iz srednješolskih učbenikov.

Sicer pa je bil zagrebški simpozij usmerjen predvsem v tri velike sklope vprašanj. Največ referatov je bilo posvečenih nemško-avstrijskemu nacionalsocializmu, drugi sklop italijanskemu fašizmu in tretji neofašizmu v razvitih kapitalističnih državah in Latinski Ameriki. Nekaj referatov je govorilo tudi o fašizmu in njegovih posameznih izraznih oblikah v Španiji, na Madžarskem, Portugalskem in v Romuniji.

Problematico fašizma v Italiji sta natančno analizirala prof. Paolo Alatri in prof. dr. Dragovan Šepić. Prvi v vseitalijanskem pomenu, drugi pa skozi prizmo dogajanj v Trstu in Julijski krajini. Za razliko od italijanskega fašizma, kateremu je bilo posvečeno manj referatov, je bil nacionalsocializem v referatih številčno bolje zastopan. Analiziranje njegovih korenov, delovanje in uspevanje, pa je bilo usmerjeno predvsem v dve smeri. Največ referatov se je dotikalo zelo zamotanega sklopa vprašanj, ki se vleče tudi v sedanost, namreč odnosa med fašističnimi (in neofašističnimi) ideologijami in kapitalom. O tej problematiki so med drugimi govorili akademik dr. Dušan Čalić iz Zagreba, Carlos Gonzales — Jakšič iz Čila in prof. dr. Vanja Sutlić iz Zagreba. Drugi del referatov pa se je ukvarjal z vprašanji nacionalizma, rasizma in šovinizma v nacistični ideologiji, torej »nacionalnega« dela nacionalsocializma, med njimi: dr. Wolfgang Ruge iz berlinske akademije znanosti in umetnosti (NDR), dr. Radovan Pavić iz Beograda, dr. Ralf Richter iz ZRN, dr. Joachim Petzold iz NDR in drugi. Pogrešali smo obravnavanje in kritično analiziranje drugega dela besede in smisla nacionalsocializma. Tudi kratka diskusija dr. Dj. Pribičevića iz Beograda v tej smeri ni izzvala pričakovanega odziva.

Vprašanja s področja neofašizma so bila največkrat obravnavana v primerjavi s fašizmom. Vsebinsko so se večinoma ustavljala ob relacijah, ki smo jih omenili že tudi pri referatih, ki so se nanašali na fašizem. Obravnavali so torej odnos med neofašističnimi in skrajno desnimi grupacijami in kapitalom oziroma multinacionalnimi družbami. Poleg že prej omenjenih referatov naj tu omenimo še vzhodnonemškega profesorja dr. Manfreda Weissbeckerja, sovjetsko predstavnico Eleno Modrskajo in prof. dr. Branka Pribičevića z beograjske fakultete političnih znanosti.

Govor o tej problematiki najbrž lahko sintetiziramo v ugotovitev, da sta prav veliki kapital in multinacionalne družbe osnovna faktorja pri obujanju fašizma in da brez njiju neofašizma v vseh njegovih oblikah in v takih razmerah gotovo ne bi bilo. Na drugi strani pa se je izkristaliziralo mnenje, da ne moremo enačiti fašizma in neofašizma, ki se je prilagodil modernim družbenim tokovom, prevzel nekaj terorističnoagresivnih elementov fašizma, ni pa več tako jasno in odločno usmerjen v teritorialna osvajanja.

Jugoslovanski del udeležencev je h kvaliteti znanstvenega simpozija mnogo doprinesel. Čeprav smo Jugoslovani svoje oblike fašizma razmeroma malo prikazali, pa sta bila referata o ustaštvu, ustaših (prispevek dr. Fikrete Jelić-Bukić iz Inštituta za povijest radničkog pokreta v Zagrebu) in ustaških zločinih (psihološka študija, napisana na podlagi ustaških pričevanj, ki jo je izdelal dr. Zvonimirović iz Zagreba) med najbolj privlačnimi. Prav tako kvaliteten pa je bil sklop referatov o KPJ in njenem odnosu do fašizma. Tu je omeniti vsaj referate direktorja Inštituta za povijest radničkog pokreta iz Zagreba Zlatka Čepa o Kominterni in fašizmu, Fabijana Trga, načelnika Vojno-istorijskega inštituta v Beogradu in Stanislave Koprivice-Oštričeve iz zagrebskega Inštituta za povijest radničkog pokreta, ki sta govorila o kontinuiteti antifašistične orientacije KPJ.

Tridnevni simpozij o fašizmu in neofašizmu je prinesel torej veliko referatov, misli in mnenj. Na samem simpoziju žal vse to ni bilo sintetizirano, pa tudi ne vsebinsko usmerjevano, kar bi gotovo prineslo delo v komisijah. Toda kljub zapisanim kritikam imamo lahko simpozij za uspel, saj je na mednarodni ravni govoril o problemih, ki so še danes zelo žgoči in aktualni. Če bo mednarodna komisija, ki so jo izbrali udeleženci simpozija, res uspela nadaljevati delo, ki ga je simpozij začel, bo to eden vidnih uspehov simpozija. Prizadevanje fakultete političnih nauk v Zagrebu pa bo brez dvoma poplačan še z izidom knjige gradiva, kar bo prva publikacija o fašizmu in neofašizmu, ki bo napisana interdisciplinarno.

OCENE IN POROČILA

Ivan Čimžić, *Jugoslovenski iseljenički pokret u SAD i stvaranje jugoslovenske države 1918*, Zagreb 1974. Zirka: Monografije št. 5 sveučilišta u Zagrebu, institut za hrvatsku povijest. Strani 317.

Čimžićeva monografija obdeluje temo, ki je na Slovenskem v glavnem še neobdelana. Gre za obsežen prispevek k zgodovini jugoslovanskega (tudi slovenskega) izseljeništvu med prvo svetovno vojno in neposredno po njej v ZDA ter njegov odnos do jugoslovanskega vprašanja. Problematika torej, ki bi morala pobuditi tudi naše raziskovalce, saj delo, ki ga opravlja Izseljeniška matica z vsakoletnimi kalendarji, nikakor ne zadostuje. Nedvomno je med nalogami slovenskega zgodovinskega pisja tudi obdelava celotnega slovenskega izseljeništvu, vse od začetkov do danes. Med vprašanji, ki terjajo odgovor, ne stoji le poglobljen študij vprašanj, ki jih Čimžić zajema, ampak tudi obdobje druge svetovne vojne in odnos slovenskih izseljencev do narodnoosvobodilnega boja v matični domovini, se pravi vprašanje, ki ga je načel septembra 1975 Vatro Grill v ljubljanskem Delu (podlistek Ameriški Slovenci v boju za novo Jugoslavijo).

Vprašanja, ki se jih Čimžićeva monografija v glavnem dotika, so: društveno in politično delovanje izseljencev pred prvo svetovno vojno, sarajevski atentat in reakcija nanj med izseljenci, pričetek prve svetovne vojne, jugoslovanska skupščina v Chicagu leta 1915, jugoslovansko socialistično gibanje v ZDA od začetka svetovne vojne pa do konca leta 1915, dobrovoljsko gibanje med izseljenci, avstroogrška propaganda in izseljenci v ZDA, prizadevanja izseljencev, da bi ameriška javnost spoznala jugoslovansko vprašanje ter pridobivanje te javnosti za ustanovitev jugoslovanske države, ustanovitev jugoslovanske pisarne v ZDA, kriza tamkajšnjega socialističnega gibanja ter gibanje za jugoslovansko republiko, dalje deklaracijsko gibanje, odmevnost jadranskega vprašanja med izseljenci, odmevnost srbskih in ostalih koncepcij rešitve jugoslovanskega vprašanja med jugoslovanskim izseljeništvom, prizadevanja jugoslovanskega Narodnega odbora v ZDA, da bi ga priznali za uradnega predstavnika tamkaj živečih Jugoslovancev, ter oris končne krize jugoslovanskega gibanja.

Ko Čimžić skicira usmeritve Jugoslovancev v ZDA pred prvo svetovno vojno, ugotavlja, da so bile logično nadaljevanje političnega dela pred vojno. Ob tem ugotavlja, da so bili ameriški Slovenci med prvimi jugoslovanskimi izseljenci pri katerih je prišlo do razvoja socialističnega gibanja. Pravi, da so tako kot drugi naši izseljenci tudi oni odhajali v Ameriko zaradi gospodarskih in političnih vzrokov. Meni, da je bil razredni spopad vzrok marsikateri izselitvi v ZDA; mnoge slovenske delavce, ustanovitelje raznih delavskih in socialnodemokratskih organizacij, so v domovini namreč preganjali ter odpuščali z dela, tako da so se morali izseliti. Po prihodu v ZDA so se vključevali v ameriške delavske organizacije ter se prizadevali širiti socialistično misel med ameriški Slovenci. To je bil tudi vzrok, da je socialistično gibanje našlo odmev prav med ameriški Slovenci, ki so zatem pričeli širiti socialistično gibanje tudi med ostale jugoslovanske izseljence. Čimžić opozarja, da je do leta 1909 v ZDA aktivno delovalo devet socialističnih klubov ameriških Slovencev. Na jugoslovanskem socialističnem kongresu 3. in 4. decembra 1910, je bila v Chicagu tudi ustanovljena »Jugoslovanska socialistična zveza«. Gre za organizacijo, ki je odigrala vlogo pri širjenju jugoslovanske misli v ZDA; v času svojega največjega vzpona je zveza štela nad štiri tisoč aktivnih članov, a je med prvo svetovno vojno doživela svojo največjo krizo ter prenehala delovati leta 1917. Socialnodemokratsko usmerjeni izseljenci so dalje delovali v okviru socialistične stranke ZDA ter se prizadevali za uresničenje njenih ciljev, po drugi strani pa so širili politične ideje, ki so jih prinesli iz stare domovine. To se je še posebej nanašalo na nacionalno vprašanje. Značilno je, da je Etbin Kristan ves čas prve svetovne vojne zagovarjal stališče, podano na znani tivolski konferenci leta 1909 ter prilagojeno ameriškim razmeram in dogajanju v svetu.

Kar se tiče jugoslovanskega vprašanja, se pojavi v izseljeniških vrstah misel o jugoslovanski državi že v prvih mesecih vojne. Po amerškem zgledu naj bi bila to v določenem smislu zvezna država južnih Slovanov. Vendar pa so se v jugoslovanskem gibanju vse od začetka pojavljale tudi drugačne koncepcije, tako veliko-srbska koncepcija ter zamisel o samostojni hrvaški državi. Čimžić piše, da se je med slovenskimi izseljenci čutila v tem času zadržanost do jugoslovanskega gibanja. Največja slovenska izseljenska organizacija »Slovenska narodna podporna jednota« je tudi predlagala ustanovitev posebnega odbora, sestavljenega iz vseh slovenskih podpornih in političnih organizacij, ki bi zasledoval politična dogajanja ter njihov vpliv na Evropo in na usodo slovenskega naroda. Odbor naj bi dajal predloge za delo slovenskih organizacij. Predlog je našel podporo skoraj vseh slovenskih organizacij, značilno pa je, da je večina slovenskega ameriškega tiska zavzemala v tem času odločno protiavstrijsko stališče. Leta 1915 sledi akcija za ustanovitev »Slovenske lige«. Čimžić opozarja, da je ob tem prihajalo do velikih težav, saj so nekateri izseljenci pod vplivom avstroogrskih konzulatov temu celo nasprotovali. Pač pa so zamisel o »Slovenski ligi« sprejeli slovenski socialisti, vendar pa niso v celoti soglašali z načinom izpolnitve njenega programa. Na ustanovnem zboru lige je bila med drugim postavljena zahteva po združitvi Slovencev ter njihovo zedinjenje s krvnimi sosedi v »jugoslovansko federacijo«. Po Čimžiću pomeni »Slovenska liga« prvi veliki korak pri organiziranju jugoslovanske usmerjenih Slovencev.

10. in 11. marca 1915 je bila v Chicagu prva jugoslovanska narodna skupščina, ki se jo je udeležilo 468 delegatov raznih jugoslovanskih organizacij in kolonij iz ZDA in Kanade. Na njej so prvič proglasili program narodne osvoboditve izpod Avstroogrške in združitve Jugoslovancev v skupno državo, skupaj s Srbijo in Crno goro. Sprejeta resolucija je sicer poudarjala integralno jugoslovanstvo, vendar naj bi bilo to po Čimžiću le sredstvo za politično akcijo, ki naj bi zaveznike čimbolj zainteresirala za težnje jugoslovanskih narodov. Ob tej priložnosti so tudi izvolili »Narodni jugoslovanski odbor«.

Odmevi na čikaško zborovanje so bili tako med izseljenci kot v domovini različni. Večji del udeležencev je, sicer ostal veren sprejeti resoluciji, vendar pa je del Hrvatov zavrnil z resolucijo poudarjeni jugoslovanski integralizem ter se zavzel za samostojno hrvaško državo. Proti resoluciji so dalje nastopili srbski izseljenci, ugovori pa so prišli tudi s slovenske strani. Med Slovenci se sedaj pričinja pojavljati potreba po sodelovanju z ostalimi jugoslovanskimi izseljenci in na enem slovenskih zborovanj 18. novembra 1916 v Clevelandu so na primer pooblastili jugoslovanski narodni odbor, da zastopa slovensko stran pred zavezniki. — Nakazane dileme so bile vidne tudi na vnovični skupščini v Pittsburgu. Ob tej priložnosti je bil izvoljen »Jugoslovanski narodni svet«. Čimžić omenja, da so pitsburški sklepi naleteli na opozicijo dela hrvaške in slovenske duhovščine (ter njihovih pristašev). Značilno je, da so ti nasprotovali rušenju Avstroogrške, s katero ZDA niso bile v vojni, ter odločno zavračali jugoslovanski integralizem. Glede prihodnje ureditve jugoslovanskega vprašanja ta skupina sledi sedaj pravaškemu programu iz leta 1894 ter združitvi vseh hrvaških in slovenskih pokrajin pod okriljem zakonitega vladarja. V primeru antantne zmage naj bi po tem gledanju imeli Hrvatje in Slovenci pravico do političnega obstoja in integritete svojih dežel. Drugi zadržek do pitsburške resolucije so podali socialisti. Ko se dotika njihovih stališč, Čimžić med drugim opozarja na takratno vlogo Etbina Kristana in na njegovo vplivnost pri pripravi spomenice, ki jo je glavni odbor »Jugoslovanske socialistične zveze« 16. februarja 1916 poslal odboru za odnose s tujno ameriškega kongresa. Spomenica je med drugim opozarjala, da bo trajnost prihodnjega miru odvisna od ureditve narodnostnega vprašanja. Čeprav je poudarjala, da se mora Avstrija spremeniti v narodno zvezno državo, je vendarle s predlogom o ustanovitvi jugoslovanske demokratične republike šla korak dalje. V tej republiki bi imela po spomenici ločena »plemena« avtonomijo. Drug cilj te skupnosti pa bi bila združitve z ostalimi balkanskimi narodi, vključno z avtonomno Makedonijo v republikansko demokratično federacijo, ki bi postala član združenih držav Evrope.

Med kritiki pitsburške resolucije so bili po Čimžićevih ugotovitvah socialisti, ki so pri tem izhajali iz razrednega stališča ter se v prvi vrsti dotikali vprašanja jugoslovanske združitve. Pri tem so točno ocenili splošno razpoloženje širokih slojev jugoslovanskih izseljencev ter njihova stališča o politični, ekonomski in socialni ureditvi prihodnje države. — Konec leta 1916 sledi ustanovitev posebne

»Jugoslovanske pisarne« v Clevelandu kot predstavništva Jugoslovanskega odbora. Pokazala se je dalje potreba, da se jugoslovansko gibanje organizira tako, da bi imel vsak narod svojo narodnopolitično organizacijo, te organizacije pa bi bile jedro Jugoslovanskega narodnega sveta. Za Srbe bi bila to Srpska narodna odbrana, za Hrvate Hrvatski savez in za Slovence Slovenska zveza. Dogovorjeno je bilo izdajanje posebnega biltena tudi v slovenskem jeziku, vzporedno s tem pa naj bi se Slovenska liga preorganizirala v Slovensko zvezo, ki bi delovala s pomočjo lokalnih odborov ali društev, ne glede na obstoječe slovenske organizacije.

Značilno je, da je bilo med jugoslovanskimi izseljenci zlasti po revolucionarnih dogodkih v Rusiji leta 1917 vedno bolj opažati republikansko gibanje. Temu gibanju se je skušal približati tudi »Jugoslovanski narodni svet«. Čimžić ob tem opozarja, da so od začetka prve svetovne vojne izseljenci verovali, da je Rusija vključila med svoje vojne cilje tudi osvoboditev in združitvev Jugoslovancev, vendar pa izseljeniški prvaki in tisk niso gojili iskrenih simpatij do carske Rusije. Republikanska ureditev ZDA in določena stopnja buržoazne demokracije sta privlačili priseljence ter jih odbijali od monarhične državne ureditve. Tako kot je oktobrška revolucija vplivala na notranje politično življenje ZDA ter vsekakor usmerjala politično akcijo ameriške vlade in predsednika Wilsona, je vplivala tudi na jugoslovanske izseljence, odmevala pa tudi v »Jugoslovanskem narodnem svetu«.

Posebno mesto je v Čimžićevi knjigi posvečeno odmevnosti krfske deklaracije leta 1917. Opozarja, da je deklaracija naletela od začetka na dokaj velik odpor med delom jugoslovanskih izseljencev; opozicija je bila še zlasti vidna pri hrvaških in slovenskih izseljencih. Ti so predvsem ugovarjali tezi o troimenem narodu, pa tudi ugotovitvi, da srbska vlada ni za federativno monarhijo. Na največji odpor pa je deklaracija naletela med slovenskimi izseljenci; to pa niso bile le kritike in pripombe, ampak so bili podani zadržki podlaga za splošno kritiko dela Jugoslovanskega odbora, Jugoslovanskega narodnega sveta in srbske vlade. Največji oponent deklaraciji je bil Etbin Kristan. Čimžić nadrobneje opredeljuje njegova stališča, med drugim dejstvo, da deklaracija ne pomeni edino pot za združitvev, da zagovarja monarhijo ter da skuša z deklaracijo Srbija anektirati ostale jugoslovanske dežele. Ugotavlja tudi, da jugoslovanski izseljenci niso hoteli ustanovitev Jugoslavije kot sporazuma političnih faktorjev, ampak kot posledico revolucionarne akcije samih množic. To so tudi dobro ocenili jugoslovanski socialisti, vendar se niso stavili temu gibanju na čelo; bili so namreč zaobjeti s težko krizo, ki ni zavladata le v njihovih vrstah, ampak tudi v socialistični stranki ZDA po vstopu v vojno. — Sledi oris krize jugoslovanskega socialističnega gibanja v ZDA ter njegovih stališč do ustanovitve jugoslovanske republike, pri čemer še posebej izstopa takratna dejavnost Etbina Kristana. Iz takratne problematike bi omenili še tako imenovano »čikaško izjavo« slovenskih javnih delavcev z dne 29. junija 1917, ki pomeni podlago jugoslovanskega republikanskega gibanja v Ameriki in ki podčrtuje načelo samoodločbe narodov kot glavno pridobitev prve svetovne vojne. Posebej so nakazane posledice izjave in diskusije, ki jih je ta zbudila, ter končno ustanovitev »Jugoslovanskega republikanskega združenja«, ki ga je vodil Etbin Kristan.

Kot vidimo, gre pri Čimžićevi knjigi za delo, ki načenja vrsto vprašanj ne le o usmeritvah jugoslovanskega izseljeništvu, ampak tudi o dilemah, ki so se pri tem pojavljale. Vsebinska knjige zajema obsežno problematiko in mimo nje ne bo mogel (kljub morebitnim ugovorom) nihče, ki ga zanimajo vprašanja našega izseljeništvu v ZDA ter vprašanja odnosov med Jugoslovanskim odborom in srbsko vlado. Prav tako bo koristna vsakomur, ki se ukvarja z jadranskim vprašanjem ter z njegovo odmevnostjo med Jugoslavlani v ZDA. Knjiga lepo prikazuje glavna vprašanja, ki so se med izseljenci pojavljala o vprašanju jugoslovanskega zedinjenja ter se tako tvorno vključuje med dela, ki raziskujejo takratni čas.

Tone Zorn

Andrej Mitrović: Vreme netrpeljivih. Politička istorija velikih država Evrope 1919—1939. Beograd, 1974, ciril., 621 strani.

Ugledna založniška hiša Srpska književna zadruga je svoji seriji odličnih zgodovinskih del priključila v začetku leta 1974 še eno, to je Politično zgodovino velikih držav Evrope med obema vojnama, beograjskega zgodovinarja Andreja Mitrovića. Avtor je v predgovoru knjige povedal, da se je moral v prvotni nameri,

podati politično zgodovino Evrope med obema vojnama, zaradi širine in kompleksnosti problematike, omejiti le na prikaz nekaj največjih držav, ki so dajale ton zgodovinskemu razvoju. Knjige zaradi tega res ne moremo imeti za politično zgodovino Evrope, ker manjkajo celotna geografska in politično tipološka področja, kot je srednjevzhodna in jugovzhodna Evropa, Skandinavija in Pirenejski polotok, ki so v političnem razvoju igrala določeno vlogo. Toda knjiga, tudi kakršna je, ne izgublja na vrednosti. Za avtorja je evropska zgodovina v tem času v glavnem v znamenju pojave fašizma. Kljub temu, da fašizma ne moremo imeti za nek dolgoročni važen zgodovinski fenomen, se je med dvema vojnama najbolj videl na evropski politični sceni tako zaradi svojega agresivnega nastopa v notranji kakor v zunanji politiki. Za fašizme vse narodnosti je bila značilna skrajna nestrpnost do notranjih in zunanjih nasprotnikov, zato avtor meni, da lahko obdobje razvoja fašizma imenuje obdobje nestrpnih — »Vreme netrpeljivih«.

Avtor je tudi poudaril, da piše politično zgodovino, da pa ima političen razvoj za tesno povezan z gospodarskim in družbenim razvojem in odvisen od njiju. Pri konkretnem prikazovanju razvoja pa bi mogli nato avtorju očitati, da je te gospodarske in družbene podlage včasih premalo izrisal, manj kot bi tudi za izrazito politično zgodovino lahko, s čimer bi bil političen razvoj bolj razumljiv.

Veliko pozornost je avtor namenil idejnim političnim in umetniškim smerem in njihovemu vplivu na politični razvoj. To je lepo razvidno že iz same razdelitve, kjer je od šestih delov dva cela posvetil omenjenim problemom. V prvem delu z naslovom Nova Evropa je pokazal diplomatsko dogajanje po prvi vojni: zarisovanje novih meja, koncepte zmagovitih sil na pariški mirovni konferenci ter vpliv političnih ideologij na mednarodno politiko. Na kratko je orisal politične osnove, na katerih se je razvijala Evropa v naslednjem obdobju; kot posledica razpada treh cesarstev so nastale nacionalne države v srednji Evropi, ki so jo v prvem povojnem letu pretresale socialistične revolucije, ki pa so bile od buržoaznih in konservativnih sil poražene. Političnemu pejzažu med obema vojnama so po avtorjevem dajali barvo nacionalizem, komunisti in fašisti; tradicionalno liberalno-demokratsko politično mišljenje in individualizem se je vse bolj razkrajal.

V drugem delu z naslovom Revolucije socialistov je precej natančno in zelo dobro pokazal revolucijo 1917 v Rusiji in revolucijo v Nemčiji, tisto konec leta 1918 v Berlinu in sovjetsko republiko v Münchnu aprila 1919.

V tretjem najboljšežnejšem delu, saj zajema več kot tretjino knjige z naslovom Trije politični vzori, je pokazal notranji politični razvoj v posameznih velikih evropskih državah razvrščenih v tri tipe: parlamentarni (Velika Britanija, Francija in weimarska Nemčija), avtoritarno nacionalistični (fašistična Italija in nacistična Nemčija) ter komunistični (Sovjetska zveza).

Od vseh treh tipov je parlamentarno demokratičen orisan najkrajše in najbolj površno. Videti je, da avtor zaradi koncepta knjige in pojmovanja obdobja temu tipu ni pripisal nekega ključnega pomena in zato takšen tretman. Za vse države manjka prikaz in analiza družbene strukture, ki je pogojevala takšno ali drugačno politično razčlenitev. Zelo dobro je prikazan razvoj v Veliki Britaniji v dvajsetih letih, bolj površno v tridesetih; ravno tako so dvajseta leta v Franciji manj intenzivno in manj natančno izrisana kot trideseta, v katerih dominira problem ljudske fronte. Tudi o razvoju gospodarskih in družbenopolitičnih razmer v weimarski Nemčiji ve avtor mnogo več, kot je zapisal v knjigi. Manjkajo potrebne analize najvažnejših političnih strank kot so socialdemokratska, komunistična, katoliški Centrum, ki je igral sila usodno vlogo pri razkroju weimarske koalicije in weimarske demokracije nasploh; manjka tudi analiza stranke velekapitala desničarske Nemške nacionalne ljudske stranke.

Avtoritarno nacionalističen tip držav, pod čimer razume fašistične države, je orisan zelo dobro. Avtor je tu zaradi zgodovinske konkretosti odstopil od splošnega imena fašizem, s čimer se je odvezal tudi od neke posplošene sociološke analize in ocene fašizma. To je sicer dovoljeno in morda najlažje, kajti pri socioloških posplošitvah je treba biti vedno zelo previden, predvsem pa pri takšnem pojmu kot je fašizem, o čigar bistvu razvoja in o posameznih njegovih fazah obstoje zelo različne ocene, odvisno iz katerih idejno političnih tokov izvirajo. Morda pa bi bilo vseeno zaradi preglednoski dobro prinesiti vsaj še vedno neke splošno veljavne analize Ignazia Siloneja ali filozofa Ernsta Blocha in morda tudi ne velja odstopati od že precej uveljavljenega termina fašizem za političen tip, ki ga popisuje pod oznako avtoritarni nacionalizem, saj je zanj značilno še mnogo

drugih lastnosti ravno tako važnih kot nacionalizem (npr.: široka množična baza režima v srednjih slojih, prizadevanje za razredni mir, sovražnost proti delavskemu gibanju in njegovim egalitarizacijskim družbenim prizadevanjem itd.). Kar se tiče konkretnega zgodovinskega razvoja v obeh fašističnih državah Italiji in Nemčiji je podan zelo dobro in je sigurno na ravni današnje vodilne evropske historiografije. Isto velja tudi za družbenopolitični razvoj v Sovjetski Rusiji in potem Sovjetski zvezi. Zelo intenzivno in podrobno so podana prva leta izgradnje sovjetskega sistema z vso problematiko. Poglavje vsebuje vrsto briljantnih, do sedaj v Jugoslaviji neupoštevanih analiz in ocen. Trideseta leta, v katerih se je izoblikoval stalinizem in vse njegove politične, sociološke in gospodarske posledice v sovjetski družbi, poda bolj na kratko in površno.

V četrtem delu, ki pa zajema le 46 strani, je avtor orisal tok zunanjepolitičnega dogajanja med velikimi evropskimi državami. Zaradi omejenega obsega je to bolj ali manj oris kot pa poglobljen pregled, kljub temu, da ne manjka zelo pozornih observacij in drznih toda točnih ocen. Avtor je ob zaključku knjige povedal, da ima zunanjepolitični razvoj v knjigi samo za skico in da namerava v prihodnosti zunanjepolitičnim problemom obravnavanega obdobja posvetiti samostojno knjigo. Zunanjepolitični razvoj Evrope je avtor pokazal po uveljavljenem gledanju, po katerem ga je moč deliti v tri obdobja: prvo do leta 1924, ko je med evropskimi državami velik oster boj za in proti uveljavitvi versajskih določil; v drugem obdobju do 1933 so prevladovali naporji za mir, ki so bili kronani z Kelloggovim paktom 1928; v tretjem obdobju pa vse bolj dominirata fašistični sili s svojimi vedno bolj agresivnimi zunanjepolitičnimi zahtevami.

V petem delu je avtor pokazal politično misel vseh treh političnih sistemov: meščansko parlamentarnega, sovjetskega in fašističnega. V ta del je vključil tudi prikaz tokov umetniškega izpovedovanja, ki so bila tako ali drugače povezana z enim od treh političnih tipov. Ta del je eden izmed boljših v knjigi, v katerem pride najbolj do izraza avtorjeva velika duhovna širina, poznavanje dobe in nagnjenje k samostojnemu sklepanju.

Podobno je tudi z zadnjim delom z naslovom Ljudje in zgodovina, v katerem je kratko skiciral portrete in vlogo nekaterih vidnih osebnosti iz političnega in kulturnega življenja obdobja med obema vojnama. Morda največ povedo že same avtorjeve oznake: Tri generacije medvojnih politikov — Graditelj državne revolucije (V. I. Lenin) — Človek, ki je hotel prepovedati vojno (A. Briand) — Mirotvorec, ki je delal za Nemčijo (G. Stresemann) — Hazarder ideje mira (N. Chamberlain) — Fanatik kot heroj (A. Hitler) — Ujetnik britanskega imperija (W. Churchill) — Utemeljitelj fašizma (B. Mussolini) — Revolucionar, ki je zlorabil ideale (I. V. Stalin); v kulturi pa: Herojsko življenje življenja (G. D'Annunzio) — Pravica na svoje življenje (M. Unamuno) — Podpora in odpor (nemški intelektualci in Tretji rajh) — Osebna premoč ustvarjalca (Th. Mann) — V imenu svobode ustvarjanja (A. Gide) — Med pokornostjo in ustvarjalnostjo (S. M. Eisenstein).

Avtor je v knjigi uporabil zelo živahen, lahko bi rekli leposloven stil, ki močneje pritegne bralca, kljub temu pa je ostajal čvrsto na tleh zgodovinske akribije. Uporabil je mnogo dokazov iz socialne in celo individualne psihologije, kar je danes precej uveljavljeno v zahodnoevropski historiografiji, kljub temu pa delu ni mogoče očitati, da bi ne bilo marksistično. Knjiga je, tudi če smo do nekaterih njenih strani in ocen kritičnega mnenja, velik doprinos k jugoslovanski in celo evropski historiografiji obdobja med obema vojnama. Napisana je na osnovi študija zelo širokega izbora literature in ponekod tudi virov.

Na koncu knjige je 28 strani obsežen povzetek v angleščini in nato zelo obsežna bibliografija zgodovinske literature v obdobju med dvema vojnama, ki je ena najbolj vsestranskih in obsežnih v tako koncipiranih priročnikih.

Janko Prunk

Mladen Colić, *Takozvana Nezavisna Država Hrvatska 1941*. Delta-Pres, Beograd 1973, 485 strani.

Lahko se strinjamo z avtorjem, ki je v uvodu pričujoče knjige zapisal, da se v našem zgodovinpisju vse več pozornosti poklanja znanstvenemu raziskovanju in obdelavi okupacijskih ter kvizlinških režimov v razdobju druge svetovne vojne, kar je tudi upravičeno, saj moremo dobiti popolno sliko naše najnovejše zgodovine le s pravilnim upoštevanjem vseh njenih osnovnih komponent. In ena od teh

komponent je tudi takó imenovana Nezavisna država Hrvatska (NDH) in ustaško gibanje. Ravno zaradi tega se je čutila potreba po proučitvi nastanka, razvoja, dejavnosti in propada obeh, sicer tesno povezanih pojavov. Če se zraven doda še dejstvo, da se zunaj Jugoslavije daje obdelavi NDH mnogo pozornosti in to najpogosteje tendenciozno, potem je bil pristop k temu delu toliko bolj upravičen.

Ne moremo zanikati, da je pri nas že precej napisanega o raznih kvizlinških in kontrarevolucionarnih gibanjih ali tvorbah, pri čemer precejšen del odpade na prispevke publicističnega ali celo senzacionalističnega značaja. Res je, da so te zadeve pri nas še zmeraj politično vprašanje, vendar je razveseljivo, da to ni bila takšna ovira, da ne bi o tem nastalo precej del tudi v okviru našega zgodovino-pisja. V Sloveniji še zmeraj ostaja osnovno delo »Belogardizem« F. Sajeta, ki pa je že malce zastarelo in ne zadovoljuje več popolnoma potreb zgodovino-pisja in vednosti o naši polpreteklosti. Potem je tu Metod Mikuž, ki je v svojem obsežnem »Pregledu zgodovine NOB v Sloveniji« podal tudi kratek pregled razvoja, predvsem pa nastanka bele garde, četništva in domobranstva, kar predstavlja pri nas najpopolnejše tovrstno delo. V Srbiji se s problemom četništva npr. ukvarjata Dr. Petrović in J. Marjanović, o Ljotičevem »Zboru« je nekaj napisal Br. Gligorijević, ničesar pa še nimamo o Nediću. Če izpustimo nekaj manj pomembnih del, lahko rečemo, da je to skoraj vse in da jugoslovansko zgodovino-pisje na tem področju čaka še veliko dela. Reči pa je treba, da to skoraj ne velja za problematiko ustaštva in NDH, ki vzbujata izjemno pozornost in to že v času samega zgodovinskega »dogajanja«, saj je bil z ustaškim gibanjem povezan celo mednarodni položaj kraljevine Jugoslavije. Zato je bilo na Hrvaškem in tudi drugod napisano mnogo člankov, razprav in samostojnih del, ki se deloma ali tudi v celoti ukvarjajo z nastankom in razvojem ustaškega in separatističnega gibanja na Hrvaškem. To nam kaže že seznam uporabljene literature, ki jo avtor navaja na koncu knjige (okoli 70 samostojnih publikacij in 50 člankov). Kot najvažnejše avtorje, ki so se s tem kakorkoli ukvarjali, sam pisec navaja Fikreto Butić-Jelić, B. Krizmana, L. Kopso, V. Novaka, V. Terzića, M. Basto itd. O tem so pisali tudi tujci npr. Edmond Paris, Ladislav Horio, Martin Broszat, pri čemer pa ne omenjamo vseh medvojnih in povojnih del s proustaško in ustaško tendenco.

Vendar po mnenju pisca vse to ne zadovoljuje; ugotavlja namreč, da še nismo dobili dela, ki bi obsegalo podrobno in celovito obdelavo nastanka in razvoja ustaškega gibanja ter vloge in mesta NDH v okupacijskem sistemu v Jugoslaviji in vseh činiteljev, ki so pogojevali njen štiriletni obstoj. Ravno zato je bila ta knjiga tudi napisana, da bi doprinesla »skromen delež zgodovinskemu proučevanju in osvetljevanju malo poznane strani okupacijskega sistema v Jugoslaviji, zaradi popolnejšega znanja o pravem mestu dejanske protiljudske, protijugoslovanske, protikomunistične, zločinske, izdajalske in hlapčevske vloge ustašev in NDH«. Avtor je knjigo napisal pretežno na podlagi arhivskega gradiva, ki je bilo marsikdaj tu prvič uporabljeno. To gradivo (tretje poglavje je napisano v celoti na osnovi arhivskih virov) se nahaja v štirih beograjskih in enem zagrebškem arhivu, poleg tega pa je imel pisec na razpolago že precej objavljenega gradiva, saj navaja kar 15 takšnih edicij. Delo sloni tudi na pregledovanju tiska in literature »ob koriščenju dosedanjih rezultatov zgodovino-pisja«.

Knjiga je razdeljena na štiri vsebinsko zaokrožena poglavja. Prvo poglavje, ki nosi naslov »Stvaranje i aktivnost ustaške organizacije do aprilske rata«, je za nas še posebej zanimivo, saj nam podaja predzgodovino oz. zgodovino najbolj reakcionarnega dela hrvatskega političnega gibanja od Hrvatske stranke prava do njene delne izroditve v šovinistični frankovski struji, ki predstavlja najekstremnejši izraz nasprotij med hrvatsko in srbsko buržoazijo v stari Jugoslaviji. Na čelo te struje je že zgodaj prišel Ante Pavelić, ki je po uvedbi šestojanuarske diktature ustanovil ustaško organizacijo ter prenesel njeno delovanje v emigracijo. Poglavje podrobno opisuje delo ustaške emigracije, v zvezi z njo pa tudi agresivno politiko skoraj vseh sosed kraljevine Jugoslavije. Zanimiva je povezava med ustaši in probolgarsko organizacijo VMRO, ki je v začetku nudila raznovrstno pomoč hrvatskim separatistom. Posebno je v podpori Paveliću pomembna vloga Italije, čeprav so tudi tu večkratna nihanja npr. po umoru kralja Aleksandra. S približevanjem druge svetovne vojne se ustaško organizira tudi v Jugoslaviji, hkrati pa tudi Mussolini v svojem pritisku na Jugoslavijo spet zaigra na ustaško karto. Drugo poglavje obravnava »Osnivanje takozvane Nezavisne Države Hrvatske«, ki je sledilo napadu fašističnih držav na Jugoslavijo, saj je Slavko Kvaternik NDH

proglasil že 10. aprila. Iz opisa formiranja te nove »države« se vidi, da je bilo ustaštvo dejansko številčno zelo šibko in da se ima za svojo NDH zahvaliti predvsem obema okupatorjema, ki sta hotela Jugoslavijo za zmeraj razbiti. Za uspeh te hitre akcije pa gre velika zasluga kapitulantski vlogi HSS in tudi njenega voditelja Mačka. Zanimiv je opis organizacije ustaške oblasti in administrativno teritorialne razdelitve NDH, za katero lahko rečemo, da je bila zelo komplicirana in hkrati kopija fašistične in nacistične ureditve države in družbe. Uzakonjena je bila politika rasizma in genocida, hkrati pa je bilo jasno razvidno, da je rešitev »hrvatskega vprašanja« le zadovoljitev nemških potreb v vodenju druge svetovne vojne. Edino KPJ je že od začetka opozarjala, da NDH nikakor ni izraz interesov hrvatskega naroda, medtem ko je skoraj ves katoliški kler odločno podprl Paveličevo tvorbo. Tretje poglavje »Oružane snage takozvane NDH« podrobno predstavlja nastajanje in hierarhično organizacijo hrvatskega domobranstva kakor tudi »Ustaške vojnice« in drugih polvojaških, legionarskih ter drugih oboroženih formacij, čemur sledi še ocena moralnopolitičnega stanja, za katero vemo, da vsaj v domobranstvu ni bilo na posebni višini. To pa ne pomeni, da domobranstvo ni sodelovalo pri izvajanju terorja in v borbah proti partizanom. Precej prostora je namenjeno tudi četništvu, ki je na področju NDH nastalo kot reakcija na ustaški teror nad Srbi. Prav slednjemu je posvečeno zadnje, četrto poglavje »Ustaški teror u NDH 1941. godine«. Ta zločinska plat »rešitve hrvatskega vprašanja« je razmeroma znana, zato naj tu navedemo samo nekaj naslovov iz tega poglavja: »Zakonodavni akti o teror u NDH, Egzekutivni aparat ustaškega terora, Teror nad stanovništvom NDH, Prekrštavanje Srba u NDH, Iseljavanje Srba iz NDH, Ustaški koncentracijski logori u NDH«.

Na koncu knjige je avtor dodal še 40 prilog, ki predstavljajo objavljene originalne dokumente, ki dovolj zgovorno ilustrirajo in potrjujejo predhodno vsebino knjige. Če omenimo na kraju še seznam izrazov, kratic, virov in literature ter register osebnih imen, se s tem samo potrjuje naše mnenje o vsebinski in formalni znanstveni dožnanosti prebranega dela. Kar se tiče splošne slike in razvoja NDH v letu 1941, bo naše zgodovinopisje težko še kaj bistvenega dodalo.

Boris Mlakar

Ivan Kreft, *Teh petdeset let, Spomini, Založba Borec v Ljubljani, 1975, 275 str.*

Druga knjiga spominov Ivana Krefta sega v obdobje narodnoosvobodilnega boja in prva leta po njem (do 1948), ki ga je avtor preživel živo in razgibano — seveda v omejenih možnostih vojnega in poveljnega časa — v srečanju z najrazličnejšimi razmerami in situacijami, življenjem pod okupacijsko oblastjo, v partizanski enoti, na osvobojenem ozemlju, v begunskih taboriščih, poveljni državni upravi in nazadnje diplomatski službi. Kot so bile raznolike situacije, iz katerih je lahko opazoval življenjske razmere naših ljudi v času vojne, tako je bil širok tudi prostor, po katerem ga je vodila medvojna in poveljna pot; svojo pripoved začena s predvečerom vojne v Beogradu, jo nato nadaljuje z dnevi razpadanja Jugoslavije, ki so ga v suknji mobiliziranca ponesli do Skopja, dve leti do kapitulacije Italije je preživel na Lopudu, od koder je zaradi poškodbe ob osvoboditvi otoka odšel v južno Italijo in tam opravljal različne naloge med jugoslovanskimi begunci. Po osvoboditvi se je vrnil v Jugoslavijo, delal nekaj časa v ministrstvu za trgovino in preskrbo, potem pa zopet odšel iz domovine, najprej na naše predstavništvo v Sofijo in kasneje na Dunaj. V Kreftovem pisanju, za katerega je značilen stvaren in jedrnat slog, se zapažanja o občem toku vojaško-političnega razvoja in razpoloženja do narodnoosvobodilnega boja prepletajo s podobami posameznikov, razgovori z njimi, njihovimi ocenami in razmišljanji. Iz teh številnih srečanj in opazanj je za kratko predstavitev knjige težko izbrati najbolj značilno, saj je vsako zase svojevrsten pogled v vojni čas oziroma prva leta poveljnega zgodovine. Tak je lahko že uvodni razgovor med avtorjem in znanim dr. Leopoldom Lenardom o politiki Sovjetske zveze in sovjetsko-nemškem nenapadalnem paktu, ki sega še v čas pred napadom na Jugoslavijo. Predvsem k odmevu časa v posameznikih so usmerjeni opisi prvih vojnih dni v jugoslovanski vojski in nato avtorjevega življenja in političnega dela na Lopudu. Ob prikazu odnosa zaveznikiških oficirjev do jugoslovanskih beguncev v Italiji je Kreft odstopil več prostora opisu

razmer v teh taboriščih, vpletel vanj pismo britanskega častnika Erika Broomfielda, ki se je — kot eden redkih zaveznških oficirjev — prav po seznanjenju z avtorjem in nekaterimi drugimi v južni Italiji delujočimi Jugoslavani tesneje zblizal z jugoslovanskim narodnoosvobodilnim bojem, dodal pa je še oris življenja naših beguncev v taborišču El Shatt v Egiptu. Ko seže v razdobje po vojni, opisuje Kreft svoja srečanja z bratom in njegovo medvojno in povojno usodo, nato pa ponovno svoja potovanja, ki se sklenejo na Dunaju, kjer je avtor dočakal tudi resolucijo informbiroja in spor s Sovjetsko zvezo. Kreftovo pisanje seveda ves čas nosi v sebi pečat osebnega izkustva, morda je sem in tja začititi, da so nekatere ocene napisane iz daljše časovne perspektive ali nosijo v sebi polemično ost. Knjiga je vsekakor zanimiv pogled v našo polpreteklo zgodovino.

Peter Vodopivec

PARTIZANSKA SANITETA

V zadnjih letih je izšlo nekaj knjig, ki nam osvetljujejo razvoj partizanske sanitete, to je dejavnosti, ki ima izjemno mesto tudi v primerjavi z odporniški gibanji v Evropi. Po statistiki dr. Pavla Lunačka je bilo do konca vojne postavljenih na ozemlju Slovenije blizu 100 zdravstvenih postojank oz. bolnišnic, v katerih se je zdravilo okoli 22.000 ranjencev in bolnikov in od tega se jih je vrnilo na položaje oz. na delo v zaledje okoli 16.000. Samo te številke nam dovolj prepričljivo ilustrirajo delo, napore in uspehe partizanske sanitete.

Kot prvo delo naj omenimo Zbornik razprav in člankov pod naslovom *Poslanstvo slovenskega zdravnika* (uredil Franjo Smerdu), izdala Slovenska Matica Ljubljana 1965, 625 strani. V počastitev stoletnice Slovenskega zdravniškega društva (1865) in petindvajsetletnice rojstva partizanskega zdravstva (1941) je izšel ta zbornik, ki je gotovo ena najboljšejših in najpomembnejših publikacij te vrste. Knjiga obsega poleg Hipokratove prisega na začetku, nadalje uvodne besede dr. Janeza Milčinskega in zgodovinskega pregleda dr. Franja Smerduja, še celo vrsto člankov in razprav, važnih za poznavanje zdravstva na Slovenskem. Posebna skupina prispevkov pa ima namen prikazati vlogo in pomen slovenskega partizanskega zdravstva.

Dr. Janez Milčinski-Peter v spominih »Mi pa nismo se uklonili...« izredno zanimivo opisuje saniteto v bolnišnicah na Kočevskem Rogu, kjer je delal. To je pričevanje zdravnika, ki niza pred nami dogodke, težave in probleme, na katere je naletel in tudi rešitve, ki se zde včasih kar neverjetne. Šestnajst mesecev je bil na Kočevskem Rogu, nato pa je bil premeščen kot upravnik SHVPB (slovensko-hrvaška vojno partizanska bolnica) v Žumberk, od koder je šel februarja 1945 v Dalmacijo, kjer je bila ustanovljena slovenska bolnišnica za ranjence, ki bi bili evakuirani iz Slovenije, torej bolnišnica v armadnem zaledju. Ker je bilo o tej bolnišnici do sedaj pisanega zelo malo je prav, da se je avtor malo dlje pomudil pri njej.

V članku »Kako so nastajale partizanske bolnišnice« je dr. Bogdan Breclj podal kratek pregled razvoja partizanske sanitete od prvih začetkov, ko je bilo ranjence še mogoče skrivoma prepeljati v Ljubljano in druge kraje ter jih tam zdraviti, pa do bolnišnic, ki so nastajale ena za drugo na vsem slovenskem ozemlju.

Tretji članek je napisal dr. Franci Derganc in ima naslov »Ali veš, zdravnik, svoj dolg?«. To je krajši povzetek njegove knjige *Okrvavljena roža* — spomini partizanskega zdravnika in jo bomo še posebej omenili.

Partizansko zdravstvo na Gorenjskem pa je opisal dr. Edvard Pohar. Ta teritorij, ki je v celoti sodil v okvir rajha, je bil na gosto preprežen z nemškimi postojankami in skrbno varovan. Bolj organiziran razvoj partizanske sanitete sledimo od prihoda dr. Poharja na Gorenjsko, to je poleti 1942. Sprva so ranjence še skrivali v težko dostopne bunkerje in skrivališča ter jim pustili negovalce, zdravnik pa jih je občasno obiskoval. Konec leta 1942 pa je bila že ustanovljena prva bolnišnica na Mežaklji in tej so sledile druge. Avtor nam je iz zapiskov, ki so se mu ohranili iz vojne podrobno opisal svoje delovanje in opozoril na posebnosti razvoja na Gorenjskem.

Omenim naj še sestavek dr. Janeza Kanonija *In memoriam*, ki je posvečen vsem mučenim in padlim zdravnikom in medicincem.

V zborniku je tudi obsežno slikovno gradivo.

Pregledni opis partizanske sanitete na celotnem slovenskem ozemlju je podal dr. Metod Mikuž v knjigi *Oris partizanske sanitete na Slovenskem*, ki je izšla leta 1967 pri »Borcu« v Ljubljani (331 strani). Delo temelji na virih, ki jih je pregledal v arhivu Inštituta za zgodovino delavskega gibanja, pomagal pa si je tudi z različnimi kronikami in spominskimi članki, ki so izšli po vojni. V glavnem se je držal delitve dr. Rudolfa Obračunca-Cedrika in je razvoj partizanske sanitete razdelil na tri obdobja.

Prvo poglavje ima naslov *Od začetkov do prvega osvobojenega ozemlja in konca velike italijanske ofenzive (pozno jeseni 1942)*. Partizanska saniteta je bila najbolj razvita v Ljubljanski pokrajini, kjer je bil do konca avgusta 1941 ustanovljen Zdravniški matični odbor OF. Prvo delo tega odbora je bilo propagandno, zbirali pa so tudi sanitetni material. Glavna naloga je bila seveda skrb za ranjence, ki so jih izročali v oskrbo zaupnim ljudem, pri katerih so jih obiskovali in zdravili v OF organizirani zdravniki. S sanitetnimi tečaji so začeli že v juliju 1941. Do maja 1942 so poslali na osvobojeno ozemlje veliko število zdravnikov. Prva bolnišnica naj bi nastala že 27. aprila 1942 na območju Iškega Vintgarja, sledile pa so ji bolnišnice na Kočevskem Rogu. Razvoj na Primorskem, Gorenjskem in Štajerskem je v tem prvem obdobju precej zaostajal za Ljubljansko pokrajino.

Drugo poglavje zajema čas od konca italijanske ofenzive (pozno jeseni 1942) do nemške ofenzive jeseni 1943. Tudi v tem obdobju je bila saniteta najbolj razvita v Ljubljanski pokrajini.

Bolnišnice, ki so bile na roškem območju, so spadale pod skupno upravo SCVPB (Slovenska centralna vojno partizanska bolnica).

Na Primorskem je bilo do kapitulacije Italije ustanovljenih 10 sanitetnih postaj. Razvoj sanitete je zelo napredoval po kapitulaciji Italije in že septembra 1943 so začele z delom tri bolnišnice. V decembru 1943 pa sta začeli dobivati svoje temelje bolnišnici SVPB Pavla in SVPB Franja.

Bolnišnice na Gorenjskem so nastajale pod posebnimi pogoji, saj tod ni bilo osvobojenega ozemlja kot v Ljubljanski pokrajini. Od decembra 1942 pa je šel razvoj hitreje tudi tod.

Skromni podatki nam prikažejo razvoj sanitete na kamniškem področju in na Štajerskem.

V zadnjem obdobju od jeseni 1943 do osvoboditve je saniteta doživela vsestranski razvoj. Na območju 7. korpusa so že obstoječe ustanove izpopolnjevali, prav tako na področju 9. korpusa, na Štajerskem pa pomeni napredek prihod 14. divizije.

Poleg bloka SCVPB na Rogu so obstajali še SHVPB (slovensko-hrvaški), SVPB-B (Bobovec), SVPB-R (Ribnica), SVPB-S (Snežnik). Vsi ti so prišli 23. julija 1944 pod glavno upravo SVPB 7. korpusa in pridružila sta se še istrski blok SVPB-Z (Zalesje) in evakuacijski blok SVPB-E.

K dejavnosti sanitetnega odseka glavnega štaba NOV in POS so spadale tudi sekcija za propagando, za epidemiologijo, za zobozdravstvo, za apotekarstvo in tehnične sekcije.

Na Primorskem je saniteta hitro napredovala razen v Beneški Sloveniji. Delili so jo na V (SVPB Franja, SVPB Pavla) in Z sektor. Prav tako govorimo na Gorenjskem o dveh področjih — desni in levi breg Save.

Do prihoda 14. divizije na Štajersko so bili pogoji za razvoj partizanske sanitete sila neugodni. Obstajali sta le dve zakonspirirani bolnišnici. Po njenem prihodu so nove bolnice nastajale na kamniško-moravskem, savinjskem, pohorskem in kozjanskem področju.

Važnost memoarske literature v rekonstrukciji dogodkov med NOB je poleg arhivskih virov neprecenljive vrednosti. Osebnih dnevnikov, kratke beležke, pisane v času vojne in neposredno po njej predstavljajo neizčrpen del informacij. Iz tega sklopa kratkih beležk in z veliko željo, podati svoje izkušnje iz NOB je dr. Franci Derganc zapisal svoje spomine v delu *Okrvavljena roža — spomini partizanskega zdravnika* (Partizanska knjiga Ljubljana 1971, 381 strani). Zelo zanimivi so njegovi spomini o začetkih sodelovanja zdravnikov v OF in o življenju v pregnanstvu, še bolj pa pritegne drugi del knjige, kjer se dr. Derganc srečuje z vsemi problemi zdravstva na osvobojenem ozemlju v Cerknem in na ostalem Primorskem. Like slovenskih partizanskih zdravnikov, opis bolnic »Franja« in »Pavla«, težave in probleme v saniteti 9. korpusa, vse to je uspelo dr. Dergancu prikazati v tekoči in živi obliki. Na koncu objavlja protokol kirurške ekipe 9. korpusa po časovnem zaporedju in glede na kraj, kjer so bile operacije izvršene.

Leta 1972 je prav tako pri Partizanski knjigi v Ljubljani izšla knjiga **Partizanski zdravnik**, ki jo je napisal dr. Aleksander Gala (str. 451). Dr. Gala, s partizanskim imenom Peter, je odšel v partizane že spomladi 1942. leta. Njegovi spomini so važni predvsem zato, ker v prvem obdobju razvoja partizanske sanitete niso, zaradi konspiracije, uvajali posebno razčlenjenih kartotek in dokumentacije. Njegovi spomini, izpopolnjeni s pričevanji borcev, so tako prvi in najneposrednejši vir, ki ga dr. Gala v svoji knjigi stalno uporablja.

Knjigo je pisec razdelil na 12 poglavij. V prvih sedmih poglavjih je opisal svoje delovanje na Notranjskem. V naslednjih petih poglavjih pa opisuje delovanje na Primorskem, kjer je delal od marca 1943. Po prihodu v partizane je sodeloval pri organiziranju prvih bolnišnic na Notranjskem. Zanimivo je opisal zdravljenje ranjencev, težave s preskrbo, sodelovanje civilnega prebivalstva z bolnišnicami. Posebno pretresljiv je opis pokola ranjencev v partizanski bolnici na Oganeh, kjer je zaradi izdaje padlo veliko število borcev, ki so se med seboj postrelili, da ne bi padli sovražniku v roke. Ko je prišel na Primorsko, je kot sanitetni referent organiziral sanitetne postojanke. Konec leta 1943 je sodeloval pri ustanavljanju bolnice »Pavlec«. Po opravljenem delu ga je štab IX. korpusa imenoval za vodjo bolničarske šole pri IX. korpusu NOV in POS. Po enem letu je bil imenovan za šefa sanitetnega odseka vojne oblasti IX. korpusa. S štabom je dočkal konec vojne in se vrnil iz Trsta v Ljubljano. Knjigi so na koncu dodani zemljevidi z vrisanimi partizanskimi bolnišnicami in postojankami.

V založbi Borec je v Ljubljani 1975. izšla knjiga **Alojza Kermaunerja Ambulanta E skozi 4 G** (str. 176 + III). Kermauner je eden redkih preživelih borcev, ki se je rešil iz pokola na Pokljuki, kjer so Nemci uničili 3. bataljon VII. SNOVB F. Prešerna. Avtor knjige se je v ambulanti E skozi 4 G zdravil od njene ustanovitve konec decembra 1943, pa do osvoboditve. Imel je nalogo pisati kroniko te bolnišnice in se nam je tako ohranil vsakodnevni zapis iz življenja manjše bolnice, ki se je gibala na območju med Mrzlim studencem, Hudim poljem, Praprotnico, Podeljami in Koprivnikom. Spočetka je bila v preprosti pastirski staji, pozneje pa so zgradili barako, kjer se je zdravilo lahko do sto ranjencev. Okupator ni bolnišnice nikdar odkril, kar je treba pripisati sposobnosti ter pedantnosti vseh tistih, ki so v bolnici delali in zanjo skrbeli.

Knjiga je pisana preprosto in odkriva življenje ranjencev, njihovo trpljenje, pa tudi njihovo vero v končno zmago pravične partizanske vojske. Podroben seznam vseh članov ambulante daje knjigi tudi nek dokumentarni značaj. Delo je bilo nagrajeno s Kajuhovo nagrado za leto 1975.

Zadnja knjiga o saniteti je izšla pred kratkim pri Knjižnici NOV in POS (Ljubljana 1975). To je delo dr. **Ivan Kalinšek: Zdravljenje ranjencev v SCVPB** (186 strani). V prvem poglavju je podan kratek oris razvoja sanitete na celotnem slovenskem ozemlju, v drugem poglavju, ki ima naslov SCVPB — Ustanovitev in razvoj, pa sledimo razvoju in delovanju bolnišnic in postojank na Kočevskem Rogu. SCVPB je eden izmed najbolj znanih kompleksov bolnišnic partizanske vojske. Med svojim delovanjem je prešla SCVPB več razvojnih stopenj, se stalno izpopolnjevala, širila in izboljševala. Ustanovili so jo junija 1942. Prvi postojanki sta bili Jelenberg in Jelenžleb. Potrebe pa so narekovala gradnja vedno novih objektov, tako da je bilo vseh sedemnajst. Vsaka postojanka je tudi opisana.

V tretjem delu — Statistični pregled in analiza vojnih poškodb je analiza raznih vojnih poškodb (glave, obraza, oči, vratu, prsnega koša, trebuha, hrbtenice, medenice, spolnih organov, zgornje okončine, spodnje okončine, omrzline in opekline, obolenja). Ugotavlja, da je bilo največ poškodb povzročenih z izstrelki lahkega strelnega orožja in z drobcu eksplozijskega orožja. Prav ta analiza nam jasno pokaže, da je partizanskim zdravnikom uspelo zdraviti vse, tudi najhujše primere. Knjiga je opremljena s slikami, na koncu pa so dodani viri in kazalo krajev, enot in imen.

Metka Gombač

Radovan Radonjić, Sukob sa kominformom (Političke teme — biblioteka suvremene političke misli) Zagreb 1975, 275 strani.

Študija dr. Radonjića z naslovom **Sukob sa Kominformom**, je predelana doktorska disertacija, ki je bila odbranjena 1973 na Fakulteti političnih ved Univerze v Beogradu. Avtor je delo razdelil na pet poglavij, in to na naslednja: 1. Razvoj

in karakteristike političnega in ekonomskega sistema Jugoslavije do spopada. 2. Spopad KPJ s Kominformom. 3. Odpor KPJ kominformskega pritisku na spremembe v političnem in ekonomskem sistemu Jugoslavije. 4. Vpliv etatizma na zaostrevanje notranjih nasprotij v Jugoslaviji. 5. Samoupravljanje kot kritika birokratsko-etatističnega koncepta socializma.

V prvem poglavju gre avtorju predvsem za analizo specifičnosti naše revolucije. Predvsem govori o organizaciji ljudske oblasti in specifičnosti le te po raznih predelih Jugoslavije. Poudaril je vlogo KPJ pri vodstvu revolucije in organizaciji ljudske oblasti. Ko govori o naši revoluciji, predvsem daje v ospredje njen demokratični karakter, ki je bil pogoj za mobilizacijo tako širokih ljudskih množic. Množičnost gibanja in njegova povezanost s politično linijo KPJ ter njenim revolucionarnim programom je pogojevalo ne le ustvarjanje in krepitev razredne diktature revolucionarnih sil, ki so vodile družbeni prevrat v Jugoslaviji, temveč je dajalo tudi jamstvo, da je v Jugoslaviji izoblikovana platforma za izgradnjo socializma. V nadaljevanju se avtor ukvarja s problemi realizacije platforme za izgradnjo socializma. Pri tem je analiziral notranje in zunanje dejavnike. Ko govori o notranjih dejavnikih, misli predvsem na ekonomsko strukturo, ki jo je nova Jugoslavija podedovala od stare, poleg vsega pa je treba omeniti tudi posledico vojne, ki je že tako slabo ekonomsko osnovo še poslabšala. Drugo, kar imenuje notranji faktor, je način izvajanja revolucije v Jugoslaviji. Tretji faktor je po njegovem mnenju socialna in ekonomska struktura revolucionarnih sil na koncu NOB. Ko išče razloge za uvedbo centralizma, navaja kot pomemben faktor notranjo konstelacijo revolucionarnih sil. Od zunanjih faktorjev pa je treba omeniti politični vpliv v pozitivnem ali negativnem smislu s strani ene ali druge države z vzhoda ali zahoda. Tu gre predvsem za oblikovanje nove Jugoslavije kot države. Po analizi teh faktorjev poda Radonjić svoje razmišljanje o političnem in ekonomskem sistemu, ki sta se oblikovala pod sklopom prej omenjenih faktorjev.

Drugo poglavje je posvečeno spopadu samemu in historiati odnosov med KPJ in VKP(b); nato pa sledi razmišljanje o tem, kako so si jugoslovanski komunisti predstavljali vlogo ZSSR v teh medsebojnih odnosih. V nadaljevanju govori o pisnih in taktiki VKP(b) in SZ pri napadu na KPJ in FLRJ. Zanimiv je tisti del, ko avtor zreducira v nekaj točk bistvo jugoslovanskega reagiranja na napade ZSSR, in sicer: 1. odločenost, da se kljub vsem težavam spopada gre dalje po začrtani poti. 2. Dokazovati z dejanji, da KPJ ni odstopila s poti izgradnje socializma v Jugoslaviji. 3. Odločen obračun z notranjimi sovražniki ne glede na njihovo barvo. 4. Hitra akcija razbijanja zunanjepolitične izolacije. 5. Sprememba v notranji delitvi narodnega dohodka, da bi čim več ostalo za obrambo. 6. Korekcija petletke z namenom, dati prioriteto izgradnji objektov za proizvodnjo vojne opreme. 7. Selitev strateško važnih objektov na varnejša mesta. 8. Mobilizacija vojnih obveznikov in stanje pripravljenosti za partizanske odrede.

Radonjić je posvetil tretje poglavje načinu obrambe Jugoslavije pred napadi. Tu govori o spremembah v političnem sistemu, in opisuje proces organizacijskega usposabljanja organov državne uprave. Formalno pa je reorganizacija tretirana kot proces demokratizacije narodne oblasti. To pa je po avtorjevem mnenju velik korak k decentralizaciji oblasti. Naslednje poglavje je posvečeno pojavu in procesu birokratizacije politične oblasti. Pri tem razmišlja, kako je na to vplival spor sam in kako je vplival na razvoj zakon o narodnih odborih iz leta 1949. Posebno zanimiv je tisti del študije, ki obravnava posledice na gospodarskem področju. Tukaj je avtor podal res zanimivo in kvalitetno analizo krize našega gospodarstva in kar je najvažnejše, poglubi se v pojave, kot so: 1. Nezainteresiranost kmeta za ustvarjanje tržnih viškov. 2. Vse težje vključevanje nove delovne sile v državni sektor gospodarstva. 3. Slabitev ekonomskih in političnih efektov delovnih akcij.

V zadnjem delu, ko govori o poteh iz najhujše krize, analizira platformo za nastanek in rojstvo samoupravnega socializma, ki je najboljše orožje v boju proti birokratizmu, kateremu je posvetil dokaj obsežno razmišljanje. Po njegovem se samoupravljanje javlja v Jugoslaviji kot pogoj, brez katerega ni bilo mogoče realizirati distanciranje KPJ od ideološke platforme nasprotnikov, kot posledica teoretičnih spoznanj, do katerih je prišlo vodstvo KPJ pri analizi marksizma glede problemov družbe prehodnega obdobja, kot sredstvo proti birokratizmu in kot impulz za iniciative delovnih množic ter za povečanje proizvodnje.

Na koncu je treba povedati, da ima pričujoče delo bogat seznam literature in virov za to obdobje. Čutim, da študija ni delo zgodovinarja, temveč politologa in

sociologa, pri čemer odkriva po svoji strani nove misli in silnice razvoja raziskovanja povojnega razvoja. Ob tem naj opozorimo na deli dveh naših priznanih avtorjev, Branka Pribičevića, *Suvremeni socijalizam* (Beograd 1974) in Juraja Kolakovića, *Istorija političkih teorija* (Sisak 1969). Zanimiv spekter problemov dobimo prav s sklopom teh treh del.

Pričujoče delo priporočamo še zlasti tistim, ki se ukvarjajo s sociologijo, prav tako bo delo rabilo srednješolskim predavateljem predmeta o samoupravljanju.

Marko Celebić

Gerald Stourzh, *Kleine Geschichte des Österreichischen Staatsvertrages*, Graz—Wien—Köln, 1975, strani 255.

Podpis državne pogodbe 15. maja 1955 pomeni tisto prelomnico, ki je omogočila Avstriji doseglo popolne državne suverenosti. S stališča tamkajšnje slovenske in hrvaške manjšine pa pomeni ta akt mednarodno zagotovilo vrste narodnostnih (in ostalih) pravic, ki so še zlasti zajete v znanem, a do danes še vedno neuresničenem členu 7 te pogodbe. Avtor knjige, s katero skuša očrtati skoro desetletna pogajanja za doseglo popolne samostojnosti Avstrije (v letih 1947—1955), je do sedaj pripravil že nekaj razprav s področja predzgodovine nastanka avstrijske državne pogodbe, vse od znane moskovske deklaracije ZSSR, ZDA in Velike Britanije leta 1943 dalje. Vendar pa pomeni Stourzhova knjiga do danes najobsežnejši prispevek s tega področja. Še posebej bi opozorili, da prilaga avtor osnovnemu orisu (149 strani) izbor nekaterih dokumentov namenjen boljšemu vpogledu v študij geneze državne pogodbe, med njimi še zlasti primerjavo osnutka pogodbe o obnovi neodvisne in demokratske Avstrije z dne 24. aprila 1947 s končno verzijo iz maja 1955. Tako ta kot ostali dokumenti so objavljeni v nemški verziji.

Avtor je naslovil knjigo »majhna zgodovina«. Že s tem je nakazal, da njegovo delo ne zajema vseh vprašanj, ki se odpirajo ob problematiki državne pogodbe. Na to kaže tudi pregled uporabljene dokumentacije, saj je ta omejena predvsem na tiskane vire. Med slednjimi bi zlasti podčrtali ameriško zbirko *Foreign Relations of the United States*. Žal so še vedno nedostopni diplomatski arhivi, tako da še naprej velja Stourzhova ugotovitev, da je eden glavnih virov za proučevanje geneze državne pogodbe takratno sočasno časopisje. Pretres zadevne dokumentacije kaže, da velja to v enaki meri tudi za problematiko slovenskega in gradiščanskega manjšinskega vprašanja na povojnih konferencah za sklenitev pogodbe. Kljub temu pa daje še zlasti vzporeditev avstrijskega in našega tiska dovolj zaokroženo podobo vsega, kar se je o manjšinskem vprašanju postavljalo na vrsti mednarodnih konferenc za sklenitev državne pogodbe, ki jo ostali viri le še poglabljajo z vpogledom v zakulisno igro, ki jo je v tem času še zlasti zbuvalo koroško vprašanje.

Tako pomeni Stourzhova knjiga enega prvih večjih korakov pri nadrobnejšem proučevanju zastavljenega vprašanja. Avtor se pri orisu dogajanja ne spušča v nadrobnejše analize; izjema so tu pač vprašanja, na katera nudi odgovor dostopna dokumentacija. Na tem mestu se bomo skušali dotakniti predvsem opozoril, ki se neposredno dotikajo Slovencev in Jugoslovancev, ter jih mestoma še poglobiti. Ko se Stourzh dotika londonske konference za sklenitev avstrijske državne pogodbe januarja 1947, omenja takratno predložitev jugoslovanske spomenice o avstrijskem ter slovenskem in gradiščanskem vprašanju. Ocenjuje jo kot maksimalno zahtevo, s katero naj bi pridobila na pogajanjih Jugoslavija dovolj »igralnega prostora«. Postavlja tudi »hipotezo«, po kateri Jugoslovani »radi odpora zahodnih zaveznikov« niso v spomenici niti z besedo omenili železniške povezave Beljak—Tržič. Gre za mnenje, ki v naši dokumentaciji nima potrditve. Stourzh nadalje omenja prizadevanja koroške deželne vlade iz leta 1945 za ohranitev južne avstrijske meje na Karavankah. Pri tem omenja takratni koroški spomenici o tem vprašanju ter koroško zavračanje (spomenica št. 2) imaginarne jugoslovanske zahteve po potegnitvi prihodnje državne meje po reki Dravi. Tudi tu gre za hipotezo, očitno pogojeno predvsem s strahom, da ne bi Britanci pristali na pripustitev koroškega prostora južno od Drave Jugoslaviji. Na zavračanje hipotetične jugoslovanske zahteve pa je nedvomno vplivalo tudi dejstvo, da so bili Američani leta 1918 pripravljene potegniti mejno črto po Dravi, dejstvo, ki bi se po drugi svetovni vojni utegnilo ponoviti.

Stourzh se dotika nadalje koroškega vprašanja v letih 1948—1949, se pravi v času po znanih dogodkih na Češkoslovaškem ter po informbirojskem sporu ZSSR

z Jugoslavijo. Značilno je, da je imela ameriška vojska v tem času podpis pogodbe o umiku zavezniških sil iz Avstrije za nezaželen, enako značilno pa je tudi, da je skušala sedaj Avstrija izkoristiti »reducirano«¹ sovjetsko zavzemanje za jugoslovanska stališča. Iz tega časa naj posebej opozorimo na povzetek obeh predlogov prihodnjega člena 7 avstrijske državne pogodbe, sovjetskega in britanskega. Za vprašanje »ugotavljanja«² slovenske manjšine ali pa »štetja posebne vrste«³ kot pogoja za manjšinsko zaščito na Koroškem je treba opozoriti, da so na takratnih razgovorih pogajalci zavrnilo britanski predlog, po katerem naj bi bilo pogoj za uveljavitev pravic manjšine »znatno število«⁴ (considerable proportion) pripadnikov manjšine v določenih upravnih enotah. Britanci so dalje označili obe prizadeti manjšini, Slovence in Gradiščanske Hrvate, za »jezikovno manjšino«, medtem ko so Sovjeti na razgovorih izključno označevali obstoj »narodnostnih manjšin«.

Za slovenskega bralca bo še posebej zanimivo, čeprav fragmentarno, povzemanje stališč, podanih v debatah ob britanskem predlogu. Predvsem naj ponovimo, da je ob tem odpadla britanska zahteva po obstoju »znatnega deleža«⁵ pripadnikov manjšine; na to so pristali tudi Britanci. Prav tako je odpadel tudi pojem »jezikovne manjšine«, vendar pa ga, enako kot »znaten delež«, skuša Avstrija v zadnjih letih znova uveljaviti. K Stourzhovim opozorilom naj dodamo, da je del koroškega tiska leta 1949 povzemal britanski predlog o »znatnem deležu«⁶ s formulacijo o 20 »odstotnem«⁷ deležu pripadnikov slovenske manjšine (prim. Die Neue Zeit 17. 8. 1949, št. 186), dejstvo ki utegne kazati na to, da so bili v ozadju britanskega predloga pač Avstriji sami. To posredno potrjujejo tudi vsa prihodnja avstrijska prizadevanja na manjšinskem področju, vse do danes, saj žele z »ugotavljanjem«⁸ Slovencev ali s »štetjem posebne vrste«⁹ uzakoniti tak odstotek. Iz problematike ostalih določil člena 7 državne pogodbe naj opozorimo, da je iz točke 5 tega člena izpadel sovjetski predlog o prepovedi organizacij, ki skušajo »denacionalizirati Slovence«¹⁰ ter bil nadomeščen z drugo formulacijo, ki pa v vsebinsko odgovarja prvotnemu predlogu. Žal pa se Stourzh ni poglobil v primerjavo člena 7 z osnovnimi določili povojne mirovne pogodbe z Italijo glede Južne Tirolske, drugače bi se mu prav tu pokazala povezanost določila z ustreznim določilom mirovne pogodbe z Italijo (prim. Tone Zorn, Mednarodni vidiki koroškega vprašanja od druge svetovne vojne do avstrijske državne pogodbe, Vestnik koroških partizanov, Ljubljana, VI/1973, št. 1, str. 21—36).

Značilna za predzgodovino državne pogodbe je tudi soodvisnost mednarodnega položaja in sočasnih stališč velesil do vprašanja sklenitve pogodbe. Stališče ameriške vojske leta 1948 smo že omenili. Stourzh omenja, da so si med tremi zahodnimi silami Britanci poleti in jeseni 1949 prizadevali za hitro sklenitev državne pogodbe in to tudi za ceno koncesij Sovjetski zvezi. To prizadevanje so med drugim utemeljevali tudi s takratnim svojetsko-jugoslovanskim sporom in s tem, da bi se s takim sporazumom umaknila sovjetska vojska iz neposredne bližine Jugoslavije; tak umik pa bi imel za posledico tudi umik sovjetske vojske iz Madžarske in Romunije. Za našega bralca pa bo iz kasnejšega časa (l. 1950) zanimivo sovjetsko povezovanje tržaškega vprašanja z avstrijskim problemom.

V celoti pomeni Stourzhova knjiga osvežitev pri proučevanju novejših avstrijske zgodovine, pa tudi pri spoznavanju še danes žgoče manjšinske problematike na avstrijskem Koroškem in Gradiščanskem. V tem smislu pomeni knjiga primerno vzpodbudo pri nadaljnjem proučevanju ne le vprašanj, ki smo jih nakazali, ampak tudi celotne problematike avstrijske državne pogodbe ter sedanjega mednarodnega položaja sosednje države (tu imamo še zlasti v mislih predzgodovino sedanjega mednarodnega nevtralnega statusa Avstrije, saj se Stourzhova knjiga obsežno dotika tudi tega vprašanja).

Tone Zorn

Krzysztof Skubiszewski, *Zahodnia granica Polski w świetle traktatu*, Poznań 1975, strani 369.

Na Poljskem je v zadnjih letih izšla vrsta knjig o vprašanjih Šlezije ter nemško-poljskih odnosov v preteklosti in po drugi svetovni vojni. Še posebej se s to problematiko ukvarja tako imenovani Instytut zachodni w Poznaniu. Ta je tudi izdal knjigo, o kateri poročamo, kot 26. zvezek serije »Nemške studije«.

Kot je znano, je predstavljalo poljsko vprašanje za voditeljice protihitlerjevske koalicije med drugo svetovno vojno enega odprtih vprašanj, tako s stališča pri-

hodnje družbene ureditve obnovljene poljske države kot tudi prihodnjih njenih meja. Knjiga K. Skubiszewskega se loteva prav zadnjega vprašanja in to z analizo vseh tistih faktorjev, ki so vodili k današnjim poljsko-nemškim odnosom ter dejanskemu priznanju sedanje zahodne poljske meje na Odri in Lužiški Nisi. Pri tem se avtor poslužuje pretresa dostopnih virov pa tudi mednarodnopravne upravičenosti pripadnosti tega prostora LR Poljski. Analiza kaže, da si je še posebej Sovjetska zveza v letih druge svetovne vojne prizadevala za zdajšnjo zahodno in severno (v vzhodni Prusiji) poljsko mejo. Nadalje so prikazana stališča zahodnih velesil do tega vprašanja ter sklep potsdamske konference velikih treh, da se prostor vzhodno od Odre in Nise izloči iz uprave štirih velesil ter da se nadzorstvo nad njim prepusti Poljski. Kljub ugovorom Zahoda proti suverenosti Poljske nad tako očrtano Slezijo zahodne velesile danes priznavajo obstoječo mejno ureditev.

Posebno mesto je v knjigi posvečeno izseljevanju tamkajšnjega nemškega življa, proces, ki kot vemo, še vedno ni zaključen. Na tako dobljeni prostor (upoštevati je treba, da so umikajoči se Nemci Slezijo že pred tem tako ali drugače narodnostno močno izpraznili) so naseljevali predvsem preseljenci iz področij predvojne Poljske, ki so leta 1939 pripadla Sovjetski zvezi. Avtor ob tem natančneje opisuje ta proces ter utemeljuje legitimno pravico poljske uprave nad nekdanjo nemško Slezijo, da izvede preselitev tamkajšnjega nemškega prebivalstva v notranjost nemške države.

V nadaljevanju se Skubiszewski dotika poljsko-nemških odnosov po drugi svetovni vojni, vse do današnjega časa. Za proučevalca najnovejše zgodovine izstopajo opozorila na povojno poljsko-nemško problematiko in to tudi s stališča hladne vojne in njene odmevnosti na te odnose. V tem okviru so posebej odčrtani odnosi med LR Poljsko in Demokratično republiko Nemčijo ter Zvezno republiko Nemčijo. Avtor podčrtuje, da je DDR že v petdesetih letih priznala dokončnost sedanje zahodne poljske meje ter mednarodnopravno utemeljuje to priznanje. Ob tem je posebno mesto v knjigi posvečeno prikazu odnosov Poljske z ZR Nemčijo ter analizi pogledov zahodnonemške politike do vprašanja zahodne poljske meje (šlo je za zanikanje veljavnosti obstoječega stanja). Kot je znano, je z W. Brandtom prišlo do preobrata, ki je privedel do zahodnonemškega priznanja obstoječe meje na Odri in Nisi za »zahodno mejo« poljske države. S tem je tudi nastopila normalizacija odnosov LR Poljske s celotnim nemškim prostorom.

Tone Zorn

BIBLIOGRAFIJA

BIBLIOGRAFIJA SLOVENSKE ZGODOVINE

VI (Publikacije iz let 1969—1972)

Sestavila Olga Janša-Zorn in Vasilij Melik

Tekočo slovensko zgodovinsko bibliografijo imamo od leta 1938 naprej. Začetno stanje je opisala Melitta Pivec-Stele (Casopis za zgodovino in narodopisje 34, 1939, str. 207—210), bibliografijo za leti 1938 in 1939 je objavil Stanko Jug (Glasnik Muzejskega društva za Slovenijo 21, 1940), za leta 1940—1945, do osvoboditve, Melitta Pivec-Stele (Zgodovinski časopis 1, 1947 in 2/3, 1948/49). V svojem petem letniku je začel Zgodovinski časopis objavljati tekočo bibliografijo slovenske zgodovine za publikacije od osvoboditve 1945 naprej. Prva je izšla za leta 1945—50 (V. Melik, M. Kos, A. Rejec, L. Ude) v 5. letniku 1951, druga za leta 1951—58 (S. Kajba, V. Melik, M. Smole, E. Umek) v 12./13. letniku 1958/59, tretja za leti 1959—60 (S. Kajba-Milič, V. Melik) v 15. letniku (1961), četrto za leti 1961—62 (S. Kajba-Milič, V. Melik) v 17. letniku (1963), peto za leta 1963—68 (V. Melik, O. Janša, M. Stiplovšek) v 25. letniku (1971). Tale bibliografija je torej šesta in obsega publikacije iz let 1969—1972.

Kakor prejšnje, zajema tudi sedanja bibliografija dela, ki govorijo o slovenski zgodovini od naselitve naprej (vendar brez arheološke literature) vse do napada Nemčije in Italije na Jugoslavijo leta 1941. Arheološka bibliografija izhaja posebej v Arheološkem vestniku, prav tako bibliografija o narodnoosvobodilnem boju v Prispevkih za zgodovino delavskega gibanja.

V naši bibliografiji so upoštevana dela, ki obravnavajo zgodovino Slovencev ali zgodovino ozemlja, na katerem živijo, oziroma ozemlja, na katerem so nekdanji živeli, če se vsebina dela posredno ali neposredno nanaša na slovensko življenje na tem ozemlju. Zajeta so dela, ki so izšla v SR Sloveniji, SFR Jugoslaviji ali v inozemstvu, v naših ali v tujih jezikih, kot samostojne knjige in brošure ali kot razprave in članki v zbornikih, časopisih, časnikih in drugih periodičnih publikacijah, imajo pa kot letnico izida označena leta 1969—1972, seveda pa tudi nekatera starejša, ki jih dosedanje bibliografije niso omenile.

Naša bibliografija predstavlja samo izbor. Izločeni so članki, ki so le splošno informativnega ali popularizacijskega značaja, odlomki ali okrajšave iz prej ali pozneje objavljenih del, opisi in prikazi posameznih lokalnih dogodkov, učbeniki za osnovne in srednje šole in podobno. S tem seveda ne odrekamo člankom, ki smo jih izpustili, vrednosti in pomembnosti. Mnogi teh člankov imajo dragocene podatke za podroben zgodovinski prikaz; kdor jih bo potreboval, bo s pridom uporabil splošno slovensko bibliografijo, medtem ko je naša, kakor smo rekli, le izbor.

Del s področja literature, umetnostne, glasbene zgodovine ter drugih v celoti ali deloma zgodovini bližnjih ved praviloma nismo upoštevali razen nekaterih preglednih del, ki zajemajo daljša obdobja. Od zgodovinskih del, ki obravnavajo celotno jugoslovansko ozemlje ali vse jugoslovanske narode, smo upoštevali samo najvažnejša in tista, ki v veliki meri govorijo o slovenski zgodovini in njenih problemih. Prav tako seveda nismo upoštevali del, ki zajemajo Slovenijo ali Slovence v še širšem okviru.

Bibliografija je sestavljena iz treh delov. V prvem, splošnem delu navajamo dela, ki zajemajo celotno slovensko zgodovino ali pa njena večja obdobja, celotno zgodovino posameznih slovenskih dežel ali pa njih večja obdobja in podobno, pomembnejša dela iz pravne, cerkvene, šolske, gospodarske zgodovine, zgodovine mest, kmetijstva, pomorstva, prometa, rudarstva, industrije, obrti, delavstva in delavskega gibanja, športa, raznih organizacij, pa iz zgodovine glasbe, likovne umetnosti, jezika in literature, knjižnic in tiskarn, novinarstva, medicine, filozofije in

drugih znanosti, za zgodovinarje pomembnejša etnološka dela, bibliografije, življenjepise zgodovinarjev, dela o arhivskih virih in podobno. Drugi del je urejen kronološko, zajema torej dela, ki govorijo o razni zgodovinski problematiki, začenši od onih, ki opisujejo zgodnji srednji vek pa do onih, ki se ukvarjajo s staro Jugoslavijo, Primorsko in Koroško med obema vojnoma. Tretji, lokalni del, obsega izbor iz publikacij in člankov, ki obravnavajo krajevno zgodovino.

I

SPLOŠNI DEL

1. Narodna in univerzitetna knjižnica v Ljubljani izdaja Slovensko bibliografijo; nazadnje je izšel XXV. zvezek za leto 1971. Obsega samostojne publikacije in članke. Janez Logar je objavil v knjigi *Uvod v bibliografijo* (Ljubljana 1970) pregled dosedanjih slovenskih bibliografij. Jože Munda objavlja tekočo bibliografijo vseh bibliografij, ki izhajajo na Slovenskem, v reviji *Knjižnica*. Bibliografski zavod v Beogradu izdaja *Bibliografijo Jugoslavije* v treh serijah (knjige, izbor člankov, muzikalije). Slovenski tisk v Italiji je zajet v knjižicah Antonija Kolerič in Marjan Pertot: *Bibliografija slovenskega tiska v Italiji I. od 1. 5. 1945 do 31. 12. 1954* (Trst 1969, 128 strani), II. od 1. 1. 1955 do 31. 12. 1964 (1970, 125 strani). Jadranski koledar objavlja tekočo bibliografijo slovenskega tiska v Italiji. Tržaška bibliografija (*Zaliv* 1971, str. 268—271) obsega pregled bibliografije slovenskega tiska s tržaškega ozemlja. Bibliografijo koroškega tiska je objavil Friedrich Zopp: *Kärntner Bibliographie. Das Schriften über Kärnten aus den Jahren 1962—1965* (mit Nachtragen 1945—1961), Klagenfurt 1970, 202 strani. V Istarskem mozaiku je objavljala M. Bertoš Gradja za bibliografiju historije i kulture Istre (1969, 3-4, str. 121—122, 5, str. 115—117, 6, str. 118—120, 1, str. 76—78).

2. Olga Janša je prispevala *Kratko bibliografijo* novejših del slovenske zgodovine (*Nastava istorije — Pouk zgodovine* 1969/70, št. 2, str. 60—64), ki vsebuje v glavnem samostojne publikacije, izšle po letu 1960. V *Istorijskem glasniku* (Beograd) je izhajala bibliografija zgodovinskih publikacij in člankov za Jugoslavijo, nazadnje za leta 1968 in 1969 (*Istorijski glasnik* 1971, 1, str. 191—218, 219—249). Miloš Rybář objavlja tekočo bibliografijo zgodovinskih publikacij, ki izidejo v SR Sloveniji bodisi iz domače ali tuje zgodovine, prvič za leto 1969 (*Zgodovinski časopis* 24, 1970). V mednarodnem bibliografskem centru v Santa Barbari v Združenih državah izhajajo *Osterreichische Historische Bibliographie — Austrian Historical Bibliography*, ki jo urejata Eric H. Boehm in Fritz Fellner, za posamezna leta. Prvi letnik je izšel za leto 1965. Gerhard Pferschy je v obsežnem zbirnem referatu prikazal *Schrifttum zur mittelalterlichen und neueren Geschichte der Steiermark (1951—1967)* (*Mitteilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung* 77, 1969, str. 354—430). Bibliografijo inozemskih zgodovinskih knjig v nekaterih ljubljanskih knjižnicah objavlja *Zgodovinski časopis* od leta 1969. M. Matić—M. Vesović: *Radnički pokret i Komunistička partija Jugoslavije 1867—1941* (Prilozi za istoriju socializma 7, 1970, str. 637—752) obsega bibliografijo del, napisanih v letih 1945 do 1968 v pomembnejših časopisih. France Klopčič je dal *Gradivo* za bibliografijo slovenskega in srbohrvatskega komunističnega tiska v sovjetski Rusiji v letih 1918—1921 (Prispevki za zgod. del. gib. 8-9, 1968—1969, str. 1—11). Bibliografijo o Koroški obravnavata prispevka Toneta Zorna *Tiskani viri in literatura o koroškem plebiscitnem obdobju* (zbornik *Koroški plebiscit*, Ljubljana 1970, str. 549—560) in *Tiskani viri in literatura o koroškem vprašanju v letih 1920—1941* (Prispevki za zgod. del. gib. 11-12, 1971—1972, str. 367—377). Nekaj bibliografije o bojih za Koroško, plebiscitu in koroških Slovencih daje Josef Höck: *Schrifttumshinweise zur »Kärntner Frage«* (zbornik *Südkärnten*, Klagenfurt 1970, str. 83—86, *Kärntner Museumsschriften* 50). Jože Munda je objavil *Bibliografijo slovenskega marksističnega tiska*, 11. april 1920—26. marec 1941. Knjige, brošure in časopisje (Ljubljana 1969, 124 strani); Z. Protić, M. Vesović in M. Matić pa *Socialistički i radnički pokret i Komunistička partija Jugoslavije 1867—1941, Bibliografija posebnih izdanja 1945—1969* (Beograd 1972, 790 strani).

3. Stanislav Jesse objavlja v *Arheološkem vestniku* tekočo slovensko arheološko bibliografijo. Vilma Krapež je pripravila bibliografijo *Clanki in razprave o morju in pomorstvu v slovenskem primorskem časopisju do leta 1940*. I. (Koper 1970,

101 stran). Primož Simoniti: Bibliografija filozofskih tekstov (rokopisov in tiskov) na Slovenskem do leta 1800 (Ljubljana 1971, 81 strani) in France Verbinc: Filozofski tokovi na Slovenskem, Slovenska filozofska bibliografija, 1800—1945 (Ljubljana 1970, 323 strani) s 16 strani obsegajočim uvodom, ki podaja osnovne obrise razvoja filozofske misli na Slovenskem, njenih tokov in najvidnejših predstavnikov od prosvetljenstva dalje. Bibliografijo o šolstvu omenjamo v 16. odstavku.

4. Miroslava Despot je sestavila Bibliografijo jugoslovanskih zgodovinskih periodik (*Acta Iugoslaviae historica* 1, 1970). Za mednarodni kongres zgodovinarjev v San Franciscu je izšla publikacija *The Historiography of Yugoslavia 1965—1975* (Beograd 1975, 524 strani), ki daje pregled pomembnejših zgodovinskih del, pa tudi pregled bibliografij, del o arhivih in arhivistiki in pregled znanstvenih ustanov in periodičnih publikacij. Tu jo omenjamo, čeprav je izšla šele leta 1975. Bibliografijo posameznih zgodovinskih in sorodnih revij obravnavajo dela Olga Janša: Bibliografsko kazalo k *Zgodovinskemu časopisu I—XXV* (1947—1971), Ljubljana 1972, 56 strani; Bibliografija rasprava v deset godišta »Pomorskega zbornika« (1965—1972, *Pomorski zbornik* 10, 1972, str. 775—800). V letniku 62, 1971 *Zeitschrift des Hist. Vereines für Steiermark* je objavljena bibliografija z naslovom *Verzeichnis der in den Publikationen des Historischen Vereines seit 1961 erschienenen Aufsätze*. Bibliografija revije *Slovanský přehled* za leta 1898 do 1967 je izšla pod uredništvom Karla Hermana (Praha, 1. del 1968, 2. del 1969, 3. del 1970).

5. Bibliografijo disertacij obravnavajo Jože Kokole: Bibliografija doktorskih disertacij univerze in drugih visokošolskih in znanstvenih ustanov v Ljubljani 1920—1968 (Ljubljana 1969, 236 strani), Marijan Smolik: Popis doktorskih disertacij Teološke fakultete v Ljubljani 1952—1969 (*Bogoslovni vestnik* 29, 1969, str. 396—400), Anton Scherer: *Südosteuropa-Dissertationen 1918—1960. Eine Bibliographie deutscher, österreichischer und schweizerischer Hochschulschriften* (Graz—Wien—Köln 1968, 221 strani), Miroslava Despot je objavila na osnovi Dossickove bibliografije Američke, kanadske in angleške doktorske disertacije o jugoslavenskim zemljama i SFR Jugoslaviji, *Bibliografski prilog za razdoblje 1960—1972* (*Časopis za suvremenu povijest* 3, 1973, str. 217—222).

6. Od Slovenskega biografskega leksikona je izšel 1971. leta 11. zvezek (Stelè do Svikaršič). Z njim je zaključena tretja knjiga leksikona. Bibliografije in življenjepise profesorjev in sodelavcev ljubljanske univerze prinaša Univerza v Ljubljani, Biografije in bibliografije univerzitetnih učiteljev in sodelavcev, druga knjiga 1956—1966 (Ljubljana 1969, 684 strani); Pedagoške akademije v Mariboru pa *Zbornik Pedagoške akademije v Mariboru 1960—1970* (Maribor 1970). Bibliografija sodelavcev Inštituta za zgodovino delavskega gibanja je objavljena v *Prispevkih* 11-12, 1971—1972.

7. Življenjepisi ali nekrologi, prikazi znanstvenega dela ali bibliografije so izšle za naslednje zgodovinarje in druge znanstvenike: Anton Bajec (bibliografija, *Slavistična revija* 20, 1972), Franjo Baš (vrsta člankov in spominov ter bibliografija, *Časopis za zgodovino in narodopisje*, Bašev zbornik 5, 1969 in *Zgodovinski časopis* 23, 1969), Rudolf Egger (bibliografija, *Carinthia* I, 160, 1970), Ludvik Modest Golia (*Zgodovinski časopis* 24, 1970), Francè Goršič (z bibliografijo, *Zgodovinski časopis* 23, 1969), Bogo Grafenauer (z bibliografijo, *Letopis Slovenske akademije znanosti in umetnosti* 23, 1972), Ljudmil Hauptmann (*Letopis Slovenske akademije znanosti in umetnosti* 19, 1968), Fran Ilešič (*Sodobna pedagogika* 22, 1972; več člankov o njem v publikaciji *Od kmečkih uporov do slovenske državnosti*, Maribor 1971), Dušan Kermavner (z bibliografijo, *Letopis Slovenske akademije znanosti in umetnosti* 22, 1971 in *Prilozi za istoriju socializma* 7, 1970), Milko Kos (z bibliografijo za leta 1963—1972, *Zgodovinski časopis* 26, 1972; *Letopis Slovenske akademije znanosti in umetnosti* 23, 1972; *Kronika* 20, 1972, Loški razgledi 19, 1972), Silvo Kranjec (z bibliografijo, *Geografski vestnik* 44, 1972), Otto Lamprecht (bibliografija, *Zeitschrift des Hist. Vereines für Steiermark*, Sonderband 16, 1968), Miroslav Luštek (*Prispevki za zgod. del. gib.* 11-12, 1971—1972), Maks Miklavčič (z bibliografijo, *Zgodovinski časopis* 26, 1972), Metod Mikuž (z bibliografijo, *Zgodovinski časopis* 23, 1969), France Ostanek (*Sodobna pedagogika* 23, 1972), Milada Paulová (*Zgodovinski časopis* 25, 1971), Fritz Posch (bibliografija, *Zeitschrift des Hist. Vereines für Steiermark*, Sonderband 18, 1971), Andreas Posch (bibliografija, objavljena že v *Beiträgen zur Erforschung steirischen Geschichtsquellen*, 46, 1958 in v *Zeitschrift des Hist. Vereines für Steiermark* 54, 1963, se nadaljuje v *Zeitschrift des Hist. Vereines für Steiermark* 63, 1972), Darja Ravnihar (*Prispevki za zgod. del. gib.* 11-12, 1971—1972), Albert Rejec (*Sre-*

čanja 21-22, 1969), Balduin Saria (bibliografija, Südostforschungen 27, 1968), Roman Savnik (z bibliografijo, Geografski vestnik 44, 1972), Anton Slodnjak (z bibliografijo, Studia Slovenica Monacensia, München 1969), Ivan Slokar (Zgodovinski časopis 25, 1971; Kronika 19, 1971, avtobiografija: Koledar Goriške Mohorjevske družbe za leto 1972), Jan Sedivy (Časopis za zgodovino in narodopisje 6, 1970), Anton Vončina (Časopis za zgodovino in narodopisje 6, 1970).

8. Arhivske vire obravnavajo naslednja dela: Sergij Vilfan, Arhivski viri za zgodovino Slovencev 1848—1918 (Prispevki za zgod. del. gib. 10, 1970, str. 237—257), Jože Zontar, Arhivski viri za zgodovino Slovencev med leti 1918 in 1941 (Prispevki za zgod. del. gib. 10, 1970, str. 259—284), Herbert Steiner, Viri za zgodovino jugoslovanskega delavskega gibanja v avstrijskih arhivih (Prispevki za zgod. del. gibanja 11-12, 1971—1972, str. 329—350), z dopolnitvami in popravki Dušana Kermavnerja (prav tam, str. 351—355), Miro Stiplovšek, O objavljanju virov za zgodovino Slovencev v okviru stare Jugoslavije (1918—1941, Prispevki za zgod. del. gib. 10, 1970, str. 303—312), Tone Zorn, Viri za zgodovino koroških Slovencev 1920—1938 (1941) (Prispevki za zgod. del. gib. 10, 1970, str. 313—318), Milica Kacin-Wohinz, O objavljanju virov za zgodovino Julijske krajine pod Italijo (1918—1941, Prispevki za zgod. del. gibanja 8-9, 1968—1969, str. 365—369). O arhivih govori pregledna knjižica Arhivi v Sloveniji, ki sta jo napisala Jože Zontar in Sergij Vilfan (Ljubljana 1970, 64 strani). Sisteme prvotnega urejanja v upravnih registraturah na Slovenskem je obdelal Jože Zontar (Arhivist 20, 1970, str. 99—109). Arhivov se tičejo še naslednja dela: Radmila Mirčič: Arhivska građa centralnih institucija Kraljevine Jugoslavije (Arhivist 21, 1971, str. 80—90), Jože Zontar: Načrti za ustanovitev Državnega arhiva v Ljubljani pred prvo svetovno vojno (Kronika 17, 1969, str. 24—27), Jože Mlinarič: Usoda arhiva cistercijske opatije Kostanjevice (Kronika 20, 1972, str. 145—153), France Planina: Uprava in arhiv občine Sora (1911—1933; Loški razgledi 16, 1969, str. 271—281), Alfred Ogris: Zur gegenwärtigen Lage der kirchlichen Archive in Kärnten (Carinthia I, 162, 1972, str. 151—159), Wilhelm Kosch: Die Archive Attems, Stadl und Trautmannsdorf (Mitteilungen des Steiermärkischen Landesarchivs 19-20, 1970, str. 129—143), Janez Kos: Pogled v slovensko fototeko (Kronika 17, 1969, str. 44—47) in isti: Fotografsko, filmsko in fonogramsko gradivo ter arhivi (Arhivist 22, 1972, str. 155—176).

9. Izšla je tretja pregledana in dopolnjena izdaja dela Edvard Kardelj (Spe-rans): Razvoj slovenskega narodnega vprašanja (Ljubljana 1970, 498 strani). Obširno oceno tega dela je napisal Bogo Grafenauer (Zgodovinski časopis 24, 1970, str. 312—333). Pod naslovom Die Vierteilung, Nationale Fragen der Slowenen (Wien 1971, 264 strani) je izšel prevod druge izdaje Kardeljeve knjige z manjšimi korekturami in okrajšavami. Branko Božič je napisal poljudno Zgodovino slovenskega naroda (Ljubljana 1969, 231 strani), Beniamino Salvi (Benjamin Slavec) pa Il movimento nazionale e politico degli Sloveni e dei Croati, Dall'illuminismo alla creazione dello Stato Jugoslavo (1918, Trieste 1971, 264 strani). Izšla je Istorija Jugoslavije, ki so jo napisali Ivan Božič, Sima Čirkovič, Milorad Ekmečić in Vladimir Dedijer; od številnih ocen in kritik, ki so izšle, naj tu omenimo pripombe na tekst o Istri v drugi polovici 19. stoletja, ki jih je napisal Petar Strčić (Časopis za suvremenu povijest 5, 1973, str. 195—210). Tako to kot ostale kritike navaja v svojem Odgovoru na neke kritike »Istorije Jugoslavije« Milorad Ekmečić (Jugoslovanski istorijski časopis 1974, br. 1-2, str. 217—281).

10. Od sintetičnega članka Boga Grafenauerja Poglavitne poteze slovenskega zgodovinskega razvoja in položaja, omenjenega že v prejšnji bibliografiji (1963—1968), odstavek 6, je izšel sedaj drugi del z naslovom Mesto kmečkih uporov v slovenski zgodovini (Kronika 19, 1971, str. 129—136). Jaroslav Sidak je napisal Prilog razvoju jugoslavenske ideje do 1914. godine (Nastava istorije 1972, št. 2, str. 20—36 in Naše teme 8-9, 1965, str. 1290—1317). Vrsto raznih dokumentov in izvlečkov iz dokumentov k zgodovini jugoslovanskih narodov, v glavnem od prve svetovne vojne do časa po osvoboditvi (do 1963), od katerih se jih del nanaša tudi na Slovence, daje knjiga Ferdo Čulinovič: Dokumenti o Jugoslaviji (Zagreb 1968, 592 strani). Toussaint Hočevar je napisal razpravo Mednarodna mobilnost človeškega kapitala v tradicionalni in razvijajoči se ekonomiji: Primer Slovenije (Most 51-52, 1971, str. 86—97); poleg slovenskega je objavljen tudi italijanski tekst. Izšla je knjiga Literárne vzi'ahy Slovákov a južných Slovanov (Bratislava 1968, 376 strani), posebej opozarjamo na prispevka Viktor Smolej: Slovaška motivika v slovenskem slovstvu druge polovice XIX. stoletja (str. 66—88) in Miroslav Laciok: Kopitar

a slovenščina (str. 138—145). O italijansko-jugoslovanskih stikih so pisali v Enciklopediji Jugoslavije, 8. (Zagreb 1971) Tomislav Raukar za čas do 1797 (str. 283—286), Jaroslav Šidak za čas 1797—1870 (str. 286—287) in Dragovan Sepić za čas 1870—1941 (str. 287—294). Walter Neunteufl: Die Entwicklung der innerösterreichischen Länder (Innerösterreich 1564—1619, Publikationen des Steiermärkischen Landesmuseums und der Steiermärkischen Landesbibliothek 3, 1968, str. 513—524) obravnava teritorialni razvoj nekdanje Notranje Avstrije od 14. stoletja do danes s poskusom izračuna površine (in prebivalstva).

10. a Deloma na naše ozemlje se nanaša publikacija Steirer in aller Welt (Graz 1971, 96 strani, Zeitschrift des Hist. Vereines für Steiermark, Sonderband 17), ki jo je uredil Fritz Posch in zajema celotno obdobje od srednjega veka dalje. Splošno o koroškem vprašanju govorita članka Frana Zwittra (Anthropos 1972, str. 183—187, objavljeno tudi nepopolno v delu 18. 10. 1972) in Luke Sienčnika (Prostor in čas 1972, str. 197—210). V knjigi VIII. seminar slovenskega jezika, literature in kulture (Ljubljana 1972) sta bila objavljena članka Bogo Grafenauer: Kolonizacijska in teritorialna zgodovina Slovenskega Primorja (str. 255—271) in Jože Kastelic: Arheološki substrati in slovanska naselitev v Slovenskem Primorju (str. 272—277). Prosvetni zbornik 1868—1968 (Trst 1970, 327 strani) obsega članke: Samo Pahor, Prebujenje slovenske narodne zavesti (str. 11—31), ki podaja tudi pregled organizacij na Primorskem od 1848 do konca 70. let, Nadja Kriščak: Slovenska pesem je večna (str. 32—51), Gojmir Demšar: Razmah glasbene dejavnosti med Slovenci na Tržaškem in Goriškem (str. 52—78), Rado Nakrst: Razvoj gledaliških odrov na Primorskem (str. 79—111), Tončka Kolerič: Nastanek, razvoj in uničenje slovenskih knjižnic (str. 112—147), Aldo Rupel: Telovadba in šport pri Primorskih Slovencih (str. 148—160), Živa Gruden: Kulturno prosvetno delo v Beneški Sloveniji (str. 161—181), Drago Pahor: Mladi rodovi — kovači bodočnosti (str. 182—226, daje pregled dijaških in študentskih organizacij od 60. let 19. stoletja dalje), Milan Bolcin: Prosvetno delo v ilegali od leta 1927 do velikih aretacij (str. 227—248), Lelja Sancin Reharjeva je v članku Slovenske organizacije podala tudi seznam slovenskih društev ter političnih in gospodarskih organizacij na področju sedanje goriške, tržaške in videmske pokrajine od 1848 dalje do njih nasilnega uničenja pod fašizmom. Fran Zwittra je napisal članek Primorsko vprašanje v luči zgodovinskih dejstev (Srečanja 19, 1969, str. 51—59). Kljub temu, da je težišče knjige, ki jo je napisal Jean-Baptiste Duroselle: Le conflict de Trieste 1943—1954 (Bruxelles 1966, 642 strani) na obdobju, ki ga naša bibliografija več ne zajema, jo je vendar zaradi uvodnih poglavij treba navesti tudi tukaj. Giorgio Valussi je napisal delo Il confine nordorientale d'Italia (Trieste 1972, 335 strani). Kot reprint je izšla Simona Rutarja Zgodovina Tolminskega iz leta 1892 (Nova Gorica 1972, 350 strani) s spremnim člankom Branka Marušiča. V zbirki Le regioni d'Italia je kot 5. zvezek izšlo delo Giorgio Valussi: Friuli-Venezia Giulia (Torino 1971, 747 strani; prva izdaja je iz leta 1961, druga izdaja je dopolnjena z zgodovinskim pregledom in bibliografijo). Poleg 1. knjige, ki smo jo navedli že v odstavku 7 prejšnje bibliografije za leta 1963—1968, je izšla še 2. knjiga Boža Milanovića: Hrvatski narodni preporod u Istri, 1883—1947 (Pazin 1973, 673 strani). O Istri govori tudi Knjiga o Istri (Zagreb 1968, 214 strani).

11. Edicija Slovenske dežele na zemljevidih od 16. do 18. stoletja (Ljubljana 1969) prinaša reprodukcije 8 zemljevidov z obširnimi besedilom, ki ga je napisal Valter Bohinec. Pod uredništvom Manfreda Strake je izšel Atlas der Steiermark (Graz 1971). Catalogo regionale della mostra storica di Cartografia (Trst 1964) prinaša delo Alessandro Cucagna: Il Friuli e la Venezia Giulia nelle principali carte geografiche regionali dei secoli XVI, XVII e XVIII. Hans Joachim Kissling je objavil: Die istrische Küste im See-Atlas des Piri — Re'is (Studia Slovenica Monacensia, str. 43—52), ki se nanaša na 16. stoletje.

12. Od Krajevnege leksikona Slovenije, katerega 1. knjigo (Zahodni del Slovenije) smo navedli v 9. odstavku bibliografije 1963—1968, je izšla zdaj 2. knjiga (Ljubljana 1971, 703 strani), ki obsega ostali del Gorenjske in večino Dolenjske ter je urejena na podoben način kot 1. knjiga. Podatke o posameznih krajih Koroške najdemo v Karl Dinklage: Reise-ABC Kärnten (Linz 1969, 317 strani).

13. O grbih govorijo: Josef Krassler, Steirischer Wappenschlüssel (Veröffentlichungen des Steiermärkischen Landesarchivs 6, 1968, 351 strani), Robert Baravalle: Die Gestaltung des steirischen Landeswappens (Blätter für Heimatkunde 1972, str. 69—74), Vinko Mirt: Nepoznan slovenski grb. Slovenski klobuk v grbu Slovenske

marke. (Jubilejni koledar Družbe sv. Mohorja v Celovcu 1972, str. 109—114), Hanns Jäger-Sunstenau: Der Wappenbrief für das Bistum Gurk (1305, Carinthia I, 161, 1971, str. 213—223), Ferdinand Tancik: Grbi v idrijski župni cerkvi Sv. Barbare (Idrijski razgledi 15, 1970, str. 201—209), isti: Grbi v kapeli Sv. Jurija na ljubljanskem gradu (Kronika 18, 1970, str. 158—169).

14. Iz pravne zgodovine naj omenimo dela: Lujo Margetič: Neoporučno naslednje pravo u srednjevekovnoj Istri (Vjesnik historijskih arhiva u Rijeci i Pazinu 17, 1972, str. 159—176), I. Beuc: Osnovi statutarnog prava u Istri (Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu 12, 1962, Spomenica prof. Marku Kostrenčiću, str. 195—196), Franz Mauczka: Zur Geschichte der Staatswertzeichen in Oberkärnten in der 1. Hälfte des 19. Jahrhunderts (Carinthia I, 160, 1970, str. 918—925). Ob 100-letnici Odvetniške zbornice v Ljubljani je izšla posebna slavnostna številka revije Pravnik (23, 1968, št. 9-10) s članki o razvoju odvetništva (Sergij Vilfan), o delu mariborskih odvetnikov za politični in kulturni napredek slovenskega naroda v Podravju (Bogo Teply), s seznamom slovenskih odvetnikov, ki so bili pomembno delavni v poklicnih organizacijah in javnem življenju (Bogdan Žužek), s seznamom žensk odvetnic (Fini Grosman), odvetniških pripravnikov (B. Žužek) in notarjev (Peter Jereb).

15. S področja cerkvene zgodovine naj omenimo dela: Maks Miklavčič, Zgodovina cerkve v Jugoslaviji (Ljubljana 1971, 180 strani), Marijan Smolik: Nekaj drobcev iz slovenske cerkvene preteklosti (Bogoslovni vestnik 29, 1969, str. 421—428), ki govori o prvem znanem slovenskem poročnem obredu, prvem v Ljubljani natisnjem marijanskem priročniku, prvem slovenskem tiskanem pastirskem pismu, o slovenskih imenih svetopisemskih knjig. Marjan Zadnikar je napisal obsežno delo Srednjeveška arhitektura kartuzijanov in slovenske kartuzije (Ljubljana 1972, 432 strani). Dalje naj omenimo dela: Jakob Richter, O inkorporacijah (Časopis za zgodovino in narodopisje 7, 1971, 76—82), Rafael Lešnik: Dekanije v ljubljanski škofiji od leta 1788 do 1968 (Bogoslovni vestnik 29, 1969, str. 104—138), Jakob Richter: Ustanovitev lavantinske škofije (Časopis za zgodovino in narodopisje 6, 1970, str. 11—13; tu naj omenimo, da avtor proti tezi avstrijskih zgodovinarjev, da je lavantinska škofija nastala 1225. leta, meni, da ni razloga, da ne bi ostali pri stari letnici 1228), isti: Inkorporacija in prodaja mariborske župnije (Časopis za zgodovino in narodopisje 8, 1972, str. 203—219) se nanaša na 16. stoletje. V publikaciji Innerösterreich 1564—1619 (Publikationen des Steiermärkischen Landesmuseums und der Steiermärkischen Landesbibliothek 3, 1968, str. 233—259) objavlja Johann Rainer: Die Diözesaneinteilung in der Steiermark, Mit besonderer Berücksichtigung der Zeit Karls II. und Ferdinands II. Anderas Posch obravnava vizitacijsko poročilo iz leta 1617 v razpravi Ein kirchlicher Lagebericht aus der südlichen Oststeiermark (Zeitschrift des Hist. Vereines für Steiermark, Sonderband 16, 1968, str. 72—81). Z zgodovino krške škofije se obsežno ukvarja zbornik Festgabe zum 900-Jahrbiläum des Bistums Gurk 1072—1972 (1. del v Carinthia I, 161, 1971, 346 strani; 2. del v Carinthia I, 162, 1972, 501 strani) in publikacija Jakob Obersteiner: Die Bischöfe von Gurk 1072—1822 (Klagenfurt 1969, 544 strani). Dodatno k članku, navedenem že v prejšnji bibliografiji (odstavek 11), so bili objavljeni še dodatki in popravki Jakoba Obersteinerja: Die persönliche Zusammensetzung des adeligen Gurker Domkapitels und Domstiftes in der Zeit des späten Mittelalters II (Carinthia I, 159, 1969, str. 519—523). Friederike Zeisberger je napisala Das Kapitel von Maria Saal in der zweiten Hälfte des 15. Jahrhunderts (Carinthia I, 162, 1972, str. 181—205), Karl Ginhart: Waren die Kirche auf der Flattnitz und die Karner von Tigring und Maria Saal je »Taufkirchen«? (Carinthia I, 159, 1969, str. 17—56), Johannes Gavigan: Geschichte der Völkermarkter Augustiner-Eremiten von 1550 bis 1616 (Carinthia I, 162, 1972, str. 207—226), Gertrud Oezelt: Das Kapuzinerkloster in Villach 1629—1787 (Carinthia I, 162, 1972, str. 255—296). Zgodovino slovenskih šolskih sester podaja petjezična publikacija Un secolo di vita, 1869 Maribor — 1969 Roma, Cento anni al servizio della Chiesa, Sto let v službi Cerkve, itd. (Roma 1969, 330 strani). Ivan Zelko piše o naselitvi Slovencev v Spodnji Panoniji v prispevku Romanje slovenskih duhovnikov v Zalavar dne 2. junija 1969 (Nova pot 21, 1969, str. 402—412); isti je napisal tudi članek Protestantska cerkvena uprava v Prekmurju od konca XVI. stoletja do leta 1781 (Bogoslovni vestnik 30, 1970, str. 221—231). Deloma slovenske zgodovine se tiče še razprava Makso Pelosa: Historijat stvaranja modruške biskupije sa sjedištem u Rijeci 1818—1822. godine (Jadranski zbornik 7, 1966—1969, str. 417—433), isti: Hijerarhijski i teritorijalni razvoj Goričke crkvene provincije 1749—1965 (književna revija Marulić, Zagreb, 1969, 1970). Oris zgodovine 55 božjih

poti na vsem slovenskem narodnostnem ozemlju in v sosesčini je napisal Odilo Hajnšek: Marijine božje poti (Celovec 1971, 652 strani).

16. Izšla je zajetna publikacija Petdeset let slovenske univerze v Ljubljani, 1919—1969 (Ljubljana 1969, 663 strani, glavni urednik Roman Modic), kjer so objavljene naslednje razprave: Fran Zwitter: Višje šolstvo na Slovenskem do leta 1918 (str. 13—51), Metod Mikuž: Gradivo za zgodovino univerze v letih 1919—1945 (str. 53—92), Bogo Grafenauer: Življenje univerze od 1945 do 1969 (str. 143—168), Slavko Kremenšek: Studentsko gibanje od ustanovitve univerze do druge svetovne vojne (str. 93—117), Ana Benedetič: Študenti v narodnoosvobodilnem boju (str. 119—141), Peter Vodopivec in Franci Pivec: O študentskem organiziranju po drugi svetovni vojni (str. 169—192). K Zwittrovi razpravi je primerjati še članke Janko Jež: Ob 50-letnici slovenske univerze (Posebno izvestje državnega učiteljišča Anton Martin Slomšek s slovenskim učnim jezikom v Trstu 1968); isti: Zlati jubilej slovenske univerze (Mladika 14, 1970, str. 46—47), isti: Univerza v Ljubljani za časa francoske Ilirije (Jadranski koledar 1969, str. 67—70). Vlado Schmidt je opisal Petdeset let pedagogike na slovenski univerzi (Sodobna pedagogika 20, 1969, str. 219—231). Johann Rainer je objavil Zur Ausbildung der Kärntner Priester vornehmlich im 16. und 17. Jahrhundert (Carinthia I, 160, 1970, str. 858—875). O bogoslovni izobrazbi na Slovenskem in o teološki fakulteti pišeta Maks Miklavčič: O našem jubileju in bogoslovni izobrazbi na Slovenskem pred letom 1919 (Bogoslovni vestnik 29, 1969, str. 166—170) in Marijan Smolik: Kronika državne Teološke fakultete 1919—1952 (Bogoslovni vestnik 29, 1969, str. 171—178). Johann Rainer in Sabine Wiess v prispevku Zu den Anfängen einer Universität Klagenfurt (Carinthia I, 160, 1970, str. 876—890) objavljata 1652. leta iz celovškega jezuitskega kolegija v Rim poslani elaborat o ustanovitvi Akademije v Celovcu, Johann Rainer pa je napisal še Anfänge einer Universität Klagenfurt im 17. Jahrhundert (Die Landeshauptstadt Klagenfurt 1, 1970, str. 310—332). O univerzitetnem in višješolskem študiju pišejo še: Erich Prunč: K zgodovini slovenskih predavanj in slavistike na graški univerzi (Slavistična revija 18, 1970, str. 241—248), Jan Šedivý: Borba za višjo šolo v Mariboru pred 150 leti (Časopis za zgodovino in narodopisje 5, 1969, str. 419—425), Jakob Richter: Priprave za ustanovitev filozofskega liceja v Mariboru (Časopis za zgodovino in narodopisje 8, 1972, str. 68—74), Peter Vodopivec: Luka Knafelj in štipendisti njegove ustanove (Ljubljana 1971, 104 strani). Publikacija Slovenska šolska knjiga ob 200-letnici uradnih šolskih tiskov (Ljubljana 1972, 54 strani) prinaša članka Franceta Ostaneka in Tatjane Hojan. Tatjana Hojan je napisala tudi »Bucvice tega sadershanja sa mladust« iz leta 1794 (Kronika 20, 1972, str. 90—91). V zborniku Osnovna šola na Slovenskem, ki so ga uredili Vlado Schmidt, Vasilij Melik in France Ostanek (Ljubljana 1970, 696 strani) so naslednji prispevki: Vlado Schmidt: Osnovna šola in osnovnošolska zakonodaja pred sto leti (str. 9—29), Vasilij Melik: Slovenci in »nova šola« (str. 31—63), Janez Sagadin: Kvantitativna analiza razvoja osnovnega šolstva na Štajerskem, Koroškem, Kranjskem in Primorskem po uveljavitvi osnovnošolskega zakona iz leta 1869 ter kvantitativni prikaz osnovnega šolstva v poznejši Dravski banovini (str. 65—170), Lojze Ude: Zgodovina slovenskega pouka na koroških osnovnih šolah od leta 1869 do danes (str. 171—234), Drago Pahor: Pregled razvoja osnovnega šolstva na zahodnem robu slovenskega ozemlja (str. 235—337), France Strmčnik: Razvoj izobraževanja osnovnošolskega učiteljstva na Slovenskem v obdobju od leta 1869 do razpada Avstro-Ogrske (str. 339—411), Albert Žerjav: Slovenščina kot učni jezik in predmet v osnovnih šolah 1869—1969 (str. 413—472), Alojz Kopriva: Od nazornega pouka do spoznavanja narave in družbe (str. 473—517), Venceslav Čopič: Pouk matematike v obvezni šoli (str. 519—545), isti: Zemljepis v obvezni šoli (str. 547—570), Janez Tomšič: Oris osnovnošolskega prirodopisnega pouka na Slovenskem (str. 571—595), Drago Stepišnik: Ob stoletnici obvezne telesne vzgoje v osnovnih šolah na Slovenskem (str. 597—611), Venceslav Winkler: Osnovno šolstvo med narodnoosvobodilnim bojem (str. 613—628), France Ostanek: Manjšinske šole na slovenskem ozemlju (str. 629—640), Marjan Pavčič: Posebno šolstvo na Slovenskem (str. 641—661), Anica Dolanc: Varstvo in vzgoja predšolskih otrok (str. 663—693). V zvezi z razvojem osnovnega šolstva na Slovenskem velja omeniti še članke Vasilij Melik: Ob stoletnici zakona o osnovni šoli (Kronika 17, 1969, str. 168—179), France Ostanek: Ob stoletnici osemletne obvezne šole na slovenskem ozemlju 1869—1969 (Sodobna pedagogika 20, 1969, str. 208—218), isti: Povodom stogodišnjice osmogodišnje obvezne osnovne šole na slovenačkoj teritoriji 1869—1969 (Pedagogija 3, 1969, str. 411—422)

ter Franjo Roš: Učiteljstvo v boju za napredek šolstva (Celjski zbornik 1969-70, str. 227—240). Obdobje po letu 1848 do vključno 70. let 19. stoletja zajema prispevek France Ostanek: Slovenski šolniki in hrvaški pedagoški književni zbor (Sodobna pedagogika 23, 1972, str. 51—60), isti je napisal tudi: Jan Amos Komensky pri Slovencih (Sodobna pedagogika 20, 1969, str. 44—48). Izšel je razstavni katalog Ob 100-letnici mladinskega lista Vrtec. Ivan Lapajne in njegov pedagoški časopis Slovenski učitelj 1872—1877 (Ljubljana 1971, 19 strani) s prispevkoma Tatjana Hojan in Franceta Ostaneka. Omeniti velja še naslednja dela: Tone Peruško: Borba za osnovno šolstvo — borba za nacionalni opstanek (Hrvatski narodni preporod u Dalmaciji i Istri, 1969, str. 423—441); Mate Demarin: Hrvatsko šolstvo u Istri između dva svjetska rata (Sisak 1972, 223 strani), ki v uvodu govori tudi o šolstvu pred prvo svetovno vojno. Albert Zerjav: Slovenska šolska matica v svojem 40-letnem razvoju (Sodobna pedagogika 20, 1969, str. 181—189) zajema čas po letu 1900. Posmrtna objava Jožeta Pahorja Iz boja slovenskega učiteljstva za neodvisnost (Prispevki za zgod. del. gib. 11—12, 1971—1972, str. 329—358) je bila povod za članek, ki ga je napisal Janko Liška: O političnem, vzgojnem in književnem delu Jožeta Pahorja (Prispevki za zgod. del. gib. 11—12, 1971—1972, str. 303—327). Jovanka Kecman je napisala O naprednom učiteljskom pokretu u Jugoslaviji s posebnim osvrtom na položaj i delatnost učiteljska 1936—1941 (Istorija XX. veka, 11, 1970, str. 271—318). Tatjana Hojan je prispevala obširno razpravo Žensko šolstvo in učiteljstvo na Slovenskem v preteklih stoletjih (Zbornik za historiju školstva i prosvjete 4, 1968, str. 47—81; 5, 1969-70, str. 125—172 — drugi del je objavljen pod naslovom Vzgoja učiteljic in prinaša tudi kratke življenjepise nekaterih slovenskih učiteljic); ista avtorica piše tudi o prvi ženski gimnaziji na Slovenskem (Sodobna pedagogika 20, 1969, str. 38—44). O Petru Pavlu Vergeriju starejšem (1370—1444) piše Vincenc Žnidar (Sodobna pedagogika 22, 1971, str. 64—67). Publikacija Prizadevni šolniki na Slovenskem v obdobju 1774—1914 (Ljubljana 1972, 36 strani) je razstavni katalog, ki ga je uredil in mu napisal uvodni članek France Ostanek, pregled šolnikov pa je napisala Slavica Pavlič. Kratke biografije naših najstarejših šolnikov (do leta 1869) podaja Etbin Boje (Nova pot 22, 1970, str. 123—135, 276—294, 357—410, 529—568). Vincenc Žnidar je napisal tudi Dr. Franc Močnik in njegove računice (Idrijski razgledi 14, 1969, str. 217—223) ter Josip Brinar in slovenska meščanska šola (Zbornik za historiju školstva i prosvjete 4, 1968, str. 129—154, kjer je prikazan Brinarjev boj za priznanje meščanske šole kot nižje srednje šole. V Sodobni pedagogiki so objavljeni prispevek Albert Zerjav: Nestor slovenskih pedagogov Franc Fink in njegovo delo (23, 1972, str. 253—255), življenjepis dr. Frana Ilešiča ter življenjepisa Ludvika in Anice Černejeve (22, 1972). Dalje velja omeniti še Vlado Valenčič: Pregled kmetijskega šolstva v publikaciji Gospodarska in družbena zgodovina Slovencev; Zgodovina agrarnih panog 1. zv. (1970), Miroslav Pahor: Slovenski dijaki in študentje na pomorskih šolah 1754—1941 (10 let Višje pomorske šole Piran, Piran 1970, str. 43—100), Bogo Jakopič: Začetek kranjskega ustanovnega zavoda za gluhoneme v Ljubljani (Kronika 18, 1970, str. 153—154), isti: Gluhonemnica v Ljubljani 1900—1945 (Kronika 20, 1972, str. 163—168), Šestdeset let gradbenega šolstva 1912—1922—1947—1962—1972 (Ljubljana 1972, 96 strani), Franc Šebjanič: Slovenski protestantski šolniki in šolarji sredi 18. stoletja v Nemes—Csóu na Ogrskem (Zbornik za historiju školstva i prosvjete 6, 1971, str. 41—48), Etbin Boje: Šole in učiteljstvo na Slovenskem Štajerskem pred sto leti (Časopis za zgodovino in narodopisje 7, 1971, str. 83—98; 8, 1972, str. 275—297), Slavica Pavlič: Razvoj šolstva v Beli krajini do leta 1869 (Zbornik za historiju školstva i prosvjete 6, 1971, str. 81—118), Srečko Vilhar: Iz zgodovine slovenskega šolstva na Primorskem (Obala 3, 1970, str. 33—38). Izšla je še vrsta zgodovin šolstva in šol po posameznih krajih, ki jih navajamo v odstavkih o lokalni zgodovini. Opozorimo naj tudi na izčrpno Bibliografijo za slovensko zgodovino šolstva (1961—1970) Tatjane Hojan, ki je izšla v Zborniku za historiju školstva i prosvjete 7, 1972—1973.

17. S področja gospodarske zgodovine naj najprej omenimo tri razprave, ki predstavljajo celoto, to so: Ferdo Gestrin: Oris gospodarstva na Slovenskem v obdobju zgodnjega kapitalizma (Kronika 17, 1969, str. 1—8), Oris gospodarstva na Slovenskem v obdobju agrarne revolucije in prevlade manufakturne proizvodnje (Kronika 17, 1969, str. 65—71) in Oris gospodarstva na Slovenskem v prvem obdobju kapitalizma (do leta 1918; Kronika 17, 1969, str. 129—158). Vse tri omenjene razprave so izšle tudi v Pouku zgodovine (1969/70, 1970/71, 1971/72) v hrvaško-srbskem prevodu. V Gradcu je izšel zbornik Die wirtschaftlichen Auswirkungen der Tür-

kenkriege (uredil Othmar Pickl, *Grazer Forschungen zur Wirtschafts- und Sozialgeschichte* 1, 1971, 366 strani), ki prinaša predavanja s prvega mednarodnega graškega simpozija oktobra 1970 o gospodarski in socialni zgodovini jugovzhodne Evrope. Med prispevki naj posebej omenimo: Hermann Kellenbenz: *Südosteuropa im Rahmen der europäischen Gesamtwirtschaft* (str. 27—58), Sergij Vilfan: *Die wirtschaftlichen Auswirkungen der Türkenkriege aus der Sicht der Ranzionierungen, der Steuer und Preisbewegung* (str. 177—199), Othmar Pickl: *Die Auswirkungen der Türkenkriege auf den Handel zwischen Ungarn und Italien im 16. Jahrhundert* (str. 71—129), Ferdinand Tremel: *Die Eisenproduction auf dem steirischen Erzberg im 16. Jahrhundert* (str. 319—332). Metodološko pomembna je razprava Sergija Vilfana Nekateri rezultati raziskav o meščanskih kapitalih v zgodnjem kapitalizmu (*Kronika* 17, 1972, str. 15—19), ki se nanaša predvsem na 16., 17. in začetek 18. stoletja, napisana pa je na osnovi doslej neuporabljenih virov kot oporok in zapuščinskih inventarjev ter prigrasitev upnikov v konkurzih, dražbah in zapuščinskih postopkih v Arhivu Slovenije in ljubljanskem Zgodovinskem Arhivu. Na obdobje med obema vojnama se nanaša razprava Tone Zorn: *Nemški industrijski obrati v Sloveniji v letih 1938—1939* (*Kronika* 20, 1972, str. 34—38).

18. O razvoju prebivalstva govore: poglavje *Kolonizacija in populacija* (Pavle Blaznik, Bogo Grafenauer, Milko Kos, Fran Zwitter) v publikaciji *Gospodarska in družbena zgodovina Slovencev* (glej odstavek 21), Zivko Sifer: *Pomen statistike za zgodovinska in druga znanstvena raziskovanja* (Prispevki za zgod. del. gib. 8—9, 1968—1969, str. 238—255; razpravlja o razvoju prebivalstva na Slovenskem, o izseljevanju, narodnostnem razvoju, deagrarizaciji prebivalstva in nekaterih metodoloških vprašanjih), Manfred Straka: *Bevölkerungsverluste durch die Pest von 1680 in der Steiermark* (*Zeitschrift des Hist. Vereines für Steiermark*, Sonderband 18, 1971, str. 117—151), isti: *Darstellung der entwickelten Methode der historischen Demographie am Beispiel der Steiermark* (*Humanitas ethnica. Festschrift für Theodor Veiter...* Wien—Stuttgart 1967, str. 111—129) in v 58. odstavku navedena razprava o števnihih oddelkih, Ivan Zelko: *Gospodarska in družbena struktura turniške pražupanije po letu 1381* (*Razprave Slovenske akademije znanosti in umetnosti, razred za zgodovinske in družbene vede VII/5*, 1972, str. 377—473 in posebej Ljubljana 1972, 97 strani), Olga Mauser: *Razvoj prebivalstva Ljubljane 1869—1969* (Priznaki in študije 16, 1970, št. 9, str. 3—30), France Štukl: *Škofja Loka in njeno prebivalstvo v preteklosti* (Loški razgledi 19, 1972, str. 131—142), Albert Rejec: *Demografski premiki v širšem obmejnem pasu zahodne Slovenije in dežele Furlanije—Juljske krajine v polstoletju 1910—1961* (*Jadranski koledar* 1972, str. 154—164, govori o Beneški Sloveniji, Tolminkem, Brdih, Krasu in Gorenjski), Lucijan Krašovec: *Istra v 16. in 17. stoletju in njeno slovansko prebivalstvo po pripovedovanju škofa G. F. Tommasinija* (*Obala* 15—16, 1972, str. 33—36), Ema Umek: *Izseljevanje v Brazilijo v zadnjih letih 19. stoletja* (*Slovenski izseljenski koledar* 16, 1969, str. 218—220).

19. O potresih je pisal Vlado Ribarič: *Potresi na Slovenskem* (*Koledar Mohorjeve družbe* 1969, str. 80—89).

20. Na zgodovino mest se nanašajo: Klaus Detlev Grothusen: *Das mittelalterliche Städtewesen Südosteuropas im Einflussbereich der italienischen und mitteleuropäischen-deutschen Rechtsstädte* (*Die Stadt in Südosteuropa. Struktur und Geschichte*. München 1968, str. 43—71; o celotnem zborniku glej poročilo Josipa Zontarja v *Zgodovinskem časopisu* 24, 1970, str. 298—300), Vasilij Melik: *Mesto (civitas) na Slovenskem* (*Zgodovinski časopis* 26, 1972, str. 299—316), Elica Boltin-Tome: *Zametki primorskih mest* (*Arheološki vestnik* 21—22, 1970—1971, str. 167—172), Jože Curk: *Zgodovina urbanizacije v severovzhodni Sloveniji* (*Časopis za zgodovino in narodopisje* 6, 1970, str. 244—284), isti: *Vedute štajerskih trgov in mest* (*Časopis za zgodovino in narodopisje* 5, 1969, str. 313—330), Milko Kos: *Red za Brežice in Sevnico iz leta 1381* (*Časopis za zgodovino in narodopisje* 5, 1969, str. 181—187), Othmar Pickl: *Die bürgerlichen Vermögen steirischer Städte und Märkte im 16. Jahrhundert* (*Innerösterreich 1564—1619*). *Publikationen des Steiermärkischen Landesmuseums und des Steiermärkischen Landesbibliothek* 3, 1968, str. 371—408, obravnava tudi Šentjur pri Celju, Ormož in Središče), Alfred Ogris: *Der Kampf des Bistums Gurk um Friesach bis zum Beginn des 14. Jahrhunderts* (*Carinthia I*, 161, 1971, str. 165—174, govori o izvoru meščanov Brež), isti: *Zwei Urkundenfunde zu den Anfängen des Kollegiatkapitels Völkermarkt in Kärnten* (*Mitteilungen des Instituts für Österreichischen Geschichtsforschung* 80, 1972, str. 339—355), isti: *Stu-*

dien zur Geschichte der Bürgerschaft in den mittelalterlichen Städten Kärntens bis 1335 (Wien 1971, 105 strani), Josip Zontar: F. V. Hörnigkova statistika obrtnikov slovenskih mest in trgov iz leta 1673 (Kronika 18, 1970, str. 80—82) in dela, ki jih navajamo v lokalni bibliografiji za Ljubljano, Kočevje, Otok (Gutenwerth), Novo mesto, Piran, Trst, Gorico, Celje, Ptuj, Maribor, pa še za nekaj krajev.

21. Glede zgodovine kmetijstva je izšlo temeljno delo: *Gospodarska in družbena zgodovina Slovencev. Zgodovina agrarnih panog*, 1. zvezek: *Agrarno gospodarstvo* (Ljubljana 1970, 669 strani). Na zgodovino kmetijstva se nanašajo še razprave: France Adamič: *Razstava dokumentov o razvoju primorskega kmetijstva* (Obala 5—6, 1970, str. 42—48), Salvator Žitko: *Razvoj kolonata v slovenskem Primorju od antike do II. svetovne vojne* (Obala 3, 1970, str. 39—45; 4, 1970, str. 52—58), Angelos Baš: *Orodje v poznosrednjeveškem stenskem slikarstvu na Slovenskem* (Caspis za zgodovino in narodopisje 7, 1971, str. 70—75), Metod Vojvoda: *Almgeographische Studien in den slowenischen Alpen* (nanaša se na čas po drugi svetovni vojni z nekaterimi redkimi podatki za obdobje pred letom 1941), Regensburg 1969, 55 strani. *Münchener Studien zur Sozial- und Wirtschaftsgeographie*, 5), France Adamič: *Naši velečebelarji. Ob stoletnici Čebelarске postaje v Podsmreki pri Višnji gori* (Zbornik občine Grosuplje 3, 1971, str. 127—132), Viktor Vitolović: *Razvoj vinogradarstva v Istri od 1860. do 1914. s posebnim obzirom na ekonomsko jačanje istarskih (hrvatskih) seljaka* (Hrvatski narodni preporod u Dalmaciji i Istri, 1969, str. 477—489), Elisabeth Johann: *Geschichte der Waldnutzung in Kärnten unter dem Einfluss der Berg-Hütten- und Hammerwerke* (Klagenfurt 1968, 248 strani, Archiv für vaterländische Geschichte und Topographie, 63), Vitomil Belaj: *O starosti slovenskih mlinov na veter* (Slovenski etnograf 21—22, 1968—1969, str. 101—102), France Adamič: *Vodna kolesa, mlini, stope in žage* (Zbornik občine Grosuplje 4, 1972, str. 295—308). O kmečkih uporih glej odstavek 56. O združništvu sta pisala France Adamič: *Razvoj in gospodarska vloga združništva v Dobropoljah* (Zbornik občine Grosuplje 2, 1970, str. 167—179) in Vjekoslav Zidarić: *Razvitak zadrugarstva u Istri i njegova uloga u narodnom preporodu* (Hrvatski narodni preporod u Dalmaciji i Istri, 1969, str. 457—475), Camilo Medeot: *Storia ed evoluzioni dell'agricoltura isontina* (Iniziativa isontina 49, str. 41—65) govori o Faiduttijevi organizaciji, ustanovljeni 1899.

22. O pomorstvu, pomorski trgovini, ladjedelništvu in morskem ribolovu govorijo: Ivan Erceg: *Trst i bivše habsburške zemlje u međunarodnom prometu (Merkantilizam u drugoj polovici 18. stoljeća)*. Zagreb 1970, 231 strani, isti: *Trgovina između Habsburške monarhije i Turske preko sjevernojadranskih luka u 2. polovici 18. i 1. polovici 19. stoljeća* (Jadranski zbornik 8, 1970-72, str. 161—184), Fulvio Babudieri: *Trieste e gli interessi Austriaci in Asia nei secoli XVIII e XIX* (Milano—Padova 1966, 175 strani), isti: *I porti di Trieste e della regione Giulia dal 1815 al 1918* (Roma 1965), isti: *L'industria armatoriale di Trieste e della regione Giulia dal 1815 al 1918* (Roma 1964), Miroslav Pahor: *Sto let slovenskega ladjarstva, 1841—1941* (Piran 1969 — Priloga I Informatorja 3/69). V oceni k tej razpravi je objavil Jože Šorn še nekaj novega gradiva (Zgodovinski časopis 24, 1970, str. 126—128). O slovenskih dijakih in študentih na pomorskih šolah je pisal Miroslav Pahor v razpravi, ki jo omenjamo že v 16. odstavku te bibliografije. Dalje je treba omeniti še dela: Radojica F. Barbalić: *Pomorska problematika u »Našoj Slogi«* (Pazinski memorijal 1970, str. 61—71), Srečko Vilhar: *Pomorstvo v Izoli pod fašistično Italijo med drugo svetovno vojno* (Jadranski koledar 1969, str. 174—184, govori večinoma o obdobju med obema vojnama), Josip Basioli: *Dioba morske lovine kroz vjekove* (Pomorski zbornik 7, 1969, str. 175—211, tu najdemo tudi podatke o Kopru, Izoli in Piranu), Josip Basioli: *Lov male plave ribe na obalama Istre u prošlosti* (Jadranski zbornik 8, 1970—1972, str. 257—279, prispevek je pomemben zlasti zaradi Izole), isti: *Proizvodnja i promet usoljene ribe na istočnim obalama Jadrana kroz vjekove* (Pomorski zbornik 10, 1972, str. 197—235).

23. Zgodovino cest, prometa, pošte, železnic in žičnic obravnavajo: kolektivno delo *Zgodovina cest na Slovenskem* (Ljubljana 1972, 304 strani), članek Ferda Gestrina v zborniku *Novo mesto 1365—1965 z naslovom Trgovsko prometni položaj Novega mesta od ustanovitve do konca 16. stoletja* (str. 130—143), Stanko Majnik: *Prometne in poštne zveze Idrije v preteklih stoletjih* (Idrijski razgledi 14, 1969, str. 211—216), Armin Hildebrandt: *Das kurfürstlich-bayerisch verwaltete Mautoberamt Tarvis* (Carinthia I, 160, 1970, str. 425, govori o prometu, trgovini in mitninah 17. stoletja). Nekaj spominov na železnice Trst—Poreč in Trst—Herpelje je objavil

A. Tul v Mladiki (1972), Franc Rozman je pisal o gradnji bohinjško-karavanške proge (glej odstavek 67). Izšel je almanah 100 let tehnike in kulture (Maribor 1969, 64 strani), posvečen 120-letnici železnice, 106-letnici železniških delavnic in 100-letnici železničarske godbe. Albert Struna je napisal članek Za zgodovino naših žičnic (Časopis za zgodovino in narodopisje 5, 1969, str. 526—527). Za promet v srednjem veku glej 50. odstavek.

24. O rudarstvu, fužinarstvu in kovinski industriji so izšla dela Jože Šorn: Naše zgodovinske opise o rudarstvu in fužinarstvu na Slovenskem (Zgodovinski časopis 25, 1971, str. 279—290), Ferdinand Tremel: Bergbau und Kultur in Kärnten (Wien 1970, 50 strani), Ivo Pirkovič: Predfevdalni fužinarski in gorniški cehi. Novo poglavje slovenske pravne zgodovine? (Naši razgledi 21, 1972, 26. V., str. 299—300), Ivan Mohorič: Dva tisoč let železarstva na Gorenjskem (1. knjiga 1969, 444 strani, 2. knjiga 1970, 550 strani; oceno je objavil Jože Šorn v Zgodovinskem časopisu 25, 1971, str. 151—157), Marija Verbič: Fužina ob Kanomlji v Spodnji Idriji (Idrijski razgledi 15, 1970, str. 1—10), Dušan Kermavner: Pavperizem (obubožanje) v propadajočih železarskih krajih na Gorenjskem pred sto leti (Loški razgledi 17, 1970, str. 46—72), Marija Verbič: O lesu za idrijski rudnik, prvih idrijskih grabljah in klavžah (Idrijski razgledi 15, 1970, str. 89—99), Marija Verbič: Karoliški rudarski red za idrijski rudnik 1580 (uvod in prevod, Idrijski razgledi 14, 1969, str. 57—71), Helfried Valentinič: Die Quecksilberapparatoren in Innerösterreich 1594—1650 (Zeitschrift des Hist. Vereines für Steiermark 63, 1972, str. 69—94), Luigi Bressani: Konvencija med Španijo in cesarstvom (Avstrijo) iz leta 1791 za dobavo živega srebra iz c. k. idrijskega rudnika Ameriki in španskim Indijam (= španski Ameriki, Idrijski razgledi 16, 1971, str. 196—201), Marija Verbič: Prvi upor idrijskih rudarjev leta 1579 (Idrijski razgledi 14, 1969, str. 115—125), ista: Fabrikacija cinobra v Idriji (Idrijski razgledi 16, 1971, str. 33—42 in Kronika 19, 1971, str. 8—13), Jurij Bavdaz: Mezdno gibanje v Idriji 1898—1900 (Idrijski razgledi 14, 1969, str. 126—151), Jože Šorn: Proizvodnja svinca v osrednji Sloveniji med leti 1840 in 1918 (Zgodovinski časopis 26, 1972, str. 349—366), isti: Baker nad Poljanami, antimon pri Trojanah (Kronika 20, 1972, str. 154—157), gre za rudnik Škofje nad Poljanami). Othmar Pickl: Die Anfänge des steirischen Kohlenbergbaues (Beiträge zur Geschichte der Industrialisierung des Südostalpenraumes im 19. Jahrhundert, Graz 1970, str. 47—59), Jože Šorn: Premogovniki in njihovi rudarji v obdobju 1848—1918 (Prispevki za zgod. del. gib. 8-9, 1968—1969, str. 3—102), isti: Cinkarne v Zagorju, Šentjanžu in Celju (Kronika 18, 1970, str. 129—134).

25. O zgodovini industrije in obrti so pisali: France Kresal: Vloga in pomen tekstilne industrije v industrializaciji 19. stoletja na Slovenskem (Kronika 17, 1969, str. 85—91), isti: Die Rolle und Bedeutung der Textilindustrie in der Industrialisierung des slowenischen Gebietes im 19. Jahrhundert (Beiträge zur Geschichte der Industrialisierung des Südostalpenraumes im 19. Jahrhundert, Graz 1970, str. 34—46), Katarina Kobe-Arzenšek: Prvi tekstilni industrijski obrati na Slovenskem (Ljubljana 1968, 48 strani), Antoša Leskovec: Vojaška oblačilnica v Mariboru 1784—1809 (Časopis za zgodovino in narodopisje 7, 1971, str. 99—105), Ivan Slokar: Bombažna industrija v Ljubljani do leta 1860 (Kronika 20, 1972, str. 13—16), Katarina Kobe-Arzenšek: Prispevek k zgodovini Krennerjeve sukarnarje v Škofji Loki (Loški razgledi 17, 1970, str. 225—232), ista: Tovarna dekorativnih tkanin (Ljubljana 1969, 88 strani, obravnava zgodovino tovarne zaves Stora v Sentvidu nad Ljubljano in tekstilne tovarne za pliše Ferdinand Eifler v Ljubljani), Božo Račič: Slovensko čipkarstvo s posebnim ozirrom na loško območje (Loški razgledi 1968, str. 123—150), Marija Stanonik: Čipkarstvo v žirovski kotlini (Loški razgledi 17, 1970, str. 180—196), Katarina Kobe-Arzenšek: Oris Vidmarjeve tovarne dežnikov in nogavic v Ljubljani (Kronika 20, 1972, str. 27—33), Franc Možek: Oris razvoja tehnologije in oblikovanja upognjenega pohištva in razvoj tovarn upognjenega pohištva na Slovenskem (Kamniški zbornik 12, 1969, str. 167—174), Marjetica Setinc: Zlatarstvo na slovenskem Štajerskem (Maribor 1971, 123 strani, razstavnica katalog), ista: Nekaj del graških in augsburških zlatarjev na slovenskem Štajerskem (Časopis za zgodovino in narodopisje 5, 1969, str. 331—352), ista: Medeninaste skled (Kronika 17, 1969, str. 148—156, s seznamom teh skled v naših muzejih), W. Paul Roth: Studien zum innerösterreichischen Glashüttenwesen im 16. Jahrhundert (Blätter für Heimatkunde 45, 1971, str. 146—151), Franc Minařik: Nekaj o pohorskih stekloslikarjih ter o poslikanem in barvnem steklu (Časopis za zgodovino in narodopisje 5, 1969, str. 460—471), Damjan Prelovšek: Ljubljanska cukrarna. Zgodovina stavbe in njena umetnostnozgodovinska ocena (Kronika 20, 1972, str. 17—26).

25. a O ljubljanski kreditni banki govori Jaroslav Horejsek: Kapitalová expanze živnostenské do jihovýchodní Evropy v letech 1907—1918 (Acta universitatis Palackianae Olomucensis 1971, Historica 15, str. 85—102). Knjiga Milorad Ašković, Jerko Radmilović, Novica Petrović: Savez bankarskih, osiguravajućih, trgovačkih i industrijskih činovnika Jugoslavije — BOTIČ — 1902—1941 (Beograd 1971, 576 strani) obravnava tudi Slovenijo.

26. O položaju delavstva in delavskem gibanju glej Oris kronologije delavskega gibanja na Slovenskem 1867—1968 (Ljubljana 1969, 192 strani), ki so ga sestavili sodelavci Inštituta za zgodovino delavskega gibanja v Ljubljani: Pavel Dobrila za čas od 1867 do oktobra 1918, Alenka Nedog in Milica Kacin-Wohinz od novembra 1918 do konca 1941, Štefka Zadnik za obdobje NOB ter Ivka Križnar in Miroslav Luštek za obdobje socialistične graditve do konca leta 1968. France Kresal je opisal Delavsko združništvo na Slovenskem (Prispevki za zgod. del. gibanja 10, 1970, str. 67—79). O položaju delavstva in delavskemu gibanju govori tudi nekaj del, navedenih v odstavkih 24, 64, 68.

27. O zgodovini turizma, športa, planinstva in gasilstva pišejo: Olga Janša: Zgodovina turizma na Slovenskem (Turistični vestnik 16, 1968, str. 26—31, 73—78, 115—117, 154—156, 193—195, 247—254), Stanislav Sluga: Razvoj telovadbe na Vipavskem do leta 1928 (Srečanja 23-24, 1970, str. 71—75 in 29—30, 1971, str. 116—119), Karlo Vončina: Primorska smučarija od Matajurja do Goljakov (Srečanja 51, 1971, str. 165—167), Tone Strojini: Gradivo za planinsko zgodovino (Ljubljana 1970, 93 strani), Ciril Hočevar: Najstarejše planinske kočve v Savinjskih Alpah (Planinski vestnik 1969, str. 28—32), Ciril Zupanc: O planinstvu slovenskega Primorja (Planinski vestnik 1969, str. 219—225, 267—274, 578—580), Dušan Kermavner: Dva zapisa (Planinski vestnik 1969, str. 325—329), kjer je govora o društvu gorskih prijateljev (1872), o slikarju Havličku-Trentánu in o Francetu Štifarju, publikacija 100 let gasilske organizacije na Slovenskem, 1869—1969 (Ljubljana 1970, 322 strani).

28. Zgodovino muzejev obravnavajo Peter Petru: Misli ob stopetdesetletnici Narodnega muzeja (Argo 10, 1971, str. 3—34), Stane Gabrovec: Stopetdesetletnica Narodnega muzeja v Ljubljani (Koledar Mohorjeve družbe 1972, str. 138—144) in Zmago Bufon: K stopetdesetletnici Prirodoslovnega muzeja Slovenije v Ljubljani (Argo 10, 1971, str. 164—200).

29. Oglasbeni zgodovini so izšla naslednja pregledna dela: Manica Špendal: Muzikologija, njen razvoj in mesto v slovenski znanosti (Zbornik Pedagoške akademije v Mariboru 1960—1970, Maribor 1970, str. 347—352), Janez Höfler: Tokovi glasbene kulture na Slovenskem od začetkov do 19. stoletja (Ljubljana 1970, 202 strani), Stanko Trobina: Slovenski cerkveni skladatelji. Z uvodom v cerkveno glasbo in njeno zgodovino (Maribor 1972, 312 strani), Jože Sivec: Opera v stanovskem gledališču v Ljubljani od leta 1790 do 1861 (Ljubljana 1971, 237 strani), Konrad Štekl: Eine bedeutende deutsche Kulturarbeit in Laibach (Blätter für Heimatkunde, 46, 1972 str. 105—115, obravnava zgodovino ljubljanske filharmonije od 1702 do 1918). Posameznih monografij tu ne upoštevamo, opozarjamo pa na članke v Muzikološkem zborniku, ki je začel izhajati leta 1965.

30. Od glavnih preglednih del o umetnostni zgodovini naj tu navedemo: Marijan Zadnikar: Romanska umetnost (Ljubljana 1970, 101 stran), France Stelè: Slikarstvo v Sloveniji od 12. do srede 16. stoletja (2. izdaja, Ljubljana 1969, 361 strani), Emilijan Cevc: Poznogotska plastika na Slovenskem (Ljubljana 1970, 344 strani), Nace Šumi: Arhitektura sedemnajstega stoletja na Slovenskem (Ljubljana 1969, 175 strani), isti: Baročna arhitektura (Ljubljana 1969), Emilijan Cevc: Spis Edvarda Strahla o umetnostnih razmerah na Kranjskem (Loški razgledi 17, 1970, str. 80—107, objavila Strahlovo kulturnozgodovinsko študijo iz leta 1884 v prevodu), Katarina Ambrozić: Prva jugoslovenska umetniška izložba u Beogradu 1904 (Istorijski glasnik 1971, št. 2, str. 87—109), France Stelè: Spomeniško varstvo v Sloveniji do leta 1941 (Časopis za zgodovino in narodopisje 5, 1969, str. 535—539).

31. O slovenskem jeziku in literaturi glej publikacije seminarjev slovenskega jezika, literature in kulture, ki so namenjeni tujim slovenistom in se prirejajo vsako leto v Ljubljani; take publikacije s teksti predavanj izhajajo od osmega seminarja naprej. O jeziku govore še: Jakob Rigler: Začetki slovenskega knjižnega jezika (Ljubljana 1968, 279 strani), Martina Orožen: Miklošičev prispevek k oblikovanju slovenskega knjižnega jezika (VIII. seminar slovenskega jezika, literature in kulture. 3.—15. julija 1972, str. 216—234), Pavel Zdovc: Prispevek k zgodovini slovenskega tiska in knjižnega jezika na Koroškem (Mladje 9-10, 1970, str. 176—187),

publikacija Slovenščina v dokumentih skozi stoletja. Razstava ob 25-letnici samostojnega delovanja Arhiva Slovenije (Ljubljana 1971, 40 strani, s katalogom), Pavle Blaznik: Slovenica v arhivalijah freisinškega loškega gospostva (Loški razgledi 18, 1971, str. 74—79), Jože Koruza: O zapisanih primerih uradne slovenščine iz 16., 17. in 18. stoletja (Jezik in slovstvo 18, 1972—73, str. 193—200, 244—254). O priimkih in zemljepisnih imenih govori Janko Orožen v prispevku Lastna imena v severnem pasu celjske okolice (Casopis za zgodovino in narodopisje 5, 1969, str. 472—478).

32. Založba Obzorja v Mariboru je izdala obširno delo Zgodovina slovenskega slovstva v 8 zvezkih, ki sta jo napisala Jože Pogačnik in Franc Zadavec. Jože Pogačnik je napisal prve štiri zvezke (I.: Srednji vek, reformacija in protireformacija, manirizem in barok, 1968, 248 strani. II.: Klasicizem in predromantika, 1969, 239 strani. III.: Klasika in romantika, 1969, 212 strani. IV.: Realizem, 1970, 307 strani), naslednje tri Franc Zadavec (V.: Nova romantika in mejni obliki realizma, 1970, 411 strani. VI.: Ekspresionizem in socialni realizem, 1972, prvi del, 335 strani, drugi del 347 strani). VIII. knjigo pa spet Jože Pogačnik (VIII.: Eksistencializem in strukturalizem, 1972, 309 strani. Dodatek z obsežno bibliografijo k vsem zvezkom je delo Štefke Bulovec: Bibliografija, str. 305—430). Kajetan Gantar je napisal prispevek Andreas Divus iz Kopra — prevajalec Homerja (Zgodovinski časopis 24, 1970, str. 273—278). France Koblar je avtor dela Slovenska dramatika (I.: Od začetkov do naturalizma, 1972, 252 strani, II.: Od konca devetnajstega stoletja do začetka druge svetovne vojne, 1973, 290 strani). Omenimo še Janko Kos: Periodizacija slovenske romantike in Evropa (Slavistična revija 19, 1971, str. 353—383), Mira Medved: Pokrajina v próznih delih slovenskih realistov 19. stoletja (Zbornik Pedagoške akademije v Mariboru 1960—1970, Maribor 1970, str. 89—99), Anton Slodnjak: Slovstveni in narodnoprerdni tokovi v severovzhodni Sloveniji v 19. stoletju (Prostor in čas 1970, str. 401—410).

33. O knjižnicah, knjigarnah in tiskarnah so pisali: Melitta Pivec-Stelè: Srednjeveške knjižnice v Sloveniji (Knjižnica 1971, str. 87—96) in Mittelalterliche Bibliotheken in Slowenien (Orbis mediavalis, 1970. Festgabe für Anton Blaschka zum 75. Geburtstag, str. 174—191), Jaro Dolar: Bücher und Büchereien im Wirbel sozialer und ideologischer Kämpfe. Marginalien zur Geschichte des protestantischen Buches in Slowenien (Festschrift für Horst Kunze: Buch — Bibliothek — Leser, Berlin 1970, str. 487—497), Branko Berčič: Tiskarstvo na Slovenskem (Ljubljana 1968, 412 strani). Po Berčičevi knjigi z nekaterimi dopolnitvami je priredil Bogomil Gerlanc članek Tisk slovenske knjige na Primorskem od začetkov do konca 1918 (Jadranski koledar 1970, str. 158—174). Niki Brumen je napisala Knjigarne in papirnice v Pomurju (Kronika 19, 1971, str. 105—109, se nanaša na 19. in 20. stoletje). Bruno Hartman je prispeval članek Dunajska dvorna knjižnica in njeni slovenski knjižničarji (Knjižnica 1971, str. 97—107, se nanaša na 19. stoletje).

33. a Zgodovino Mohorjeve družbe obravnavata publikacija 120 let Mohorjeve družbe (Celje 1972, 64 strani) in članek Ob dveh obletnicah Mohorjeve družbe (Koledar Mohorjeve družbe 1969, str. 89—97, govori zlasti o preselitvi Mohorjeve družbe s Prevalj v Celje).

34. O časnikih, časopisih ter novinarstvu glej dela: Fran Vatovec: Slovenska in jugoslovska časniška beseda (Trst 1969, 100 strani, daje pregled zgodovine periodičnega tiska), isti: Prva pojava slovenačke periodične štampe (Počeci štampe jugoslovskega naroda Beograd 1969, str. 27—49), isti: Primož Trubar prvi slovenski urednik, dopisnik in novičar (Zbornik občine Grosuplje 4, 1972, str. 169—179), isti: Prva slovska poklicna časnikarja, sinova Dolenjske. Ob 90-letnici smrti J. Jurčiča in 100-letnici smrti A. Tomšiča (Zbornik občine Grosuplje 3, 1971, str. 89—98), Ivan Marušič: »Umni gospodar« (1865—1865), prvi slovenski kmetijski časnik na Primorskem (Srečanja 20, 1969, str. 22—24), Branko Marušič: Pred sto leti je začel izhajati v Gorici časnik »Soča« (Srečanja 28, 1971, str. 33—36). V Trstu je 1971 izšla knjžica, ki sta jo napisala Branko Marušič (Začetki slovskega časnikarstva na Goriškem, str. 3—38) in Fran Vatovec (Casnikarski fenomen: goriška »Soča«, str. 41—78). Omeniti je še dela: Fran Vatovec: Pričevanje o usodi goriškega slovsstva (Srečanja 31, 1971, str. 146—151), isti: Zgodovinski pomen goriške »Soče« (1871—1915), razmišljanja ob 100-letnici njenega pojava (Kronika 19, 1971, str. 22—29), isti: »Soča« je zavrtela kolo časa. Za stoletnico časnika, ki je vzburkal javno mnenje na Goriškem (Delo, 27. marca 1971, str. 18), isti: Vihar iz časniških stolpcev »Soče«. Ob 100-letnici prvega slovskega liberalnega časnika na Goriškem (Jadranski koledar 1971, str. 175—186), Luciano Giuricin: La stampa italiana in Istria (Dalle origini ai giorni nostri, Pazinski memorijal 1970, str. 163—189), Mirjana Gross: Značaj prvih

deset godišta »Naše Sloge« kao preporodnog lista (Pazinski memorijal 1970, str. 39—59), Tatjana Blažeković: Bibliografski podaci o »Našoj Slogi« (Pazinski memorijal 1970, str. 73—81), Ante Iveša: Tršćanska hrvatska štampa između dva rata (Pazinski memorijal 1970, str. 149—162), Božo Milanović: Tršćanska hrvatska štampa između dva rata s osvrtom na Istru (Pazinski memorijal 1970, str. 129—147). Delovanje revolucionarnega partijskega tiska na Primorskem v času italijanske fašistične diktature je opisano v sestavku Predvojni ilegalni tisk na Primorskem (Srečanja 13, 14 — 1968, z oceno in dopolnili v Srečanjih 19 — 1969). Ivo Mihovilović je napisal List »Istra« glasilo »Saveza jugoslovenskih emigranata iz Julijske krajine« od 1929 do 1940 godine (Pazinski memorijal 1970, str. 107—127). Navedemo naj še Fran Vatovec: Osrednji postavi v slovenskem časnikařtvu na Štajerskem (gre za Matijo Preloga in Vekoslava Spindlerja, v publikaciji Od kmečkih uporov do slovenske državnosti, str. 56—68), isti: Delež slovenske periodične publicistike na Koroškem (Vestnik koroških partizanov 4, 1971, št. 3, str. 35—41), Augustin Malle: Die slovenische Presse in Kärnten 1848—1900 (disertacija na dunajski univerzi 1972, 318 strani tipkopisa), Fran Vatovec: Slovenska časnikarska beseda na Koroškem v predplebiscitnem obdobju (Dialogi 6, 1970, str. 649—661).

35. Jurija Humarja in Antona Ertla obravnava delo Ivana Slokarja: Slovenski pasigrifi (Kronika 20, 1972, str. 169—172).

36. O stenografiji je izšlo delo: Anton Rudolf Legat: Anton Zupan in njegov stenografski sistem ter pregled razvoja slovenske stenografije (Časopis za zgodovino in narodopisje 7, 1971, str. 262—295).

37. Dušan Ludvik je opisal Prve senčne igre v Ljubljani (Kronika 18, 1970, str. 22—23), z opisom eggenberskega arhiva (Kronika 19, 1971, str. 77—81) pa je opozoril na podatke iz slovenske glasbene in gledališke zgodovine.

38. O medicini, ljudskem zdavstvu, higieni in boleznih so pisali: Franc Minarič: Od staroslovenskega vrařtva do sodobnega zdravila (Ljubljana 1971, 209 strani), Peter Borisov: Dr. Marko Gerbec in njegov čas (Zbornik občine Grosuplje 3, 1971, str. 77—84), isti: Marko Gerbec. Prispevek našega rojaka k razvoju znanstvene medicine na Slovenskem (Naši razgledi 26. maj 1972, str. 228), Lavoslav Glésinger: Goričan dr. Anton Mihelič (1748—1819) in njegove zasluge za medicinsko delo (Srečanja 33—34, 1972, str. 43—45), Drago Mušič: Joannes Bapt. Michael nobilis de Sagar (Žagar) 1732 do 1815, ljudskomedicinsko in etnografsko gradivo v njegovih delih (Časopis za zgodovino in narodopisje 5, 1969, str. 369—390), Dušan Ludvik: Zdravnik komedijant von Aichenberg (Kronika 18, 1970, str. 150—152), Peter Vodopivec: »Nauk od kože stavljenja«. Od uveljavljanja cepljenja proti črnim kozam na Kranjskem — Pionir: prof. Vincenc Kern, kirurg-ranocelnik v Ljubljani — Konec 18. stoletja: boj proti epidemijam in boječemu nezaupanju (Delo 7. 4. 1972), Jože Pfeifer: Epidemija črnih koz v Idriji leta 1801 (Idrijski razgledi 17, 1972, str. 30—38), isti: Uvedba cepljenja proti kozam na idrijskem območju (Idrijski razgledi 17, 1972, str. 136—146), Peter Vodopivec: Crne kože na Kranjskem in v Ljubljani v letih 1873/74 (Kronika 20, 1972, str. 92—96), Janez Žurga: Čudodelnik s Primskega (Celovec 1969, 103 strani; opisuje Jurija Humarja, ki je zdravil z osebnim magnetizmom, in objavlja njegova pisma iz 70 let in 80 let 19. stoletja), Wolfgang Zechner: Der Wundarzt Johann Knaffl aus St. Jakob im Rosental (Carinthia I, 160, 1970, str. 363—388; J. Knaffl je živel od 1805 do 1876), Slavko Zupančič: Razvoj in organizacija zdravstvene službe (Zbornik občine Grosuplje 4, 1972, str. 271—285, vsebuje tudi nekaj podatkov o predvojnem času).

39. O zgodovini prirodoslovnih znanosti glej: Stanko Šimenc: Poljudnoznanstveni pisatelj dr. Simon Šubic (Loški razgledi 18, 1971, str. 101—106), Viktor Petkovšek Po sledovih prvih botanikov v Idriji in okolici (Ob dvestoletnici Scopolijeve knjige, Idrijski razgledi 17, 1972, str. 122—135).

40. Zgodovino filozofije obravnava Ivan Urbančič: Poglavitne ideje slovenskih filozofov med sholastiko in neosholastiko (Ljubljana 1971, 322 strani).

41. O etnologiji so izšla naslednja dela: Vilko Novak: Slovenci v nemških etnoloških priročnikih (Slovenski etnograf 20, 1967, str. 173—179), z njim polemizira Richard Wolfram (Eine slowenische Polemik gegen deutsche völkerkundliche Handbücher, Carinthia I, 159, 1969, str. 557—560, Slovenski etnograf 21—22, 1968—1969, str. 111—113; Novakov odgovor je objavljen v isti številki Slovenskega etnografa), Niko Kuret: Naše narodopisje, problematika in razvojni predlogi (Časopis za zgodovino in narodopisje 5, 1969, str. 561—568), Ivan Grafenauer: Über die Stellung des kärntnerslowenischen Volksliedes zum Volkslied der übrigen Slowenen (v zborniku Karl M. Klier & Ivan Grafenauer, Beiträge zur Volksliedforschung in Kärnten,

Klagenfurt 1967, str. 141—171), vodnik po razstavi Kmečka hiša na slovenskem alpskem ozemlju (Ljubljana 1970, 47 strani), Marjan Mušič: Vizionarna rekonstrukcija in tipologija poljanskih ovčnjakov (Časopis za zgodovino in narodopisje 5, 1969, str. 391—398), Majda in Peter Fister: Kašče v Tuhinjski dolini (Kamniški zbornik 12, 1969, str. 91—128), Milovan Gavazzi: Ognjišna peč slovenskoga-hrvatskoga graničnega področja (Časopis za zgodovino in narodopisje 5, 1969, str. 479—486), Marija Makarovič: Narodna noša (Slovenski etnograf 23-24, 1970—1971, str. 53—68), ista: Slovenska ljudska noša (Ljubljana 1971, 110 strani), ista: Hlače kmečke noše na Slovenskem (Slovenski etnograf 21-22, 1968—1969, str. 45—70), Angelos Baš: Noša na Slovenskem v poznem srednjem veku in 16. stoletju (Ljubljana 1970, 150 strani), Ferdinand Tancik: Orožje in bojna oprema od naselitve Slovencev do konca 17. stoletja (Razstava v Narodnem muzeju, Ljubljana 1971, 107 strani), Uniforme v zgodovini (Maribor 1969, 58 strani), Pavla Štrukelj: Obrt in drugi viri za prežvljanje pri Ciganih v Sloveniji (Slovenski etnograf 21-22, 1968—1969, str. 73—100).

II.

KRONOLOŠKI DEL

42. S stališča diplomatike in paleografije sta napisani deli: Walter Höflechner: Zum Urkundenwesen der Herzöge von Kärnten bis 1269 (Carinthia I, 159, 1969, str. 59—127) in Walter Koch: Inschriftenpaläographie — Ein schriftkundlicher Beitrag zu ausgewählten Inschriften Kärntens mit besonderer Berücksichtigung von Gurk (Carinthia I, 162, 1972, str. 115—147).

43. Izšle so naslednje zbirke srednjeveških virov: Walther Fresacher: Die mittelalterlichen Urbare des Benediktinerstiftes St. Paul in Kärnten 1289/90 und 1371/72 (Österreichische Urbare. III. Abteilung. Urbare geistlicher Grundherrschaften. 3. Band, Die mittelalterlichen Stifturbare Kärntens. II. Teil. Wien 1968, 462 strani, glej oceno Pavleta Blaznika, Zgodovinski časopis 25, 1971, str. 297—300), Alois Lang — Gustav Adolf von Metnitz: Die Salzburger Lehen in Kärnten bis 1520 (Fontes Rerum Austriacarum — Österr. Geschichtsquellen, 2. Abt. Wien 1971, 478 strani), Hans Malloth: Ein Freisinger Schriftdenkmal der Karolingerzeit (Carinthia I, 159, 1969, str. 465—480), Heinrich Appelt — Gerhard Pferschy: Urkundenbuch des Herzogtums Steiermark (Vierter Band, 1., 2., 3. Lieferung 1260—1276, Wien 1960—1967, 364 strani), Ferdo Gestrin: Mitninske knjige 16. in 17. stoletja na Slovenskem (Ljubljana 1972, 492 strani). Kronika grofov celjskih je izšla v prevodu in z opombami Ludovika Modesta Golie (Maribor 1972, 158 strani). Alfred Ogris je napisal Die Datierung des ältesten erhaltenen Urbars des Kollegiatkapitels Völkermarkt (Carinthia I, 162, 1972, str. 161—180). Vire za problematiko Cirila in Metoda in Velike Moravske glej v 45. odstavku, vire za kmečke upore v 53. odstavku.

44. O prehodu iz antike v srednji vek in o vprašanih kontinuitete v najstarejši dobi po naselitvi Slovencev govore: Iva Mikl-Curk: Nekaj misli o poznoantični materialni kulturi v Sloveniji (Arheološki vestnik 22, 1972, str. 376—381), Jaroslav Šašel: Alpes Iuliana (Arheološki vestnik 21-22, 1970—1971, str. 35—44), Peter Petru: Novejše arheološke raziskave Claustra Alpium Iuliarum in kasnoantičnih utrd v Sloveniji (Arheološki vestnik 23, 1972, str. 343—366), Marijan Slabè: Poskus prikaza materialnih dokazov iz časa preseljevanja narodov (5. in 6. stol.) v SR Sloveniji (Kronika 20, 1972, str. 76—81), Anton Grad: Nekaj pripomb k langobardskim spominom pri Slovencih (Slavistična revija 20, 1972, str. 29—40). Zbornik 5. etnografskega simpozija Alpes orientales (Ljubljana 1969, 304 strani) razpravlja o problemu kontinuitete in ugotavljanja najstarejših oblik ljudskega življenja v Vzhodnih Alpah, ki jih je najti v tradiciji. Posebej naj omenimo naslednje prispevke: France Bezljaj: Das Vorskawische Substrat im slowenischen (str. 19—35), Bogo Grafenauer: Die Kontinuitätsfragen in der Geschichte des altkarantanischen Raumes (str. 55—85), Sergij Vilfan: Le problème de continuité sous trois aspects: habitat, communications, droit (str. 87—102), Emilijan Cevc: Das Problem der Kontinuität im Kult und in der bildenden Kunst in Slowenien (str. 103—112), Elfriede Grabner: Kontinuitätsfragen in der Volksmedizin des Ostalpenraumes (str. 257—266), Sepp Walter: Suppan und Dorfrichter in der Steiermark (str. 267—280). Referati s kolokvija o zgodnjem srednjem veku v Sloveniji (bil je 5. in 4. oktobra 1966) so objavljeni v Arheološkem vestniku 18, 1967. Omeniti je treba še: Bogo Grafenauer: Naselitev Slovanov v Vzhodnih Alpah in vprašanje kontinuitete (Arheološki vestnik 21-22, 1970—1971;

str. 17—32), Milko Kos: Ob 1400-letnici prihoda Slovencev v sedanjo domovino (Prešernov koledar 1971, str. 69—72), Jaro Šašel: Problem naseljevanja vzhodnoalpskih Slovanov (Kronika 20, 1972, str. 3—6), Paola Korošec: Kulturni in časovni oris slovanskega zgodnjega srednjega veka na območju Slovenije (Arheološki vestnik 21-22, 1970—1971, str. 95—110), Drago Svovljak: Posočje v zgodnjem srednjem veku (Arheološki vestnik 21-22, 1970—1971, str. 153—162), Andrej Valič: Arheološka problematika zgodnjega srednjega veka na Gorenjskem (Glas 22, 1969, št. 46, Snovanja III, 3), isti: Staroslovansko grobišče »Na sedlu« pod blejskim gradom (Arheološki vestnik 20, 1969, str. 218—238), isti: Vprašanja raziskovanj zgodnjega srednjega veka na Gorenjskem (Arheološki vestnik 21-22, 1970—1971, str. 111—116), Vinko Šribar: K dataciji zgodnesrednjeveške cerkvene arhitekture na Slovenskem (Arheološki vestnik 23, 1972, str. 384—396), Herbert Klein: Salzburg an der Slawengrenze (Südostdeutsches Archiv 9, 1968), Eberhard Kranzmayer: Die hochmittelalterlichen Burgennamen Kärntens (Anzeiger Österreichischer Akademie der Wissenschaften, Philol. Historische Klasse 106, 1969, str. 335—344), E. Donner: Zur Entwicklung der deutschen Slawenkunde im frühen Mittelalter (Zeitschrift für Slavistik 18, 1973, str. 251—260), Walter Brunner: Slawische Spätsiedlung im Rantental (Zeitschrift des Hist. Vereines für Steiermark, Sonderband 18, 1971, str. 43—60).

45. Od izredno obsežne literature o Cirilu in Metodu, Velikomoravski državi in problemih, ki so s tem v zvezi naj navedemo: Josef Vašica: Literární památky epochy velkomoravské 863—885 (Praha 1966, 289 strani), ki prinaša tekste staroslovanskih spomenikov v češkem prevodu (tudi freisinške spomenike) z literarno-zgodovinsko študijo in pregledom najpomembnejše literature. Izšlo je delo Ivan Dujčev: Medioevo Bizantino-Slavo. I. Saggi di storia politica e culturale. II. Saggi di storia letteraria (Roma 1965, 1968; 636 in 654 strani). V zborniku Československo a Juhoslávia. Z dejín československo-juhoslovanských vzťahov (Bratislava 1968, 442 strani) je objavil Peter Ratkoš razpravo Zo slovensko-juhoslovanske problematike (str. 17—36), kjer se dotika Pribinove kneževine in Velikomoravske. Dalje naj omenimo publikacije: Kyrillo kai Methodio tomos heortios epi te 1100 eteridi (Thessaloniki 1968), Konstantin-Kyrill aus Thessalonike, herausgegeben von Antonín Salajka (Würzburg 1969, 225 strani), Kiril Solunski. Simpozium 1100-godišnica od smrti na Kiril Solunski (Skopje—Štip 23—25 maj 1969, Skopje 1970, I 295 str., II 430 strani — omenimo naj članek J. Pogačnika o nastanku slovenske srednjeveške književnosti in članek D. Stefanija o deležu slovenskih filologov k raziskovanju nastanka staroslovanskega knjižnega jezika), 21. letnik (1971, 444 strani) časopisa Slovo, glasila Staroslavenskega instituta v Zagrebu; ta letnik je zbornik del z naslovom Glagoljica (referatov s simpozija sept. 1969), Emil Georgiev: Kiril i Metodii: Istinata na suzdatelita na bulgarskata i slavianska pismenost (Sofia 1969, 365 strani), Francis Dvornik: Byzantine Mission among the Slavs: SS. Constantine-Cyril and Methodius (New Brunswick 1970, 524 strani) izšlo tudi v češčini v Pragi 1970; E. M. Vereščagin: Iz istorii voznikovenija pervogo literaturnogo jazyka Slavjan. Perevodčeskaja tehnika Kirilla i Mevodija (Moskva 1971, 255 strani), Varirovanje sredstv vyraženiya v perevodčeskoj tehnike... (Moskva 1972, 199 strani), Franz Zagiba: Das Geistesleben der Slaven im frühen Mittelalter. Die Anfänge des slavischen Schrifttums auf dem Gebiete des östlichen Mitteleuropa vom 8. bis 10. Jahrhundert (Wien, Köln, Graz 1971, 228 strani, Annales Instituti Slavici 7. — o Cirilu in Metodu, Karantancih, Bavarcih, Ogleju), isti: Das Slavische als Missionsprache: Die sog. Lingua-quarta-Praxis der bayerischen Mission (Welt der Slaven 12, 1967, str. 1—18), isti: Die Missionierung der Slaven aus Wessland im 8. und 9. Jahrhundert (Cyrillo-Methodiana, Köln—Graz 1964, str. 274—311), E. Pauliny: Slovesnost' a kultúrny jazyk Vel'kej Moravy (Bratislava 1964, 231 strani), Dostal: Jazykové problémy cyrilo-metodějského období (Konferencia o Vel'kej Morave a Byzantskej misii, Brno—Nitra 1963, 124 strani), Dagmar Marečková: Moravské poselství do Cařihradu jako řecky dokument (Slovo 18—19, 1969, str. 109—140), Franc Perko: Ciril in Metod, slovanska blagovestnika (Leto svetnikov 3, 1972, str. 53—70), isti: Kdo sta bila in kaj Slovanom pomenita Ciril in Metod (Prešernov koledar 1970, str. 115—125), Agnes Sós: Mosaburg — Zavalar im 19. Jahrhundert (Arheološki vestnik 21-22, 1970—1971, str. 81—94), Magnae Moraviae fontes historici so izšli v Brnu v štirih knjigah (1966—1971) in obsegajo anale in kronike (1. knjiga), biografske, hagiografske, liturgične tekste (2. knjiga), listine, pisma, razne zgodovinske tekste (3. knjiga), zakone, pravne tekste in dodatke (4. knjiga). I. Petrović je objavila obsežen pregled Literatura o Cirilu i Metodiju prilikom 1100. jubileja slavenske pismenosti (Slovo 17, 1967, str. 136—188, 18-19, 1969, str. 233—382) z bibliografijo in indeksom

avtorjev. Obširno bibliografijo o Cirilu in Metodu prinaša tudi revija Byzantinoslavica.

46. Polemiko, ki se je začela pred leti in smo o njej že govorili v 27. odstavku bibliografije za leta 1965—1968, se je še nadaljevala in naj k njej navedemo: Maks Miklavčič: Nova »zgodovinska« dognanja Rudolfa Kolariča (Bogoslovni vestnik 30, 1970, str. 261—265), Rudolf Kolarič: Štivalski misijonarji med Slovenci in Brižinski spomeniki (Prostor in čas 1971, str. 312—313, odgovor Maksu Miklavčiču), Bogo Grafenauer: O pokristjanjevanju Slovencev — »Nova luč« ali »tavanje v temi?« (Prostor in čas 1972, str. 190—191), R. Kolarič: Odgovor prof. B. Grafenauerju (Prostor in čas 1972, str. 430—434). Isačenkova kritika Kolariča je objavljena v publikaciji Aus dem Namengt Mitteleuropas. Festgabe zum 75. Geburtstag von Eberhard Kranzmayer (Kärntner Museumsschriften 53, 1972, 116 strani). Heinrich Koller je napisal razpravo Zur Vorgeschichte der Gurker Bistumsgründung (Carinthia I, 161, 1971, str. 51—75).

47. Posebej o problematiki Koroške, koroških vojvod in kosezov so pisali: Hans-Joachim Winzer: Zum Problem der Kärntner Pfalzgrafschaft (Carinthia I, 160, 1970, str. 631—645), Adolf von Metnitz: Die mittelalterlichen Führungsschichten in Kärnten (Carinthia I, 160, 1970, str. 646—689), Walter Fresacher: Wirtschaftsgeschichtliche Erkenntnisse aus den Gurker Urbaren (Carinthia I, 161, 1971, str. 125—149, kjer avtor obravnava problematiko kmetov in kosezov), Anton Grad: Se malo o imenih Koseze, kosez (Linguistica 9, 1969, str. 123—136, na to razpravo se sklicujeta članka v Delu 11. 2. 1972 in Josip Mal 4. 3. 1972). Božo Otorepec: Koseze pri Ljubljani (Kronika 20, 1972, str. 7—12), Walter Fresacher: Das Ende der Edlinger in Kärnten (Klagenfurt 1970, 171 strani), Dušan Ludvik: Edling, Edlingen, Edlinger (Acta neophilologica 1972, str. 61—85).

48. O kolonizacijskih problemih, življenju in obveznostih kmetov ter kmetijstvu v fevdalnem času glej zlasti publikacijo Gospodarska in družbena zgodovina Slovencev, Zgodovina agrarnih panog, 1. zv. Agrarno gospodarstvo (Ljubljana 1970, 669 strani), že v 18. odstavku omenjeno Zelvovo razpravo o gospodarski in družbeni strukturi turniške pražupnije, nekatere razprave, omenjene v odstavkih 44 in 47, referat Bogo Grafenauer Kolonizacijska in teritorialna zgodovina Slovenskega Primorja (VIII. seminar slovenskega jezika, literature in kulture, Ljubljana 1972, str. 255—271), Milko Kos: Naselitev Gorenjske v ranem srednjem veku (Arheološki vestnik 21-22, 1970—1971, str. 7—16). Pavle Blaznik je ob 1000-letnici loškega gospostva objavil v Glasu v 27 nadaljevanjih (od junija do decembra 1972) vrsto člankov z naslovom Ob tisočletnici loškega gospostva, podrobno pa je obdelal zgodovino škofjeloškega gospostva v knjigi Škofja Loka in loško gospostvo (1973—1803, Škofja Loka 1973, 560 strani), napisal Das Hochstift Freising und die Kolonisation der Herrschaft Lack im Mittelalter (Litterae Slovenicae, 5, 1968, str. 3—24) in Analiza neposredne obremenitve grunta v Krnicah v Poljanski dolini 1630 (Kronika 17, 1969, str. 20—23). Jože Mlinarič je o kostanjeviškem gospostvu objavil dve publikaciji in sicer: Kostanjeviško gospostvo po urbarju iz leta 1625 (Kostanjevica na Krki 1970, 77 strani) in Topografija posesti kostanjeviške opatije 1234—1786 (Maribor 1972, 160 strani). Vrsto fevdalnih gosposčin je raziskal Jože Koropec: Krškobizeljsko gospostvo (Časopis za zgodovino in narodopisje 7, 1971, str. 27—35), isti: Srednjeveško konjiško gospostvo (Časopis za zgodovino in narodopisje 8, 1972, str. 1—13), Srednjeveška deželnomaršalska framska gosposčina (Časopis za zgodovino in narodopisje 5, 1969, str. 236—241), Srednjeveška gromberška gosposčina (Zgodovinski časopis 23, 1969, str. 275—282), Srednjeveški Pohorski dvor (Kronika 18, 1970, str. 76—79) in Zemljiške gosposčine med Dravogradom in Mariborom do konca 16. stoletja (Maribor 1972, 196 strani). Jože Mlinarič je napisal članek Gosposčina Viltuš pri Mariboru po urbarju iz leta 1588 (Časopis za zgodovino in narodopisje 8, 1972, str. 220—253), Borut Belec: Zmanjševanje vinogradniških površin v Podravju in južnem Pomurju med leti 1896 do 1967 (Zbornik Pedagoške akademije v Mariboru 1960—1970, 1970, str. 234—272), Pavle Blaznik: Topografija srednjeveške ptujске dominikanske in minoritske hubne posesti v jeseniškem uradu (Časopis za zgodovino in narodopisje 5, 1969, str. 211—216). Vladimir Bračič: Zunaj Haloz ležeča posest gosposčine Borl v luči imenjske ceditve iz leta 1542 (Časopis za zgodovino in narodopisje 5, 1969, str. 403—409), isti: Vzhodni del Haloz v luči cenilnega zapisnika gosposčine Borl iz leta 1542 (Časopis za zgodovino in narodopisje 3, 1967, str. 25—74), isti: Belski vrh — fenomen haloških gor (Časopis za zgodovino in narodopisje 6, 1970, str. 37—49, kjer primerja leta 1542, 1824, 1934 in 1963), Jože Koropec: Srednjeveški Majšperk (Časopis za zgodovino in narodopisje 6, 1970, str. 14—21),

isti: Slovenskogoriška posest šentpavelskega samostana do začetka 17. stoletja (Zbornik Pedagoške akademije v Mariboru 1960—1970, 1970, str. 239—253), Borut Belec: Zemljiškoposestne razmere v Jeruzalemskih gorinah leta 1824, njihov razvoj in učinek na današnje regionalno agrarnosocialno diferenciacijo (Časopis za zgodovino in narodopisje 6, 1970, str. 50—69), Ivan Skafar: Opustošene vasi v dolnjem Prekmurju leta 1481 (Časopis za zgodovino in narodopisje 7, 1971, str. 153—158), isti: Dolnjelendavska rodbina Hoholt (Banfi, Banič) in rast njene posesti do leta 1581 (Časopis za zgodovino in narodopisje 7, 1971, str. 40—69), isti: Posest dolnjelendavskih Bánfijev leta 1389 (Časopis za zgodovino in narodopisje 8, 1972, str. 35—64), Walter Fresacher: Die Erschliessung des Gurker Kerngebietes (Carinthia I, 161, 1971, str. 77—93), Dušan Čop: Slovenska krajevna imena na ponemčenem Koroškem (Prostor in čas 1972, str. 460—467).

49. O dinastih, fevdalnih in plemiških rodbinah so pisali: Lubomír E. Havlík: České a jihoslovanske země ve středověku. K vztahům mezi Čechami, Moravou a Chorvaty, Slovinci, Srby i Makedonci do konce 15. století (Československo a Juho-slávia 1968, str. 37—63, gre za Otokarja Premisla), Maks Miklavčič: Ema (Hema), slovenska kneginja (Leto svetnikov, 2. knjiga, 1970, str. 665—669), Majda Smole: Kranjska plemiška rodbina Apfaltrerjev (Kronika 18, 1970, str. 24—27), Dušan Ludvik: Eggenbergi in eggenberski arhivi (Kronika 19, 1971, str. 77—81), v prejšnjem odstavku navedeni Škafarjevi razpravi o Hoholtih-Bánfijih, Heinz Dopsch: Die Grafen von Heunburg (Carinthia I, 160, 1970, str. 311—342), isti: Die Stifterfamilie des Klosters Gürk und ihre Verwandtschaft (Carinthia I, 161, 1971, str. 95—123), Hermann Wiessner: Bistum und Kapitel von Gürk als Kärntner Grundherrschaft (Carinthia I, 161, 1971, str. 151—155), Heinz Dopsch: Ministerialität und Herrenstand in der Steiermark und in Salzburg (Zeitschrift des Hist. Vereines für Steiermark 62, 1971, str. 3—31), Fritz Posch — Balduin Saria: Das Herzogsgrab zu St. Heinrich am Bachen (Zeitschrift des Hist. Vereines für Steiermark 60, 1969, str. 127—144 o Otokarju IV. — prvem štajerskem vojvodi), Vlado Habjan: Celjsko-avstrijska vojna od leta 1438 do 1443 ali vojna za Ljubljano in Istro (Kronika 19, 1971, str. 137—148). Ponovno naj omenimo Kroniko grofov Celjskih, ki jo je prevedel in z opombami opremil Ludovik Modest Golia (Maribor 1972, 158 strani), in smo jo navedli že v 43. odstavku. Posebej naj opozorimo na posamezne članke in razprave o fevdalnih gradovih: Richard Milesi: Burgen und Schlösser aus Südkärnten, (v zborniku Südkärnten, Klagenfurt 1970, str. 13—26), Olga Župan in Majda Zontar: Renesančni gradovi na Gorenjskem (Glas 3. 11. 1971, str. 14—16, Snovanja str. 52—54), Mirina Zupančič in Majda Zontar: Gradovi na kamniško-domžalskem območju (Kamniški zbornik 12, 1969, str. 53—90). Več opisov gradov na Slovenskem je objavil Branko Reisp v reviji Naša obramba (1971).

50. O zgodovini trgovine, prometa, trgovskih poti in zvez ter trgovcih in trgovskih rodbinah do 18. stoletja so pisali: Ferdo Gestrin: Gospodarske povezave jugoslovanskih dežel in Italije v 15. in 16. stoletju (Istorijski časopis 18, 1971, str. 155—163), Ignacij Voje: Trgovski stiki med Dubrovnikom in slovenskimi kraji v drugi polovici 15. in v začetku 16. stoletja (Časopis za zgodovino in narodopisje 5, 1969, str. 221—227), Ferdo Gestrin: Mitninske knjige 16. in 17. stoletja na Slovenskem (Ljubljana 1972, 492 strani), Jože Šorn: Delovanje komercialnih konsesov (Zgodovinski časopis 24, 1970, str. 1—20), Majda Zontar: Poti čez Ljubelj, Podkoren in Jezerski vrh do srede 18. stoletja (Glas 2. 9. 1970, str. 10—11, Snovanja str. 30—31), Vlado Valenčič: Ljubljanski trgovec in bankir Caharija Waldtreich (1623—1682, Zgodovinski časopis 26, 1972, str. 317—347), Othmar Pickl: Der »Handelskrieg« der Herzogtümer Steiermark und Krain 1572—1592 (Blätter für Heimatkunde 1972, str. 19—24), Franc Leskoschek: Schiffahrt und Flösserei auf der Drau (Zeitschrift des Hist. Vereines für Steiermark 63, 1972, str. 115—152). O rodbinah štajerskih trgovcev 15. in 16. stoletja, zlasti ptujskih, ki so jih povzdignili v plemstvo, razpravlja Othmar Pickl: Geadelte Kaufherren (Blätter für Heimatkunde 44, 1970, str. 20—28, omenjeni so tudi ljubljanski in drugi slovenski trgovci). Navedemo naj še dela: Othmar Pickl: Handel und Wandel am »Hofzaun des Reiches« um 1550. Beiträge zum Handels- und Wirtschaftsgeschichte von Leibnitz, Radkersburg und Pettau (Zeitschrift des Hist. Vereines für Steiermark, Sonderband 16, 1968, str. 172—187), Josip Zontar: Vloga in pomen Ptuja v mednarodni trgovini poznega srednjega in zgodnjega novega veka (Kronika 19, 1971, str. 149—151), Ferdo Gestrin: Prispevek h gospodarski zgodovini Ptuja v prvi polovici 16. stoletja (Časopis za zgodovino in narodopisje 5, 1969, str. 228—235), Richard Klier: Beziehungen Nürnbergs zu Pettau im 15. Jahrhundert (Südostdeutsches Archiv 10, 1967, str. 83—101), Othmar

Pickl: Pettaus Kampf um sein Niederlagsrecht (1520—1535). Ein Beitrag zur Handelspolitik Ferdinands I. (Mitteilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung 78, 1970, str. 432—443), isti: Pettau — ein internationaler Handelsplatz des 15. und 16. Jahrhunderts (Zeitschrift des Hist. Vereines für Steiermark 62, 1971, str. 87—109), Ferdo Gestrin: Nekaj virov za pomorske zveze Reke in drugih naših pristanišč s Senigalijo (Vjesnik Historijskih arhiva u Rijeci i Pazinu 17, str. 81—92), isti: K poznavanju reškega pomorstva v Markah v Italiji, XVI—XVIII stol. (Vjesnik Historijskih arhiva u Rijeci i Pazinu 15, str. 41—49), isti: Trgovsko prometni položaj Novega mesta od ustanovitve do konca 16. stoletja (zbornik Novo mesto 1365—1965, str. 130—143), Armin Hildebrandt: Das kurfürstlich-bayerisch verwaltete Mautoberamt Tarvis (Carinthia I, 160, 1970, str. 425—491, govori o prometu, trgovini in mitninah 17. stoletja), Antoša Leskovec: Uradna potovanja Mariborčanov leta 1565 (Časopis za zgodovino in narodopisje 8, 1972, str. 65—67). Glej še nekaj del v naslednjem odstavku.

51. O naših ljudeh v tujini so pisali: Vladimir Murko: Delovanje Slovencev na tujih univerzah (do konca 18. stoletja, Naši razgledi 5, 11, 1971, str. 635—636), Melitta Pivec-Stelè: Promocije Slovencev na graški univerzi 1728 (Kronika 17, 1969, str. 112), Ferdo Gestrin: Piskač Andrej iz Ljubljane (ok. leta 1472, Muzikološki zbornik 7, 1971, str. 5—7). Knjižica *Recenti e antichi rapporti fra le due sponde dell'adriatico* (Amministrazione provinciale, Brindisi, 2, 1972) prinaša razpravi: F. Gestrin: Le relazioni economiche tra le due sponde adriatiche dal quattrocento al seicento (str. 9—22, izšlo tudi v Atti del Congresso internazionale sulle relazioni fra le due Sponde adriatiche) in Charles Verlinden: Le relazioni economiche tra le due sponde adriatiche dal basso medioevo alla luce della tratta degli schiavi (str. 23—55).

52. O reformaciji in protireformaciji je izšla vrsta del: Balduin Saria: Die Reformation im südslawischen Raum (Kirche im Osten 12, 1969, str. 58—77), Stanislaus Hafner: Die slowenische Reformation und der Glagolismus (Slovo 21, 1971, str. 365—376). O. Sakrausky: Der Einfluss der deutschen Theologie auf die südslawische Reformation (Südostdeutsches Archiv 13, 1970, str. 77, k temu glej kritične pripombe Jožeta Rajhmana v Znamenje 3, 1973, str. 514—522), Jaro Dolar: Bücher und Büchereien im Wirbel sozialer und ideologischer Kämpfe (glej odstavek 33), Jakob Rigler: Začetki slovenskega knjižnega jezika (glej odstavek 31). Vrsto člankov in razprav v zvezi s Trubarjem je prispeval Jože Rajhman: Trubarjevi ekumenski nazori v luči katoliškega ekumenizma (Bogoslovni vestnik 29, 1969, str. 85—94), Trubar v luči katoliškega ekumenizma (Znamenje 2, 1972, str. 149—156, z dodatkom Etbina Bojca, prav tam str. 336—337), Prolegomena k Trubarjevi Eni dolgi predgovori (Bogoslovni vestnik 32, 1972, str. 213—218), Zgodovinski okvir nastanka Trubarjevega katekizma iz leta 1550 (Bogoslovni vestnik 29, 1969, str. 377—383). Izšla je faksimilirana izdaja Primož Trubar: Catechismus. 1550 (Ljubljana 1970, 168 strani, Monumenta litterarum slovenicarum, 8, s spremno besedo Mirka Rupla, ki je okrajšani ponatis poglavja iz knjige Primož Trubar: Življenje in delo, 1962). Karl Amon je napisal Zu Primus Trubers Übergang von den zwinglianischen zur lutheranischen Abendmahlslehre. Sein Brief an die Verordneten von Krain vom 13. Jänner 1564 (Zeitschrift des Hist. Vereines für Steiermark, Sonderband 18, 1971, str. 91—104), Jože Aleksej Markuža: Trubarjeva slovenska Cerkovna ordninga v Vatikanski apostolski knjižnici (Bogoslovni vestnik 32, 1972, str. 203—212), Fran Vatovec: Primož Trubar prvi slovenski urednik, dopisnik in novičar (glej odstavek 34), Primož Simoniti: Neznani ljubljanski tisk iz leta 1577 in nekaj podatkov o njegovem avtorju (Kronika 19, 1971, str. 14—21, govori o latinskem delcu Jakoba Straussa o »novem in čudežnem kometu«. V novi izdaji, ki jo je oskrbela in uredila Annelise Laegreid je izšel H. Megiser: Dictionarium quatuor linguarum (Wiesbaden 1967, 388 strani, v zbirki Monumenta linguae Slavicae dialecti veteris, 7.). Franc Šebjanič je prispeval kratek zapis Po stopinjah Mandelca: Na eni izmed življenjskih postaj kranjskega tiskarja (Delo 9. 10. 1971), Marijan Smolik: Grgur Mekinič in njegovi pesmarici 1609 in 1611 (Časopis za zgodovino in narodopisje 5, 1969, str. 246—272, s tekstom posvetil in pisem bralcu ter seznamom pesmi obeh pesmaric), Ivan Skafar: Grgur Mekinič Pythiraeus, hrvatski protestantski pisatelj, in začetki slovstva pri gradiščanskih Hrvatih (Časopis za zgodovino in narodopisje 5, 1969, str. 273—295), Jože Sivec: Zbirka »Neue Teutsche Lieder« (Nürnberg 1588) Wolfgang Stricciusa (Muzikološki zbornik 5, 1969, str. 19—39), Alice Meir: Der Protestantismus in der Herrschaft Paternion vom 16. Jahrhundert bis zum Toleranzpatent (Carinthia I, 162, 1972, str. 311—343), Johann Rainer: Zur Ausbildung der Kärntner

Priester vornehmlich im 16. und 17. Jahrhundert (Carinthia I, 160, 1970, str. 858—875), Miroslav Ostravský: Die Visitation des Patriarchen Franz Barbo 1593/94 in Kärnten und seine Diözesan- und Provinzsynode im Patriarchat Aquileia (Carinthia I, 162, 1972, str. 227—233), Irmtraud Neumann: Die Rekatholisierung der Stadtpfarrkirche St. Jakob in Villach im Jahre 1594 (Carinthia I, 162, 1972, str. 235—254 in Neues aus Alt-Villach 8, 1971, str. 89—112), Ulrich Gäbler: Der Briefwechsel des Villacher Exulanten Adam Seenuss mit dem Züricher Antistes Johann Jakob Breitingen 1630—1632 (Neues aus Alt-Villach 9-10, 1972—1973, str. 141—153), Konrad von Moltke: Siegmund von Dietrichstein. Die Anfänge ständischer Institutionen und das Eindringen des Protestantismus in die Steiermark zur Zeit Maximilians I. und Ferdinands I. (Göttingen 1970, 394 strani), Andreas Posch: Ein kirchlicher Lagebericht aus der südlichen Oststeiermark (Zeitschrift des Hist. Vereines für Steiermark, Sonderband 16, 1968, str. 62—81 govori o vizitacijskem poročilu iz leta 1617), Winfried Schulze: Zur politischen Theorie des steirischen Ständetums der Gegenreformationszeit (Zeitschrift des Hist. Vereines für Steiermark 62, 1971, str. 33—48), Franc Šebjanič: Protestantsko gibanje panonskih Slovencev od 16. do konca 18. stoletja (Casopis za zgodovino in narodopisje 7, 1971, str. 159—165) — to je referat s simpozija v Modincih (Mogersdorf) na Gradiščanskem leta 1971, ki je bil objavljen tudi v nemščini Der Protestantismus bei den pannonischen Slowenen im Zeitraum vom 16. bis zum Ende des 18. Jahrhunderts (Internationales Kulthurhistorisches Symposium Mogersdorf 1971, Eisenstadt 1973, str. 55—65). Šebjanič je napisal tudi Agenda Vandalica — prekmurski tisk iz 16. stoletja (Casopis za zgodovino in narodopisje 5, 1969, str. 242—245) in Slovenski protestantski šolniki in šolarji sredi 18. stoletja v Nemes-Csóu na Ogrskem (glej odstavek 16). Nekaj del o protestantizmu v Prekmurju glej še v oddelku o lokalni zgodovini.

53. O kmečkih uporih je objavil Bogo Grafenauer Typologie des révoltes paysannes et des soulèvements populaires chez les peuples Yougoslaves du XVe à la fin du XVIIIe siècle (Acta Iugoslaviae historica 1, 1970, str. 59—84, to je francoski prevod razprave, ki je izšla v Jugoslovenskem istorijskem časopisu 1962 in jo omenja Bibliografija 1961—62, odstavek 23). Grafenauer je napisal pregledna članka Kmečki upori na Slovenskem (Prešernov koledar 1970, str. 101—113) in Štirje veliki kmečki upori na Slovenskem (Od kmečkih uporov do slovenske državnosti, 1971, str. 17—34). Edvard Kardelj pa: Oblikovanje slovenskega naroda je usodno povezano s kmečkimi punti (Delo 18. 3. 1972). Nedokončan je ostal prispevek Avgust Zorman: Vloga kmečkih puntov v slovenski zgodovini (Znamenje 2, 1972, str. 453—458). Slovenskega kmečkega upora se dotika Alfonz Gspan v članku Ein Lied wieder die slowenischen Bauernrebelln aus dem Jahre 1515 (Studia Slovenica Monacensia, str. 18—28). O velikem hrvatsko-slovenskem kmečkem uporu govore: Seljačka buna. Katalog izložbe in povodu 400. obljetnice bune (Zagreb 1973, 53 strani), Stanko Škalcer: Po poteh slovensko-hrvaškega kmečkega upora 1573 (Maribor 1971, 39 strani, zbirka Kulturni in naravni spomeniki Slovenije, 28), Bogo Grafenauer: Upor hrvaških in slovenskih kmetov leta 1573 (Prešernov koledar 1972, str. 57—67). Josip Adamček, Ivica Filipović in Mate Križman: Nova građa o seljačkoj buni 1573 (Arhivski vjesnik 11-12, 1968—1969, str. 7—41; 14, 1971, str. 225—236; 15, 1972, str. 17—53), isti avtorji: Izveštaj o istraživanju građe o seljačkoj buni 1573. u inostranim arhivima 1969. i 1970. godine (Arhivski vjesnik 13, 1970, str. 489—512), Josip Adamček in Mate Križman: Izveštaj o istraživanju građe o seljačkoj buni 1573. u austrijskim arhivima u 1968. godini (Arhivski vjesnik 11-12, 1968—1969, str. 455—468), Josip Adamček in Ivan Filipović: Izveštaj o radu na pronalaženju građe o seljačkoj buni 1573. u četverogodišnjem razdoblju 1968—1971 (Arhivski vjesnik 14, 1971, str. 327—355, obsega tudi vire o slovenskem ozemlju). Jože Koropec: Štatenberg in kmečki upor (Casopis za zgodovino in narodopisje 8, 1972, str. 14—34). O ostalih uporih govore še Marija Verbič: Upor idrijskih podložnikov leta 1627 (Kronika 18, 1970, str. 147—149), Gerhard Pferschy: Der Streik der Untertanen der Herrschaft Pogled im Jahre 1633 und seine Beilegung. Zu den Ursachen des untersteirischen Bauernaufstandes von 1633 (Mitteilungen des Steiermärkischen Landesarchivs 21, 1971, str. 117—128), isti: Ursachen und Folgen des Bauernaufstandes 1633 zu Novi Klošter (Casopis za zgodovino in narodopisje 5, 1969, str. 296—312, s tekstom pritožb in poravnalne pogodbe), Stanko Murovec: Zapis o obglavljenih tolminskih puntarjih v mrliški knjigi stolne župnije v Gorici (Srečanja 37—38, 1972, str. 70), Jakob Richter: Kmečki upor v Posavju leta 1790 (Koledar Mohorjeve družbe 1971, str. 137—140).

54. V zvezi s turškimi vpadi in njihovimi posledicami naj omenimo že v odstavku 17 navedeno publikacijo Die wirtschaftlichen Auswirkungen der Türken-

krieger (Graz 1971, 366 strani) in oceno te publikacije, ki jo je napisal Ferdo Gestrin (Zgodovinski časopis 25, 1971, str. 306—310). Dalje velja omeniti Franz Otto Roth: *Türkenabwehr, Soldatenwerbung und Pferdeexport aus Innerösterreich während des 16. und 17. Jahrhunderts* (Zeitschrift des Hist. Vereines für Steiermark 63, 1972, str. 95—113), Ignacij Voje: *O usodi turških ujetnikov v slovenskih deželah v XVI. in XVII. stoletju* (Časopis za zgodovino in narodopisje 8, 1972, str. 254—262), katalog *Die österreichische Militärgrenze 1535—1871. Urkunden, Akten, Karten, Pläne, Bilder* (Wien 1971, 116 strani, uvod 22 strani je napisal dr. Walter Wagner), Ferenc Horváth: *Die Nationalitäten des Kanizsaer Grenzgebiets und die Türkengefahr* (Časopis za zgodovino in narodopisje 7, 1971, str. 166—174, Internationales Kulturhistorisches Symposium Mogersdorf 1971, Eisenstadt 1973, str. 55—65), Günther Cerwinka: *Die Eroberung der Festung Kanizsa durch die Türken im Jahre 1600 (Innerösterreich 1564—1619. Publikationen des Steiermärkischen Landesmuseums und des Steiermärkischen Landesbibliothek, 3, 1968, str. 409—511)*, Franz Otto Roth: *Wihitsch und Weitschawar* (Zeitschrift des Hist. Vereines für Steiermark 60, 1969, str. 199—275; 61, 1970, str. 151—214), Fritz Posch: *Der angebliche Türkeneinfall im Jahre 1577 in die Steiermark* (Blätter für Heimatkunde 44, 1970, str. 12—15). Od knjige Franz Babinger: *Mehmed der Eroberer und seine Zeit* (München 1953) je izšel srbski prevod Mehmed Osvojač i njegovo doba (Novi Sad 1968, 476 strani), knjiga ima veliko podatkov tudi za naše ozemlje, glede prevoda pa opozarjamo na oceno Ignacija Vojeta v Zgodovinskem časopisu (25, 1971, str. 305—306). Publikacija Internationales Kulturhistorisches Symposium Mogersdorf 1969 (Eisenstadt 1972), ki je v celoti posvečena turški problematiki, prinaša tri za našo zgodovino pomembne prispevke: Fritz Posch: *Innerösterreich und die Türken* (str. 59—73), Josip Zontar: *Die Südslawen und die Türken* (str. 95—108), Jože Koropec: *Die christlichen Kirchen der Jugoslawen unter der Türkenherrschaft* (str. 145—155).

55. Majda Zontar in Mirina Zupančič sta obdelali ob razstavi v Gorenjskem muzeju Turške tabore na Gorenjskem (Glas 17. 3. 1971, str. 13—16, Snovanja str. 3—6).

56. O problemih organizacije uprave, financ, sodstva in o ureditvi dežel govorniške publikacije *Innerösterreich 1564—1619*, Joannea (Publikationen des Steiermärkischen Landesmuseums und der Steiermärkischen Landesbibliothek, 3, 1968, posamezne razprave so posebej omenjene v odgovarjajočih odstavkih), Jože Koruza: *O zapisanih primerih uradne slovenščine iz 16., 17. in 18. stoletja* (Jezik in slovstvo 18, 1972—73, str. 193—200, 244—254, primeri so vzeti iz sodne prakse), Francé Goršič: *Birištvo in biriško izrazoslovje v socialni zgodovini Slovencev* (Časopis za zgodovino in narodopisje 5, 1969, str. 353—368), Lujo Margetič: *»Aliquid in contentu et benedictione« istarskih statuta* (Jadranski zbornik 8, 1970—72, str. 185—213); Milko Kos: *Red za Brežice in Sevnicu iz leta 1381* (Časopis za zgodovino in narodopisje 5, 1969, str. 181—187), Jože Sorn: *Ptujski komerčni uradnik* (Časopis za zgodovino in narodopisje 5, 1969, str. 399—402, prikazuje aktivnost komerčnih konsesov v desetletju 1762—1772, ko so dosegli višek), Sergij Vilfan: *Pristojnost ptujskega deželnega sodnika po urbarju iz leta 1322 in po ptujskem statutu* (Časopis za zgodovino in narodopisje 5, 1969, str. 173—180), Othmar Pickl: *Der »Dreissigst im Windischland«* (Zeitschrift des Hist. Vereines für Steiermark, Sonderband 18, 1971, str. 155—176, govori tudi o Prekmurju).

57. Valvazorjeva *Die Ehre dess Herzogthums Krain... Laybach anno 1689...* (Ljubljana, München 1970, v zbirki Monumenta litterarum Slovenicarum, 9) je izšla v faksimilirani izdaji s spremno besedo Branka Reispa. Janez Vajkard Valvazor: *Topographia Ducatus Carnioliae modernae* iz leta 1679 je izšla v faksimilirani izdaji s spremno besedo in pod uredništvom Branka Reispa (Ljubljana, München 1970), Valvazorjev *Theatrum mortis humanae* (Prizorišče človeške smrti v treh delih) iz leta 1682 je izšel v slovenskem prevodu s spremno razpravo Emilijana Cevca (Maribor, Novo mesto 1969, 323 strani). Drugi izpopolnjeni izdaji Valvazorjevega berila (Ljubljana 1969, 604 strani), je poleg članka Mirka Rupla o Valvazorju nanovo dodana še razprava Franceta Steleta Valvazorjevo grafično delo. Georg Matthäus Vischer: *Topographia Ducatus Stiriae* (Ljubljana 1971) iz leta 1681 je izšla v faksimilirani izdaji s spremno besedo in v redakciji Ivana Stoparja. V zvezi s tem je Ivan Stopar napisal razpravo *Grajski objekti z območja Štajerske na Vischerjevem zemljevidu iz leta 1678* (Celje 1972, 68 strani in Celjski zbornik 1971—1972, str. 369—434). Branko Reisp je napisal članek *Neevidentirana slovenska knjižica iz leta 1728* (Kronika 17, 1969, str. 48—49), Jože Stabej: *Janez Anton Apostel — pater Bernard: Dictionarium Germanico-Slavonicum 1760* (Časopis za zgodovino in na-

rodopisje 8, 1972, str. 263—274), Drago Mušič: Joannes Bapt. Michael nobilis de Sagar (Zagar) 1732 do 1813, ljudskomedicinsko in etnografsko gradivo v njegovih delih (Časopis za zgodovino in narodopisje 5, 1969, str. 369—390), Friedrich Hausmann: Ein verschollenes Diplomatar für Gurk und die »Germania sacra« des P. Marcus Hansz S. J. und des Abtes Magnus Klein von Göttweig (Carinthia I, 161, 1971, str. 197—212), Siegfried Haider: Der Gurker Hofkapellan und »Geschichtsschreiber« Johann Turs (Carinthia I, 161, 1971, str. 225—248). Jakob Richter je v članku Boštjan Glavinič de Glamoč in njegov opis Rusije (Časopis za zgodovino in narodopisje 6, 1970, str. 22—36) prikazal delo župnika v Slovenskih Konjicah in kasnejšega senjskega škofa. Alojz Rebula: Palača Marenzi — oktober 1686 (Zaliv 1972, str. 1—7) objavlja dvoje pisem Marije Izabele Marenzi iz let 1686 in 1690 v slovenščini. Že v odstavku 16 smo omenili knjižico Peter Vodopivec: Luka Knafelj in štipendisti njegove ustanove, v odstavku 51 članek Melitta Pivec-Stelè: Promocije Slovencev na graški univerzi 1728. Ivan Golob je napisal Juraj Kržanič i pitanje prava Slovenaca na Svetojeronske ustanove u Rimu (Historijski zbornik 21-22, 1968—1969, str. 215—258).

58. Na drugo polovico 18. in začetek 19. stoletja se nanašajo dela: Walter Schamschula: Der slowenische Kirchenhistoriker Kaspar Royko (Rojko) und die tschechische nationale Erneuerung (Studia Slovenica... str. 104—111, opisan je čas jožefinizma), Adam Wolf: Die Aufhebung der Klöster in Innerösterreich 1782—1790 (Wien 1871, delo je izšlo v ponatisu na Dunaju 1971. leta), Manfred Straka: Die Einrichtung der Numerierungsabschnitte in der Steiermark 1770 als Vorstufe der Steuergemeinden (Festschrift für Otto Lamprecht, Zeitschrift des Hist. Vereines für Steiermark, Sonderband 16, 1968, str. 158—150, navaja tudi podatke o prebivalstvu leta 1770 za Radgono in okolico), Jakob Richter: Narodopisni drobec (Časopis za zgodovino in narodopisje 7, 1971, str. 148—151, objavlja rokopis iz leta 1805 iz celjske okolice, ki je nastal kot odmev na državne in cerkvene odredbe jožefinske dobe), Franc Šebjanič: Pisma Mihaela Barkoša Mihaelu Institorisu-Mošovskemu (Jezik in slovstvo 15, 1969—1970, str. 24—27, 54—58, 85—89), Franz Otto Roth: Kärntner Bauern im Urteil der »aufgeklärten« Obrigkeit (Carinthia I, 160, 1970, str. 342—362, se nanaša na leto 1789), Salvator Žitko: Istra ob padcu beneške republike 1797 (Obala 5-6, 1970, str. 22—29), Boris Lossky: Fragonard sur les routes de Slovénie (Zbornik za umetnostno zgodovino 9, 1972, str. 159—144, odlomek iz dnevnika o potovanju 1773).

59. Na čas Ilirskih provinc se nanaša že v odstavku o šolstvu omenjeni pripevek Janko Jež: Univerza v Ljubljani za časa francoske Ilirije (Jadranski koledar 1969, str. 67—70).

60. Predmarčna doba je opisana v delih: Vilko Novak: Delež zahodnih in vzhodnih Slovanov v raziskovanju slovenske ljudske kulture (Slavistična revija 19, 1971, str. 385—403), Anton Slodnjak: Jugoslovanska književnost v dobi romantike, njihovi medsebojni odnosi in mesto v svetovni književnosti... (VI. kongres Zveze slavističnih društev Jugoslavije, Budva 1969, Titograd 1969, 15 strani), Janko Kos: Periodizacija slovenske romantike in Evropa (Slavistična revija 19, 1971, str. 353—383), Anton Slodnjak: Vuk in slovensko slovstvo (Vukov zbornik, Beograd 1966, str. 207—228), Matjaž Kmecl: Nekaj tem iz zgodnjega razvoja slovenske pripovedne proze (Slavistična revija 20, 1972, str. 207—235), Franc Rozman: Socialna struktura naročnikov »Novic« v letu 1845 (Zgodovinski časopis 24, 1970, str. 81—89), Melitta Pivec-Stelè: Dnevnik Henrika Coste o kongresu Svete alianse v Ljubljani 1821 (Zgodovinski časopis 25, 1971, str. 201—211). Izšel je faksimile prve izdaje Krajske Zibelice I-IV, 1830—1848 (Ljubljana 1969, Monumenta litterarum Sloveniarum, 6) s spremno besedo Antona Slodnjaka (54 strani), kazalo k celotni Krajski Čbelici pa je sestavila Nada Prašelj. Izšle so (1970) Vedute Kranjske iz let 1842—1848 Jožefa Wagnerja. Spremno besedo in opis vedut je napisal Branko Reisp. K življenjepisju Andreja Bernarda Smolnikarja, navedenem v bibliografiji za leti 1959—1960 (Zgodovinski časopis 15, 1961, str. 247), je napisal Ivan Zika nekaj dopolnil v Kamniškem zborniku 12, 1969, str. 163—166. Isti je opisal tudi Franca Pirca, očeta umne sadjereje na Kranjskem in ustanovitelja mesta St. Cloud v Ameriki (Kamniški zbornik 10, 1965, str. 35—88) z dopolnili in dodatki o sorodnikih (Kamniški zbornik 12, 1969, str. 129—154). Po opisu v franciscejskem katastru je napisala Marija Verbič: Idrija okoli leta 1830 (Idrijski razgledi 14, 1969, str. 201—210). Linò Legiša je pripisal Iz ozadja Prešernove Nove pisarije: razmerje do Ravnikarja (Slavistična revija 19, 1971, str. 125—141), Stanislaus Hafner: Aus B. Kopitars römischen Briefen an Josef Fels (Studia Slovenica Monacensia, str. 29—42, objavlja pisma iz leta 1837),

Jože Rajhman: Vloga Petra Danjka v zgodovini slovenskega knjižnega jezika (Časopis za zgodovino in narodopisje 6, 1970, str. 296—320), Martina Orožen: Miklošičev prispevek k oblikovanju slovenskega knjižnega jezika (VIII. seminar slovenskega jezika, literature in kulture 1972, str. 216—254), Erich Prunč: Predromantični narodno-kulturni koncepti v koroški Carinthii (Jezik in slovstvo 16, 1970—71, str. 1—10), I. V. Curkina: Prosvetiteljskaja dejateljnostj Matii Majara v 40-e gody XIX v. (Razvitie kapitalizma i nacionalnjnye dviženija v slavjanskih stranah, Moskva 1970, str. 107—125, nadaljevanje tega članka omenjamo v odstavku 64), Janko Orožen objavlja Zapis o Vrazovi in Macunovi literarni zapuščini (Časopis za zgodovino in narodopisje 6, 1970, str. 132—133), Fran Ilesič: Graščinski oskrbnik, sreski komisar Josip Hercog v Podčetrniku († 1860) »strice Stanka Vraza (Časopis za zgodovino in narodopisje 6, 1970, str. 110—131, govori tudi o zgodovini ilirizma na Štajerskem), Mavricij Žgonik: Delež falske graščinske posesti pri razvoju gospodarstva in preoblikovanju pokrajine na lovrenškem in ruškem Pohorju v 19. stoletju (Časopis za zgodovino in narodopisje 8, 1972, str. 75—99), Andreas Moritsch: Das nahe Triester Hinterland. Zur wirtschaftlichen und sozialen Entwicklung vom Beginn des 19. Jahrhunderts bis zur Gegenwart (Wien, Köln, Graz 1969, 160 strani, v zbirki Wiener Archiv für Geschichte des Slawentums und Osteuropas 7, obravnava gospodarski in socialni razvoj katastrskih občin Ankaran, Skofije, vipavski Slap, Barka, Tomaj, Razdrto, Senožeče in Divača od začetka 19. stoletja dalje). Objavljen je bil članek Carl Czoernig: Gita da Trieste a Udine iz leta 1829 v italijansčini z življenjepisom (Iniziativa isontina 47, str. 68—77). Opozoriti velja še na Makso Pelosa: Historijat stvaranja modruške biskupije sa sjedištem u Rijeci 1818—1822. godine (Jadranski zbornik 7, 1966—1969, str. 417—453).

61. Za revolucionarno leto 1848/49 je opozoriti na razprave Václav Žáček: Nacionalno-političko kretanje avstrijskih Slavena za vrijeme revolucije god. 1848 (Godišnjak Društva istoričara Bosne i Hercegovine 18, 1970, str. 21—43), Vasilij Melik: Slovenci o slovaškem gibanju v letih 1848—1849 (Zbornik Filozofickej fakulty univerzity Komenského, Historica, 22, 1971, str. 97—101; izšlo tudi v Časopisu za zgodovino in narodopisje 7, 1971, str. 196—199). Izšla je knjiga Marjan Britovšek: Anton Füster in revolucija 1848 v Avstriji (Maribor 1970, 430 strani), v zvezi z njo glej ocene Frana Zwitterja, Zgodovinski časopis 25, 1971, str. 144—151; Franceta Klopčiča, Naši razgledi 24. 12. 1971; F. Rozmana v Naši razgledi 11. 2. 1972 in Klopčičev odgovor prav tam 25. 2. 1972. Marjan Britovšek je napisal tudi Politični nastop dr. Antona Füstera v marčnih dneh leta 1848 na Dunaju (Časopis za zgodovino in narodopisje 5, 1969, str. 432—447). O uniformah narodne garde na Slovenskem v letih 1848/49 piše Sergej Vrišer (Časopis za zgodovino in narodopisje 5, 1969, str. 448—459). Dalje naj omenimo članke Tončka Weiss: Zemljiškoodvezna odkupnina in njen vpliv na agrarno krizo ob koncu 19. stoletja (Glas, 17. maja 1972, Snovanja str. 23—24), Tone Kolšek: Odmev marčne revolucije 1848 v celjskem okrožju (Celjski zbornik 1969/70, str. 241—254), izšel je prevod članka, ki ga je pred prvo svetovno vojno v nemščini objavil Fran Ilesič: Narodno življenje v Slovenskih Goricah v letu 1848/49 (Od kmečkih uporov do slovenske državnosti, Maribor 1971, str. 41—55). V publikaciji Koroška in koroški Slovenci (Maribor 1971) je objavil Janko Pleterski članek Koroški Slovenci in leto 1848 (str. 153—158). Branko Marušič je napisal Društveno življenje na Goriškem v dobi pred čitalnicami (Jadranski koledar 1972, str. 170—173). Izšla je faksimilirana izdaja Slavjanskega rodoljuba (vseh 6 števk iz leta 1849) z uvodnimi članki, ki so jih napisali: Samo Pahor, Ive Mihovilovič, Stanislav Renko (Trst 1971, 48 strani). Jože Pierazzi je napisal Vincenc Ferreri Klun in beneška revolucija 1848—1849 (Zgodovinski časopis 26, 1972, str. 69—84), Ludvik Modest Golia pa Levstikovo bivanje v Olomoucu 1854/55 (Nova pot 22, 1970, str. 262—268).

62. Na dobo absolutizma se nanaša Ludvik Modest Golia: Levstikovo bivanje v Olomoucu 1854/55 (Nova pot 22, 1970, str. 262—268) ter v prejšnjem odstavku navedeni članek Branka Marušiča.

63. Na drugo polovico 19. stoletja pa do prve svetovne vojne se nanašajo dela Vasilij Melik: O razvoju slovenske nacionalno-politične zavesti 1861—1918 (Zgodovinski časopis 24, 1970, str. 39—51), Mirjana Gross: Osnovna obilježja razvoja slovenske nacionalne ideje u 19. i na početku 20. stoljeća (Nastava istorije 1968—69, št. 2, str. 39—55), Berthold Sutter: Die Badenischen Sprachenverordnungen von 1897; ihre Genesis und ihre Auswirkungen vornehmlich auf die innerösterreichischen Alpenländer (Veröffentlichungen d. Kommission f. neuere Geschichte Österreichs, Graz—Wien 1960, 1965, zv. 46—47, z mnogimi podatki o slovensko-nemški problematiki

od 1848 dalje), František Jordán: Česi a Slovinci v 19. a na začátku 20. století (Otázky dějin střední a východní Evropy, Brno 1971, str. 263—292), Andreas Moritsch: Deutsche und Slovenen in Kärnten. Das nationale Bewusstsein in Kärnten in der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts (Österreichische Osthefte 12, 1970, str. 234—245), Theodor Veiter: Das Recht der Volksgruppen und Sprachminderheiten in Österreich (Wien 1970, 890 strani, obsežno prikazuje koroške Slovence v Avstriji; govori tudi o obdobju pred prvo svetovno vojno in po njej), disertacija Augustin Malle: Die slovenische Presse in Kärnten 1848—1900 (Dunaj 1972), Walter Brunner: Die Lehensallodialisierungen in der Steiermark nach 1848 (Mitteilungen des Steiermärkischen Landesarchivs 19-20, 1970, str. 201—214), Jan Šedivý: Borba za šentiljsko trdnjavo (Kronika 17, 1969, str. 92—101), Fran Vatovec: Zgodovinski pomen goriške »Soče« (1871—1915) razmišljanja ob 100-letnici njegovega pojava (Kronika 19, 1971, str. 22—29), Janez Rotar: Socialna in politična misel Podlimbarskega (Ljubljana 1969, 314 strani), Dušan Kermavner: O nekaterih spornih prijemih v slovenski politični zgodovini (Prispevki za zgod. del. gibanja 10, 1970, str. 219—230, govori o 19. stoletju, o pogledih na liberalizem, delavsko gibanje itd., ter o nacionalnem vprašanju in politiki KPJ med obema vojnama). V zborniku Hrvatski narodni preporod u Dalmaciji i Istri (Zagreb 1969, 501 strani) so izšli prispevki: Mijo Mirković: O smislu i sadržanju narodnog preporoda u Istri (str. 283—287), Vjekoslav Bratulić: Političke stranke u Istri za vrijeme narodnog preporoda (str. 289—334), Zvane Črnja: Uloga ezonera u zaoštravanju nacionalnog sukoba u Istri (str. 335—349), Božo Milanović: Biskup Dobrila i njegovo doba (1861—1882, str. 351—402), Dragovan Šepić: Nacionalna borba u Istri i izbori za carevinsko vijeće 1907 (str. 403—422). D. Šepić je napisal tudi Borba istarskih Hrvata i Slovenaca za slobodu i ujedinjenje od narodnog preporoda do oslobođenja (Pouk zgodovine 1968/69, št. 1, str. 45—61).

64. Na šestdeseta in sedemdeseta leta se nanašajo članki Dušan Kermavner: Prispevek k pojmovnemu razčiščenju oznake »Jungoslovenen«. O njenih prvih pomenih v letih 1859—1860 in 1864 (Zgodovinski časopis 24, 1970, str. 21—37), I. V. Curkina: Matica slovenskaja i ruskie slavjanofily (v zborniku Slavjane i Rossija, Moskva 1972, str. 113—121; govori predvsem o vlogi Aksakova ob zamisli ustanovitve Slovenske matice 1860 in Rajevskega v zvezah Slovenske matice z Rusijo v letih 1865—1873), Jože Sivec: Nemška opera v Ljubljani od leta 1861 do 1875 (Muzikološki zbornik 8, 1972, str. 86—111), France Štukl: Bukve dnevnika Jerneja Gašperina (1861—1865, Loški razgledi 17, 1970, str. 135—150), Josip Merku: »Fatti di luglio« (Okoličanski bataljon — 1868, Zaliv 1970, str. 119—236, 1971, str. 43—59, 137—154, 304—314 in 1972, str. 41—58, 200—208, 382—395, podaja razne zgodovinske podatke o tržaškem okoličanskem bataljonu, daje rezultate volitev 60. in 70. let, nanaša pa se tudi na starejši čas), Branko Marušič: pregled publikacij ob proslavah stoletnih jubilejev nekaterih čitalnic na Primorskem (Srečanja 23-24, 1970, str. 62), isti: Il Friuli Goriziano nelle opere di Stefan Kociančič (Atti del Congresso Internazionale di Linguistica e Tradizioni Popolari 1969, str. 171—179, izšlo tudi v slovenščini, Goriška Furlanija v delih Štefana Kociančiča, Zaliv 1969, str. 142—147, 1970, str. 47—53), Vera Ciliga: Prilog poznavanju hrvatsko-slovenskih odnosa potkraj šezdesetih godina XIX stoljeća (Historijski zbornik 23-24, 1970—71, str. 97—115), ista: O rušenju mita oko »jugoslavenske« politike Josipa Jurja Strossmayera (U povodu članka V. Krestića, Jugoslovenska politika Josipa Jurja Strossmayera, Istorijski glasnik 1, 1969 — članek je objavljen v Časopisu za suvremenu povijest 3, 1971, str. 254—266), Vasilij Melik: Slovensko narodno gibanje za časa taborov (Zgodovinski časopis 23, 1969, str. 75—88), isti: Boj za zedinjeno Slovenijo (Naši razgledi 18, 1969, str. 498—499), isti: Nekaj značilnosti razvoja na Kranjskem 1867—1871 (Zgodovinski časopis 23, 1969, str. 65—74), Jaka Slokan: Stoletnica slovenskih taborov (Slovenski izseljenski koledar 16, 1969, str. 107—112), Vasilij Melik: Klerikalno-liberalna trenja in konec taborov (Časopis za zgodovino in narodopisje 5, 1969, str. 517—525). V knjižici Ob stoti obletnici vižmarskega tabora (1969, 48 strani) so objavljena poročila o taboru iz tedanjega časopisja, odlomek iz govora Edvarda Kardelja v Ljutomeru in članek V. Melika: Ob stoletnici vižmarskega tabora (str. 25—31). Ana Benedetič je napisala »Ostanite zvesti sinovi domovine«. Na današnji dan pred sto leti je bil tabor v Vižmarjih (Delo, 17. maja 1969), Dušan Kermavner: O prepovedi gorenjskega tabora in bohinjkega upora leta 1871 (Časopis za zgodovino in narodopisje 5, 1969, str. 504—516), I. V. Curkina: Fran Levstik — voždj levoga kryla mladoslovencev (Slavjano-balkanske issledovanija. Istoriografija i istočnikovedenie. Sbornik statej i materialov, Moskva 1972, str. 85—160), Branko

Berčič: Mladost Ivana Tavčarja (Ljubljana 1971, 366-strani; sega do leta 1875). V publikaciji Ob stoletnici slovenskega tabora v Sevnici (Sevnica 1969, 60 strani) je Zoran Pišel napisal »Slovenski tabor v Sevnici, 2. maj 1869« (str. 3—29). Dvoje pisem iz let 1865 in 1867 objavlja Branko Rudolf: Iz korespondence Ane Serneč (Časopis za zgodovino in narodopisje 5, 1969, str. 528—531). Balduin Saria je opisal Die ersten slowenischen Tabore zu Luttenberg und Sachsenfeld im Jahre 1868 (Zeitschrift des Hist. Vereines für Steiermark 60, 1969, str. 85—105); Franc Šebjanič: Prekmurški in porabski Slovenci v šestdesetih in sedemdesetih letih XIX. stoletja (Zgodovinski časopis 23, 1969, str. 53—63). Tone Zorn: Andrej Einspieler in slovensko politično gibanje na Koroškem v 60. letih 19. stoletja (Zgodovinski časopis 23, 1969, str. 31—51), isti: O nekaterih vprašanih slovenske problematike na Koroškem v prvi polovici 70. let 19. stoletja (Zgodovinski časopis 25, 1971, str. 243—250), Vasilij Melik: Tabori na Koroškem (Vestnik koroških partizanov 3, 1970, št. 1, 2, str. 20—25, ponatis: Koroška in koroški Slovenci, str. 159—167). I. V. Čurkina: Obščestvenopolitičeskie vzgljady M. Majara v 50—70-e gody XIX v. (Slavjanskaja istoriografija i arheografija, Sbornik statej i materialov, Moskva 1969, str. 107—178). Zapiske omembe vrednih dogodkov, ki si jih je zapisal Janez Wieser, kaplan v Žabnicah za leto 1870 in 1871, je objavil Koledar Družbe sv. Mohorja v Celovcu (1970 str. 47—51; 1971, str. 116—120). Branko Marušič je prispeval vrsto člankov o goriških Slovencih: Razvoj političnega življenja goriških Slovencev od uvedbe ustavnega življenja do prvega političnega razkola (Zgodovinski časopis 23, 1969, str. 1—50, 211—256), Doneski k politični zgodovini goriških Slovencev v razdobju 1870—1875 (Zgodovinski časopis 25, 1971, str. 213—241), Breginjska rojaka brata dr. Josip in dr. Nikolaj Tonkli (Srečanja 37-38, str. 71—73), Andrej Znidarčič, buditelj Slovencev na Goriškem (Srečanja 32, 1971, str. 210—213). Ludvik Zorzut je ob 100-letnici taborov na Goriškem objavil Slovenski prepoved v Brdih (Koledar Mohorjeve družbe 1969, str. 102—104). Izšla je knjižica Ne vdajmo se! Ob stoletnici Briškega tabora 1869—1969 (Dobrovo v Brdih 1969, 52 strani, opisan je četrti slovenski tabor na str. 5—29, Ludvik Zorzut pa na straneh 33—51 objavlja članek »Pred sto leti v Brdih). V knjižici Ob stoletnici sežanskega tabora 1870—1970 (Sežana 1970, 43 strani) piše Branko Marušič o sežanskem taboru. G. Francesco Cromaz je napisal Un circolo nel 1870 per difendere gli interessi dei cattolici di Gorizia in linea religiosa, sociale e politica (Iniziativa isontina 48, str. 43—50). Izšel je ponatis dnevnika Simona Rutarja (obsega leta 1869—1874), ki ga je uredil in mu napisal opombe Branko Marušič (Nova Gorica 1972, 192 strani); gre za dopolnjeni in popravljeni ponatis iz Primorskega dnevnika 1972. O Istri v tem času so pisali: Janez Kramar: Prvi tabor v Istri (Koper 1970, 71 strani), Petar Strčić: Prvi tabor Hrvata Istre i Kvarnerskih otoka (Rubeši u Kastavštini 1871; Rijeka 1971, 105 strani), isti: Prvi hrvatski tabor u Istri i na Kvarnerskim otocima (Pazinski memorijal 1971, str. 201—264), Mirjana Gross: Značaj prvih deset godišta »Naše Sloge« kao preporodnog lista (Pazinski memorijal 1970, str. 39—59), Petar Strčić: Oko pokretanja »Naše Sloge«. (Pazinski memorijal 1970, str. 17—37), Tatjana Blažeković: Bibliografski podaci o »Našoj Slogi« (Pazinski memorijal 1970, str. 73—81), Petar Strčić: Inicijative i pripreme za pokretanje prvog hrvatskog lista za Istru u XIX stoljeću (Jadranski zbornik 7, 1966—1969, str. 509—530). O osnovnošolskem zakonu glej 16. odstavek. Vasilij Melik: Razcep med staroslovinci in mladostlovinci (Zgodovinski časopis 26, 1972, str. 85—98), Dušan Kermavner: Bohinjski kmečki upor v juliju 1871 (Delo 24. julija 1971), Ivan Škafar: Dve ohranjeni pismi Božidarja Raiča Jožefu Borovnjaku (Kronika 18, 1970, str. 39—43), isti: Gaborjevo pismo upravi Slovenskega gospodarja leta 1876 (Kronika 18, 1970, str. 83—88), Branko Marušič: O nekaterih poskusih za skupni list Primorskih Slovencev v sedemdesetih letih preteklega stoletja (Jadranski koledar 1971, str. 122—128).

64. a Ob stoletnici pariške komune so izšli tilje prispevki: Vasilij Melik: Slovenci in pariška komuna (Naši razgledi 9. aprila 1971, str. 204—205), isti: Vplivi in odmevi pariške komune med Slovenci (Kronika 19, 1971, str. 65—69), isti: Pariška komuna v sočasnem slovenskem tisku (Kronika 19, 1971, str. 1—7), Jasna Fischer: France Železnikar in pariška komuna (Kronika 19, 1971, str. 158—162, izšlo tudi v srbohrvaščini v Prilozi za istoriju socializma 8, 1971, str. 293—300); Vasilij Melik: Pariska komuna i Slovenci (zbornik Pariska Komuna 1871—1971, Beograd 1971, str. 1017—1036), Ferdo Gestrin: Uticaj pariske komune na politički razvoj u Sloveniji (isti zbornik, str. 1037—1050, z izvilleki poročil našega časopisja o komuni str. 1051—1070).

65. K problematiki okrog ljubljanskega jugoslovanskega kongresa 1870 (glej odstavek 47 bibliografije za leta 1963—68) je dodati še članek Vere Cilige: Južno-slavska problematika na kongresu u Ljubljani 1870. godine (Nastava istorije 1970—71, št. 2, str. 31—35).

66. V osemdeseta leta posegajo Janez Rotar: O napredni socialni misli v avstrijski armadi v prvih desetletjih delavskega gibanja (Mariborski visokošolski zavodi 1959—1969, zbornik razprav 1970, str. 135—145), Jasna Fischer: Ljudski glas 1882—1885 (Prispevki za zgod. del. gibanja 11-12, 1971—1972, str. 177—185), Anton Kacin: Iz korespondence Mihaela Arka (Koledar Goriške Mohorjeve družbe za leto 1972, str. 96—99, objavlja pet pisem nadškofa Sedeja in škofa Karlina iz let 1888, 1923—1926).

67. Za obdobje pred prvo svetovno vojno glej Udetovo razpravo Slovenci in jugoslovanska ideja v letih 1903—1914 (navedena že v prejšnji bibliografiji), ki je izšla tudi v tržaški reviji Most (21-24, 1969 in v knjigi Lojze Ude: Slovenci in jugoslovanska skupnost (Maribor 1972, str. 22—85), Bogo Grafenauer piše o političnih strankah na Slovenskem do leta 1918 v 8. zvezku Enciklopedije Jugoslavije (Zagreb 1971, str. 183—186), Sergij Vilfan: Die österreichische Zivilprozessordnung von 1895 und der Gebrauch der slowenischen Sprache vor Gericht (Graz 1970, 25 strani), Mirjana Gross: Hrvatska politika velikoavstrijskog kruga oko prijestolonaslednika Franje Ferdinanda (Časopis za suvremenu povijest 2, 1970, br. 2, str. 9—74), Hugh Seton-Watson: Robert William Seton-Watson i jugoslavensko pitanje (prav tam, str. 75—97), George Vaughn Strong: Nationalism and Socialism: A Study in the Attitudes of the German-Austrian Social Democratic Party to the Nationality Question, 1907—1918, with Special Attention to the Czechs and South Slavs (North Carolina, Chapel Hill 1969), František Jordán: Skupno prizadevanje za ustanovitev slovenske univerze v Ljubljani in češke univerze v Brnu (Kronika 18, 1970, str. 1—10), Vasilij Melik: Slovencite za Makedonija i za jugoslovenskoto prašanje vo 1903 godina (zbornik Iinden 1903, Skopje 1970, str. 409—414), Franc Rozman: Makedonski delavci pri gradnji bohinjsko-karavanske proge (Prispevki za zgod. del. gibanja 8-9, 1968—1969, str. 203—206, izšlo tudi v makedonščini v publikaciji Iinden 1903, Skopje 1970, str. 415—418), Dušan Kermavner: Sodelovanje dr. Karla Slanca v čičaškem »Glasu svobode« in drugi dopolnilni podatki o njegovi publicistiki (Zgodovinski časopis 23, 1969, str. 282—288), Janko Prunk: Skof Jeglič — politik (Kronika 19, 1971, str. 50—42 in 169—177), Franjo Baš: Pisma dr. Antona Korošca dr. Franu Jankoviču (Časopis za zgodovino in narodopisje 6, 1970, str. 134—135, pismo ne objavlja), Francé Vodnik: Ivan Cankar in Slovenska matica (Slavistična revija 17, 1969, str. 192—202), Marja Boršnik: Cankar z novostrujarskim klubom pri Mladosti (Slavistična revija 17, 1969, str. 25—67, od leta 1897 dalje), Joža Mahnič: Župančičevi prvi nastopi v javnosti (Prostor in čas 1969, str. 338—347), Dragovan Šepić: Nacionalna borba u Istri i izbori za carevinsko vijeće 1907 (Hrvatski narodni preporod u Dalmaciji i Istri (Zagreb 1969, str. 403—422). Izšla je knjiga Preporodovci proti Avstriji (Ljubljana 1970, 494 strani), ki so jo napisali še živeči preporodovci: Ernest Turk je napisal Kratko oznako gospodarskih, družbenih, političnih in kulturnih razmer pri Slovencih od začetka našega stoletja do prve svetovne vojne in Boj preporodovcev dobrovoljcev v dveh svetovnih vojnah za osvoboditev in združitve naših narodov, Ivan Kolar: Slovenska akademska mladina v dobi avstro-ogrsko nadoblasti. Večina prispevkov so spomini avtorjev. Objavljeni so seznam preporodovcev, sodba sodišča v Gradcu, obtožba državnega pravdnštva v Ljubljani in sodba sodišča v Ljubljani in okrožnica predsedstva deželnega šolskega sveta v Ljubljani prvi in drugi gimnaziji v Ljubljani in gimnaziji v Kranju z dne 10. 1. 1915. Dopolnitev in popravke k omenjeni knjigi je napisal Evgen Lovšin (Delo 15. 1. 1972). O preporodovcih sta pisala še Janez Rotar: Preporodovca in kladivarja Juša Kozaka kulturna in narodna koncepcija, izpovedana v literarnem pismu o Gospodinu Franju (Jezik in slovstvo 16, 1970—1971, str. 117—120) in Carole Rogel: Preporodovci — Slovene Students for an Independant Yugoslavia, 1912—14 (Canadian Slavic Studies 5, 1971, str. 196—212). France Jesenovec je opisal Dunajsko-celjsko Vesno ob osemdesetletnici njenega prvega letnika (Celjski zbornik 1971—1972, str. 319—330), Fedor Gradišnik je napisal Usodne posledice gostovanja celjskega dijaškega gledališča 1907 v Šentjurju pri Celju (Cejski zbornik 1969—1970, str. 377—398), Mirko Roš: Kulturna dejavnost akademske mladine v Celju 1907—1925 (Celjski zbornik 1971—1972, str. 273—294), Fran Roš: Srečko Puncer, njegovo življenje, delo in boj (Celjski zbornik 1971—1972, str. 209—271, z odlomki iz dnevnika).

Prekmurja v tem času se dotikajo dela Ivan Škafar: Kovačičevi spomini na Prekmursko iz leta 1893 (Casopis za zgodovino in narodopisje 6, 1970, str. 321—352, hrani jih rokopisni oddelek mariborske študijske knjižnice. Spomini dajejo neposreden vpogled v politične, kulturne, narodopisne ter šolske razmere v Prekmurju ob koncu 19. stoletja), Vanek Šiftar: Madžarizacija in prekmurski tisk v začetku XX. stoletja (Dialogi 6, 1970, str. 205—212 in 277—290), Ivan Škafar: Slovenska narodna zavest dr. Franca Ivanocyja in narodnostni pomen prekmurskega tiska v XX. stoletju (Dialogi 6, 1970, str. 463—479 in 554—573). O zamejskih Slovencih so pisali Feliks J. Bister: Usoda koroških Slovencev od začetka prve svetovne vojne do leta 1921 (Mladje 9-10, 1970, str. 155—175), Tone Zorn: Prizadevanja za uveljavitev slovenskega uradovanja v Podjuni v 90. letih preteklega stoletja (Kronika 19, 1971, str. 45—46), Pavel Strajn: Afera cerkvene zastave Sv. Cirila in Metoda pri Sv. Jakobu leta 1900 (Jadranski koledar 1970, str. 191—195). Izšli so faksimili originalnih rokopisov Pisma slovenske »moderne«, I-XLII, 1896—1901 (uredila Marja Boršnik, Ljubljana 1971, obsegajo medsebojno korespondenco Ketteja, Cankarja, Župančiča in Murna iz let 1896—1901).

68. Posebej o delavskem gibanju pred prvo svetovno vojno govore poleg splošnih pregledov, navedenih v 9. in 26. odstavku, naslednja dela: Dušan Kermavner: O stanju istoriografije socialdemokratskega perioda u Sloveniji (Prilozi za istoriju socializma 1967, str. 329—338), France Klopčič: Mali narodi in socializem (Zgodovinski časopis 26, 1972, str. 383—385, diskusija na moskovskem zgodovinskem kongresu o konceptih slovenskega nacionalnega vprašanja s strani slovenskih socialistov konec 19. in v začetku 20. stoletja), Ivan Stari: Slovensko delavstvo in predvojna socialistična stranka (Zaliv 22-23, 1970, str. 40—42, gre za ponatis članka iz Edinosti leta 1926), Teodoro Sala: Zabilješke o djelu i vremenu Giuseppine Martinuzzi (Labinska republika 1921. godine, Rijeka 1972, str. 109—117), Marija Kopitar-Cetina: Giuseppina Martinuzzi labinska revolucionarka (Labinska republika 1921. godine, Rijeka 1972, str. 81—108), Vlado Oštrič: Hrvatsko Primorje, Gorski Kotar, Rijeka i Istra u djelatnosti hrvatskih socialista 1892—1902 (Jadranski zbornik 8, 1970—1972, str. 305—333 govori tudi o Trstu), Tone Crnobori: Prva radnička društva u Istri (Labinska republika 1921. godine, Rijeka 1972, str. 35—56), Paolo Sema: La lotta in Istria 1890—1945 (Il movimento socialista e il partito comunista Italiano, la sezione di Pirano, Trieste 1971, 365 strani), Franc Rozman: Milan Sublic in njegovo socialistično delovanje (Kronika 20, 1972, str. 97—100), isti: Naši zapiski 1902—1914 (Prispevki za zgod. del. gibanja 11-12, 1971—1972, str. 187—198), France Klopčič: Slovenska socialna demokracija in makedonsko vprašanje pred prvo svetovno vojno (Prispevki za zgod. del. gibanja 11-12, 1971—1972, str. 281—294), Miroslav Kokalj: Vevški papirničarji v boju za svoje pravice 1842—1945 (Ljubljana 1970, 403 strani).

69. Nekatera dela so posvečena posebej posameznim osebam 19. in 20. stoletja: Marija Klun (Schw. Michaela): Fürstbischof Anton Martin Slomšek in Kärnten (Klagenfurt 1969, 222 strani), Pavel Strajn: Josip Godina Verdelski — Copov učenc (Zaliv 1969, str. 8—13), Rado L. Lencek: The Theme of the Greek Koine in the Concept of a Slavic Common Language and Matija Majar's Model (American contributions to the sixth international congress of Slavists, Prague 1968, August 7—13, vol. I: Linguistic contributions 1968, o Majarju piše tudi I. V. Čurkina — glej odstavke 60 in 64 te bibliografije), Franc Šrmpf: Oroslav Caf, slovenski sanskrtist, filolog in tragična osebnost (Dialogi 8, 1972, str. 498—515), Branko Marušič: Goriška Furlanija v delih Štefana Kociančiča (glej 64. odstavek). O Janezu Trdini je izšlo več prispevkov v Mengeškem zborniku II/1969 in sicer je napisal Vilko Novak Ljudsko življenje v delih Janeza Trdine (str. 44—62), Janez Logar: Janez Trdina kot popotnik in planinec (str. 32—43), Dušan Moravec: Janez Trdina (str. 14—31) in Anton Slodnjak: Govor ob odkritju spomenika Janezu Trdini v Mengšu 14. avgusta 1955 (str. 3—13). Na dunajski univerzi je obranil Josef Lukan disertacijo Franz Grafenauer 1860—1935. Abgeordneter der Kärntner Slowenen (Wien 1969, 406 strani tipkopisa). Dalje naj omenimo še dela Lida Bezlaj-Krevel (Kravell): K razvoju Cankarjevega nacionalnega programa v letih 1907—1913 (Srečanja 18, 1969, str. 31—36), Dušan Kermavner: O publicistu, advokatu in Cankarjevem mecenu dr. Karlu Slancu (Slavistična revija 17, 1969, str. 282—290), Feliks J. Bister: Dr. Anton Korošec (Mladje 12, 1972, str. 81—100), Balduin Saria: Die steirischen Vorfahrer des slowenischen Dichters und Generals Rudolf Maister (Blätter für Heimkunde 43, 1969, str. 127—131), že omenjeno delo Frana Roša o Srečku

Puncerju (odstavek 67), Josip Sedej: Dr. Frančišek Borgia Sedej, knezozadškof goriški in metropolit ilirski. Življenjepis (Zagreb 1971, 79 strani, z izvirki iz korespondence z dr. Primožičem 1915—1931); izšli so spominski Zapiski o Vekoslavu Špindlerju (Maribor, Celje 1969, 40 strani), ki jih je zbral in uredil Ciril Golouh. O dijaških letih Dragotina Hostnika je pisal Viktor Smolej (Zgodovinski časopis 24, 1970, str. 90—93).

70. Od spominov, ki so izšli v tem času in ki v glavnem zajemajo obdobje pred prvo svetovno vojno in po njej, naj omenimo: Janko Omahen: Obiski pri Ivanu Cankarju (Maribor 1969, 184 strani), Marica Zagar: Ivan Cankar v Trstu (Zaliv 1969, str. 5—7), Pavel Perko objavlja spomine na Ivana Tavčarja in Ivana Cankarja (Nova pot 22, 1970, str. 239—244) ter na Izidorja Cankarja (Nova pot 22, 1970, str. 505—510), Evgen Lovšin: Zupančičevi v Ljubljani od 1892 do 1935 (Jezik in slovstvo 15, 1969—70, str. 35—45), Stanko Majcen: Moji spomini na Antona Korošca (Most 29-30, 1971, str. 2—18), Vojeslav Mole: Iz knjige spominov (Ljubljana 1970, 560 strani), že omenjeno delo Frana Roša (odstavek 67) o Srečku Pučnerju, Pavla Hočevar: Pot se vije. Spomini (Trst 1969; 165 strani), Lavo Cermelj: Spomini na moja tržaška leta (Ljubljana 1969, 168 strani). V Zalivu 1970, 1971, 1972 se nadaljuje objava pisem Alojzija Resa Francetu Bevku. V Trinkovih koledarjih za leta 1968, 1969, 1970, 1974, 1975 je objavljeno nekaj korespondence Ivana Trinka. Ljudmila Bezljaj je objavila Dnevnik beneškega Slovenca (Jadranski koledar 1969, str. 117—126, gre za odlomek iz dnevnika Antona Cuffola, župnika v Lazah pri Podbonescu iz leta 1939), Franc Resman: Rod pod Jepo (Spomini Tratnikovega očeta iz Ledinc blizu Baškega jezera, zajema v glavnem obdobje med obema vojnama, posega pa tudi v čas pred prvo in po drugi svetovni vojni, izšlo v Celovcu 1971, 287 strani).

71. O političnih in nacionalnih problemih med prvo svetovno vojno glej Janko Pleterski: Prva odločitev Slovencev za Jugoslavijo. Politika na domačih tleh med vojno 1914—1918 (Ljubljana 1971, 324 strani), isti: Slovenci v politiki dunajskega dvora in vlade med prvo svetovno vojno (Zgodovinski časopis 24, 1970, str. 177—189), Lojze Ude: Deklaracijsko gibanje pri Slovencih (Zgodovinski časopis 24, 1970, str. 191—207, skrajšana verzija je izšla v Jugoslovenskom istorijskom časopisu 1971, 1-2, str. 73—82), Momčilo Zečević: Slovenska ljudska stranka i jugoslovensko ujedinenje 1917—1921. Od Majske deklaracije do Vidovdanskog ustava (Beograd 1973, 516 strani, odlomek Slovenska ljudska stranka prema najvažnijim pitanjima unutrašnjeg uredenja Kraljestva Srba, Hrvata i Slovenaca do marta 1919. godine, Istorija XX veka 12, 1972, str. 231—254), Tone Zorn: Nemški Volkstag v Velikovcu 9. julija 1918 in gibanje za majniško deklaracijo na južnem Koroškem (Kronika 17, 1969, str. 102—103).

72. Revue d'histoire moderne et contemporaine 16, 1969, prinaša 16 referatov in diskusijo z mednarodnega znanstvenega kolokvija o Evropi v novembru 1918, ki je bil v Reimsu 9.—11. novembra 1968 (glej poročilo F. Zwittera v Zgodovinskem časopisu 24, 1970, str. 283—285 s popravki tiskovnih napak v njegovem članku). O mednarodnem posvetovanju o razpadu habsburške monarhije in novi ureditvi Evrope (posvetovanje je bilo oktobra 1968 na Dunaju) je izdal avstrijski Vzhodni in jugovzhodni inštitut posebno publikacijo z velikim številom razprav Die Auflösung des Habsburgerreiches (Wien 1970, 556 strani), kjer je objavil Janko Pleterski razpravo Der Trialismus bei den Slowenen und die jugoslawische Einigung (str. 195—202). Z znanstvenega zborovanja ob 50-letnici razpada Austro-Ogrske (decembra 1968 v Zagrebu) je izšel zbornik predavanj in diskusijskih prispevkov z naslovom Naučni skup u povodu 50-godišnjice raspada Austro-Ugarske Monarhije i stvaranje jugoslavenske države (Zagreb 1969, 317 strani) med katerimi naj zlasti opozorimo na naslednje: Dragovan Sepić: Politika rušenja Austro-Ugarske i Južni Slaveni (str. 109—119), Janko Pleterski: Jugoslovanski problem pri Vseslovenski ljudski stranki do leta 1917 (str. 121—130), Dragoslav Janković: O Niškoj deklaraciji 1914 (str. 131—140), Lojze Ude: Deklaracijsko gibanje na Slovenskem (str. 141—157 ponatis v knjigi Lojze Ude: Slovenci in jugoslovanska skupnost (Maribor 1972, str. 86—117), Milorad Ekmečić: Stavovi Nikole Pašića prema američkim planovima pretvaranja Austro-Ugarske u federativnu državu (str. 159—171), Vlado Strugar: Jugoslovanska socijaldemokratija o ujedinenju svojih naroda (str. 227—249), Andrej Mitrović: Italija i stvaranje Jugoslavije 1918. godine (str. 263—273), Fran Zwitter: O razvoju trializma v okviru Habsburške monarhije (str. 289—291). Poročilo o tem zborovanju je podal Fran Zwitter (Zgodovinski časopis 24, 1970, str.

285—287). Isti je objavil: Prezrta obletnica (Prostor in čas 1, 1969, str. 73—76). Sicer pa so o tej problematiki izšla še dela: Dragoslav Janković: Niška deklaracija (Nastajanje programa jugoslovenskog ujedinjenja u Srbiji 1914. godine, Istorija XX veka 10, 1969, str. 7—72), Dobrovoljci u ratovima 1912—1918, Doživljaji i sećanja I (Beograd 1971, 409 strani), zbornik prinaša tudi slovenske prispevke, ki pa so vsi le odlomki iz knjige Dobrovoljci kladivarji Jugoslavije, ki je izšla 1936. leta, Ante Kovač poroča o časopisu Slovenski jug, ki je izhajal v Odesi 1916—1918, str. 191—194), Anton Adalbert Klein: War Osterreich-Ungarn zum Untergang bestimmt? (Zeitschrift des Hist. Vereines für Steiermark 61, 1970, str. 7—25, govori tudi o slovenskem problemu), Dragovan Šepić: Italija, saveznici i jugoslavensko pitanje 1914—1918 (Zagreb 1970, 431 strani). Posebej o londonskem paktu glej dela, ki jih je napisal Mario Toscano in jih navaja Istorijski glasnik 1969, št. 1, str. 120—121 in Rivista di studi politici internazionali, ottobre—dicembre 1968, ter prispevek Branka Marušića: Lenin o londonskem paktu iz leta 1915 (Srećanja 23—24, 1970, str. 12—13). Dragovan Šepić je prispeval še razpravi Jadranska dilema talijanske politike 1917. godine (Pomorski zbornik 7, 1969, str. 625—654) in, Slovenci i jadransko pitanje u prvom svjetskom ratu (Zgodovinski časopis 23, 1969, str. 257—273, slovenski prevod je bil objavljen v Goriških srećanjih 15—16, 1968 in je že omenjen v naši bibliografiji za leta 1963—68, odstavek 57). Tone Zorn: Epizoda iz italijansko-jugoslovenskih odnosov med prvo svetovno vojno (Srećanja 21—22, 1969, str. 66—67), Milada Paulová: K problematice česko-jihoslovanské spolupráce za první světové války (v publikaciji Československo a Juhoslávia 1968, str. 181—190), Ljubo Leontić: Jugoslovenski odbor u Londonu i Jugoslovenska ujedinjena omladina (Jugoslovenski istorijski časopis 1972, 3—4, str. 107—154), Zvonimir Passek: Prilog bibliografiji o Jugoslavenskom odboru u Londonu (Radovi Arhiva Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, 1, 1972, str. 33—45); isti: Bilješke sa sjednica Jugoslavenske političke emigracije iz 1915. i 1916. godine (Radovi Arhiva Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti 1, 1972, str. 47—85). Izšli so Spomini člana Jugoslovenskoga odbora Ivana Meštrovića (Ljubljana 1971, 526 strani) in Zapisi Dra Josipa Smodlake (Zagreb 1972, 142 strani, ki govore o Slovencih predvsem v zvezi z nastankom majniške deklaracije, ustanovitvijo Kraljevine SHS 1918, prvo jugoslovensko vlado in problemom meja po prvi svetovni vojni). Mijo Mirković je napisal razpravo Verski vid jugoslovenskog pitanja u toku prvog svetovskog rata (Istorija XX veka, 12, 1972, str. 131—144), Dragoljub R. Živojinović: Amerika, Italija i postanak Jugoslavije 1917—1919. (Beograd 1970, 305 strani, glej oceno Andreja Mitrovića Velike sile i postanak jugoslovenske države kao istoriografska tema, Istorijski glasnik 1970, 1—2, str. 243—251), Hugh Seton-Watson: Robert William Seton-Watson i jugoslavensko pitanje (Časopis za suvremenu povijest 2, 1970, str. 75—97), Vlado Strugar: Jugoslovenske socijaldemokratske stranke 1914—1918 (Zagreb 1963, 322 strani), France Klopčič: Protivojno stališče Slovenske socijalnodemokratske stranke leta 1914 in 1915 (Zgodovinski časopis 24, 1970, str. 53—75), Tone Zorn: Odmev zimmerwaldske konference v Avstro-Ogrski (Prispevki za zgod. del. gibanja 11—12, 1971—1972, str. 359—360), Bogdan Krizman: Ugovor o primirju savezničkih i udruženih sila s Austro-Ugarskom 3. 11. 1918 (Pomorski zbornik 7, 1969, str. 655—688). Dušan Kermavner je izdal knjigo Ivan Cankar in slovenska politika leta 1918 (Ljubljana 1968, 265 strani) z dodatkom O slovenski socialni demokraciji med vojno 1914—1918 (str. 207—260), ki se nanaša na Goluhove spomine. K tej knjigi je začel Fran Zwitter obsežno diskusijo o njenih osnovnih tezah (glej Zlom avstromarksizma pri Slovencih, Zgodovinski časopis 26, 1972, str. 103—158). H Kermavnerjevi knjigi se je oglasil tudi Joža Vilfan s člankom Kdo ima prav, Ivan Cankar ali Dušan Kermavner (Obala 2, 1969, str. 1—5). Dušan Kermavner je napisal še O posegu Ivana Cankarja v slovensko politiko leta 1918 (Zgodovinski časopis 23, 1969, str. 89—100), Marica Žagar se v prispevku Ivan Cankar v Trstu spominja let 1918 (Zaliv 1969, str. 5—7). Na vojni čas se nanašajo še dela Dušan Kermavner: O številu slovenskih justificarancev v prvi svetovni vojni (Zgodovinski časopis 24, 1970, str. 93—97), Hamdija Kapidžić: O djelovanju dra A. Korošca u Parizu novembra 1918 godine (Godišnjak Društva istoričara BiH 17, 1966—1967, str. 427—429), Tone Zorn: Iz korespondence dr. Janka Brejca (Kronika 19, 1971, str. 43—44; objavlja pismo, ki ga je 2. 11. 1918 pisal dr. I. Susteršič Brejcu in nanj nanašajoče se Brejčevo pismo Škrbcu z dne 15. 3. 1922), France Štukl: Konfinacija slikarja Ferda Vesela (Kronika 20, 1972, str. 177), M. Belošević: Uloga Ljudevita Pivka u talijanskom napadu kod Karčana 17. septembra 1917. godine

(Vojnoistorijski glasnik 2, 1969, str. 231—240), Hamdija Kapidžić: Veze Austro-ugarske Vrhovne komande i narodnih vijeća u vrijeme raspada Habsburške monarhije (Godišnjak Društva istoričara BiH 17, 1966—1967, str. 9—21), Jovan Vasiljević: Kako su Jugosloveni izgubili austrougarsku flotu (Pomorski zbornik 7, 1969, str. 689—715), Camilo Medeot: Storie di preti Isontini internati nel 1915 (Quaderno di »Iniziativa Isontina«, Gorizia 1969, 306 strani; prikazuje usodo duhovnikov v goriški nadškofiji, ki jih je zajel val vojne na soški fronti). Isti avtor je napisal tudi Studenti Giuliani e Trentini nell'Atene Morava (Kromeriž), Gorizia 1971, 104 strani, kjer obravnava begunsko šolstvo. V Gorici je izšla knjiga Gorizia e l'Isontino nel 1915. Testimonianze inedite di Carlo Luigi Bozzi — Marino di Bert — Alfredo Fantuzzi — Biagio Marin — Luigi Zoffi, Raccolte e coordinate da Carlo Luigi Bozzi per il cinquantenario dell'entrata in guerra (133 strani). Za problematiko Trsta glej publikacijo Trieste Ottobre—Novembre 1918. Raccolta di documenti del tempo a cura di Salvatore Francesco Romano (Trieste 1968, zv. 1, 2, 3; 167, 174 in 245 strani. Gradivo so zbrali Ennio Maserati, Roberto Meneghetti, Samo Pahor); oceno o njej je napisala Milica Kacin-Wohinz v Prispevkih za zgod. del. gibanja 1971—1972.

72. O uporih med slovenskimi vojaki je omeniti Bernard Stulli: Revolucionarni pokreti mornara 1918 (Zagreb 1968, 161 strani), J. Matl: Die slawische propagandistische Widerstands- und Untergrundbewegung gegen das Habsburgerreich seit 1917 (Österr. Militerzeitschrift, Sonderheft 1967), Lojze Ude: Upori slovenskega vojaštva v avstro-ogrski armadi (Zgodovinski časopis 23, 1969, str. 185—205 in v knjigi Slovenci in jugoslovanska skupnost (Maribor 1972, str. 118—142).

73. O Slovincih in Jugoslovanih v Rusiji je izšel zbornik Jugoslovani v Oktobru. Zbornik spominov udeležencev oktobrske revolucije in državljanske vojne v Rusiji (1917—1921) (Ljubljana 1969, 789 strani), ki ga je uredil France Klopčič. Spomini so iz vrst Slovencev, Hrvatov in Srbov iz nekdanje Avstro-Ogrske. Bogumil Hrabak je napisal Komunistička partija (boljševika) Srba, Hrvata i Slovenaca (Jugoslovanski istorijski časopis 1969, 1-2, str. 7—27), polemiko s tem člankom predstavlja Nikola Popović: Komunistička partija (boljševika) Srba, Hrvata i Slovenaca (Istorijski glasnik 1970, 1-2, str. 235—242), dalje naj omenimo Josip Demarin: Naši ljudi — učesnici oktobarske revolucije (Jadranski zbornik 7, 1966—1969, str. 327—356), isti: Saopćenje o našim ljudima iz Istre i hrvatskog Primorja — učesnicima oktobarske revolucije (Labinska republika 1921. godine, Rijeka 1972, str. 363—382), Stanislava Koprivica-Oštrić: Novija jugoslavenska historiografija o komunističkoj organizaciji Jugoslavena u Sovjetskoj Rusiji 1918—1921 (Časopis za suvremenu povijest 2, 1970, br. 1, str. 174—185). O Pavlu Golii v Rusiji glej France Klopčič: Nešarmantna storija (Prostor in čas 1972, str. 52—53). V zborniku Dobrovoljci u ratovima 1912—1918. Doživljaji i sećanja I (Beograd 1971, 408 strani) sodelujejo od Slovencev E. Turk (5 prispevkov), V. Fabjančić in J. Jeras. Bogumil Hrabak je objavil delo: Dolazak organizovanih povratnika iz Sovjetske Rusije u Jugoslaviju 1918—1919 godine (Zbornik Historijskog instituta Slavonije 4, 1966, str. 239—281), Nikola Popović pa razpravo Jugoslovanska centralna komunistička organizacija u Rusiji 1918—1921 (Prilozi za istoriju socializma 5, 1968, str. 237—318). Vladimir Gačnik je napisal članek Prvi slovenski »Nanos«. S 97. polkom v Ukrajini leta 1918 (Jadranski koledar 1972, str. 182—187). France Klopčič je objavil Gradivo za bibliografijo slovenskega in srbohrvatskega komunističnega tiska v sovjetski Rusiji v letih 1918—1921 (Prispevki za zgodovino delavskega gibanja 8-9, 1968—1969, str. 1—11).

74. Vojaško in spominsko stran prve svetovne vojne obravnavajo Franc Arnejc: Od Dnjestra do Piave. Spomini iz prve svetovne vojne (Celovec 1970, 132 strani), Andrej Pagon Ogarev: Pri Kobaridu leta 1917 (Trst 1972, 48 strani, dopolnjeni in popravljani ponatis iz Primorskega dnevnika, sestavljeno po literaturi in spominih s pripombami Iva Juvančiča), Ivo Juvančič: Tudi v gorah se je prelamljala zgodovina. Maršal Erwin Rommel ob oktobrskem prodoru leta 1917 na Tolminskem in v Beneški Sloveniji (Planinski vestnik 1972, str. 502—508).

75. K delu Franca Zadravca Oktobrska revolucija in slovenska literatura (1968) daje popravke in dopolnila Aleksander Skaza (Jezik in slovstvo 14, 1969, str. 89—92). Izšla je publikacija Julij Titl: Murska republika 1919 (Murska Sobota 1970, 151 strani).

76. Za vprašanje meja po prvi svetovni vojni je izšla vrsta del: Maks Snuderl: Boji za severno mejo Slovenije in Jugoslavije (Prešernov koledar 1969, str. 35—44),

Lojze Ude: Šnuderlove Osvobodjene meje z zgodovinskega vidika (Dialogi 5, 1969, str. 710—715), Mirko Roš: Boji za severno mejo 1918—1919 (Dialogi 5, 1969, str. 155—160), Janez Svajcar: Boji za severno mejo (Borec 1970, str. 538—545), Tone Zorn: Donesek k vprašanju Slovenske Štajerske leta 1919 (Dialogi 6, 1970, str. 888—889), Oton Vreča: Moja udeležba v bojih na severni meji 1918/1919 (Kronika 17, 1969, str. 104—106), Balduin Saria: Die steirischen Vorfahrer des slowenischen Dichters und Generals Rudolf Maister (Blätter für Heimatkunde 43, 1969, str. 127—131). Dva popravka k Malenškoveemu in Gračnarjevemu članku, navedenem v Bibliografiji 1963—1968 prinašajo Dialogi 5, 1969, str. 160. Spomine na prekratno dobo v letu 1918 Cirila Skvarča in Franja Kristana glej v Dialogih 5, 1969 (str. 72—76). Benedikt Zeilhofer je napisal: Zasedba Obmurja in boji za Radgono leta 1918—1919 (Dialogi 5, 1969, str. 76—86). Za vprašanje Koroške so izšla dela: Claudia Kromer: Italien und die Frage Kärnten 1919 bis 1920 (v zborniku Südkärnten, Klagenfurt 1970, str. 67—82), Tone Zorn: Sherman Miles in Koroška januarja in februarja 1919 (Dialogi 6, 1970, str. 685—685), isti: Iz avstrijsko-jugoslovanskih pogajanj v Celovcu maja 1919 (Kronika 17, 1969, str. 28—29), Claudia Kromer: Die Vereinigten Staaten von Amerika und die Frage Kärnten 1918—1920 (Klagenfurt 1970, 269 strani, Carinthia I, 160, 1970, oceno je napisal Bogo Grafenauer v Zgodovinskem časopisu 25, 1971, str. 319—328), Wilhelm Neumann: dve knjigi: Kärnten, 1918—1920. Ereignisse — Dokumente — Bilder (Klagenfurt 1970, 142 strani), isti: Abwehrkampf und Volksabstimmung in Kärnten 1918—1920. Legenden und Tatsachen (Klagenfurt 1970, 154 strani, oceno je napisal Bogo Grafenauer, Zgodovinski časopis 25, 1971, str. 328—335), Hans Steinacher: In Kärntens Freiheitskampf (Klagenfurt 1970, popravljene ponatis spominov, ocena Toneta Zorna, Zgodovinski časopis 25, 1971, str. 338—339), Hanns Haas: Kärntner Abwehrkampf — eine Geschichtsfälschung (Neues Forum, Dezember 1972, str. 45—49), Erwin Steinböck: Die Verluste im Kärntner Abwehrkampf (Carinthia I, 160, 1970, str. III—XXXII s seznamom padlih na avstrijski strani in statističnimi podatki), isti: Die Kämpfe im Raum Völkermarkt 1918/1919 (Wien 1969, 48 strani, glej oceno Lojzeta Ude ta Zgodovinskem časopisu 25, 1971, str. 331—335), Lojze Ude: Težave koroškega prostovoljca v zaledju. Nekaj spominov ob 50-letnici bojev za našo severno mejo (Koledar Mohorjeve družbe 1969, str. 99—101), isti: Boji v Rožu in Ziljski dolini leta 1918/19 (Jeklo in ljudje, Jeseniški zbornik II, str. 115—186), Ervin Mejak: Celjani v bojih za severno mejo 1918—19 (Dialogi 5, 1969, str. 62—72), Karl Fritz: Die Arbeitsstelle Rosegg des Kärntner Heimatdienstes im Jahre 1920 (Neues aus Alt-Villach 6, 1969, str. 249—257), Joško Hudl: Iz predplebiscitnih in plebiscitnih dni (Dialogi 6, 1970, str. 685—691, 781—789, 881—887, objavlja gradivo, ki ga je zbral za koroških farnih kronikah), Tone Zorn: Iz dejavnosti Narodnega sveta za Koroško pred plebiscitom v letih 1919—1920 (Kronika 18, 1970, str. 44—45), isti: Iz problematike jugoslovanske uprave na Koroškem pred plebiscitom leta 1920 (Kronika 18, 1970, str. 89—96). Izšla je posebna publikacija Koroški plebiscit (Ljubljana 1970, 564 strani), ki so jo uredili J. Pleterski, L. Ude in T. Zorn in v kateri so objavljeni članki: Fran Zwitter: Etnične in družbene osnove koroškega vprašanja (str. 7—36), Janko Pleterski: Slovenska Koroška pred prvo svetovno vojno (str. 37—71, pregled, ki začenja z letom 1848), isti: Koroški Slovenci med prvo svetovno vojno (str. 73—130), Lojze Ude: Vojaški boji na Koroškem v letu 1918/1919 (str. 131—214), Janko Pleterski: O prvinah in značaju plebiscitne odločitve (str. 215—270), Julij Felaher: Slovenska zahodna Ziljska dolina v prevratnih dneh 1918—1919. Zgodovinska resnica o 24. novembru 1918 v Št. Štefanu (str. 271—282), Tone Zorn: Prispevek k vprašanju jugoslovanske uprave v plebiscitni coni A (str. 283—293), Bogo Grafenauer: Slovenska Koroška v diplomatski igri leta 1919. (Vprašanje jugoslovansko-avstrijske meje na pariški mirovni konferenci, str. 295—378), Ivan Tomšič: Problemi sodobnega meddržavnega plebiscita in koroški plebiscit leta 1920 (str. 379—435), Drago Druškovič: Različnost dveh pisateljskih sporočil. Dve reprezentativni upodobitvi v romanih po snovi o koroškem spopadu pred petdesetimi leti (str. 437—506, primerjava romana Požganica, ki ga je napisal Prežihov Voranc, in romana Patriot, ki ga je napisal Josef Friedrich Perkonig), Tone Zorn: Koroški Slovenci v letih 1920—1930 (str. 507—547), isti: Tiskani viri in literatura o koroškem plebiscitnem obdobju (str. 549—560, bibliographie raisonnée). H knjigi Koroški plebiscit glej oceno Theodora Veiterja v Der Donauraum 1971, str. 170—172. Vrsta podatkov o koroški problematiki je zajeta v publikaciji Koroška in Koroški Slovenci (Maribor 1971), ki jo navajamo v lokalnem delu te bibliografije; tu naj iz nje omenimo le dva prispevka: Janko Pleterski:

Koroški Slovenci in plebiscit (str. 168—181) in Lojze Ude: Boji na Koroškem leta 1918—1919 (str. 182—191). Ponovno opozarjamo na že omenjeno delo Feliksa J. Bistra: Usoda koroških Slovencev... (glej odstavek 67). V Carinthii I, 160 (1970, str. 278—279) je objavljeno poročilo Alberta Petra-Pirkhama o razglasitvi rezultata plebiscita 13. 10. 1920. Tone Zorn je podal poročilo o novejši literaturi pod naslovom Koroška publicistika in plebiscit (Zgodovinski časopis 25, 1971, str. 335—338), isti je prispeval tudi Iz poročil avstrijskega predstavnika v plebiscitni komisiji leta 1920 (Zgodovinski časopis 26, 1972, str. 99—101). Janko Pleterski je za 6. seminar slovenskega jezika, literature in kulture (Ljubljana 1970) pripravil članek Slovenci in plebiscit na Koroškem (str. 1—9), pod psevdonimom J. Obdravski pa je objavil Pogled na glasovanje pred 50 leti (Koroški koledar 1970, str. 36—46). V zvezi s plebiscitom naj omenimo še Lojze Ude: K 50-letnici koroškega plebiscita (Koledar Mohorjeve družbe 1970, str. 95—97), Franjo Lubej: Spomin na koroški plebiscit (Borec 1970, str. 799—805). Problema meja po prvi svetovni vojni se dotikajo tudi Zapisi Dra Josipa Smodlake (Zagreb 1972, 142 strani), Andrej Mitrovič: Jugoslavija na konferenciji mira 1919—1920 (Beograd 1969, 288 strani; govori o sestavi in delu jugoslovanske delegacije), Marko Žigmund: Istorijat arhivskog fonda »Delegacija Kraljevine SHS na konferenciji mira 1919—1920«, njegovo sređivanje i rekonstrukcija (Arhivist 18, 1968, str. 118—129), Bogdan Krizman: Vanjskopolitički položaj Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca godine 1919 (Časopis za suvremenu povijest 2, 1970, br. 1, str. 23—60), Ljiljana Aleksić: Francusko javno mnjenje i Jadransko pitanje na Konferenciji mira do potpisivanja Versajskog ugovora 28. juna 1919. godine (Istorija XX veka. Zbornik radova 12, 1972, str. 255—293), Dragan R. Živojinović: Velika Britanija i rapalski ugovor 1920. godine (Istorijski časopis 18, 1971, str. 393—416).

77. O našem ozemlju pod Italijo med obema vojnama so pisali: Elio Apih: Italia, fascismo e antifascismo nella Venezia Giulia, 1918—1945 (Bari 1966, 480 strani, glej oceno Iva Juvančiča v Prispevkih za zgod. del. gibanja 8-9, 1968—1969, str. 294—310), Srečko Vilhar: Primorski Slovenci in nacionalno vprašanje v obdobju 1918—1945 (Obala 10-11, 1971, str. 23—34), k temu glej članek Silvio Fatur: Zakaj molk o organizaciji TIGR in Tigrovcih (Obala 13, 1972, str. 26—33). Ivo Juvančič: Odnos primorskih Slovencev do Italije in stare Jugoslavije (Srečanja 19, 1969, str. 40—50), Paolo Sema: La lotta in Istria 1890—1945. Il movimento socialista e il partito comunista Italiano, la sezione di Pirano (Trieste 1971, 365 strani). Zbornik Labinska republika 1921. godine (Rijeka 1972, 410 strani) objavlja več člankov iz zgodovine Istre, zlasti njenega delavskega gibanja pred prvo svetovno vojno in po njej, tu je objavljen tudi članek Jura Medarića: Ekonomski i socialni odnosi u Istri 1918—1923. godine (str. 191—208). V odstavku 71 navedena publikacija dokumentov Trieste Ottobre—Novembre 1918 (Milano 1968) obravnava tudi prvo (novembrsko) obdobje italijanske okupacije. G. Conetti piše o La questione nazionale a Trieste nel 1918 (Relazioni internazionali 33, 11, 1969). Obsežno delo je Milica Kacin-Wohinz: Primorski Slovenci pod italijansko zasedbo 1918—1921 (Maribor—Trst 1972, 469 strani). Zbornik Fascismo — guerra — resistenza (Lotte politiche e sociali nel Friuli-Venezia Giulia 1918—1945, Trieste 1969, 451 strani) objavlja dve razpravi o nastanku fašizma, kmečkem vprašanju in katoliškem gibanju v Furlaniji po prvi svetovni vojni ter več razprav iz obdobja druge svetovne vojne; tu je objavljena tudi razprava Claudio Silvestri: Storia del fascio di Trieste dalla origini alla conquista del potere 1919—1922 (str. 13—99). Zgodovino Goriške od konca vojne do 1924, slovensko katoliško gibanje in Faiduttijevu združništvo opisuje Camilo Medeot: I cattolici del Friuli Orientale nel primo dopoguerra (Quaderno di Iniziatiava Isontina, Gorizia 1972, 285 strani). Vjekoslav Bratulić je opisal Političke stranke u Istri 1918—1925. godine (Labinska republika 1921. godine, Rijeka 1972, str. 155—190), Milica Kacin-Wohinz: Internacija Slovencev in Hrvatov iz Julijske krajine po prvi svetovni vojni (Srečanja 21-22, 1969, str. 16—19), Dušan Nećak: Pisarna za zasedeno ozemlje (Kronika 20, 1972, str. 101—106), isti: Položaj na Slovenskem Primorju v luči Pisanre za zasedeno ozemlje od novembra 1918 do novembra 1920 (Kronika 20, 1972, str. 158—162), Claudio Silvestri: Prva fašistična organizacija v Istri (Obala 10-11, 1971, str. 11—17), Lavo Čermelj: Ob petdesetletnici požiga Narodnega doma v Trstu (Kronika 18, 1970, str. 97—104), Milica Kacin-Wohinz: Revolucionarni elementi v delavskem gibanju Julijske krajine v letu 1920 (Obala 9, 1971, str. 10—17), ista: Revolucionarno gibanje v Julijski krajini v letih 1920 in 1921 (Labinska republika 1921. godine, Rijeka 1972, str. 223—248), Vid Vremec: Marežjanski upor v spominih

starih revolucionarjev (Obala 2, 1969, str. 38—42), Janez Kramar: Goloroki nad fašiste. Ob 50. letnici upora v Marezigah (Delo, 16. maja 1971), Ivo Juvančič: Primorska duhovščina pod Italijo (Srečanja 23-24, 1970, str. 33—36, opisuje leto 1920), Vjekoslav Bratulić: Deklaracija zastupnika »Jugoslavenske narodne stranke« u talijanskem parlamentu 21. VI 1921 (Jadranski zbornik 8, 1970—72, str. 235—256). Srečanja (18, 1969, str. 6—17) objavljajo ponatis govora Josipa Tuntarja v rimskem parlamentu 30. 6. 1921. Milko Škrap je napisal knjižico Uporna mladina. Prispevek k zgodovini borbe slovenske tržaške mladine za narodni obstoj pod fašistično Italijo (Trst 1971, 203 strani). Knjižica Bazovica 6. IX. 1930—6. IX. 1970 (Trst 1970, 47 strani) je v glavnem spominskega značaja. Janez Kramar je napisal članek Leto 1952 — revolucionarno leto slovenske Istre (Obala 1, 1969, str. 27—33 in 2, 1969, str. 43—47). Metod Mikuž v razpravi Boji za pravico samoodločbe na Primorskem od kapitulacije Italije do začetka maja 1945 (Zgodovinski časopis 23, 1969, str. 101—156) govori v začetku tudi o predvojnem obdobju in znani izjavi treh komunističnih strank aprila 1934. Teodoro Sala je v zgoraj omenjenem zborniku Fascismo — guerra — resistenza opisal Opinione pubblica e lotta politica a Trieste dalla »non belligeranza« alla »guerra parallela« 1939—1941 (str. 217—267). Po publikaciji dokumentov Aula IV (Roma 1961), je objavil Primorski dnevnik 1969 in izdal v posebni publikaciji Vsi procesi proti Slovincem in Hrvatom ter drugim antifašistom iz Julijske krajine pred fašističnim posebnim tribunalom 1927—1943 (Trst 1970, 126 strani) podatke o vseh procesih proti Slovincem in Hrvatom z nekaterimi dopolnili. O drugem tržaškem procesu sta pisala France Škerl (Zgodovinski časopis 25, 1971, str. 31—45) in Milica Kacin-Wohinz: Ob trideseti obletnici drugega tržaškega procesa (Borec 1971, str. 721—739). O tisku na Primorskem v tem času glej v 34. odstavku navedena dela, o šolstvu Demarinovo delo, navedeno v 16. odstavku. Fran Juriševič je opisal združno gibanje na Goriškem med dvema vojnama (Jadranski koledar 1970, str. 105—112) in pisal o hranilnicah v Marezigah (Obala 8, 1971, str. 20—22), Kubedu in Kopru (Obala 10-11, 1974, str. 43—47). Ivo Juvančič je pisal o italijanski kolonizaciji kmečke posesti v Julijski krajini in Ente nazionale per le tre Venezie ter NOB (Srečanja 32, 1971, str. 216—217). Brošura Stanislava Renka Kje prebivamo in koliko nas je Slovincem v Italiji (Trst 1971, 29 strani) govori tudi o obdobju med obema vojnama. V publikaciji Pokrajinski arhiv v Novi Gorici (Nova Gorica 1972, 124 strani) je S. Murovec pisal o upravno političnih spremembah na območju severno-primorskih občin (str. 53—121). O Klementu Jugu in primorskem antifašizmu je pisal Branko Marušič (Planinski vestnik 1971, str. 305—310), v polemiki z njim pa Dušan Kermavner: Od političnega mita nazaj k stvarnosti okrog Klementa Juga (Planinski vestnik 1972, str. 60—66). O Jožetu Srebrniču sta pisala spomine Giovanni Padoan-Vanni (Srečanja 32, 1971, str. 207—209) in Dušan Kermavner (Srečanja 19, 1969, str. 16—19), o Pinku Tomazičju Tone Abram (Zaliv 1971, str. 295—303), o Uliksu Stangerju Albert Rejec (Jadranski koledar 1971, str. 187—193), o Josipu Ličanu, Filipu Terčelju, Andreju Pavlici in drugih pa Anton Kacin v tržaški Mladiki, o nadškofu Alojziju Fogarju Rudolf Klinec (Koledar Goriške Mohorjeve družbe za leto 1972, str. 135—155). O nadškofu Sedeju je napisal Josip Sedej knjižico Dr. Frančišek Borgia Sedej, knezoškof goriški in metropolit ilirski (Zagreb 1971, 79 strani) z izvlečki iz njegove korespondence z dr. Primožičem (1915—1931), Milica Kacin-Wohinz pa je objavila nekaj dokumentov o njegovem preganjanju (Idrijski razgledi 15, 1970, str. 135—145). Nekaj pisem nadškofa Sedeja in škofa Karlina iz let 1888, 1923—1926 je objavil Anton Kacin v Koledarju Goriške Mohorjeve družbe za leto 1972 (str. 96—99). Ljudmila Bezljaj je objavila odlomek iz dnevnika Antona Cuffola, župnika v Lazah pri Podbonescu iz leta 1939 (Jadranski koledar 1969, str. 117—126). Knjiga Huberta Močnika Spomini in izkustva (Gorica 1971, 260 strani) se nanaša na čas pred prvo svetovno vojno, med njo, na čas med obema vojnama in po letu 1945. Lavo Čermelj je kot nadaljevanje spominov na tržaška leta napisal spominsko delo Med prvim in drugim tržaškim procesom (Ljubljana 1972, 243 strani), ki obravnava čas od jeseni 1929 do 1944. Vjekoslav Ladavac je objavil spomine na delo organizacije Tigr leta 1929 (Pazinski memorijal 1971, str. 103—163). Spomine na mladost je objavil do leta 1928 Franc Kurinčič (Slovenski izseljenski koledar 18, 1971, str. 162—167).

78. V posredni zvezi s Primorsko sta deli Franjo Debeuc: Istarska emigracija u Jugoslaviji između dva svjetska rata (Pazinski memorijal 1971, str. 165—182) in Srečko Vilhar—Albert Klun: Primorski Slovenci in istrski Hrvati v italijanskih kolonijah pred drugo svetovno vojno (Jadranski koledar 1971, str. 219—241).

79. O koroški problematiki med obema vojnama so pisali: Tone Zorn: Med plebiscitom in napadom na Jugoslavijo (Vestnik koroških partizanov 5, 1972, str. 1—44, govori o nemških pogledih na koroško vprašanje, nemških političnih organizacijah, o avstrijskih političnih strankah na Koroškem in o koroških Slovencih), Theodor Veiter v že omenjenem delu *Das Recht der Volksgruppen und Sprachminderheiten in Österreich* (Wien 1970, 890 strani, prikazuje koroške in štajerske Slovence v Avstriji), Feliks J. Bister podaja oceno Veiterjeve knjige (Veiter in koroški Slovenci, Mladje 11, 1972, str. 63—82), Valentin Inzko je napisal Koroški Slovenci v evropskem prostoru. Idejno-politična študija (Celovec 1970, 103 strani, uvodni del se nanaša na koroške Slovence od plebiscita do druge svetovne vojne). Dalje naj omenimo: Tone Zorn: Iz germanizacijskih prizadevanj na Koroškem med obema vojnama (Zgodovinski časopis 24, 1970, str. 98—99), Julij Felaher: »Deutscher Schulverein-Südmärk« in njegovi nasledniki v drugi avstrijski republiki (izšlo anonimno v Vestniku koroških partizanov 4, 1971, str. 40—55, je ponatis iz Slovenskega vestnika 1960), Tone Zorn: Stališča koroških strank glede kulturne avtonomije za koroške Slovence v letih 1925—1968 (Zgodovinski časopis 25, 1971, str. 271—278), isti: Iz problematike kulturne avtonomije za slovensko skupnost na Koroškem v letih po plebiscitu (Koroški koledar 1972, str. 97—100), isti: Še nekaj podatkov o kulturni avtonomiji za koroške Slovence v dvajsetih letih (Kronika 20, 1972, str. 107—109), Erwin Steinböck: Die Verhandlungen zwischen den Nationalsozialisten und jugoslawischen Stellen vor dem Juli-putsch 1934 (Österreich in Geschichte und Literatur, 12, 1968, str. 533—538), Karl Stuhlpfarrer: Germanisierung in Kärnten. 50 Jahre antislovenische Politik (Neues Forum, Dezember 1972, str. 39—43) in drugi članki v isti številki te revije, Tone Zorn: Koroško utrakvistično šolstvo tik pred anšlusom leta 1938 (Vestnik koroških partizanov 5, 1972, št. 1, str. 14—20), isti: Iz povojnih spomenic koroških Slovencev (Borec 1972, str. 618—621, povzeti so tudi podatki o medvojnem nacizmu), isti: Koroški Slovenci med anšlusom in napadom na Jugoslavijo (Borec 1972, str. 341—351). Glej tudi prispevka T. Zorna v zbornikih Koroški plebiscit in Koroška in koroški Slovenci (odstavek 76) in njegovo bibliografijo o Koroški (odstavek 2).

80. Na slovensko prebivalstvo severno od današnje štajerske avstrijsko-jugoslovanske meje, zlasti na vasi v radgonski okolici se nanaša Tone Zorn: Prispevek k ljudskemu štetju 1939. leta: na Zgornjem Štajerskem (Casopis za zgodovino in narodopisje 7, 1971, str. 329—335).

81. O Slovencih v času 1918—1941 v okviru stare Jugoslavije so pisali: Lojze Ude: Slovenci in jugoslovanska skupnost (Maribor 1972, 392 strani), M. Stiplovšek in Jože Zontar o virih in njih objavljanju (glej odstavek 8), Branislav Gligoričević: Nastanek Zakona o zaščiti javne bezbednosti i poretka u državi (Istorija XX veka, 10, 1969, str. 247—282), Franjo Tuđman: Slom vidovdanskog parlamentarnog centralizma i državno-politička kriza Kraljevine SHS (Hrvatski znanstveni zbornik 1, 1971, str. 51—114), Todor Stojkov: Opozicija u vreme šestojanuarske diktature 1929—1935 (Beograd 1969, 356 strani), Vuk Vinaver: Promene u jugoslovenskoj spolnoj politici 1927—1934. u vezi sa nacionalnim pitanjem (Istorijski glasnik 2, 1969, str. 115—134). Delo J. B. Hoptnerja Jugoslavia in Crisis 1934—1941 (New York, London 1962) je izšlo tudi v srbohrvaškem prevodu Jugoslavija u krizi 1934—1941 (New York, London, 449 strani). Hoptnerjevim tezam oporeka Kruno Meneghelli-Dinčić: La politique étrangère de la Yougoslavie (1934—1941) v Revue d'histoire de la deuxième guerre mondiale 58, 1965, str. 57—66). Informativen članek je France Škerl: Kako je propadla stara Jugoslavija. Ob tridesetletnici marčnih dni 1941 (Prešernov koledar 1971, str. 73—90). Tone Zorn je napisal več člankov in razprav: Nejugoslovanski Nemci v dravski banovini leta 1931 (Kronika 19, 1971, str. 88—92), Narodnostni podatki kočevskega območja po podatkih narodnega katastra iz leta 1936 (Zgodovinski časopis 26, 1972, str. 367—381), Nemški trgovski obrati v Sloveniji v letih 1938/1939 (Kronika 18, 1970, str. 113—120), Nemški industrijski obrati v Sloveniji v letih 1938—1939 (Kronika 20, 1972, str. 34—38), Izgoni tujih državljanov iz območja dravske banovine (Kronika 19, 1971, str. 178—180). Dušan Biber je napisal razpravo Niemiecka V. Kolumna w Jugoslawie (Irredenta Niemiecka w Europie środkowej i południowo-wschodniej przed II wojną światową, Katowice, Krakow 1971, str. 191—211). Nikola Vučo je objavil knjigo Agrarna kriza u Jugoslaviji, 1930—1934 (Beograd 1968, 300 strani), Stanislav Fras: Petdeset let elektrarne Zagradec in njen pomen za splošno elektrifikacijo grosupeljskega območja (1921—1945, Zbornik občine Grosuplje 4, 1972, str. 105—122). O šolstvu so pisali Jovanka

Kecman, Jože Pahor, Janko Liška (glej odstavek 16), o celjski akademski mladini Mirko Roš (odstavek 67). Izšla so Finžgarjeva pisma Ferdinandu Koledniku (Celovec 1971, 151 strani), del teh pisem se nanaša na čas 1932—1941. Valter Bohinec in Roman Savnik sta napisala članek Kako je nastalo Geografsko društvo Slovenije (Geografski vestnik 44, 1972, str. 161—165), Božidar Borko je objavil spomine, ki so izšli pod naslovom Srečanja (Ljubljana 1971, 168 strani), Jakob Kolarič je izdal knjigo Skof Rožman. Duhovna podoba velike osebnosti na prelomnici časa (Celovec 1970, 542 strani).

82. O meščanskih strankah v Sloveniji v času stare Jugoslavije so pisali Metod Mikuž v 8. zvezku Enciklopedije Jugoslavije (Zagreb 1971, str. 186—187), Momčilo Zečević: Slovenska ljudska stranka i jugoslovensko ujedinjenje 1917—1921. Od Majske deklaracije do Vidovdanskog ustava (Beograd 1973, 516 strani, glej 71. odstavek), isti: Klerikalci i monarhodiktatura (Časopis za zgodovino in narodopisje 7, 1971, str. 324—328, obenem ocena zgoraj v 81. odstavku omenjene knjige Todora Stojkova), Marko Dvořak: Poizkus orisa križarskega gibanja (Nova pot 21, 1969, str. 146—191, 242—278, 395—402, k temu glej pripombe E. Bojca in F. Vodnika v Nova pot 22, 1970, str. 471—481), Momčilo Zečević: Liberali u Kraljevini SHS (Časopis za zgodovino in narodopisje 7, 1971, str. 320—323, obenem ocena knjige Branislav Gligorijević: Demokratska stranka i politički odnosi u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca, Beograd 1970, 620 strani), Hrvoje Matković: Pojava i etape razvoja Samostalne demokratske stranke (1924—1929, Časopis za suvremenu povijest 3, 1971, str. 7—25).

83. O položaju delavstva, o delavskem gibanju in zgodovini Komunistične partije so pisali: France Kresal: Pregled razvoja delavsko zaščitne zakonodaje in ustanov delavske zaštite v Sloveniji med obema vojnama (Prispevki za zgod. del. gibanja 8-9, 1968—1969, str. 103—190), isti: Začetki in razvoj delavskega zavarovanja v Sloveniji med obema vojnama (Zgodovinski časopis 24, 1970, str. 209—245), isti: Delavski zaupniki v stari Jugoslaviji (Kronika 17, 1969, str. 180—183), isti: Stanovanjska zaščita in gradnja stanovanj v važnejših delavskih središčih v Sloveniji od leta 1918 do 1950 (Kronika 18, 1970, str. 105—112), isti: Delavstvo med gospodarsko krizo na Slovenskem (Prispevki za zgod. del. gibanja 10, 1970, str. 81—99), Jože Munda: Bibliografija slovenskega marksističnega tiska. 11. april 1920 — 26. marec 1941. Knjige, brošure in časopisje (Ljubljana 1969, 124 strani, prvo delo v okviru serije Bibliografija delavskega gibanja), Janko Pleterski: Komunistička partija Jugoslavije i nacionalno pitanje 1919—1941 (Sarajevo 1971, 48-strani), Dušan Lukač: Radnički pokret u Jugoslaviji i nacionalno pitanje 1918—1941 (Beograd 1972, 421 strani), isti: O učešću predstavnika iz Slovenije u diskusiji u NRPJ o nacionalnom pitanju 1923. godine (Prispevki za zgod. del. gibanja 11-12, 1971—1972, str. 295—300), Dušan Kermavner: O nekaterih spornih prijemih v slovenski politični zgodovini (Prispevki za zgod. del. gibanja 10, 1970, str. 219—230), Jozo Ivičević: Odrredne unitarističkoga nacionalnog programa I i II kongresa KPJ (Hrvatski znanstveni zbornik, 1971, str. 135—179), Vuk Vinaver: KPJ i pitanje »ratne opasnosti« 1919—1935. godine (Istorijski glasnik 1970, str. 61—112), Miha Marinko: Moji spomini (Ljubljana 1971, 339 strani, posegajo tudi v čas pred prvo svetovno vojno, glej oceni Alenke Negod, Prispevki za zgod. del. gibanja 11-12, 1971—1972, str. 426—452 in Franca Klopčiča, Komunist od 29. 12. 1971 do 21. 1. 1972), publikacija Omladinski pokret Jugoslavije 1919—1969 (Beograd 1969, 419 strani, uredil Dušan Plenča), Slavko Kremenšek: Slovensko študentovsko gibanje 1919—1941 (Ljubljana 1972, 476 strani), Ljubomir Koler: Delo partijske mladine med obema vojnama (Ildrijski razgledi 14, 1969, str. 152—169, zaključek spominov, ki so izhajali v Ildrijskih razgledih 1965/66), Janez Mlakar: Ustanovitev komunistične stranke 1919 (Borec 1969, str. 357—369, spomini na jeseniško revolucionarno delavsko gibanje), Ustanovitev (Ljubljana 1969, 76 strani, tu so objavljeni dokumenti ustanovnega kongresa komunistične stranke v Sloveniji 11. aprila 1920 in njegovih odmevov s predgovorom Franceta Klopčiča), France Klopčič: Velika razmejitev (Ljubljana 1969, 280 strani, študija o nastanku komunistične stranke v Sloveniji aprila 1920 in njeni dejavnosti od maja do septembra 1920, Neda Engelsfeld: Kako je došlo do ujedinjenja radničkog pokreta u Kraljevini SHS (Hrvatsko sveučilište 6. X. 1971), Formiranje SRPJ (k), ista: Kako je došlo do ujedinjenja radničkog pokreta u Kraljevini SHS (Hrvatsko sveučilište 13. X. 1971), ista: Centralizacija partije 1920. i raspad 1921. godine (Hrvatsko sveučilište 3. XI. 1971), Stanislava Koprivica-Oštrić: O jednom prikazu ujedinjenja radničkih pokreta u jugoslavenskim zemljama (Časopis za suvremenu

povijest 5, 1971, 2-3, str. 242—253, ocena člankov Nede Engelsfeld), Miro Stiplovšek: Dve akciji kamniških komunistov 1920. leta (Kamniški zbornik 12, 1969, str. 7—26), Janko Prunk: Zveza delovnega ljudstva v Ljubljani za občinske volitve decembra 1922 (Prispevki za zgod. del. gibanja 11-12, 1971—1972, str. 199—228), isti: Zveza delovnega ljudstva (Savez radnog naroda) za opštinske izbore v Ljubljani decembra 1922. godine (Prilozi za istoriju socializma 8, 1971, str. 175—212), Tone Zorn: Poskus pregona bratov Marcela in Jake Zorga iz Jugoslavije leta 1924 (Prispevki za zgod. del. gibanja 11-12, 1971—1972, str. 301—302), Nadežda Jovanović: O sukobima u vodstvu KPJ u pitanjima sindikalnog jedinstva i rukovođenja Nezavisnim sindikatima 1926/27. godine (Istorija XX veka 12, 1972, str. 425—441), Dušan Kermavner: Novi podatki o izjalovljenem popotovanju desetčlanske delegacije KPJ na moskovski posvet marca 1928 (Naši razgledi 14. januarja 1972, str. 7), Ivan Kreft: Ob 55-letnici Ljudske pravice in 50-letnici Zveze komunistov (Maribor 1969, 302 strani, 2. izdaja), Pavel Dobrila: Povezovanje slovenske mladine v protifašistično fronto v letih 1936—1941 (Prispevki za zgod. del. gibanja 11-12, 1971—1972, str. 229—238), Janko Pleterski: Stališča do mednarodnih dogodkov leta 1939 (Prispevki za zgod. del. gibanja 10, 1970, str. 123—145, objavlja Zunanjepolitične članke Edvarda Kardelja v času od 20. junija do 30. avgusta 1939), Vida Rojic: Dijaki ptujske gimnazije v boju za socializem in nacionalno osvoboditev (65. izvestje gimnazije Dušana Kvedra v Ptuj 1869—1969, Ptuj 1969, str. 103—133), Iz spominov Dušana Kvedra na mladinsko gibanje na ptujski gimnaziji v letih 1930—1933 in na partijsko delo v letih 1934—1936 (prav tam, str. 134—138), Francè Filipič: Politični jetniki v mariborski kaznilnici, med katerimi je bil tudi tovariš Tito (Borec 1972, str. 275—285), Rdeči revirji (Trbovlje 1970, prva knjiga zbornika fotografskih dokumentov o življenju in boju delavstva v Trbovljah, Zagorju in Hrastniku v letih 1918—1934), Jože Rozman: Delavsko gibanje v Skofji Loki pred drugo svetovno vojno (Loški razgledi 16, 1969, str. 172—191), Miroslav Kokalj: Vevški papirničarji v boju za svoje pravice 1842—1945 (Ljubljana 1970, 396 strani), Alenka Nedog: Tone Tomšič. Oris življenja in revolucionarnega delovanja (9. 6. 1910—21. 5. 1942, Ljubljana 1969, 396 strani), Zvone Verstovšek: Tomo Brejc (Kamniški zbornik 12, 1969, str. 27—38), Janko Liška: O prispevku Stefana Kuharja k zgodovini gibanja kmetijske mladine v Sloveniji med dvema vojnama (Prispevki za zgod. del. gibanja 11-12, 1971—1972, str. 436—438). Mnogo del navajamo še v lokalnem poglavju bibliografije.

III.

LOKALNI DEL

Ljubljana

Publikacije Mestnega arhiva ljubljanskega, Razprave 2 (Ljubljana 1971, 208 strani) z naslovom Iz starejše gospodarske in družbene zgodovine Ljubljane. V uvodu govori Sergij Vilfan o stanju in perspektivah sintetičnih prikazov zgodovine Ljubljane (str. 3—8), sledijo razprave: Sergij Vilfan: Lokalna zgodovina iz nelokalne perspektive (str. 9—25), Pavle Blaznik: Zemljiška gospodstva v Ljubljani in njeni okolici (str. 27—96), Vlado Valenčič: Ljubljanska trgovina v 16. in 17. stoletju (str. 97—154), Anton Svetina: Pogoji za sprejem v meščanstvo in pravni položaj ljubljanskih meščanov od 16. do 18. stoletja (str. 155—208). Razprave 3 te publikacije pa nosijo skupen naslov Ljubljanska obrt od srednjega veka do začetka 18. stoletja (Ljubljana 1972, 113 strani) in vsebujejo naslednje prispevke: Božo Otorepec: Rokodelstvo in obrt v srednjeveški Ljubljani (str. 5—54), Ivan Slokan: Rokodelstvo in industrija v Ljubljani od konca srednjega veka do 1732 (str. 55—113). Vlado Valenčič: Gostinska in prehranjevalna obrt (str. 115—141), isti je podal tudi Pregled ljubljanskega obrtništva v 17. stoletju (str. 143—151), Milan Valant: Zgodovina najstarejše Ljubljane (Sentjakoba; Ljubljana 1972, 51 strani), Sergej Vrišer: Tri ljubljanske fotografije iz 60 let 19. stoletja. Prispevek s slovenski kulturni zgodovini (Kronika 20, 1972, str. 173—176), Olga Mauser: Razvoj prebivalstva Ljubljane 1869—1969 (Prikazi in študije 16, 1970, št. 9, str. 3—30), Katarina Kobe-Arzenšek: Oris Vidmarjeve tovarne dežnikov in nogavic v Ljubljani (Kronika 20, 1972, str. 27—35), ista: Tovarna dekorativnih tkanin (Ljubljana 1969, 88 strani), ista: Pletenina, tovarna trikotažnega perila (Ljubljana 1971, 99 strani), Ivan Slokar:

Bombažna industrija v Ljubljani do leta 1860 (Kronika 20, 1972, str. 13—16), Vlado Valenčič: Ljubljansko stavbeništvo v prvi polovici 19. stoletja (Kronika 17, 1969, str. 72—84), isti: Ljubljansko stavbeništvo od srede 19. do začetka 20. stoletja (Kronika 18, 1970, str. 135—146), Damjan Prelovšek: Ljubljanska cukrarna. Zgodovina stavbe in njena umetnostnozgodovinska ocena (Kronika 20, 1972, str. 17—26), Ferdinand Tancik: Grbi v kapeli Sv. Jurija na ljubljanskem gradu (Kronika 18, 1970, str. 158—169), France Štukl: Dolinarjev načrt vodnjaka v Tivoliju (Kronika 20, 1972, str. 50—52), isti: Doneski k zgodovini mestne umetniške galerije v Ljubljani (Kronika 19, 1971, str. 110—117), Konrad Stekl: Eine bedeutende deutsche Kulturarbeit in Laibach. Die Laibacher Philharmonische Gesellschaft 1702—1918 (Blätter für Heimatkunde, 46, 1972, zv. 3, str. 105—115), Jože Sivec: Nemška opera v Ljubljani od leta 1861 do 1875 (Muzikološki zbornik 8, 1972, str. 86—111), Bogo Jakopič: Gluhonemnica v Ljubljani (1900—1945, Kronika 20, 1972, str. 163—168), Noel Škerjanec: Mestna četrt Krakovo v Ljubljani. Družbenogeografska analiza (Geografski vestnik 42, 1970, str. 69—89), Vlado Valenčič: Gospodarska in poklicna struktura krakovskega prebivalstva (Kronika 19, 1971, str. 152—157), isti: Razvoj zemljiške in hišne posesti v Krakovem (Kronika 19, 1971, str. 82—87), Branko Božič: Sto let Gasilskega društva Ljubljana-Vič, 1872—1972 (Ljubljana 1972, str. 74), Telesna kultura v Šiški 1902—1972 (zbral in uredil Dušan Kuret, Ljubljana 1972, 100 strani), Ob stoti obletnici vižmarskega tabora (Ljubljana 1969, 48 strani). Zbornik prispevkov iz zgodovine delavskega gibanja med vojnima in iz narodnoosvobodilnega boja na področju občine Ljubljana Moste-Polje (Ljubljana 1965, 359 strani) prinaša med drugim: Poldě Maček ml.-Poldač: Komunistična partija in njena vloga v revolucionarnem delavskem gibanju pred 2. svetovno vojno in narodnoosvobodilnem boju na področju predvojne občine Polje (str. 9—142), Franc Taurer: Delavsko izobraževalno društvo Vesna 1923—1924 v Zalogu (str. 143—146), Franc Šlokan: Moste v delavskem gibanju (str. 147—159), Marjan Moškrič: Revolucionarne ideje komunistov so se uresničevale v vsakodnevnem boju v Zadvoru, Sostrem, Dobrunjah in Bizovnici pred 2. svetovno vojno in v NOV (str. 161—206), Miroslav Kokolj: Stavka vevških papirničarjev 1936—1937 (str. 207—229), Pepca Kardelj: Ljudem, ki so mu bili nevarni, je izdajalski režim namenil Bilečo (str. 231—236), Miroslav Kokolj: Vevški papirničarji v boju za svoje pravice. 1842—1945 (Ljubljana 1970, 402 strani, glej oceno Franceta Kresala v Zgodovinskem časopisu 25, 1971, str. 134—139).

Gorenjska

Jeklo in ljudje. Jeseniški zbornik II (Jesenice 1969, 309 strani) prinaša članke: Joža Varl: Ob stoletnici železarne (str. 7—12), Aleksander Rjazancev: Preteklost v senci Karavank (str. 13—32), Ivan Mohorič: Nastanek Kranjske industrijske družbe (str. 33—46), isti: Bohinjski punt (str. 47—72, gre za vprašanje servitutov), Miha Klinar: Veliko gradbišče (str. 73—114; govori o gradnji karavansko-bohinjske železnice), Tone Wraber: Iz zgodovine o botaničnih raziskovanjih v Julijskih Alpah in Karavankah (str. 269—293) in še nekaj člankov iz NOB in geologije. Janez Mlakar: Ustanovitev komunistične stranke 1919 (Borec 1969, str. 357—369, spomini na revolucionarno delavsko gibanje na Jesenicah). Vinko Šribar: Blejski otok. Oris zgodovine (Bled 1971, 50 strani), Peter Borisov: Riklijev delež v razvoju Bleda (Turistični vestnik 1967, str. 261—268), Janez Bogataj in Jože Faganel: Doslovce (Ljubljana 1970, 31 strani), Cene Avguštin: Tržič (in okolica) (Ljubljana 1970, 35 strani), Ivan Mohorič: Zgodovina industrije, gozdarstva in obrti v Trziču (Tržič 1965, 436 strani).

Kranj (Napisali Andrej Valič itd., Ljubljana 1969, 32 strani). Kranjski zbornik 1970 (Kranj 1970, 391 strani) obsega več člankov iz zgodovine NOB na Gorenjskem in ožjem kranjskem področju, več razprav iz razvoja kranjske občine po letu 1945, literarno-zgodovinsko kroniko skozi stoletja (Stanko Šimenc: Kranj in slovenska beseda, str. 121—135) in druge literarno-zgodovinske razprave, več umetnostnozgodovinskih del, med katerimi naj posebej omenimo Oris razvoja meščanske arhitekture v Kranju od srednjega veka do začetka 20. stoletja (Cene Avguštin, str. 227—244) in razprave: Andrej Valič: Arheološke najdbe v Kranju in okolici od leta 1960 do 1970 (str. 185—191); Peter Fister: Naselbinske oblike od Jezerskega do Bitenj (str. 268—287), Majda Zontar: Gradovi na območju Kranja (str. 192—198), Majda Fister: Socialna struktura Senčurja v 19. in 20. stoletju in njen odraz v materialni kulturi (str. 288—297), Jože Zontar: Kranj in njegova širša okolica v prvi polovici 19. stoletja. Prispevek h gospodarski in družbeni zgodovini (str.

298—314), France Ostanek: O ustanavljanju glavne šole v Kranju v letih 1786—1789 (str. 315—320), Olga Janša: Zgodovina gimnazije v Kranju do leta 1918 (str. 349—361), Vasilij Melik: Volitve v Kranju 1861—1929 (str. 335—342), France Kresal: Tekstilno delavstvo v Kranju med obema vojnama (str. 362—371), Črtomir Zorec: Prispevek k zgodovini tekstilnega šolstva v Kranju (str. 372—378), Janez Kos: Elektrifikacija kranjskega območja 1892—1940 (str. 379—389), Josip Zontar: Pomembni kranjski zdravniki preteklosti (str. 343—348), Timotej Knific: Arheološka najdišča v Kranju (str. 70—76), Cene Avguštin: Zgodovinsko-urbanistična podoba starega Kranja (Planinski vestnik 1969, str. 395—400). Brošura Ob sedemdeseti obletnici prve mature na gimnaziji v Kranju. 1901—1971 (Kranj 1971, 68 strani) se nanaša v glavnem na obdobje po letu 1945.

Pregledno poročilo o prvih 15 letnikih Loških razgledov je objavljeno v Loških razgledih 16, 1969, str. 267—271. France Planina: Škofja Loka s Poljansko in Selško dolino (Škofja Loka 1972, 199 strani), Pavle Blaznik: Zgodovinski razvoj freisinškega loškega gospostva (Loški razgledi 19, 1972, str. 15—47), isti: Zahodna meja loškega gospostva po urbarju iz 1630 in po skici iz 1771 (Loški razgledi 16, 1969, str. 105—111), isti: Iz življenja loškega plemstva v 17. stoletju (Loški razgledi 17, 1970, str. 33—39), Marija Verbič: Škofja Loka v luči cenitve katastrskega dohodka leta 1827 in 1830 (Kronika 17, 1969, str. 161—167), France Planina: Škofja Loka v začetku tega stoletja (Loški razgledi 19, 1972, str. 143—159), France Štukl: Škofja Loka in njeno prebivalstvo v preteklosti (Loški razgledi 19, 1972, str. 131—142), Loški grad in muzej. Vodnik po loškem muzeju (Škofja Loka 1972, 32 strani), Katarina Kobe-Arzenšek: Prispevek k zgodovini Krennerjeve suknarne v Škofji Loki (Loški razgledi 17, 1970, str. 225—232), Jože Rozman: Delavsko gibanje v Škofji Loki pred drugo svetovno vojno (Loški razgledi 16, 1969, str. 172—191), Emilijan Cevc: Umetnostni delež loškega ozemlja v preteklosti (Loški razgledi 16, 1969, str. 23—38), isti: Gotska plastika na loškem ozemlju (Loški razgledi 19, 1972, str. 179—198), Jeja Jamar-Legat: Loško šolstvo v dobi razsvetljenstva (Loški razgledi 16, 1969, str. 141—144), ista: Loško šolstvo v prvi polovici 19. stoletja (Loški razgledi 17, 1970, str. 33—39), ista: Loško šolstvo v drugi polovici 19. stoletja (Loški razgledi 18, 1971, str. 80—86), ista: Loško šolstvo od 1900—1941 (Loški razgledi 19, 1972, str. 160—169), Srečko Šabec: Mlekarska šola v našem mestu, 1926—1941 (Loški razgledi 16, 1969, str. 145—160), Lojze Malovrh: Razvoj strokovnega šolstva v Škofji Loki (Loški razgledi 16, 1969, str. 161—165), Rajko Brank: Castrum Bosisen po listinah najstarejši grad na Gorenjskem (Loški razgledi 19, 1972, str. 48—57), France Štukl: Bukve dnevnika Jerneja Gašperina, 1861—1865 (Loški razgledi 17, 1970, str. 135—150, objavlja odlomke iz dnevnika žebljarskega pomočnika), France Koblar: Nekaj o društveno prosvetnem delu v prejšnjih časih (Loški razgledi 17, 1970, str. 108—116, se nanaša zlasti na Železnike v 19. stoletju in do druge svetovne vojne), Tone Pirč: Od »Slovenskega bralnega društva« do društva »Prosveta« (Loški razgledi 17, 1970, str. 117—134), France Planina: Davča in Podporezen. Geografska in gospodarska slika (Loški razgledi 18, 1971, str. 107—127), Pavle Hafner: Začetek in konec visoških Kalanov (Loški razgledi 16, 1969, str. 112—127), Roman Savnik: Pomembni rojaki Poljanske doline (Loški razgledi 19, 1972, str. 222—235), Marija Stanonik: Zgodovina žirovskega čevljarstva (Loški razgledi 18, 1971, str. 128—146), ista: O čevljarškem poklicu in življenju čevljarjev v Zireh (Loški razgledi 19, 1972, str. 206—221), ista: Čipkarstvo v žirovski kotlini (Loški razgledi 17, 1970, str. 180—196), Božo Račič: Slovensko čipkarstvo s posebnim ozirom na loško območje (Loški razgledi 15, 1968, str. 123—130).

Božo Otorepec in Ivan Komelj sta predelala knjižico Smednik in okolica. Stari grad — zgodovina (V Smedniku 1971, 11 strani).

Vasilij Melik: Parlamentarne volitve 1848—1929 na domžalskem in kamniškem območju (Mengeški zbornik II/1, 1969, str. 5—18), Miro Stiplovšek: Delavsko gibanje na domžalskem in kamniškem območju v letih 1934—1941 (Mengeški zbornik II/1, str. 30—55), isti: Dve akciji kamniških komunistov 1920. leta (Kamniški zbornik 12, 1969, str. 7—26), Marica Brejc: Nekaj pričevanj o udeležbi žena v predvojnem in vojnem revolucionarnem gibanju na Kamniškem (Kamniški zbornik 12, 1969, str. 39—40), Gimnazija Rudolfa Maistra. Kamnik 1945—1970 (Kamnik 1971, 32 strani); tu objavlja Ana Kastelic Nekaj iz zgodovine šolstva na Kamniškem, str. 23—29). Anton Cevc: Velika planina. Življenje, delo in izročilo pastirjev (Ljubljana 1972, 132 strani), Vladimir Klemenčič—Matjaž Jeršič: Elementi transformacije Bistriške ravnine (Kamniški zbornik 11, 1967, str. 3—46), Mengeški zbornik II (1969, 1. snopič

209 strani, 2. snopič 203 strani) obsega poleg posebej omenjenih člankov še več prispevkov o znamenitih in zaslužnih Megšanih in okoličanih: Janezu Trdini, Franji Trojanšek-Dekleva (Zorani), Ivanu Selanu idr. in članke iz NOB. Tone Ravnikar: Zanimivosti iz mengeških rojstnih knjig (Mengeški zbornik II/2, 1969, str. 152—163, objavlja razne zanimive podatke o krajevnih, osebnih in rodbinskih imenih od 16. do 18. stoletja), Roman Maligoj, Alfonz Mihelčič, Janko Torelli: Iz šolske kronike (Mengeški zbornik II/2, str. 100—144), Miro Stiplovšek: Mezdni boji mengeških slavnika (Mengeški zbornik II/1, str. 19—29), Jože Ravbar-Još: Razvoj delavskega gibanja v Trzinu pred vstajo (Mengeški zbornik II/1, str. 56—60). Stane Stražar: Kronika Doba (Domžale 1970, 285 strani), Jože Šorn: Tovarna papirja Količevo med leti 1920 in 1960 (Kronika 15, 1967, str. 23—34), Majda in Peter Fister: Kašče v Tuhinjski dolini (Kamniški zbornik 12, 1969, str. 91—128), Valentin Benedik: Vače. Prazgodovinska naselbina, trg in župnija (Vače 1972, 94 strani).

Dolenjska

Mnogo podatkov iz zgodovine sedanje občine Grosuplje prinaša Zbornik občine Grosuplje in sicer življenjepise pomembnih ljudi, zgodovino sol, gospodarsko zgodovino ipd. Jože Gregorič opisuje ljudskega pesnika Andreja Kaučnika (1, 1969, str. 81—99; 2, 1970, str. 85—117), Cvetko Budkovič učitelja, ljudskega pesnika in skladatelja Matevža Kračmana (1, 1969, str. 101—110; 2, 1970, str. 119—126; 3, 1971, str. 85—87). O šolstvu pišejo Etbini Bojci: Predstolne šole v grosupeljski občini (prav tam 1, 1969, str. 155—165), isti: Šole v grosupeljski občini. Gradivo k zgodovini grosupeljskega šolstva (prav tam 2, 1970, str. 127—149), Ivan Ahlin: Naše šole v starih in novih prostorih (prav tam 3, 1971, str. 49—55), Cvetko Budkovič: Šolsko in kulturnoprosvetno delo (prav tam 2, 1970, str. 151—164), isti: Osnovna šola v Šmarju od leta 1793 do 1925 (prav tam 3, 1971, str. 65—76), isti: Sto let poliške osnovne šole (prav tam 4, 1972, str. 123—141). Pepca Zajec: Poljudna zgodovina župnije Kopanj (Ljubljana 1970, 84 strani).

Marjan Zadnikar: Stiški samostan (Stična 1971, 39 strani), Milan Valant: Zgodovina Žužemberka in Krajine (Ljubljana 1970 in 1971, 36 strani), Milan Zeleznik: Nova Stifta na Dolenjskem (Maribor 1971, 36 strani, ponatis 1972), Janez Debeljak: Plenkača pesmi poje. Kulturnozgodovinska kronika Loškega potoka (Ljubljana 1972, 167 strani), 500 let mesta Kočevje. 1471—1971 (Kočevje 1971, 196 strani, o zgodovini piše Ivan Simonič, o delavstvu Peter Šoba), Jože Šorn: Iz zgodovine kočevskega premogovnika (zbornik Rudarji ob 20-letnici kočevskega zbora, 1963, str. 7—32), Etbini Bojci: Zgodovina šolstva v kočevskem okraju (Nova pot 21, 1969, str. 309—351, 432—465), 50 let slovenske gimnazije v Kočevju (Kočevje 1969, 155 strani). Nekaj kostelske zgodovine, ljudske navade, pesmi in narečje, kulturne spomenike, socialne razmere je opisal Jože Gregorič: Moji kostelski poti (Koledar Moh. družbe 1970, str. 142—147), Tone Zorn: Narodnostni podatki kočevskega območja po podatkih narodnega katastra iz leta 1936 (Zgodovinski časopis 26, 1972, str. 367—381).

Tone Knez: Novo mesto v davnini. Od bronaste dobe do ustanovitve mesta (Maribor 1972, 156 strani), Janko Jarc, Tone Knez, Jože Mlinarič: Vodnik po Novem mestu. Zgodovinski in gospodarski oris ter vodnik po mestu in Dolenjskem muzeju (Novo mesto 1970, 68 strani), Zbornik Novo mesto 1365—1965. Prispevki za zgodovino mesta (Maribor 1969, 240 strani) obsega članke: Fran Zwitter: Ob šeststoletnici Novega mesta (str. 5—11), Tone Knez: Prazgodovina Novega mesta (str. 12—69), Sonja Petru: Novo mesto v rimski dobi (str. 70—77), Milko Kos: Ustanovitev Novega mesta (str. 78—87), Sergij Vilfan: Novomeški mestni privilegij iz leta 1365 (str. 88—110), Božo Otorepec: Prepis in prevod zamenjalne listine med Rudolfom IV. in stiškim samostanom (str. 111—114), isti: Starejši mestni pečati in grb Novega mesta (str. 115—129), Ferdo Gestrin: Trgovsko prometni položaj Novega mesta (od ustanovitve do konca 16. stoletja, str. 130—143), Ludvik Modest Golia: Križatija v Novem mestu (str. 144—162), Marjan Mušič: Podoba novomeške kapiteljske cerkve skozi čas (str. 163—179), Emilijan Cevc: Štirje renesančni nagrobniki v Novem mestu (str. 180—195), Ivan Komelj: Umetnostna preteklost Novega mesta (str. 196—222), Jože Mlinarič: Bibliografija Novega mesta (str. 223—235), 225 let novomeške gimnazije (Novo mesto 1971, 511 strani) prinaša obširno zgodovino gimnazije, ki jo je napisal Milan Dodič s statističnimi podatki, seznamom absolventov, profesorjev in pomembnejših učencev ter razprav, ki so bile objavljene v gimnazijskih izveštjih; Bogo Komelj je opisal novomeške gimnazijske rokopisne liste; Viktor Fabian pa

objavlja življenjepise žrtev NOB. V zadnjem času je izšla vrsta prispevkov o Otoku pri Dobravi (Gutenwerth): Vinko Šribar: Obrtna dejavnost na Otoku pri Dobravi — freisinškem trgu Gutenwerth (Loški razgledi 19, 1972, str. 58—74), isti: Freisinški trg Otok (Gutenwerth). Poročilo o arheoloških izkopavanjih na Otoku (Gutenwerth) v letih 1969—1970 (Zgodovinski časopis 26, 1972, str. 255—298), isti: Poročilo o arheološkem odkrivanju freisinškega trga Otok pri Dobravi (Gutenwerth, Zgodovinski časopis 26, 1972, str. 37—68), Ferdo Gestrin: Freisinški trg Otok (Gutenwerth), zgodovinski oris (Zgodovinski časopis 26, 1972, str. 33—37).

Jože Mlinarič: Usoda arhiva cistercijske opatije Kostanjevice (Kronika 20, 1972, str. 145—153), Marijan Zadnikar: Spomeniško Pleterje (Varstvo spomenikov 11, 1966, 40—43).

Milenko S. Filipović: Srpska naselja u Beloj krajini u Sloveniji (Radovi Akademija nauka i umjetnosti BiH, knj. 35, Odjeljenje društvenih nauka knj. 12, str. 147—238), Jože Gregorič: Kulturni delavci v Beli krajini (Nova pot 16, 1964, str. 606—616, zajema obdobje od 1800 dalje), Slavica Pavlič: Razvoj šolstva v Beli krajini do leta 1869 (Zbornik za historiju školstva i prosvjete 6, 1971, str. 81—118), Jože Dular: Semič v Beli krajini (Semič 1971, 87 strani), isti: 120 let metliške mestne godbe (Metlika 1970, 96 strani), isti: Metliški gasilci. Sto let najstarejšega gasilskega društva na Slovenskem (Metlika 1969, 116 strani).

Notranjska

Božo Otorepec: Iz zgodovine Gorenjega Logatca (Kronika 20, 1972, str. 129—138).

Idrija in Cerkljansko

Marija Verbič: Idrija okoli leta 1830 (Idrijski razgledi 14, 1969, str. 201—210, po opisu v franciscejskem katastru), Karolinški rudarski red za idrijski rudnik 1580 (Idrijski razgledi 14, 1969, str. 57—71, uvod in prevod Marija Verbič), Marija Verbič: O lesu za idrijski rudnik, prvih idrijskih grabljah in klavzah (Idrijski razgledi 15, 1970, str. 89—99), ista: Fužina ob Kanomlji v Spodnji Idriji (Idrijski razgledi 15, 1970, str. 1—10), Luigi Bressani: Konvencija med Španijo in cesarstvom (Avstrijo) iz leta 1791 za dobavo živega srebra iz c. k. Idrijskega rudnika Ameriki in španskim Indijam (= španski Ameriki, Idrijski razgledi 16, 1971, str. 196—201), Heilfurth Gerhard: Erzählüberlieferungen vom Bergbau in Idrija (Časopis za zgodovino in narodopisje 5, 1969, str. 217—220), Marija Verbič: Fabrikacija cinobra v Idriji (Kronika 16, 1971, str. 8—13, 33—42), Stanko Majnik: Prometne in poštno zveze Idrije v preteklih stoletjih (Idrijski razgledi 14, 1969, str. 211—216), Ferdinand Tancik: Grbi v idrijski župni cerkvi Sv. Barbare (Idrijski razgledi 15, 1970, str. 201—209), Jože Pfeifer: Epidemija črnih koz v Idriji leta 1801 (Idrijski razgledi 17, 1972, str. 30—38), isti: Uvedba cepljenja proti kozam na idrijskem območju (Idrijski razgledi 17, 1972, str. 136—146), Marija Verbič: O začetkih slovenskega čipkarstva s posebnim ozirom na Idrijo (Kronika 17, 1969, str. 157—160), Lado Božič: Ustanovitev prve slovenske realke v Idriji (ob 70-letnici, Idrijski razgledi 16, 1971, str. 24—32), isti: Ob 70-letnici ustanovne listine občinske nižje realke v Idriji (Idrijski razgledi 15, 1970, str. 213—220), isti: Mestna višja realka, prva matura in podržavljenje zavoda (Idrijski razgledi 16, 1971, str. 183—195), isti: Idrijska realka pod lastno streho (Idrijski razgledi 16, 1971, str. 98—103), isti: Prva svetovna vojna, italijanska okupacija in ukinitve prve slovenske realke (Idrijski razgledi 17, 1972, str. 1—28), isti: Dijaške organizacije v Idriji (Idrijski razgledi 17, 1972, str. 99—115, zajema dobo pred prvo svetovno vojno), Slavica Pavlič: Šole na Cerkljanskem (Idrijski razgledi 14, 1969, str. 235—239) in še več člankov iste avtorice o posameznih šolah v Idrijskih razgledih. Ljubomir Koler: Delo partijske mladine med obema vojnama (Idrijski razgledi 14, 1969, str. 152—169, je zaključek spominov, ki so izhajali v Idrijskih razgledih 1965/66).

Istra

Janez Kramar: Zgodovina Kopra (Jadranski koledar 1969, str. 195—208), Miroslav Pahor in Tone Mikelc: Piran (1972, 64 strani, izšlo tudi v angleščini, nemščini in italijanščini), Miroslav Pahor: Socialni boji v občini Piran od XV. do XVIII. stoletja

(Ljubljana-Piran 1972, 288 strani), Miroslav Pahor: Pomen piranskega patriciata v mestni upravi od XIV. do XVIII. stoletja (Kronika 16, 1968, str. 83—90), Zvane Črnja: Uloga ezonera u zaoštravanju nacionalnog sukoba u Istri (Hrvatski narodni preporod u Dalmaciji i Istri 1969, str. 335—349), I. Beuc: Osnovi statutarnog prava u Istri (Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu 12, br. 3—4, 1962, str. 195—196), Lujo Margetič: Neoporučno nasljedno pravo u srednjevekovnoj Istri (Vjesnik historijskih arhiva u Rijeci i Pazinu 17, 1972, str. 159—176), isti: »Aliquid in contentu et benedictione« istarskih statuta (Jadranski zbornik 8, 1970-72, str. 185—213). Vrsta del je omenjena tudi v rubrikah 34 in 63; omeniti veljat še članka, deloma spominskega značaja, ki jih je v Koledarju goriške Mohorjeve družbe objavil Stojan Brajša: o škofu Juriju Dobrili (za leto 1965, str. 29—39), o hrvaški gimnaziji v Pazinu in slovenskih profesorjih na njej (za 1966, str. 68—72), duhovniku Josipu Grašiču (za 1966, str. 72—74). Stojan Brajša: Slovenci na hrvaški gimnaziji v Pazinu (Goriška srečanja 1968, str. 54—55), Fran Jurišević: Fašistični udarec po hranilnici v Marezigah (Obala 8, 1971, str. 20—22, pisal tudi o hranilnici in posojilnici v Kubedu in Kopru, Obala 10—11, 1974, str. 43—47), Ivan Sedej: Črni Kal. Analiza urbanističnih in arhitekturnih značilnosti (Slovenski etnograf 21—22, 1968—1969, str. 5—23).

Trst in tržaška pokrajina

Zelo mnogo krajših člankov o zgodovini Trsta, Gorice in Beneške Slovenije je v Jadranskem koledarju. P. A. Quarantotti Gambini: Luce di Trieste (Torino 1964, 270 strani, obsega vrsto raznih krajših, v glavnem zgodovinskih člankov predvsem o preteklosti, posameznih stavbah, ljudeh Trsta in Istre; posebno omembo pa zasluzi bogata oprema s slikami, panoramami itd. iz preteklosti), že omenjeni zbornik dokumentov v 3 zvezkih Trieste Ottobre — Novembre 1918 (odstavek 76, 78), Jean-Baptiste Duroselle: Le conflit de Trieste 1943—1954 (Bruxelles 1966, 642 strani), Branko Kojić: Die Auswirkungen des Zusammenbruchs der Österreichisch-Ungarischen Monarchie auf die Seehäfen Triest und Fiume (Die Auflösung des Habsburgerreiches, Wien 1970, str. 483—491), Vlado Turina: Hranilnica in posojilnica v Sv. Križu pri Trstu (Jadranski koledar 1969, str. 75—86), isti: 40-letnica razpusta in likvidacije konsumnega in gospodarskega društva v Sv. Križu pri Trstu (Jadranski koledar 1971, str. 152—158), Fran Jurančič: »Tržaška kmetijska družba« za Trst in okolico v Trstu. Iz zgodovine zadružnega gibanja na Primorskem (Jadranski koledar 1972, str. 210—224), M. Cecovini: Breve storia del porto industriale di Trieste (Trieste 1966, 84 strani), Drago in Samo Pahor: Začetek osnovnega šolstva v tržaški okolici. Stodevetdeset let škedenjske šole (Trst 1971, 14 strani, ponatis iz Primorskega dnevnika), Ferdo Kleinmayr: Slovenski živelj na nemški državni gimnaziji v Trstu (1842—1918, Jadranski koledar 1970, str. 175—181), Prosvetni zbornik 1868—1968 (Trst 1970, glej odstavek 10 te bibliografije), Pavel Strajn: Afera cerkvene zastave Sv. Cirila in Metoda pri Sv. Jakobu leta 1900 (Jadranski koledar 1970, str. 191—195), Slovenska Citalnica pri Sv. Ivanu 1868—1968 (Trst 1968, 80 strani), Citalnica v Skednju 1868—1968 (Trst 1968, 63 strani), Angel Kosmač: K sv. Jožefu v Ricmanje (Koledar Goriške Mohorjeve družbe za leto 1970, str. 201—204), Samo Pahor: Razvoj ozemlja in prebivalstva občin Zgonik in Repentabor (Jadranski koledar 1971, str. 74—78), Občina Repentabor. Turistov karnet (Comune di Monrupino. Carnet del turista, Trieste 1969, 136 strani), Občina Devin — Nabrežina v boju proti nacifašizmu. Il Comune di Duino — Aurisina (1970, 40 strani).

Goriška z Vipavsko dolino

Darko Radinja: Senožeško podolje (Geografski zbornik 13, 1972, str. 83—127). O zgodovini Vipavskega Križa piše Renato Fioretti v Iniziativa isontina 46—48. Marjan Žagar: Tabor pri Dornbergu (Geografski zbornik 9, 1965, str. 83—114), Josip Vižinsky: Dve pozabljeni obletnici v Renčah na Spodnjem Vipavskem (Srečanja 37—38, 1972, str. 63—68), Kazimir Savnig: Stoletnica osnovne šole v Vrtojbi (1871—1971, Srečanja 33—34, 1972, str. 45—47).

Sergio Tavano: Gorizia sintesi dell'Europa (Iniziativa isontina 43, str. 15—42), Enzo Spagna: Sviluppo urbanistico a Gorizia ed esperienza di piantificazione (Iniziativa isontina 54, str. 32—42), Branko Marušič: Nastanek in razvoj goriške mestne

naselbine (Srečanja 37—38, 1972, str. 30—35), Camilo Medeat: Lettere da Gorizia a Zatičina (Udine 1975, 106 strani; goriški škof Sedej v Stični in njemu namenjena pisma rektorja semenišča Castelliza med prvo vojno), isti: Le orsoline a Gorizia 1672—1972 (Gorizia 1972, 318 strani), Massimo Tara: La comunità evangelica a Gorizia (Iniziativa isontina 50, str. 47—52), Giuseppe Bolaffio: Scomparsa di una gloriosa comunità (Iniziativa isontina, 50, str. 37—46; o Židih v Gorici), Dušan Ogrin: Židovsko pokopališče v Novi Gorici pomemben spomenik pokopališke kulture (Srečanja 35—36, 1972, str. 33—40), Branko Marušič: Goriško pevsko društvo »Slavec« (Jadranski koledar 1970, str. 183—190), Walter Zettl: Il »Teatro di società« a Gorizia (Iniziativa isontina 56, str. 99—116), Branko Marušič: Kmetijska šola v Gorici (Srečanja 20, 1969, str. 5—17), France Adamič: Prvaki primorskega kmetijstva (Srečanja 20, 1969, str. 19—21), Branko Marušič: Ob stoletnici prvega slovenskega kulturnoprosvetnega društva v Štandrežu (Jadranski koledar 1969, str. 185—187), Ne vdajmo se! Ob stoletnici Briškega tabora 1869—1969 (Dobrovo v Brdih 1969, 52 strani), Emil Smole: Vipolžki grad (Goriška srečanja 6, 1967, str. 29—34).

Simon Rutar: Zgodovina Tolminskega, to je: zgodovinski dogodki sodnijskih okrajev Tolmin, Bolec in Cerkno... U Gorici... U Gorici... 1882 (Nova Gorica 1972, 350 strani; s prispevkom Branka Marušiča: Simon Rutar in njegova »Zgodovina Tolminskega«). Marija Rutar: Plavljenje lesa po Tolminki in Godiči (Srečanja 35—36, 1972, str. 44—48), ista: Izumrle domače dejavnosti na Tolminskem (Jadranski koledar 1970, str. 137—144), Berilo o Rutu. Izbor objavljenega in neobjavljenega gradiva o vasi Rut na Tolminskem (Nova Gorica 1972, 110 strani), Bovško berilo. Izbor manj znanih člankov o Bovškem (Bovec, Nova Gorica 1971, 95 strani). Milko Kos: Gospodarska problematika Bovškega v preteklosti (Geografski zbornik 9, 1965, str. 245—255). Jože Abram: Moja Trenta (Gorica 1972, 178 strani).

Beneška Slovenija

L. Kodermac: Beneški Slovenci 1866—1966 (Gradivo 7, 1966), Branko Marušič: Beneška Slovenija v slovenskem periodičnem tisku do 1860 (Jadranski koledar 1972, str. 165—169), isti: Prispevek k bibliografiji Petra Podreke (Jadranski koledar 1970, str. 196—201), T. Tessitori: Storia del partito popolare in Friuli 1919—1925 (Udine 1972, 203 strani; govori tudi o Trinku, ki je sodeloval v stranki), Albert Rejec: Nasledki emigracije v Beneški Sloveniji v šestdesetih letih tega stoletja (Jadranski koledar 1968, str. 87—106, posega tudi nazaj v začetek stoletja), isti: Domovina, kje si? (Jadranski koledar 1970, str. 113—127, obravnava izseljevanje iz Beneške Slovenije), Viktor Orel: Slovenski jezik v cerkvah Beneške Slovenije (Srečanja 32, 1971, str. 194—197), Jožef Marchet (Giuseppe Marchetti): Votivne cerkve v Furlanski Sloveniji (Le chiesette votive della Slovenia Friulana — objavljeno v furlanski reviji Sot la nape 8, 1961, slovenski prevod v Koledarju Mohorjeve družbe v Celju za leto 1965, str. 116—128), Albert Rejec: Jožef Marchet, furlanski duhovnik in ljubitelj Slovencev (Koledar Goriške Mohorjeve družbe 1970, str. 51—55), Albert Rejec: V zgodovinski senci starogorskega obzidja (Jadranski koledar 1967, str. 137—151), isti: Stara gora — božja pot zahodnih Slovencev (Koledar Mohorjeve družbe 1969, str. 110—113), Jožko Ošnjak: Pod Matajurjem. Spomini in zapisi iz Beneške Slovenije (1. izd. Ljubljana 1969, 390 strani, 2. izd. Ljubljana 1970, 421 strani; ima v glavnem memoarski značaj), Tine Logar: Rezijanski dialekt (VIII. seminar slovenskega jezika, literature in kulture 1972, str. 1—10).

Kanalska dolina

Črtomir Zorec: Pri koroških Slovencih v Kanalski dolini v Italiji (Koroški koledar 1971, str. 40—48, govori tudi o razvoju prebivalstva v 19. stoletju).

Koroška

Koroška in koroški Slovenci. Zbornik poljudoznanstvenih in leposlovnih spisov (Maribor 1971, 389 strani) prinaša v prvem geografsko-socialnem delu med drugim članka: Jakob Medved: Koroško kmetijstvo (str. 39—53), Vladimir Klemenčič:

Spreminjanje gospodarske in socialne strukture in narodnostni problemi Slovencev na Južnem Koroškem (str. 60—69); v zgodovinskem delu so članki: Fran Zwitner: Nekaj beležk o Koroški v zgodovini in sedanosti (str. 73—79, skrajšan tekst članka objavljenega v Planinskem vestniku 10, 1969), Jaro Šašel: Koroška do naselitve Slovencev (str. 80—91), Bogo Grafenauer: Koroški Slovenci v zgodovini slovenske narodne skupnosti (str. 92—152), Janko Pleterski: Koroški Slovenci in leto 1848 (str. 153—158), Vasilij Melik: Tabori na Koroškem (str. 159—167, objavljeno tudi v Vestniku koroških partizanov 1970), Janko Pleterski: Koroški Slovenci in plebiscit (str. 168—181), Lojze Ude: Boji na Koroškem leta 1918—1919 (str. 182—191), Tone Zorn: Koroški Slovenci v prvi avstrijski republiki (str. 192—196), Lojze Ude: Slovenski pouk na koroških šolah do leta 1945 (str. 197—199), Tone Zorn: Priključitev Avstrije k nacistični Nemčiji in protinacistični boj koroških Slovencev (str. 200—210), isti: Koroški Slovenci v drugi avstrijski republiki (str. 211—215), Joško Tischler: Državna gimnazija za Slovence (str. 216—223), Fran Vatovec: Slovenska časniška in časopisna beseda na Koroškem (str. 224—243), Mirko Juteršek: Umetnost na Koroškem (str. 244—255); v tretjem jezikovno-leposlovnem delu so med drugim objavljeni Franc Sušnik: Koroški delež v slovenski književnosti (str. 261—269), France Tomšič: Koroška in začetki slovenskega pismenstva (str. 271—275), Boris Paternu: Problem dveh tipov slovenske književnosti s posebnim ozirom na njen koroški del (str. 364—375), Tine Logar: Slovenska koroška narečja — zgodovinska vez med Slovenci tostran in onstran Karavank (str. 276—280), Pavle Zablatnik: Narodopisje in koroški Slovenci (str. 281—288) in članki o Andreju Schuster-Drabosnjaku, Urbanu Jarniku kot pesniku, Antonu Janežiču, Franu Ellerju, Lovru Kuharju in novi slovenski literaturi na Koroškem po letu 1945. Na koncu je objavljena še Spomenica koroških Slovencev avstrijski zvezni vladi z dne 11. oktobra 1955. Blaž Singer: Vodnik na poti med Slovenci na Koroškem (Maribor 1970, 100 strani, je turistični priročnik z mnogimi zgodovinskimi podatki in s karto, ki jo je priredil Vladimir Klemenčič s slovenskimi in nemškimi krajevnimi imeni, izšla je tudi posebej). Za Velikovec in Celovec glej kratek zgodovinski vodnik Alfreda Ogrisa v Neues aus Alt-Villach 9—10, 1972—73, str. 227—245. Vilko Novak: Über den Charakter der slowenischen Volkskultur in Kärnten (München 1973, 61 strani; iz Literae Slovenicae 9), nekaj zgodovinskih podatkov ima Arnulf Beran: Das Wirtschaftsleben im südlichen Grenzgebiet Kärntens. Windisch Bleiberg und Zell (Carinthia I, 160, 1970, str. 389—424). Izšla je publikacija Koroški plebiscit (Ljubljana 1970, 564 strani), ki jo podrobno razčlenjujemo v odstavku 77 te bibliografije. Tone Zorn: Prizadevanja za uveljavitev slovenskega uradovanja v Podjuni v 90 letih preteklega stoletja (Kronika 19, 1971, str. 45—46). V publikaciji Osnovna šola na Slovenskem 1869—1969 (glej odstavek 16) je Lojze Ude pisal o zgodovini slovenskega pouka na koroških osnovnih šolah od leta 1869 do danes (str. 171—234). Veliko o zgodovini Beljaka prinašajo posamezni letniki Neues aus Alt-Villach (6, 1969; 7, 1970; 8, 1971; 9—10, 1972—73) med drugim W. Neumann o potresu in kugi 1548 (8, 1971, str. 75—87). Wolfram Haller: Villach und die Drau (Carinthia I, 159, 1919, str. 527—546), Irmtraud Neumann: Die Rekatholisierung der Stadtpfarrkirche St. Jakob in Villach im Jahre 1594 (Carinthia I, 162, 1972, str. 235—254), Gertrud Oezelt: Das Kapuzinerkloster in Villach (1629—1787, Carinthia I, 162, 1972, str. 255—296), ista: Die Versammelten Jungfrauen von Villach. Ein Beitrag zur Schulgeschichte der Stadt (Neues aus Alt-Villach 6, 1969, str. 127—176), Wilhelm Neumann: Schulgeschichte von Villach (Neues aus Alt-Villach 6, 1969, str. 105—125), Walther Fresacher: Seebach bei Villach — Eine Siedlungsgeschichte (Neues aus Alt-Villach 9—10, 1972—73, str. 57—128), Gotbert Moro: Zum Alter der Siedlung Hermagor (Carinthia I, 159, 1969, str. 461—464), A. Moritsch: Socialnogeografski razvoj katastrske občine Šentpavel na Zilji (St. Paul im Gailtal) od leta 1836 do danes (Geografski vestnik 43, 1971, str. 79—95). O Tinjah je izšla knjižica Heimatbuch von Tainach (Tainach 1968, 128 strani), ki jo je izdal in založil Hans Keber. Johannes Gavigan: Geschichte der Völkermarkter Augustiner-Eremiten von 1550 bis 1616 (Carinthia I, 162, 1972, str. 207—226), Friederike Zaisberger: Das Kapitel von Maria Saal in der zweiten Hälfte des 15. Jahrhunderts (Carinthia I, 162, 1972, str. 181—205).

Mežiška dolina

Zbornik Med Peco in Pohorjem (Maribor 1965, 377 strani) prinaša med drugim: Stanko Uran: Rudarstvo Mežiške doline (str. 49—86), Marjan Kolar: Železarstvo v treh dolinah — zgodovinski pregled (Mežiška, Dravska in Mislinjska dolina, str.

87—111), Tone Sušnik: Razvoj šolstva v Mežiški dolini (str. 171—207), Drago Plešivčnik: Kronika bolnišnic okrog Uršlje in Pece (str. 217—254), Alojz Krivograd: Delavsko gibanje v Mežiški dolini od nastanka Države SHS do šestojanuarske diktature (str. 235—269), poleg tega pa še bibliografijo, etnografske in geografske prispевke ipd. Zbornik 300 let mežiški rudniki (Mežica 1965, 264 strani) prinaša: Stanko Uran in Franc Mrežar: 300 let mežiški rudniki (str. 31—47), ista: Razvoj jam in načina rudarjenja (str. 141—166), Aleš Mrdavšič: Narodnostno prebujenje in napredno gibanje mežiških rudarjev (str. 49—61), Franc Gregorač: Bogatenje mežiške rude (str. 167—180), Franc Manhler: Razvoj elektrifikacije v mežiških rudnikih (str. 201—211), Karel Bevc: Letopis (od 1424 do 1965, str. 213—232), Stanko Šanel: Bibliografija o mežiških rudnikih (str. 233—240), isti: Najvažnejši podatki o proizvodnji (str. 241—262). Zbornik 720 let Ravne na Koroškem (Ravne 1968, 103 strani) obsega dva obširna članka, ki obravnavata zgodovino pokrajine od najstarejših časov do leta 1848: Stanko Pahič: Najstarejša zgodovina koroške krajine (str. 6—55, obsega tudi še zgodnji srednji vek in prinaša seznam arheoloških najdišč z literaturo), Maks Dolinšek: Tri doline v koroški zgodovini (str. 56—101).

Štajerska: porečje Save

Marolt Jože: Hribovske kmetije v zahodnem delu Saleške doline (Celjski zbornik 1969-70, str. 65—94), Milan Natek: Vpliv industrializacije na agrarno pokrajino v Velenjski kotlini (Zgodovinski časopis 25, 1971, str. 251—270), Peter Ficko: Rudarsko Velenje do ustanovitve stare Jugoslavije (Kronika 19, 1971, str. 163—168), Ivan Stopar: Program za spomeniško obnovo velenjskega gradu (Celjski zbornik 1969—70, str. 307—353).

Franjo Baš: Braslovče v preteklosti (Časopis za zgodovino in narodopisje 7, 1971, str. 36—39), Katarina Kobe-Arzenšek: 125 let tekstilne tovarne Prebold — 1842—1967 (Prebold 1967, 78 strani), Vera Kolšek: Sempetrska nekropola (Maribor 1971, 32 strani), 130 let osnovne šole v Grizah (Celje 1969, 68 strani), Angelos Baš: Obiranje hmelja na kmečkih posestvih v Savinjski dolini (Slovenski etnograf 23—24, 1970—71, str. 71—98).

Janko Orožen: Zgodovina Celja in okolice. 1. knj. Od začetka do leta 1848 (Celje 1971, 672 strani), France Planina — Zoran Vudler: Celjsko turistično področje. Turistično-geografsko-zgodovinski oris (Celje 1965, 56 strani), Janko Orožen: Politični razvoj v Celju in celjski pokrajini od 1848 do 1918 (Časopis za zgodovino in narodopisje 7, 1971, str. 200—261), Lojze Bolta in Vera Kolšek: Stalna arheološka razstava Pokrajinskega muzeja v Celju (Ljubljana 1970, 35 strani), France Stelč: Celjski strop. Umetnostno-zgodovinska študija o stropu v »stari grofiji« v Celju (2. izdaja, Celje in Ljubljana 1969, 43 strani), Ivan Stopar: Opatijski cerkev v Celju. Načela restavracije in umetnostnozgodovinski rezultati obnovitvenih del v letih 1963 do 1969 (Celje 1971, 139 strani), isti: Spomeniškovarstveni red za staro mestno jedro v Celju (Celjski zbornik 1969-70, str. 273—305), Božena Oražem: Literarna in kulturnozgodovinska ekskurzija po Celju (Jezik in slovstvo 14, 1969, str. 129—135, 175—181), France Ostanek: Glavna šola v Celju od 1777 do 1869 (Zbornik za historiju šolstva i prosvjete 5, 1969—70, str. 313—337), Franjo Mauer: Sto let gasilstva v Celju (Celje 1971, 184 strani).

Edo Jelovšek: Nad sto let tradicije godb na pihala v Laškem (Laško 1971, 59 strani, prinaša tudi podatke iz zgodovine Laškega), Miloš Rybář: Laško skozi čas in zgodovino (izšlo v 100 let gasilstva v Laškem 1870—1970, 1970, str. 8—10), isti: Pri-pombe k Curkovemu topografskemu gradivu za občino Laško (Celjski zbornik 1969—70, str. 355—370), Edo Jelovšek: 70 let Železničarske godbe v zgodovini Zidnega mosta. Zidani most od sive davnine do danes (Zidani most 1972, 80 strani).

Sergej Vrišer: Sladka gora (Maribor 1970, 27 strani), isti: Sv. Rok nad Šmarjem pri Jelšah (Maribor 1971, 31 strani), Marjan Žagar: Ponikva in Blaž Kocen (Geografski obzornik 19, 1972, str. 48—52) in še članek Ob stoletnici smrti Blaža Kocena (prav tam).

Nekaj zgodovinskih podatkov vsebuje delo Marjan Žagar: Kozjansko. Gospodarsko-geografska problematika (Geografski zbornik 10, 1967, str. 17—155), Fran Ilesič: Graščinski oskrbnik, sreski komisar Josip Hercog v Podčetrniku (†1860) »stric« Stanka Vraza (Časopis za zgodovino in narodopisje 6, 1970, str. 110—131).

Iva Curk: Iz najstarejše zgodovine Sevnice (Kronika 17, 1969, str. 139—140), Ivan Komelj: Sevniški grad in Lutrovska klet (Ljubljana 1969, 30 strani), Ob sto-

letnici slovenskega tabora v Sevnici. 2. V. 1869 — 2. V. 1969 (Sevnica 1969, 60 strani; posebej o tem taboru je pisal Zoran Pišelj v omenjeni publikaciji str. 3—29), Stanko Skalcr: Brežice (2. razširjena izdaja, Maribor, 1971, 40 strani), Milko Kos: Red za Brežice in Sevnico iz leta 1581 (Casopis za zgodovino in narodopisje 5, 1969, str. 181—187), Bogo Grafenauer: Brežice in kmečki upori med legendo in zgodovino (Letno poročilo gimnazije Brežice 1971—1972, str. 7—14).

Štajersko Podravje

Ivan Zelko: Sledovi srednjeveškega Spitaliča pri Konjicah (Kronika 18, 1970, str. 71—75); Katarina Kobe-Arzenšek: Zgodovinski oris Žič na Štajerskem (Gospodarski koledar 13, 1965, str. 192—202), Jakob Medved: Tipi in smeri spreminjanja izrabe zemljišča v Pohorskem Podravju (Casopis za zgodovino in narodopisje 6, 1970, str. 144—154), Robert Erich Kramberger: St. Pongratzen — Schicksal einer Grenzkirche (Blätter für Heimatkunde 45, 1971, str. 163—167), Antoša Leskovec: Vojaška oblačilnica v Mariboru 1784—1809 (Casopis za zgodovino in narodopisje 7, 1971, str. 99—105), isti: Mitnine in mitnice v Mariboru (prav tam 5, 1969, str. 410—418), Sergej Vrišer: Mariborski grad (Ljubljana 1969, 27 strani), isti: Znamenja in javni spomeniki v Mariboru do 1941 (Casopis za zgodovino in narodopisje 7, 1971, str. 175—195), Maja Vetrih: Likovno življenje v Mariboru in razstave umetnikov mariborskega kroga med obema vojnama (Kronika 17, 1969, str. 30—37), Manica Spendal: Gostovanje igralske družbe Carla Meyerja v mariborskem gledališču (Muzikološki zbornik 7, 1971, str. 30—38, gre za čas od 1840 do 1842), Jan Šedivý: Borba za višjo šolo v Mariboru pred 150 leti (Casopis za zgodovino in narodopisje 5, 1969, str. 419—425), isti: Zgodovina visokega šolstva v Mariboru do 1941 (Casopis za zgodovino in narodopisje 6, 1970, str. 285—295), isti: Profesorji klasične gimnazije v Mariboru (Casopis za zgodovino in narodopisje 6, 1970, str. 70—109; 7, 1971, str. 106—147; 8, 1972, str. 100—150), Niko J. Vrabl: Doneski k zgodovini ljudske knjižnice v Mariboru (Casopis za zgodovino in narodopisje 5, 1969, str. 532—534), Jan Šedivý: Borba za šentiljsko trdnjavo (Kronika 17, 1969, str. 92—101), Otto Lamprecht: Der Murlauf um Radkersburg im Wandel der Zeiten (Blätter für Heimatkunde 44, 1970, str. 15—20), France Ostanek: Iz šolske kronike v Vidmu ob Ščavnici (Od kmečkih uporov do slovenske državnosti, str. 107—122), Iva Curk in Jože Curk: Ptuj (Ljubljana 1970, 154 strani, podaja zgodovino Ptuja). Zbornik razprav ob-tisočdevetstoletnici Ptuja z naslovom Poetovio — Ptuj. 69—1969 (Maribor 1969, 257 strani) prinaša več aheoloških razprav, nekaj umetnostnozgodovinskih in etnografskih razprav ter dela: Anton Klazinc: Arhiv mesta Ptuja (str. 50—82, razpravlja o arhivu mesta Ptuj, ki se hrani v Gradcu, daje pa tudi nekatere podatke iz ptujske zgodovine po arhivskih dokumentih), Milko Kos: Meja proti Ogrski in Hrvatski v štajerskem Podravju (str. 83—91), Jože Koropec: Miklavž na Dravskem polju v srednjem veku (str. 92—94), Vladimir Bračič: Prebivalstvo občine Ptuj v luči zgodovinskega razvoja (str. 95—119, govori o razvoju prebivalstva od 15. stol. dalje na ozemlju današnje občine), Sergij Vilfan: Uniforme meščanskega konjeniškega korpusa v Ptuj (str. 159—165), Jože Curk: Ptuj in njegovi kulturnozgodovinski spomeniki (str. 166—183), Etbin Bojc: Doneski h gradivu za zgodovino šolstva na območju sedanje občine Ptuj (str. 226—256). Dalje Poetovio LXIX (Ptuj 1969, 28 strani), Balduin Saria: Loca Fornicata. Zur Kenntnis der Urbanistik von Poetovio (Casopis za zgodovino in narodopisje 5, 1969, str. 141—145), Iva Mikl Curk: Urbanistični razvoj antičnega Poetovija (Casopis za zgodovino in narodopisje 5, 1969, str. 137—140), Bogo Grafenauer: Ptuj v srednjem veku (Zgodovinski časopis 24, 1970, str. 157—175), Sergij Vilfan: Pristojnost ptujskega deželnega sodnika po urbarju iz leta 1322 in po ptujskem statutu (Casopis za zgodovino in narodopisje 5, 1969, str. 173—180), Othmar Pickl: Pettau — ein internationaler Handelsplatz des 15. und 16. Jahrhunderts (Zeitschrift des Hist. Vereines für Steiermark 62, 1971, str. 87—109), Richard Klier: Beziehungen Nürnbergs zu Pettau im 15. Jahrhundert (Südostdeutsches Archiv 10, 1967, str. 83—101), Othmar Pickl: Petaus Kampf um sein Niederlagsrecht (1520—1535). Ein Beitrag zur Handelspolitik Ferdinands I (Mitteilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung 78, 1970, str. 432—443), Jože Šorn: Ptujski komerčni uradnik (Casopis za zgodovino in narodopisje 5, 1969, str. 399—402). 63. izvestje gimnazije Dušana Kvedra v Ptuj 1869—1969 (Ptuj 1969, 215 strani) prinaša več člankov o zgodovini ptujske gimnazije in Ptuja ter spominske članke. K na-

stanku in starejši zgodovini ptujske gimnazije glej prispevek Balduina Sarie: Epilog zu zwei Pettauer Jubiläen. 1900-Jahr-Feier der ersten Erwähnung der Stadt, 100 Jahre Pettauer Gymnasium (Zeitschrift des Hist. Vereines für Steiermark 62, 1971, str. 111—124), Drago Hasl: Petdesetletnica slovenske glasbene šole v Ptuj (Ptuj 1969, 63 strani), Ivo Zupanič: Zgodovina vinogradništva Slovenskih goric (Maribor 1969, 117 strani), Vlasta Koren govori v zborniku Etnografija Pomurja (Murska Sobota 1967, str. 67—106) o kmečkem vinogradništvu v vzhodnih Slovenskih goricah z etnografske strani, Borut Belec: Zmanjšanje vinogradniških površin v Podravju in južnem Pomurju med leti 1896 in 1967 (Geografski obzornik 17, 1970, str. 11—14), isti: Socialnogeografski procesi in tipi pokrajinske transformacije v Ljutomersko-ormoških goricah (Mariborski visokošolski zavodi 1959—1969. Zbornik razprav 1970, str. 99—117), Ob petdeseti obletnici meščanske šole v Ljutomeru. 1919—1969 (Ljutomer 1969, 64 strani), Božidar Kert: Poizkus lokalne socialnogeografske analize nezavrtih področij na primeru iz občine Lenart v Slovenskih goricah (Zbornik Pedagoške akademije v Mariboru 1960—1970, str. 273—285).

Prekmurje

Pomurje. Turistični vodnik (Murska Sobota 1969, 232 strani), Vilko Novak: Pomen narečja za ohranitev narodnosti v Prekmurju (Dialogi 6, 1970, str. 765—770). Zbornik Etnografija Pomurja (Murska Sobota 1967, 196 strani) je posvečen skoraj v celoti Prekmurju: kmečki hiši, žetvi in mlatvi, ženskim pokrivalom, pozvačinu, pripovednim pesmim in velikonočnim pirhom. Niki Brumen: Knjigarne in papirnice v Pomurju (Kronika 19, 1971, str. 105—109, se nanaša na 19. in 20. stoletje), Franc Šebjanič: Agenda Vandalica — prekmurski tisk iz 16. stoletja (Časopis za zgodovino in narodopisje 5, 1969, str. 242—245), Ivan Zelko: Protestantska cerkvena uprava v Prekmurju od konca XVI. stoletja do leta 1781 (Bogoslovni vestnik 30, 1970, str. 221—231), Franc Šebjanič: Protestantsko gibanje bogoslovcev od 16. do konca 18. stoletja (Časopis za zgodovino in narodopisje 7, 1971, str. 159—165), Vilko Novak: Kajkavske prvine v prekmurski knjigi 18. stoletja (Slavistična revija 20, 1972, str. 94—103), Dezső Korbuly: Nationalitätenfrage und Madjarisierung in Ungarn (1790—1918, Österreichische Osthefte 13, 1971, str. 152—161), Franc Šebjanič: Prekmurski porabski Slovenci v šestdesetih in sedemdesetih letih 19. stoletja (Zgodovinski časopis 23, 1969, str. 53—63), Ivan Škafar: Prekmurski pisatelji v Šafárikovi zgodovini južnoslovanskega slovstva (Jezik in slovstvo 14, 1969, str. 38—44), isti: Jožef Bagáry, Anton Trstenjak in martjanska pogodba iz leta 1643 (Kronika 20, 1972, str. 39—49), isti: Jožef Borovnjak in Anton Trstenjak (Slavistična revija 20, 1972, str. 237—244), isti: Dve ohranjeni pismi Božidarja Raiča Jožefu Borovnjaku (Kronika 18, 1970, str. 39—43), isti: Gaborjevo pismo upravi Slovenskega gospodarja leta 1876 (Kronika 18, 1970, str. 83—88), isti: Kovačičevi spomini na Prekmursko iz leta 1895 (Časopis za zgodovino in narodopisje 6, 1970, str. 321—352), Camplin Ivan: Ohranitev slovenstva v Prekmurju (Posvečeno dr. Ivanocyju, ob 50-letnici njegove smrti — Nova pot 15, 1963, str. 611—623), isti: O nekaterih kulturnih spomenikih v Prekmurju (prav tam, str. 623—628). Ivan Škafar: Slovenska narodna zavest dr. Franca Ivanocyja in narodnostni pomen prekmurskega tiska v XX. stoletju (Dialogi 6, 1970, str. 463—479, 554—573), Vanek Šiftar: Madžarizacija in prekmurski tisk v začetku XX. stoletja (Dialogi 6, 1970, str. 205—212, 277—290), Julij Tišl: Murska republika 1919 (Murska Sobota 1970, 151 strani). Zbornik »Iz veka v vek, iz roda v rod krvi gre tek, duh išče pot« (Ovoj. naslov: Petdeset let gimnazije v Murski Soboti. Murska Sobota 1970, 183 strani) prinaša seznam profesorjev in maturantov ter razne statistične podatke. Od širših člankov je posebej omeniti Bogo Tepy: Spomin na Soboto in njeno gimnazijo (1926—1928, str. 126—134), Jože Tivadar: Borba kluba prekmurskih akademikov za popolno gimnazijo v Murski Soboti (str. 55—60), Rudi Čačinovič: Prekmurska mladina med dvema vojnama (str. 64—70), ter članke o preteklosti gimnazije in njenem delu in spomini nanjo, Marjan Zadnikar: Rotunda v Selu (Murska Sobota 1967, 42 strani), Vanek Šiftar: Vas Motvarjevci in njeni prebivalci (Časopis za zgodovino in narodopisje 7, 1971, str. 294—319), Ivan Zelko: Gospodarska in družbena struktura turniške prapuznije po letu 1381 (Ljubljana 1972, 97 strani), Slavica Pavlič: Zgodovinski oris razvoja šole v Turnišču (Kronika 18, 1970, str. 28—31), Franc Šebjanič: V Šurdu. Nekdanje središče slovenskih protestantov (Delo, 28. 2. 1970).

BIBLIOGRAFIJA

ZGODOVINSKE PUBLIKACIJE V LETU 1974

Zbral Miloš Rybář

Bibliografije, priročniki

BIBLIOGRAFIJA člankov o delavskem gibanju na Slovenskem v slovenskih časnikih in časopisih od 1. januarja 1917 do 26. marca 1941. (Avtorice:) Sonja Reisp [itd.]. 1. 1917. Ljubljana, Inštitut za zgodovino delavskega gibanja 1974. 98 + (II) str. 8°.

MEDVED, Jakob: Zemljevid z italijanskimi in slovenskimi krajevnimi imeni v Furlaniji, Julijski krajini in Benečiji. Carta dei nomi geografici con forma italiana e slovena nel Friuli — Venezia Giulia. (V Ljubljani, Mladinska knjiga 1974.) 12 str. + 1 zvd. 4°.

VOZNY, Jože: Koledar spomina. Ljubljana, Delavska enotnost 1974. 280 str. 8°. [Koledar spominskih datumov.]

Arheologija

KNEZ, Tone: Arheološko Novo mesto. (V Mariboru, Obzorja 1974.) 30 + (II) str. 8°. (Kulturni in naravni spomeniki Slovenije. 48.) Ilustr.

KNEZ, Tone: Novo mesto v antiki. Razstavni katalog. Novo mesto in der Antike. ... (Nemški prev.: Niko Kuret. Fotogr.: Srečko Habič, Tone Knez.) Novo mesto, (Dolenjski muzej) 1974. 64 str. + pril. 8°.

KOLSEK, Vera: Šempetrska nekropola. (Ilustr. je priskrbela avtorica. 2. izd.) (Maribor, Obzorja 1974.) 30 + (II) str. 8°. (Kulturni in naravni spomeniki Slovenije. 27.)

POROČILO o raziskovanju neolita in eneolita v Sloveniji. 3. Kultura Ljubljanskega barja. (Ur. Tatjana Bregant.) Ljubljana, Univerza 1974. 90 + (I) str. 4°. Ilustr.

ŠRIBAR, Vinko: Otok pri Dobravi. (:Freisinski trg Gutenwerth.) Vodnik. Novo mesto, Narodni muzej v Ljubljani 1974. 38 + (I) str. 8°. Ilustr.

ŠRIBAR Vinko & Vida Stare: Karantanskoketlaški kulturni krog. K začetkom slovenske kulture. ... (Razstava v Narodnem muzeju, razstavišče Arkade.) (Risbe v katalogu V. Stare [itd.], Nemški prev. Hanka Štular.) Ljubljana, (Narodni muzej) 1974. 46 str. + pril. 8°.

URLEB, Mehtilda: Križna gora pri Ložu. Halštatska nekropola. Hallstattzeitliches Gräberfeld. Križna gora. Ljubljana, (Narodni muzej) 1974. 102 + (I) str. + pril. 4°. (Katalogi in monografije, 11.) Ilustr.

VARIA archaeologica. (Risbe: Darja Grosman. Prevod: Adela Zgur.) Brežice, (Posavski muzej) 1974. 119 str. 4°. (Posavski muzej Brežice. 1.)

Obča zgodovina, kulturna zgodovina

BENEDIK, Metod: Obča cerkvena zgodovina. Za interno uporabo slušateljev Teološke fakultete. Ljubljana, (Cirilsko društvo slovenskih bogoslovcev) 1974. (II) + IV + 129 str. 4°. Razmn.

CAPPS, Benjamin in ur. Time-Life books: Indijanci. (The Indians. Prev. Stanko Jarc.) Ljubljana, Cankarjeva založba 1974. 244 str. 4°. (Resnična zgodovina Divjega zahoda.) Ilustr.

FORBIS, William H. in ur. Time-Life books: Kavboji. (The cowboys. Prev. Stanko Jarc.) Ljubljana, Cankarjeva založba 1974. 240 str. 4°. (Resnična zgodovina Divjega zahoda.) Ilustr.

GOTTSCHALK, Louis Reichenthal & Loren C. MacKinney & grof H. Pritchard: Temelji sodobnega sveta. (The foundations of the modern world.) 2. Slostvo in leposlovje — upodabljaljoče umetnosti in glasba — znanost in tehnika — tehnika in družba — izobraževanje. (Prev. Janko Moder.) Ljubljana, Drž. založba Slove-

- nije 1974. XX + 556 str. 8°. (Zgodovina človeštva. 4.)
- MARTELLI, George: Izredni obveščevalc. (Agent extraordinary. Prev. Slavko Kumer.) Ljubljana, Borec 1974. 338 + (II) str. 8°.
- MARX, Karl: Osemnajsti brumaire Ludvika Bonaparta (Der achtzehnte Brumaire des Louis Bonaparte. Prev. Mirko Košir.) Ljubljana, Komunist 1974. 117 + (I) str. 8°. (Temelji. 4.)
- STAMMEL, Heinz-Josef: To so bili še možje. (Das waren noch Männer.) Kavboji in njihovi svet. (Prev. Stanko Jarc.) V Ljubljani, Cankarjeva založba 1974. 368 + (IV) str. + pril. 8°. (Bios.)
- TOKAREV, Sergej Aleksandrovič: Vera v zgodovini narodov sveta. (Prev. Ludvik Mrzel. Slikovno gradivo izbral Tone Pogačnik.) (Ljubljana), Mladinska knjiga (1974). 418 + (I) str. + pril. 8°.
- WEBER, Tomaž: Od Vikingov do astronautov. (Ljubljana, Mladinska knjiga 1974.) 226 + (I) str. 4°. (Mladi vedež. 2.) Ilustr.
- ZBORNIK za zgodovino naravoslovja in tehnike. 2. (Ur. Fran Dominko.) [Ljubljana,] Slovenska matica 1974. 192 + (VI) str. 8°. Ilustr.
- ZGODOVINA v slikah. (Welt- und Kulturgeschichte.) Izvirno izd. so priprav. Gérard Du Ry van Beest Holle in sodel. Slov. izd. so priprav. Branko Božič in Tomaž Weber ter prev. Helena Menaše. 1. Prazgodovina — 2500. Ljubljana, Drž. založba Slovenije 1974. 479 str. 8°.
- Umetnost**
- CEVC, Emilijan & Janez Logar: Slovenski ekslibris. (Prev. Irena Frelih-Trenc. Fotogr. Karmen Narobe.) (Ljubljana, Društvo Exlibris Sloveniae 1974.) 109 + (I) str. 8°. Besedilo slov. in angl.
- GSPAN, Eva: Miha Maleš. (Retrospektivna razstava. Katalog. Predg. Zoran Kržišnik. Uvod Ljerka Menaše. Življenjski podatki, pregled razstav in katalogov, literatura o umetniku, iz umetnikove bibliografije in pregled ilustracij. Prev. v franc. Viktor Jesenik. Fotogr. foto laboratorij Moderne galerije.) (Ljubljana, Moderna galerija 1974.) 154 + (I) str. 8°.
- JAKAC, Božidar: Avtoportreti. (1915—1974. Ur. kataloga Lado Smrekar. Uv. in literatura. Luc Menaše. Fotogr. Moderna galerija v Ljubljani.) (Kostanjevica na Krki, (Dolenjski kulturni festival) 1974. 128 str. 8°.
- JAKAC, Božidar: Portreti kulturnih delavcev. Dolenjska galerija, Novo mesto 5. septembra do 6. oktobra 1974. (Uv. in življ. podatki Luc Menaše. [Spremna beseda] Janko Jarc.) (V Novem mestu, Dolenjski muzej) 1974. 48 + (I. ov.) str. 8°.
- JÜTERSEK, Mirko: M. Jama. (Retrospektivna razstava. Katalog. Predg.: Zoran Kržišnik. Prev. v franc.: Viktor Jesenik. Fotogr.: foto laboratorij Moderne galerije in Alenka Habič.) (Ljubljana, Moderna galerija 1974.) 176 str. 8°. Vzp. slov. in franc. besedilo.
- KMEČKI upori v slovenski umetnosti. Zbornik razprav. Ur. Stefan Barbarič. Ljubljana, Slovenska matica 1974. 175 + (IV) str. + pril. 8°.
- KULTURNI spomeniki v Sloveniji. Spomeniki prve kategorije. Ljubljana, Zavod za spomeniško varstvo SR Slovenije (1974). 2 + 175 + (I) str. (= f.) + 1 zvd. 4°.
- PERC, Bernarda: Spomeniki starega Egipta. Razstava v arkadah. (Tekst v katalogu: Bernarda Perc, Tine Kurent, Tit Doberšek. Risbe Dragica Lunder in France Anžel. Prev. Ružena Škerlj.) Ljubljana, Društvo muzealcev Slovenije in Narodni muzej 1974. 40 str. + pril. 8°.
- STAREJSI ekslibrisi na Slovenskem. (Besedila so napisali: Milena Moškon [itd.]. Ur. Rajko Pavlovec. Prev. Valter Bohinec in Milan Mlačnik. Ekslibrise fotogr. Karmen Narobe in Viktor Berk.) Ljubljana, Exlibris Sloveniae 1974. 33 + (XXIX) str. 8°. Besedilo slov. in nem.
- Jugoslavija, Slovenija in Slovenci**
- BORISOV, Peter: Oris razvoja kirurgije na Slovenskem do začetka 20. stoletja in njen prispevek k razvoju slovenske znanstvene medicine. Disertacija. Ljubljana, Medicinska fakulteta 1974. 258 + XXII str. (= f.) Ilustr. Razmn.
- DELAVSKO gibanje v Sloveniji. 1918—1941. (Odg. ur.: Janko Tedeško.) ([Ljubljana], Center za obveščanje in propagando pri RK ZMS 1974.) 121 + (II) str. 8°.

FERENC Tone & Milica Kacin-Wohinz & Tone Zorn: Slovenci v zamejstvu. Pregled zgodovine 1918—1945. Ljubljana, Drž. založba Slovenije 1974. 326 + (I) str. + zvd. 8°. Ilustr.

GRAFENAUER, Bogo: Boj za staro pravdo v 15. in 16. stoletju na Slovenskem. Slovenski kmečki upor 1515... Ljubljana, Drž. založba Slovenije 1974. 331 + (IV) str. 8°. Z zvd.

GRAFENAUER, Bogo: Zgodovina slovenskega naroda. 2., pred. in dop. izd. 5. Začetki slovenskega narodnega prebujenja v obdobju manufakturne in začetkov industrijske proizvodnje ter razkroja fevdalnih organizacijskih oblik med sredo XVIII. in sredo XIX. stoletja. Ljubljana, DZS 1974. 330 + (I) str. 8°.

KOZAK, Primož: Slovenija. (Fotomografija. Fotogr.: Ilijaz Bešlić.) (Beograd, Jugoslovanska revija [1974].) 220 + (IV) str. 4°. Naslov raztegnjen čez dve strani.

KUTOŠ, Aleksander: ZKJ. Ustanovitev in razvoj. (Maribor, Obzorja 1974.) 192 str. 8°. (Marksistična knjižnica. 1.) Naslov raztegnjen čez dve strani.

PEJANOVIC, Milovan-Ljubo Popović [ps.]: Velika igra z Dražom Mihailovičem. (Velika igra sa Dražom Mihailovičem. Prev. Bogdan Gradišnik.) Ljubljana, Borec 1974. 357 + (II) str. 8°. Ilustr.

STEPIŠNIK, Drago: Telovadba na Slovenskem. (Povzetka prev. v nemšč. Erika Bučar, v ruščino Janez Zor.) Ljubljana, Drž. založba Slovenije (1974). 309 + (I) str. 8°. Ilustr.

UČESNICI i svedoci. Zbornik sećanja o delatnosti naprednog učiteljstva Jugoslavije do 1941. godine. 1-2. Beograd, (Društvo za izučavanje delatnosti naprednog učiteljstva Jugoslavije) 1974. 8°. — Šegula, Pavle: Spomini slovenskih učiteljev povezanih s komunističnim gibanjem (:do fašistične okupacije 1941:). Register in dodatek k prvi in drugi knjigi spominov »Učesnici i svedoci«. Ljubljana (1975). 8°.

VALANT, Milan: Najstarejša doba Slovencev. Ljubljana, (samozal.) 1974. 36 str. 8°. Ilustr.

VALVASOR, Johann Weikhard Frhr von: Die Ehre dess Hertzogthums Crain 1689. 4. (Faksim. izd. Red. faksimila Branko Reisp.) (V Ljubljani, Mladinska knjiga; v Münchnu, Trofenik 1974.) 610 + (LXVII) + XXIX + (I) str. 1°. (Monumenta litterarum Slovenicarum. 9.)

Arhivi, muzeji

AVGUSTIN, Cene & Beba Jenčič & Boris Paternu: Prešernov muzej v Kranju. (Maribor, Obzorja 1974.) 30 + (II) str. 8°. (Kulturni in naravni spomeniki Slovenije. 38.) Ilustr.

LINHARTOVA soba v Radovljici. (Ur. Mirko Mahnič.) [Katalog.] (Ljubljana, Slovenski gledališki muzej; (Radovljica, Muzeji radovljiške občine 1974. (II) + 16 + (II) str. 8°. Ilustr.

PRELOVSEK, Damjan: Plečnikova zbirka. (Vodnik po Plečnikovi zbirki Arhitekturnega muzeja. Prev. v angl. Vid Lajovic. Oblikovanje Peter Skalar.) Ljubljana, Arhitekturni muzej 1974. (16) str. 8°. Ilustr.

STELÈ, France & Melita Stelè & Stane Mikuz: Stalna zbirka v kostanjeviškem gradu. Jože Gorjup. — Božidar Jakac. — Tone Kračj. (Zbral in ur. Lado Smrekar.) [Kostanjevica,] (Koordinacijski odbor za postavitve galerije v kostanjeviškem gradu) 1974. (24) str. 8°.

UMEK, Ema: Samostani Kostanjevica, Pleterje in Stična. Ljubljana, Arhiv Slovenije 1974. 253 + (I) str. 8°. (Samostanski arhivi. 1.)

VODNIK po matičnih knjigah za območje SR Slovenije. III. (Ur. Ema Umek in Janez Kos.) V Ljubljani, Skupnost arhivov Slovenije 1974. Str. XLVIII + (I) + 891 — 1380. 8°. (Vodniki. 3.)

Etnologija

BAŠ, Angelos: Savinjski splavarji. (Foto dokumentacija Slovenski etnografski muzej. Zvezj. Barvne fotogr. Joco Znidaršič.) Ljubljana, (Cankarjeva založba) 1974. 273 + (II) str. 8°. Naslov raztegnjen čez dve strani.

CVETLICE v ljudski umetnosti. Motivi v oblikovanju za kmetije. (Vodnik po razstavi. Razstavo je pripravil Gorazd Makarovič. Fotogr. Srečko Kolar in arhiv SEM. Prev. Mirko Jurak.) Ljubljana, Slovenski etnografski muzej 1974. 86 + (I) str. 8°. Ov. nasl.: Cvetlični motivi v ljudski umetnosti.

MAKAROVIC, Marija: Slovenska kmečka noša od konca 19. stoletja do danes. (Vodnik po razstavi.) (Fotogr. Srečko Kolar in arhiv SEM.) Ljubljana, Slovenski etnografski muzej 1974. 39 str. + 1 pril. 8°.

NOVAK, Anka: Vodnik po razstavi Kmečko gospodarstvo v Dolini. (Fo-

- togr. dela Drago Holynski.) (V Kranju, Gorenjski muzej 1974.) (62) str. 8° p. f.
- ZONTAR, Majda: Mlini na Gorenjskem. — (Albert Struna: Mlinarstvo nekoč in danes.) (Risbe Dušan in Katarina Engelsberger. Fotogr. dela Drago Holynski, Jože Fink, Aleksej Ignasčenko.) (Kranj, Gorenjski muzej 1974.) 60 str. 8° p. f.
- Slovstvo, gledališče**
- BORŠNIK, Marja: Ivan Tavčar — lep-slovni ustvarjalec. 1. 1863—1893. (Maribor), Obzorja 1973 (1974). 596 + (IV) str. 8°. Ilustr.
- GSPAN, Alfonz: Neznani Srečko Kosovel. Neobjavljeno gradivo iz pesnikove zapuščine ter kritične pripombe h Kosovelovemu Zbranemu delu in Integralom. Ljubljana, [Obzorja, Maribor] 1974. 119 str. 8°. [Ov. nasl.] P. o. iz: Prostor in čas. 1973. V., 8—12.
- KALAN, Filip: Med Trubarjem in moderno. Ljubljana, Mladinska knjiga 1974. 209 + (II) str. 8°. (Naša beseda.) Ilustr.
- LEGIŠA, Lino: Liber cantionum Carniolicarum. Kalobški rokopis. Ljubljana 1973 [1974]. 228 + (IV) str. + pril. 8°. (Slovenska akademija znanosti in umetnosti. Razred za filološke in literarne vede. Dela 27 = Inštitut za slovensko literaturo in literarne vede. 5.)
- MORAVEC, Dušan: Slovensko gledališče Cankarjeve dobe. (:1892—1918.:) V Ljubljani, Cankarjeva založba 1974. 333 + (II) str. + pril. 8°.
- ZADRAVEC, Franc: Slovenska besedna umetnost v prvi polovici dvajsetega stoletja. Ljubljana, Mladinska knjiga 1974. 247 + (III) str. 8°. (Naša beseda.) Ilustr.
- Antifašistični in narodnoosvobodilni boj**
- BRKINI 74 [štiriinšedemdeset]. Tridesetletnica volitev v narodnoosvobodilne odbore na južnem Primorskem. (Glavni ur. Silvo Fatur. Fotogr.: Muzej NOB Ljubljana, Pokrajinski muzej Koper in Milan Guček.) (Sežana, Odbor za proslavo pri občinski konferenci SZDL 1974.) 192 str. 8°.
- DEVETAK Venceslav & Devetak Leopold: Vrh. 20. 4. 1974. Ob odkritju spomenika padlim v NOB in žrtvam nacifašizma. (Gorica, t. Grafica Goriziana) 1974. (14) str. 8°. Ov. nasl. Ilustr.
- FOGAR, Galliano: Od ilegalnega antifašizma do Proletarske brigade. (Dalla cospirazione antifascista alla Brigata Proletaria. Prev. Stanko Murovec.) Nova Gorica, »Srečanja« 1974. 100 str. 8°. (Knjižnica »Srečanj«. 7.)
- FONTANOT=. (Suhor 17. 12. 44—17. 12. 74. 30[let]. Izd. Pripravljalni odbor za proslavo 30-letnice brigade Fontanot.) (V Ljubljani, Partizanska knjiga [1974.]) (32) str. 8°. Ilustr. Vzpored. italij. in slov. besedilo.
- HRIBERNIK, Rudolf-Svarun: Dolomiti v NOB. Ljubljana, (Partizanska knjiga) 1974. 705 + (I) str. + 2 zvd. 8°. (Knjižnica NOV in POS. 31. 1.) Ilustr.
- JAN, Ivan: Cankarjev bataljon in dražgoška bitka. Ljubljana, Partizanska knjiga 1974. 348 + (III) str. 8°. Ilustr. Razš. in popr. izdaja knjige »Dražgoška bitka«.
- JARC, Janko: Rog. (Spomenik slovenskega osvobodilnega gibanja. Ilustr. iz fototeke Muzeja ljudske revolucije Slovenije. 2., razš. izd.) (V Mariboru, Obzorja 1974.) 30 + (I) str. 8°. (Kulturni in naravni spomeniki Slovenije. 2.)
- KROMBERK — Loke (v narodnoosvobodilnem boju). (Zbral in ur. Ciril Zupanc.) (Nova Gorica, Mestni odbor ZB NOV 1974.) 40 + (I ov.) str. 8°. [Ov. nasl.] Ilustr.
- MAHORČIČ, Vlado: Prispevek k zgodovini statistike med NOB v Sloveniji 1941—1945. Ljubljana, Zavod SR Slovenije za statistiko 1974. 32 + (LI) str. 8°.
- OD fašistične vojne do uničevalnega taborišča v Rižarni. (:Furlanija — Julijska Krajina 1940—1945.:) (Trieste, t. Riva [1974.]) 65 + (I) str. 8°. (Quaderni della resistenza. 2.) Ilustr.
- OD fašističnega škvadrizma do pokolov v Rižarni. Trst — Istra — Furlanija 1911 [1919]—1945. Uredn. odbor: Filibert Benedetič [itd.]. Trst, ANED 1974. 158 + (II) str. 8°. Ilustr.
- ODPRTA srca. Kronika ljudske solidarnosti. (Gl. in odg. ur. Moma Marković. Ur. slov. dela Branko Senica. Prev. Branko Avsenak.) Maribor & Beograd, (Večer) 1974. 344 str. 8°. Ilustr. [Slovenski izgnanci 1941. Izšlo tudi v srbohrvaščini: Otvorena srca.]

- OZBOLT, Anton: Dežela Petra Klepca. (V Ljubljani), Borec 1974. 577 + (II) str. 8°. Ilustr.
- OZBOLT, Anton: Šercerjeva bojna pot. (:Dop. izd.): V Ljubljani, Borec 1974. 291 + (III) str. + 1 zvd. 8°. Ilustr.
- POHOD štirinajste divizije. (Jože Počkaj: S štirinajsto divizijo na Štajersko. — Marta Paulin-Brina: V kulturniški skupini štirinajste divizije.) Ljubljana, (Dopisna delavska univerza) 1974. 40 str. 8°. (Novi vidiki. 2.)
- POZAUKO, Ivan: Lovrenško osvobojeno ozemlje od 22. avgusta do 2. novembra 1944. leta. Lovrenc na Pohorju, Turistično društvo 1974. 52 str. + 3 zvd. 8°.
- PRUŠNIK, Karel-Gašper: Gamsi na plazu. (2. izd., dop.) Ljubljana, Borec 1974. 577 + (V) str. 8°. Ilustr.
- PRVI junij 1924 v Trbovljah. Stenografski zapisnik kazenske razprave v Celju dne 25., 26. in 27. novembra 1924. (Red. Dušan Kermavner.) 3. izd. Ljubljana, (Partizanska knjiga; Trbovlje, Revirski muzej ljudske revolucije) 1974. 222 + (II) str. 8°. Ilustr.
- REVOLUCIJA in umetnost. Izbor slovenskih spomenikov NOB. ([Uvod] Aleksander Bassin. Fotograf.: Miro Zdovc, Marjan Sorli, Janez Lenassi. Prev. Mirko Jurak. (Ljubljana, Partizanska knjiga 1974.) (159) str. 4°. (Knjižnica NOV in POS. Likovna zbirka.)
- SLAVEC, Benjamin & Alojz Tul: Mačkolje v boju za svobodo. Caresana nella lotta per la libertà. (Povzetek v italijanski prev.: Miroslav Zekar.) Mačkolje, (Odbor za postavitve spomenika padlim v NOB iz Mačkolj) 1974. 61 + (II) str. 8°. Ilustr.
- SPOMINI na partizanska leta. Zbral in prir. Ferdo Godina. (Ponat.) 1—2. (V Ljubljani), Borec 1974. 8°. Ilustr.
- SVEDOČANSTVA, bratstvo i jedinstvo — Pričevanja, bratstvo in enotnost. (Spominsko monografijo sta priprav. in ur. Miroslav Mile Mojsilović, Radovan M. Marinković, prev. Roksanda Njeguš, Vida Hreščak.) (Čačak, Čačanski glas 1973 [1974].) 185 str. 4°. Ilustr. [Vzporedno slov. in srbohrv. besedilo. Spomini na izgnanstvo v Srbiji 1941—1945 in na povojna srečanja »Bratstvo in enotnost« ter leposlovje na to tematiko.]
- TOMSIČ, Janez: Narodnoosvobodilni boj na Jadranu in slovenski pomorščaki. Ljubljana, (Partizanska knji-
- ga; v Piranu, Odbor slovenskih partizanskih pomorščakov) 1974. 868 + (I) str. 8°. (Knjižnica NOV in POS. 42.) Ilustr.
- 50 [TRIDESET] let Briško-beneškega odreda. (Nova Gorica, t. Soča 1974.) (8) str. 8°.
- ZAKONJSEK, Rado: Taborski kresovi. Tabor, (Temeljna kulturna skupnost Zalec) 1974. 96 str. 8°.
- ZBOR aktivistov OF litijskega okrožja 1941—1945. Litija 8. 9. 1974. Litija, [t. Kočevski tisk, Kočevje] 1974. 20 + (III) str. 8°.
- ZBORNİK dokumenata i podataka o narodnoosvobodilačkom ratu naroda Jugoslavije. Tom VI., knj. 18: Borbe u Sloveniji 1944—1945. god. (Odg. ur.: Miloš Krstić. Prir. za štampu: Vojnoistoriski institut i Inštitut za zgodovino delavskega gibanja v Ljubljani.) Beograd, (Vojnoistoriski institut) 1973 (1974). 1004 + (I) str. 8°.
- ZUPANC, Ciril: Kanalski Kolovrat. Ob 30-letnici volitev organov ljudske oblasti. (Nova Gorica, Občinski odbor ZZB NOV 1974.) 224 str. + corr. 8°. Ilustr.
- ŽGAJNAR, Matija: NOB. Kronološki pregled. 1941-45. (Ljubljana, Mladinska knjiga 1974.) 36 str. 4°. (Pionirjeva knjižnica.) Ilustr.

Krajevna in pokrajinska zgodovina, krajeписi in vodniki

- ARTIČE 1974. (Uredniški odbor: Miha Haler [itd.]. Fotograf. posnetki: Martin Zupančič.) (Artiče, Krajevna skupnost 1974.) 24 str. 8°. [Iz vsebine: Artičani v kmečkih puntih, narodnoosvobodilnem boju in danes.]
- AVGUSTIN, Cene: Radovljica. (V Mariboru, Obzorja 1974.) 30 + (II) str. 8°. (Kulturni in naravni spomeniki Slovenije. 45.) Ilustr.
- CELJSKI zbornik. 1973/1974. (Vlado Novak. odg. ur.) Celje, (Kulturna skupnost) 1974. 602 + (V) str. + pril. 8°. Ilustr.
- CERAR, France: Dobliče in Dobličan škof Janez Vrtin. Maribor, (Fr. Cerar) 1974. 88 str. 8°. Ilustr.
- CURK Iva & Jože Curk: Ptuj. (Nova izd.) (Maribor, Obzorja 1974.) 32 str. 8°. (Kulturni in naravni spomeniki Slovenije. 4.) Ilustr.
- ČRNUČE nekdanj... danes... in jutri: (Ur. Kovač Andrej.) (Črnuče, Krajevna skupnost 1974.) 80 str. 8°. Ilustr.

- 50th [FIFTIETH] anniversary. Slovenian national home. 1924—1974. Cleveland, Ohio 1974. (80) str. 4°. Ilustr. Besedilo angl. ali slov. [Iz vsebine: Ivan Zorman: Naš narodni dom. Robert Dolgan: 50-year history of the Slovenian national home. Franc Cesen: Nekaj kulturne zgodovine v SND.]
- GAMS, Ivan: Kras. Zgodovinski, naravoslovni in geografski oris. (S 188 fotogr. in 88 risbami.) V Ljubljani, Slovenska matica 1974. 360 str. + pril. 8°.
- GORIŠKI letnik, Zbornik Goriškega muzeja. Nova Gorica, Goriški muzej 1974. 144 + (II) str. 8°.
- KREMPL, Anton: Dogodivščine Štajerske zemlje. S posebnim pogledom na Slovence. 2. izd. (Uvodna beseda Anton Slodnjak.) München, Trofenik 1974. XV + 262 str. + pril. 8°. Faks. izd.
- LOSKI razgledi. XXI. (Ur. Branko Berčič.) V Škofji Loki, Muzejsko društvo 1974. 324 + (II) str. 8°. Ilustr.
- MOČNIK, Hubert: Trnovska planota. Gorica, (t. Grafica Goriziana) 1974. 146 + (III) str. + corr. 8°. Ilustr.
- MOČNIK, Vlado: Baška grapa. Ljubljana, (samozal.) 1974. 104 str. + pril. 8°. Ilustr.
- OMLADIČ, Ljuba: Vse o koprski občini. (:Obris razvoja:.) Koper, (Skupščina občine) 1974. 28 str. 8° p. f. Ilustr.
- OROZEN, Janko: Zgodovina Celja in okolice. 2. (:1849—1941:.) Celje, (Kulturna skupnost) 1974. 587 + (XII) str. 8°. (Celjski zbornik. 1973. Posebna izd.) Ilustr.
- OTOREPEČ, Božo: Iz zgodovine gradu Bogenšperk. Litiya, (Odbor za obnovo gradu Bogenšperk) 1974. 42 + (II + I ov.) str. 8°. Ilustr.
- PETRICIG, Paolo & Valentino Z. Simonitti: Slovenska skupnost v Beneški Sloveniji. Špeter Slovenov & Trst, (Založništvo tržaškega tiska) 1974. 58 + (I) str. 8°. (Nediža. 1.) Ilustr.
- PLANINA in svet okoli nje. (Gradivo so zbrali, zapisali in ur. France Habe, Peter Habič, Stanko Markovčič, Mehtilda Urleb in Tomaž Vrhovec. Ovitek in vinjete Leopold Strnad.) Planina pri Rakeku, (Jamarski klub) 1974. 40 str. 8°. Ilustr.
- PO Dolenjski. Teksti: Emilijan Ceve [itd.]. Fotograf.: Niko Paulič, Tone Knez, Slavko Dokl. Zagreb, »Turistkomerc«; Novo mesto, Dolenjska turistična zveza 1974. 106 + (II) str. + 1 zvd. 8°. (Male turistične monografije. 11.)
- SAVINJSKI ZBORNİK. III. (Gl. in odg. ur. Drago Predan.) Zalec, (Temeljna kulturna skupnost) 1974. 465 + (III) str. + pril. 8°.
- SEDEJ, Ivan: Prešernova hiša, cerkev sv. Marka, Vrba. — Helena Menaše: Francé Prešeren. (Nova izd.) (Maribor, Obzorja 1974.) 30 + (II) str. 8°. (Kulturni in naravni spomeniki Slovenije. 3.) Ilustr. Ov. nasl.: Vrba.
- 70 [SEDEMDESET] letnica združništva in mlekarštva na Vrhniki. Vrhnika 1904—1974. (Prispevke ur. in popr. Grabeljšek Karel.) (Vrhnika, Skupščina občine, Kmetijska zadruga; Ljubljana, Kmetijski zavod 1974.) 66 str. 8°. Ilustr. [Ov. nasl.]
- SLOVENCİ v Italiji včeraj in danes. [Avtorji] Milko Kos, Lavo Čermelj, Bogo Grafenauer [itd.]. Trst, (Založništvo tržaškega tiska) 1974. 97 + (IV) str. 8°. (Slovenci v zamejstvu.)
- Die SLOVENEN in Kärnten. Slovenci na Koroškem. Gegenwärtige Probleme der Kärntner Slovenen. Sodobni problemi koroških Slovencev. (Avtorji Avgust Brumnik [itd.]. Ur.: Avguštin Malle, Marjan Erbežnik.) (Celovec, Narodni svet Koroških Slovencev [itd.] [1974].) 64 str. + 17 zvd. 8°. Besedilo nemško in slov.
- STOPAR, Ivan: Velenjski grad. (Maribor, Obzorja 1974.) 31 str. 8°. (Kulturni in naravni spomeniki Slovenije. 46. Ilustr.)
- STRAŽAR, Stane: Svet pod Taborom. Kronika Ihana. Ihan, (Odbor za praznovanje 750-letnice Ihana) 1974. 336 strani + zvd. 8°. Ilustr.
- ŠKALER, Stanko: Brežice. (Ilustrativno gradivo Posavski muzej, barvna posnetka S. Baškoviča. Povzetek prev. v nemščino avtor, v italij. L. Verbovšek. 3. izd.) (V Mariboru, Obzorja 1974.) 38 + (II) str. 8°. (Kulturni in naravni spomeniki Slovenije. 15.)
- ŠMARNÁ gora. (:Vodnik:.) (Ur. Milan Ciglar.) Ljubljana, Planinsko društvo »Šmarna gora«, Vikrče 1974. 52 str. + 1 zvd. 8°. Ilustr.
- VODNIK po slovenski planinski poti. 4. popr. in dop. izd. Po dosedanjih izd. ur. uredn. odbor (Tomaž Banovec [itd.].) Ljubljana, (Planinska založba Slovenije) 1974. 252 + (III) str. + zvd. 8°. Ov. nasl.: Slovenska planinska pot.

- VRANSKO in nova šola 1974. ... (Gl. ur.: Tilka Raner, Berta Štravs. Slike in fotogr. zbral ter sest. tekst k slikam Štefan Kočar. Foto: Ignac Ropas.) (Vransko, Režijski odbor za izgradnjo nove šole 1974.) (II) + 66 + (IV) str. 8°.
- VUDLER, Zoran: Turistični vodnik po Celju. 3., popr. in dop. izd. (Celje, Olepševalno in turistično društvo 1974.) (16 + II ov.) str. 8°. Ilustr. Ov. nasl.: Celje.
- ZADNIKAR, Marijan & Ivan Zelko: Domanjševci. (Nemški prevod povzetka: Adela Žgur, madžarski prevod povzetka: Zsuzsana Gouth. Fotogr.: Marijan Zadnikar.) Murska Sobota, Pomurska založba 1974. 58 + (II) str. 8°.
- ZBORNİK občine Grosuplje. Gospodarska, kulturna in zgodovinska kronika. VI. (Gl. ur. France Adamič. Odg. ur. Ivan Ahlin.) Grosuplje, (uredn. odbor) 1974. 324 str. 8°. Ilustr.
- ZORZUT, Ludvik & Ciril Zorzut: Svobodni kmetje, Zgodovinska pot zadružnikov iz Fojane na Dobrovo. Dobrovo v Brdih, (»Goriška Brda«) 1974. 92 + (IV) str. 8°. Ilustr.
- ŽEVART, Danica: Šaleška planinska pot. (Perorishbe: Marjan Vodišek, zvd. Franc Avberšek.) Velenje, Planinsko društvo 1974. 110 str. + 1 zvd. 8°. Ilustr.
- Biografije, spomini**
- BIANCO, Enzo & Carlo de Ambrogio: Don Bosco. (Prev. Dušica Urbič-Kokol.) Koper, (Ognjišče) 1974. 205 + (II) str. 8°. (Zepna knjižnica Ognjišča. 12.) Ov. nasl.: Ukradli ste mi srce.
- ČURKINA, Iskra V.: Matija Majar-Ziljski. Ljubljana 1974. 121 + (II) str. 8°. [Ov. nasl.] (Slovenska akademija znanosti in umetnosti. Razred za zgodovinske in družbene vede. Razprave. VIII. 2.)
- BOHANEČ, Franček: Biografsko herilo. Ljubljana, Mladinska knjiga 1974. 272 str. 8°. (Naša beseda.) Ilustr.
- GEMKOW, Heinrich s sodel.: Friedrich Engels. Biografija. (Prev. Jože Koblar.) Ljubljana, Drž. založba Slovenije 1974. 558 + (V) str. + pril. 8°. (Biolografije.)
- HALAS, Franc: Arhitekt z evanĝelijem. (Misijonar Jože Kerec.) Ljubljana-Rakovnik, (»Knjižice«) 1974. 54 + (II) str. 8°. Z avtorj. sl.
- HUNEBELLE, Danielle: Moj prijatelj Kissinger. (Dear Henry.) Pripoved. (Prev. Majda Capuder.) Maribor, Obzorja 1974. 222 + (I) str. 8°. (Svet v knjigi. 133.)
- JURCA, Janez: V daljavi so želje. Celje, Mohorjeva družba 1974. 108 + (I) str. 8°. [Spomini vojaka iz I. svet. vojne.]
- JURHMAN, Janez: Junaški ministrant Franček Pen. 1924—1944. (Laporje, Župnijski urad [1974].) 29 str. 8°. Ilustr.
- KING, Coretta Scott: Martin Luther King. (My life with Martin Luther King.) Živela sem z njim. (Prevedla Stanka Verbič.) (Maribor, Obzorja 1974.) 342 + (II) str. + pril. 8°. (Veliki možje. 32.)
- KLOPČIČ, France: Neravnodušni državljani. Razčlemba in zamisli. Ljubljana, Drž. založba Slovenije, 1974. 393 + (I) str. 8°.
- KOCBEK, Edvard: Svoboda in nujnost. Pričevanja. (Spremno besedo napisal France Vodnik.) (V Celju, Mohorjeva družba) 1974. 289 + (II) str. 8°. (Znanstvena knjižnica. N. s. 4.) Z avtorj. sl.
- KREFT, Ivan: Teh petdeset let. Spomini. (»Ob petdesetletnici trboveljskih dogodkov.«) 1. V Ljubljani, Borec 1974. 288 + (I) str. 8°.
- KRUPSKAJA, Nadežda Konstantinovna: Spomini na Lenina. (Vospominanja o Lenine. Prev. Katja Špur.) (V Ljubljani), Prešernova družba 1974. 192 str. + pril. 8°.
- MARINKO, Miha: Moji spomini. (Ponat.) (Ljubljana), Mladinska knjiga 1974. 375 + (III) str. + pril. 8°. (Kultura.)
- MEHRING, Franz: Karl Marx. Zgodovina njegovega življenja. (Prev. Jože Kolar.) Ljubljana, Drž. založba Slovenije 1974. 690 + (I) str. + pril. 8°.
- MIKULETIČ, Fortunat — Mikula Letič [ps.]: Internatitit. Gorica, Goriška Mohorjeva družba 1974. 194 str. 8°. Ilustr.
- MUSIČ, Marjan: Novomeška pomlad. (Maribor, Obzorja; Novo mesto, Dolenjska založba 1974.) 254 + (II) str. 8°. Ilustr.
- OPUSCULA Josepho Kastelic sexagenario dicata. (Ur. Aleksander Jeločnik.) Ljubljana, Narodni muzej 1974. 407 + (III) str. + pril. 8°. (Situla. Razprave... [Ser. v 8°.] 14/15.) Ilustr.

- POLLAK, Stephen Walter: Za menoj nenavadna pot. (Strange land behind me. Iz angl. prev. Nina Vodopivec.) V Ljubljani, Borec 1974. 395 + (III) str. 8°.
- PRIMORSKI slovenski biografski leksikon. Ur. uredn. odbor. 1. A-Bartol. Gorica, Goriška Mohorjeva družba 1974. XXV + 40 str. 8°.
- QUINN, Anthony: Izvirni greh. (The original sin. Prev. Tita Simoniti.) Ljubljana, Cankarjeva založba 1974. 336 str. 8°. (Bios.) [Avtobiografija.]
- RENOIR, Jean: Renoir moj oče. (Iz franc. prev. Branko Madžarevič.) Ljubljana, Drž. založba Slovenije 1974. 409 + (I) str. + pril. 8°. (Biografije.)
- RYBKA, Eugeniusz: Nikolaj Kopernik. (Prev. Majda Woźniak in Uroš Kraigher. Dod. poglavje napisal Pavel Kunaver.) Ljubljana, Drž. založba Slovenije 1974. 92 str. + pril. 8°.
- SEREBRJKOVA, Galina: Karl Marx. Snovalec novega sveta. (Prev. Stanko Janež in Vital Klabus.) (Maribor, Obzorja 1974.) 552 + (IV) str. + pril. 8°. (Veliki možje. 30.)
- ŠTAUBRINGER, Zvonko: Tito državljani sveta. (Tito gradanin sveta.) (Prev.: Bojan Samarin, Anton Sluga in Breda Vrhovec.) Ljubljana, (Delavska enotnost) 1974. 258 + (VI) str. + pril. 8°.
- s. TEREZIJA AVILSKA: Življenje... kakor ga je opisala sama. (Po španskem originalu prev. Stanko Majcen. Ur. in uvod napisal Jože Rajhman.) Celje, (Mohorjeva družba) 1974. 351 + (IV) str. + 2 pril. 8°. (Studenci žive vode. N. s. 3.) Ov. nasl.: Terezija Avilska — njen življenjepiš.
- s. TEREZIJA Deteta Jezusa: Povest duše. Avtobiografski spisi. Nova izd. Mengeš, Karmel 1974. 291 + (IV) str. + pril. 8°.
- VRTOVEC, Venčeslav: Vitez iz Loyole. (Življenjepiš sv. Ignacija Loyolskega.) Ljubljana, (Župnijski urad Dravlje) 1974. 120 str. 8°.
- ZBORNİK Štefana Kūzmiča. Gradivo s simpozija ob 250-letnici rojstva. (Uredn. odbor: Antoša Leskovec, Mira Medved in Jože Ternar.) Murska Sobota, Pomurska založba 1974. 150 + (II) str. 8°. Ilustr.
- ZWEIG, Stefan: Marija Antonietta. (Marie Antoniette. Prev. Fran Albrecht.) Maribor, Obzorja 1974. 516 + (III) str. 8°. (Svet v knjigi. 128.)
- ZWEIG, Stefan: Marija Stuart. (Maria Stuart. Prev. Boris Paš.) Maribor, Obzorja 1974. 401 + (II) str. 8°. (Svet v knjigi. 129.)
- Šolstvo, prosveta, pedagogika in učbeniki**
- BOŽIČ, Branko & Štefan Trojar: Zgodovina. Za tehniške šole. (Zvd. je izdelal Peter Svetik.) Ljubljana, Drž. založba Slovenije 1974. 268 + (IV) str. 8°. Ilustr.
- 20 [DVAJSET] let Vzgojnega zavoda Elvira Vatovec Strunjan. Strunjan 1974. 48 str. 8°. Ilustr.
- JURAC, Jože: Strokovno izobraževanje grafičarjev na Slovenskem. (V Ljubljani, Šolski center tiska in papirja) 1974. 118 + (II) str. 8°. Ilustr.
- MELIK, Vasilij & Ferdo Gestrin: Zgodovina. Za sedmi razred. Ljubljana, Drž. založba Slovenije 1974. 152 str. 8°. Ilustr.
- MELIK, Vasilij & Ferdo Gestrin: Zgodovinska čitanka. Za sedmi razred osnovnih šol. Ljubljana, Drž. založba Slovenije 1974. 118 + (V) str. + pril. 8°.
- METELKO, Antonija: Zgodovina. Za šesti razred osnovne šole. (Ilustr. Roža Piščanec, geografske skice Tone Ljubič.) 3., predel. izd. Ljubljana, Drž. založba Slovenije 1974. 178 + (I) str. 8°.
- OB 200 [dvesto]-letnici Splošne šolske naredbe. Razstava... (Katalog je ur. France Ostanek.) Ljubljana, Slovenski šolski muzej 1974. 48 str. 8°. Ilustr.
- PAHOR, Drago: Prispevki k zgodovini obnovitve slovenskega šolstva na Primorskem 1945—1945. Trst, (Založništvo tržaškega tiska) 1974. 126 + (II) str. 8°. Ilustr.
- PETNAJST let delavskih univerz na Slovenskem. (Gl. in odg. ur.: Marjan Lah.) Ljubljana, (Zveza delavske univerze Slovenije) 1974. 48 str. + pril. 8° p. f.
- PRVIH deset let osnovne šole dr. Jože Potrč. Ljubljana 1974. (I) + 43 str. 4°. Razmn.
- TITL, Jurij: Zgodovina za poklicne šole. Ljubljana, Drž. založba Slovenije 1974. 159 + (III) str. + pril. 8°.
- URANKAR, Pavle: Zgodovina. (:Za 5. razred.:) Ljubljana, Dopisna šola [1974]. 76 str. 4°. [Ov. nasl.] Razmn.

URANKAR, Pavle: Zgodovina. Za šesti razred osnovne šole. (Ljubljana), Dopsna delavska univerza 1972 [1974]. 85 str. 4°. [Ov. nasl.] Razmn.

WEBER, Tomaž: Vaje iz zgodovine. (Za) 6. razred osnovne šole. (Kartografsko obdelal Peter Svetik.) (Ljubljana, Drž. založba Slovenije 1974.) (16) str. 4°.

ZGODOVINSKA čitanka. Za 6. razred osnovnih šol. Sest.: Milko Kos, Ferdo Gestrin in Vasilij Melik. Ljubljana, Drž. založba Slovenije 1974. 72 str. + pril. 8°.

Podjetja

AJDIČ, Igor: Kronika. Izd. marketing Lesnine za člane delovnega kolektiva ob 25-letnici podjetja. Ljubljana, Marketing Lesnine 1974. 54 str. 8°. Ilustr.

BRATOŽ, Milan: 50 [petdeset let]. 1924—1974. Lahod, tovarna perila, Novo mesto. Novo mesto (1974). (36) str. 8° p. f. Ilustr. Besedilo slov., srbohrv. in angl.

20 [DVAJSET let]. 1954 '74. Murka, Lesce. (Radovljica [t. knjigoveznica tiskarna] 1974.) 36 str. 8°. Ov. nasl. Ilustr.

20 [DVAJSET] let Tomosa. (Koper 1974.) (100) str. 4°. Ilustr.

KONUS in Konjice. (Podatke o zgodovini Konjic zbral Jože Višnar.) (Slovenske Konjice, Konus 1974.) 70 str. + 1 pril. 4°. Ilustr.

OB 20 [dvajset]-letnici obstoja. (Fotogr.: Foto Krahulec.) Krško, Kovinarska 1974. 42 str. 8°.

OSEMDESET let industrije tehtnic in finomehanike Celje. (1894—1974.) (Ur.: Bobnar Jože [itd.]. Fotogr.: Jože Zorko [itd.].) (Celje, Libela 1974.) 48 + (I) str. 8°.

50 [PETDESET] let Mariborske livarne Maribor. 1924—1974. (Gl. ur.: Vladimir Javor. Fotogr.: Jože Gal [itd.].) (Maribor 1974.) 124 str. 4°.

POL stoletja. 1924—1974. Kamnik, Utok 1974. (24) str. 8° p. f. Ilustr.

STOL. 70 let. ... (Kamnik, Stol 1974.) (28 + I ov.) str. + 1 pril. 4°. [Ov. nasl.] Ilustr.

ŠEŠKO, Anton: Petinosemdeset let tovarne lesovine in lepenke Ceršak. (1888—1973.) (Ceršak 1974.) 81 + (II) str. 4°. Ilustr. [Iz vsebine: Ceršak od nekdanj do danes. — Od preprostega mlina do moderne tovarne.]

TOVARNA glinice in aluminija Boris Kidrič. (1954—1974.) (Gl. in odg. ur.: Franc Vrlič. Fotogr.: Stojan Kerbler.) Kidričevo 1974. 80 str. 4°.

VEZENINE Bled. 1924—1974. 50 (let). (Bled 1974.) 94 str. 8°. Ilustr.

Društva, ustanove

BAJČ, Oton: 80 [Osemdeset] let novo-meške bolnišnice. (Novo mesto 1974.) 76 + (III) str. 8°. Ilustr.

BERIČ, Karel & Velimir Rajkovič: Trideset let statistike v Sloveniji 1944—1974. Ljubljana, Zavod SR Slovenije za statistiko 1974. 85 str. + corr. 8°.

HRIBERŠEK, Franci: 35 [petintrideset] let delovanja prostovoljnega industrijskega gasilskega društva Dekoratívne. (Ljubljana 1974.) (32) str. 8°. Ilustr.

PAHULJE, Stane & Ciril Jasenc: Lovska zveza Kočevje. 1945—1970. (Kočevje 1974.) 287 + (III) str. 8°. Ilustr.

25 [PETINDVAJSET] let R(okometnega) K(luba) Slovan. ([Ljubljana] 1974. 58 + (III) str. 8° p. f. Ilustr.

25 [PETINDVAJSET] let športnega društva Invalid Ljubljana 1949—1974. (Ur. Edi Hrausky.) (V Ljubljani 1974.) (21) str. 4°. Ilustr.

RDEČI križ Slovenije. 1944—1974. (Ur.: Ivica Znidaršič. Fotogr.: Jože Hubad, Fotodokumentacija RO RKS.) Ljubljana 1974. (99) str. 8° p. f.

SKETELJ, Janko: Razvojna pot ljubljanskega vodovoda in statistični podatki 1890—1971. (2. izd., izpop. in razš.) V Ljubljani, Inštitut za zdravstveno hidrotehniko (1974.) (V) + 78 str. 4°. (Publikacija. 7.)

STO let bolnišnice v Ptuj. 1874—1974. (Ur. Mitja Mrgole. Fotogr.: foto Kosi in foto Host.) (Ptuj 1974.) 75 + (I) str. 8° p. f.

40 [ŠTIRIDESET] let Ljudske pravice. (Ur.: Janko Liška.) Ljubljana, Komunist (in Delo) 1974. 77 + (I) str. + 1 pril. 8°. Ilustr.

VIDEČNIK, Aleksander: 110 [sto deset] let Celjske mestne hranilnice. (Celje, Ljubljanska banka, podružnica 1974.) 32 + (I ov.) str. 8° p. f. [Ov. nasl.] Ilustr.

ZBORNÍK Narodne in univerzitetne knjižnice. 1. (Ur. Jaro Dolar.) Ljubljana, (Narodna in univerzitetna knjižnica) 1974. 82 + (III) str. 8°.

ZBORNIK ob 50 [petdeset]-letnici Goriške Mohorjeve družbe. 1924—1974. Gorica 1974. 123 + (I) str. 8°. Ilustr.

Glasba

JANC, Slavko: Osemdeset let slovenske pesmi v Ljutomeru. 1894—1974. (V Ljutomeru, Kulturno prosvetno društvo »Ivan Kaučič« [1974].) 20 str. 8°. Ov. nasl. Ilustr.

PARTIZANSKI pevski zbor. 1944—1974. (Ljubljana, t. Delo 1974.) (46) str. 8°. Ov. nasl. Ilustr.

RAVNIKAR, Tone: 90 [Devetdeset] let godbe Domžale. 1884—1974. (Domžale, Kulturna skupnost 1974.) 28 str. 8°. Ilustr.

RAVNIKAR, Tone: 90 [Devetdeset] let godbe Mengeš. 1884—1974. (Domžale, Kulturna skupnost 1974.) 22 str. 8°. [Ov. nasl.] Ilustr.

SREBRNI jubilej. Komorni moški zbor. Celje. 1949—1974. (Ur. Milan Božič.) (Celje 1974.) (56 + I ov.) str. 8°. Ilustr. Ov. nasl.: 25 let. Komorni moški zbor, Celje.

OBVESTILA

1. Da bi pospešili in olajšali delo uredništva, naj avtorji prispevkov za »Zgodovinski časopis« rokopise oddajajo tipkane na straneh s 30 vrsticami po 65 znakov. Vsak tekst naj bo opremljen z avtorjevim imenom, naslovom (vključno z občino) in številko žiro računa ali z izjavo, da avtorju ni potrebno odpreti žiro računa, ker njegovi honorarji v tekočem letu ne presegajo z zakonom predpisane vsote (2000 Ndin). Avtorji razprav morajo posebej priložiti še slovenski izvleček, ki naj ne presega desetine obsega članka ter povzetek na desetih vrsticah. Povzetek naj bo opremljen s podatki, ki jih vsebujejo povzetki na koncu vsake številke ZČ. Za prevod izvlečkov in povzetkov ter za klasificiranje člankov po UDK poskrbi uredništvo.

Pri opravljanju korektur naj avtorji popravljajo le tiskarske napake, le izjemoma so dopuščene najnujnejše spremembe teksta. Druge korekture opravi uredništvo.

2. Redakcija številke 1-2/1976 je zaključena in so rokopisi že oddani v tisk. Številka bo vsebovala med drugim naslednje razprave: Ferdo Gestrin, Trgovina s kožami v Markah v 15. in v prvi polovici 16. stoletja; Ignacij Voje, Vplivi osmanskega imperija na slovenske dežele v 15. in 16. stoletju; Miroslav Kokolj, Razvoj osnovnega šolstva v Prekmurju do 19. stoletja; Dragovan Šepić, Velika Britanija i pitanje revizije jugoslavensko-talijanske granice 1941. Izid te številke je predviden v avgustu.

Orientacijski rok za oddajo tekstov za številko 3-4/1976 je 30. junij 1976.

3. Pošla je že vsa društvena zaloga zgodovinskih publikacij izpred prve svetovne vojne; nekatere tedanje revije je še moč dobiti v Trubarjevem antikvariatu na Mestnem trgu v Ljubljani. Pač pa ima društvo še na razpolago večino letnikov »Glasnika Muzejskega društva za Slovenijo« ter »Zgodovinskega časopisa«; društvo sprejema prednaročila za ponatis obeh razprodanih letnikov ZČ: 1. — 1947 in 17. — 1963.

4. Ponovno prosimo zamudnike, da poravnajo društveno članarino za leti 1974 in 1975. Članarina vključuje naročnino na ZČ in znaša 90 (1974) in 120 (1975) dinarjev. Za redne študente je članarina polovična. V prosti prodaji in za ustanovne-naročnice staneta omenjena letnika 120 in 200 dinarjev.

Odbor Zgodovinskega društva za Slovenijo je že določil članarino za leto 1976 in sicer v višini 140 dinarjev, od česar odpade na naročnino za ZČ 120 dinarjev. Za prosto prodajo in ustanove je cena 260 dinarjev. Kljub znatni družbeni subvenciji se tudi letos ni bilo moč izogniti dvigu naročnine, ki naj zagotovi nemoteno izhajanje revije. Članarino bomo začeli pobirati v drugi polovici leta in na to obvezo člane-naročnike že sedaj opozarjamo. Članarino lahko poravnate na sedežu društva ali s položnico na društveni žiro račun 50101-678-49040.

5. XVIII. zborovanje slovenskih zgodovinarjev bo predvidoma 29. 9.—2. 10. 1976 v Kranjski gori, delno tudi na Jesenicah in v Celovcu. Predvidene so štiri teme: razvoj železarstva in delavskega gibanja na Gorenjskem, 1000-letnica koroškega vojvodstva, revizija slovenske politične zgodovine 1893—1904 ter problemi pouka zgodovine v usmerjenem izobraževanju. Ceprav programske priprave potekajo že več mesecev, seznam predavanj še ni dokončen in ga bodo člani Zgodovinskega društva prejeli skupaj z vabilom na zborovanje. Zborovanje bo združeno s proslavo tridesetletnice društvenega delovanja in z rednim društvenim občnim zborom.

6. Članom smo že posredovali vabilo na znanstveno srečanje o Simonu Rutarju ob 125-letnici njegovega rojstva. Srečanje bo v Tolminu v soboto in nedeljo 22. in 23. maja 1976. Prvi dan bodo predavali B. Grafenauer, V. Bohinec, J. Sašel, Z. Rapanić, M. Matičetov in B. Marušič, drugega dne pa bo po odkritju doprsnega kipa Simona Rutarja krajši izlet po Tolminskem. Osrednji organizator srečanja je Goriški muzej, Grad Kromberk, 65000 Nova Gorica.

7. Odbor Zgodovinskega društva za Slovenijo je razpravljal o udeležbi na zborovanju avstrijskih historikov v Celovcu sredi maja 1976. Sklenil je, da se zborovanja ni moč udeležiti, saj pri njegovi organizaciji sodelujejo nekateri znani koroški protislovenski delavci, že v programu pa je očitno zastavljen slovenski delež v koroški zgodovini, ki ji je zborovanje posvečeno ob 1000-letnici samostojnosti Koroške.

8. Od založbe »Borec« smo v oceno prejeli knjige: J. Veble-Hodnikova, Preživela sem taborišče smrti. Druga, dopolnjena izdaja. Konwicki, Nič, prav nič; S. Vuga, Gorjupa bajta. TV drama; V. Trinkhaus, Obveščevalci; Vstanite, sužnji! Zbirka revolucionarnih pesmi narodov vsega sveta; P. Likar, Domovina, si še kakor zdravje?; F. Bekš, Prvi borci. Moji spomini; F. Štrekelj, Partizan.

»Slovenska matica« nam je v oceno poslala delo: P. Fister, Arhitektura slovenskih protiturskih taborov.

INFORMATION TO OUR SUBSCRIBERS

1. Copies of all volumes of »Zgodovinski časopis — Historical Review«, except vol. 1 (1947) and vol. 17 (1963) which are being prepared for a reprint, are at disposal at the editorship.

2. The next volume of the review is to be issued untill August 1976.

UDK 341.222 (430-497.12) "1940"

Ferenc Tone, višji znanstveni sodelavec, Inštitut za zgodovino delavskega gibanja, YU-61000 Ljubljana, Trg osvoboditve 1

Spomenice o nemških ozemeljskih zahtevah v Sloveniji leta 1940

Zgodovinski časopis, Ljubljana, 29/1975, 3-4, s. 249-246, cit. 65

slav. (nem. slov., angl.)

Reprava prikazuje nastanek spomenic o nemških ozemeljskih zahtevah v Sloveniji, ki jih je pisec našel v nemških arhivih (Bonn, Koblenz), in njihovo obravnavo v srednjih ustanovah nemškega rajha. Spomenice o Meziški dolini, jeseniškem trikotniku, okrajih Radovljica, Kranj in Kamnik ter o južni meji Stajerske so nastale v Celovcu in Gradcu poleti 1940 in jih je obravnavalo tudi nemško zunanje ministrstvo, za eno pa je ugotovljeno, da so jo predložili tudi Hitlerju. Spomenici o priključitvi Kranjske h Koroški in ureditvi slovenske Stajerske po morebitni zasedbi sta do sedaj odkriti le v jugoslovanskih arhivih: (Beograd, Maribor).

Avtorski povzetek

UDK 378.4 (453.33 = 863) "1901/1914"

Pierazzi Jože, profesor, I-34135 Trieste-Trst, Via Commerciale 76

Problem slovenske univerze v Trstu v avstrijski dobi

Zgodovinski časopis, Ljubljana, 29/1975, 3-4, s. 255-261, cit. 32

slav. (ital., slov., angl.)

Avtor opisuje boje za univerzo v Trstu v začetku 20. stoletja. Avstrijski Italijani so zahtevali svojo univerzo v Trstu in ne v svojem središču na Tridentinskem. Imenu so nasprotovali avstrijski Slovani, ker je bil Trst središče pokrajine z večinsko slovenskim in hrvaškim prebivalstvom in tudi sam ne povsem italijansko mesto. Čeprav naj bi Slovenci v zameno dobili univerzo v Ljubljani ali osnovno in srednje šolstvo v Trstu, je zlasti slovenska narodnoradikalna mladina zavračala italijanske zahteve in nasprotno zahtevala v Trstu slovensko univerzo, ki naj bi Slovincem pomagala ohraniti dostop do morja.

J. Stergar

UDK 312.954 (497.12 - 153) "1941"

Zorn Tone, znanstveni sodelavec, Inštitut za narodnostna vprašanja, YU-61000 Ljubljana, Cankarjeva 5

Narodnostna podoba dela kočevskega območja po podatkih italijanskega ljudskega šefja z dne 31. julija 1941

Zgodovinski časopis, Ljubljana, 29/1975, 3-4, s. 247-255, cit. 1

slav. (nem., slov., angl.)

Avtor je iz ohranjenega gradiva italijanskega (okupacijskega) popisa iz območja takolimenovane »Ljubljanske pokrajine« skušal izluščiti jezikovne in narodnostne podatke za širše kočevsko območje. Gre za tisti del Slovenije, na katerem je do tega tisa prebival nemški jezikovni otok, ki se je v prihodnjih mesecih izselil na območje nemškega rajha. Analiza je skušala odgovoriti predvsem na dve vprašanji: etnični (narodnostni) značaj prebivalstva dela kočevskega območja ter njegovo poklicno sestavo. Ob tem se je pokazalo, da se je večina narodnostno mešanih družin prištevata k nemškemu jezikovnemu otoku medtem ko so nasprotni primeri redkejši. Kaže se tudi nemobilnost prebivalstva kočevskega območja.

Avtorski povzetek

UDK 323.13 (=86) (497.12) "1879/1893"

PleTERSki Janko, redni univerzitetni profesor, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani, YU-61000 Ljubljana, Aškerčeva 12

Jugoslovanska misel pri Slovincih v dobi Taaffejeve vlade (1879-1893)

Zgodovinski časopis, Ljubljana, 29/1975, 3-4, s. 263-275, cit. 46

slav. (nem., slov., angl.)

Studija dokumentira obstoj jugoslovanske misli pri Slovincih tudi v tem času. Prikazuje narodno, avtonomistične zamisli Frana Podgornika, urednika »Slovanca« oz. »Slovenskega sveta«, ki so specifičen jugoslovanski program pri Slovincih. Ob slovenski stranki, klerikalna in liberalna, simpatizirata z opozicijo v banški Hrvaški in iščeta v njeni dejavnosti perspektivo tudi za reševanje slovenskega vprašanja. Poskus, da bi se slovenska klerikalna stranka ob svojem nastanku programsko in organizacijsko zvezala s Hrvaško, propade. Brez večjega učinka ostanejo tudi poskusi slovenske liberalne stranke doseči povezavo slovenske narodne politike z edinjenimi opozicijskimi strankami banske Hrvaške. Slovenski socialisti že v tem času praktično delujejo v smislu združitve moči vsega jugoslovanskega delavstva v monarhiji.

Avtorski povzetek

UDC 342.954 (497.12 — 133) "1941"

Zorn Tone, scientific collaborator, Institute for Ethnic Problems, YU-61000 Ljubljana, Cankarjeva 5

The Image of Nationalities in a Part of the Kocëvje Area According to the Italian Census Taken on 31st July 1941

Zgodovinski časopis (Historical Review), Ljubljana, 29/1975, 3-4, pp. 247—255, 1 note

slav. (germ., slov., engl.)

The author has attempted to gather data on the usage of language and nationalities for a border Kocëvje area from the preserved sources of the Italian (occupational) census of the so-called 3-Province of Ljubljana. That is a part of Slovenia, which was until then inhabited by the German speaking islands, i. e. the population which emigrated to the territory of the German Reich during the following months. The analysis has endeavoured to answer primarily the following two questions: what was the ethnic (national) character of inhabitants of a part of the Kocëvje area, and what was the professional structure of these inhabitants. It has been established that the majority of mixed families adhered to the German speaking islands, whereas the opposite cases are rare. The immobility of the inhabitants of the Kocëvje area could also be established.

Author's Abstract

UDC 523.15 (=86) (497.12) "1879/1893"

Pleterski Janjo, full professor, Faculty of Arts and Letters, University of Ljubljana, YU-61000 Ljubljana, Aškerčeva 12

The Yugoslav Idea Existing Among the Slovenes in the Period of Traffic's Rule (1879—1893)

Zgodovinski časopis (Historical Review), Ljubljana, 29/1975, 3-4, pp. 265—275, 46 notes

slav. (germ., slov., engl.)

The study documents the existence of the Yugoslav idea among the Slovenes in this period. The author presents in this article national, autonomous ideas held by Fran Podgornik, the editor of the *Slovenski avtonomski svet*. These ideas are a specific Yugoslav programme existing among the Slovenes. Both Slovene parties, the clerical and the liberal party, sympathized with the opposition in Croatia, which was ruled by the ban, and they saw in its activity the perspective for solutions of the Slovene problems. When it was established the Slovene clerical party attempted to form links as regards its programme and organization with Croatia, but it failed. The endeavours of the Slovene liberal party to create a link between the Slovene national politics and united opposition parties in Croatia, ruled by the ban, also remained without any important effect. However, the Slovene socialists were already in this period practically active in their orientation for the unification of power of all Southern Slavic workers in the Austrian monarchy.

Author's Abstract

UDC 341.222 (430.497.12) "1940"

Ferenec Tone, higher scientific collaborator, Institute for the History of Worker's Movement, YU-61000 Ljubljana, Trg osvoboditve 1

Memoranda Concerning the German Territorial Demands in Slovenia in 1940

Zgodovinski časopis (Historical Review), Ljubljana, 29/1975, 3-4, pp. 219—246, 65 notes

slav. (germ., slov., engl.)

The study presents the origin of memoranda about German territorial demands in Slovenia, which were found by the author of this study in the German archives (Bonn, Koblenz), and also about their treatment in the central institutions of the German Reich. The memoranda, on the Mežica valley, the Jesenje xtrianskular, the districts of Radovljica, Kranj, and Kamnik, and on the southern border of Styria, originated in Klagenfurt and Graz in summer of 1940, and they were also dealt with by the German foreign ministry; it has been established that one of the memoranda was also presented to Hitler. The memoranda concerning the adjoining of Carinthia to Carinthia, and concerning the organization of the Slovene Styria after the possible occupation, have so far been found only in the Yugoslav archives (Belgrade, Maribor).

Author's Abstract

UDC 378.4 (435.35 = 863) "1901/1914"

Pierazzi Jože, professor, I-34135 Trieste-Trist, Via Commerciale 76

The Problem of the Slovene University in Trieste During the Austrian Period

Zgodovinski časopis (Historical Review), Ljubljana, 29/1975, 3-4, pp. 225—261, 32 notes

slav. (ital., slov., engl.)

The author describes the struggle for the university in Trieste at the beginning of the 20th century. The Austrian Italians demanded their own university in Trieste, and not in their centre in the Tridentine region. The Austrian Slavs were opposed to this idea, because Trieste was the centre of a region with the majority of the Slovenian and Croatian inhabitants and not in itself a completely Italian town. Although the Slovenes were to get the university in Ljubljana or elementary and secondary schools in Trieste as an exchange for this, the Slovenian national-radical youth rejected the Italian demands, and just the opposite, it demanded the Slovene university in Trieste. In this way the university would have helped the Slovenes to preserve the passage to the sea.

J. Stergar

Svetina Anton, upokojeni pravnik, YU-61000 Ljubljana, Gradšče 6

Prispevki k zgodovini Smihela pri Pilberku

Zgodovinski časopis, Ljubljana, 29/1975, 3-4, s. 277-297, cit. 58

slov. (nem., slov., angl.)

V članku, napisanem v glavnem na podlagi virov Kapiteljskega arhiva v Ljubljani, so prikazane gospodarske, socialne, kulturne in narodnostne prilike prebivalstva Smihela pri Pilberku na Koroškem od 16. do 18. stoletja. Podana je tudi statistika prebivalstva. Kmečki podložniki v ravninskih predelih so se bavili poleg poljedelstva in živinoreje tudi z domačo obrtjo, predvsem s tkalstvom in varjenjem piva (kamnitega olaj). V socialnem pogledu je bila pomilovanja vredna usoda kmečkih poslov, ki so zaradi delanezmožnosti morali na stara leta trpeti usodo beračev, ki so

Avtorski povzetek

Svetlana Anton, retired lawyer, YU-61000 Ljubljana, Gradliške 6

Contributions to the History of Šmihel near Pihberk (St. Michael ob
Bleiburg)

Zgodovinski časopis (Historical Review), Ljubljana, 29/1975, 3-4, pp. 277-
297, 38 notes

slov. (germ., slov., engl.)

The article, which is mainly written on the basis of sources of the Arch-
bishop's Archives in Ljubljana, presents economic, social, cultural and
national situation of inhabitants at Šmihel near Pihberk in Carinthia be-
tween the 16th and the 18th century. The statistics of inhabitants is also
presented. Peasants, bondsmen, in flat areas, did not work only in agri-
culture and cattle breeding, but also in weaving and brewing of beer. In-
social aspect the fate of peasant servants was especially deplorable, be-
cause they were compelled to beg when they were old and could not
work any longer.

Author's Abstract

KAZALO — СОДЕРЖАНИЕ — CONTENTS

RAZPRAVE — СТАТЬИ — STUDIES

- Tone Ferenc, Spomenice o nemških ozemeljskih zahtevah v Sloveniji leta 1940 219—246
 Меморанда о немецких территориальных претензиях в Словении в 1940 году
 Memoranda Concerning the German Territorial Demands in Slovenia in 1940
 UDK 341.222 (430:497.12) „1940“
- Tone Zorn, Narodnostna podoba dela kočevskega območja po podatkih italijanskega ljudskega štetja z dne 31. julija 1941 247—253
 Национальный состав части территории Кочевье по данным итальянской переписи населения 31 июля 1941 года
 The Image of Nationalities in a Part of the Kočevje Area According to the Italian Census Taken od 31st July 1941
 UDK 312.954 (497.12-133) „1941“
- Jože Pierazzi, Problem slovenske univerze v Trstu v avstrijski dobi 255—261
 Проблемы словенского университета в Триесте во времена Австро-Венгрии
 The Problem of the Slovene University in Trieste During the Austrian Period
 UDK 378.4 (453.33=863) „1901/1914“
- Janko Pleterski, Jugoslovanska misel pri Slovencih v dobi Taaffejeve vlade (1879—1893) 263—275
 Югославская идея у словенцев во времена Таафе
 The Yugoslav Idea Existing Among the Slovenes in the Period of Taaffe's Rule (1879—1893)
 UDK 323.13 (=86) (497.12) „1879/1893“
- Anton Svetina, Prispevki k zgodovini Šmihela pri Pliberku 277—297
 Заметки к истории Шмихела под Плиберком
 Contributions to the History of Šmihel near Pliberk
 UDK 943.66 Šmihel/Plib.
- KONGRESI IN SIMPOZIJI — СЪЕЗДИ И СИМПОЗИУМЫ — CONGRESSES AND SYMPOSIA
 UDK 950 (061.3)
- Prvo zasedanje komisije zgodovinarjev SFRJ in SSSR v Moskvi od 16. do 17. decembra 1974 (Marjan Britovšek) 299—309
 Первая сессия комиссии СФРЮ и СССР в Москве с 16. по 17. декабря 1974
 The First Meeting of the Commission of Historians of SFR Yugoslavia and USSR in Moscow, on 16—17 December 1974
6. mednarodni kulturnozgodovinski simpozij Modinci (Mogersdorf) 1975 (Gvido Stres) 310—311
 6. международный культурно-исторический симпозиум в Модинцы (Могерсдорф) 1975
 The 6th International Cultural-Historical Symposium at Modinci (Mogersdorf), 1975
- Fašizem in neofašizem (Dušan Nečak) 312—313
 Фашизм и неофашизм
 Fascism and Neofascism

OCENE IN POROCILA — РЕЦЕНЗИИ И ИЗВЕЩЕНИЯ — BOOK REVIEWS AND REPORTS
UDK 930 (048.1)

Čimžić, Jugoslovenski iseljenički pokret u SAD i stvaranje jugoslovenske države 1918 (Tone Zorn)	315—317
Mitrović, Vreme netrpeljivih (Janko Prunk)	317—319
Colić, Takozvana Nezavisna Država Hrvatska 1941 (Boris Mlakar)	319—321
Kreft, Teh petdeset let, Spomini (Peter Vodopivec)	321—322
Partizanska saniteta (Metka Gombač)	322—324
Radonjić, Sukob sa kominformom (Marko Čelebić)	324—326
Stourzh, Kleine Geschichte des Österreichischen Staatsvertrages (Tone Zorn)	326—327
Skubiszewski, Zahodnia granica Polski w świetle traktatów (Tone Zorn)	327—328

BIBLIOGRAFIJA — БИБЛИОГРАФИЯ — BIBLIOGRAPHY

Olga Janša-Zorn — Vasilij Melik, Bibliografija slovenske zgodovine (publikacije iz let 1969—1972)	329—374
UDK 016:950 (497.12) „1969/1972“	
Miloš Rybář, Zgodovinske publikacije v letu 1974	375—384
UDK 061:950 (497.12) „1974“	

INSTITUT ZA NOVEJŠO ZGODOVINO

R dp
ZGODOVINSKI čas.
1975

941/949

119750125,3/4

COBISS •